STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 04446

DOS HSIDISHE YUNGEL

Isaac Joel Linetzky

*Permanent preservation of this book was made possible
by Sylvia Sorkin
in memory of
beloved husband, Leonard Sorkin*

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

דאס חסידישע יונגעל.

דיא לעבענס-בעשרייבונג פון א פוילישען יודען, פון זיין געבוירען ביז זיין פערלוירען.

צו דער צייט פונ'ם אנפאנג דעם יעצטיגען יודישען יאהרהונדערט.

פון

עלי-קצין הצחקואלי.

מק"ק וציוני.

דיא צווייטע פאלקאמען איבערגעארבייטע אויסגאבע, פאן מיין

פוילישען יונגעל.

בהוצאת האחים בלאטניצקי באדעססא.

ווילנא

שנת תרנ"ז לפ"ק

ХАСИДСКІЙ ЮНОША.

Жизнеописаніе еврея 50-ыхъ годовъ.

Сочиненіе И. I. Линецкаго.

2-ое совершенно переработанное изданіе.

Изданіе и собственность Бр. Блетницкихъ въ Одессѣ.

ВИЛЬНА. Тип. Вдовы и бр. Роммъ. Жмудскій пер. собств. домъ № 328.

1897.

Дозволено цензурою Варшава,, 17 Сентября 1896 г.

דיא פארערעדע צו דער 1-טער אויסגאבע.

פינ'ם זעעליגען ר' אלקסנדער צעדערבוים.

אינ'ם פאריגען יאהרגאנג „קול מבשר“ איז געגאנגען א פעלליטאן „דאס פוילישע יונגעל“. דיעזע ערצעהלונג האט אזוי שטארק פערארינטערעסירט דעם עולם, אז מ'האט מיט אונגעדולד ערווארטעט פון איין וואך צו דער אנדערער דיא פארטזעטצונג. יעדער האט זיך פריער געחאפט לעזען דעם פעלליטאן פאר אללע פרישעסטע נייאיגקייטען, אפילו אזעלכע, וואס זענען גאר ניט אבאננירט אויפ'ן „קול מבשר“, האבען געקויפט, צי געליגען דאס בלאטט אום נאר דיעזע ערצעהלונג צו לעזען. נאך מעהר! — חסידים, וואס זענען גאר טויט ברוגז אויף דעם „קול מבשר“, ווער שמיעסט אויף דיעזער ערצעהלונג — גאר להרוג ולאבד! האבען אויך יעדער וואך געזוכט דאס בלאטט אונ האבען מיט פרגניגען געלעזען „דאס פוילישע יונגעל“, חאטשע אין זיך האבען זיי דעם שרייבער דערפין פערשאלטען דיא ביינער

פאר וואס „דאס פוילישע יונגעל“ האט אזוי שטארק נושא חן געוועזען ביי יודען — קען יעדער פערשטעהן, אז ער בעטראכט, וויא נאטירליך דער פערפאססער האט אין דעם געשילדערט דאס פויליש־יודישע לעבען מיט דער דארטיגער ערציעהונג דיא קינדער, אזו, אז יעדער האט דאראיגען געפונען א וואהרען שפיעגעל פון זיין יוגענד, אונ ווער עס האט אפילו אליין ניט דורכגעמאכט אזא לעבענסווייזע, האט ער עס ביי געוואהנט ביי זיינע בעקאנטע; אודאי זענען אזעלכע זכרונות פין דער יוגענד ביי יעדען זעהר ליעב אונ טהייער! — נאר דיעזע ערצעהלונג האט אבער א סך פערלוירען דער מיט, וואס זיא איז צעריססען געוועהן אין פארטזעטצונגען, אונ וואס זיא האט נאך דעם צווייטען טהייל ניט געהאט, אונ מיר האבען געהארט אונ געזעהן, אי מינדליך, אי בריפליך, דעם אללגעמיינען וואונש, צו האבען דיעזע בעשרייבונג אין א זעלבסטשטענדיג בוך צוזאממען מיט'ן צווייטען טהייל. אויך דיא געבילדעטע מבינים, אונטער וועלכע אויך דער וועלטבעריהמטער ה' חיים זעליג סלאנימסקי, האבען דאס זעלבע געאייסערט.

לכן האבען מיר יעטצט – וויא מיר האבען נאר וואס ערהאלטען פינ'ם פערפאססער דען צווייטען טהייל – זיך גענעהמען אבדרוקקען „דאס פוילישע יונגעל", ביידע טהייל אין א זעלבסטשטענדיגע בוך אונ מיר זענען פעסט פערזיכערט, אז דאס וועט ביי אללע אונזערע אבאנענטען אונ פראוואט-לעזער שטארק אנגעלעגנט זיין! אונ אפילו דיע, וואס האבען דעם ערשטען טהייל געלעזען אין „קול מבשר" וועללען אונז אויך זאגען אגרויסען יישר כח.

דיא רעדאקציאן.

Одесса 15-го мая 1868 г.

([illegible])

א פאררעדע צו דער 2-טער אויסגאבע *)

אויסצודרוקען דאס אלעס, וואס איך האב יעטצט, ביי דער צווייטער אויסגאבע, אויפגעטיהן אין דעם „פוילישׁ יונגעל“, איז אזוי מאגליך, וויא עס איז מאגליך אין קורצען צו פערשׁטעהן גיבען גאנץ דארווין'ס שׁטה, וויא אזוי פין איין אביעזיאנע איז געווארען א מענטשׁ! אונ ווען איך זאל אייך דאס וועלען ערקלעהרען אין ווארטער, וואלט דיא פאררעדע אויסגעקוממען גראסער פינ'ם ביך אליין … נאר דער יעניגער, וואס וועט א בהלן זיין נעהמען דיא ערשׁטע אדעססער אויסגאבע פין מיין „פוילישׁ יונגעל“ אונ זיא פערגלייכען מיט דיעזער צווייטער „אויסגאבע“, דער וועט זיך איבערצייגען אין מיין שׁווערער ארבייט, וואס איך האב יעטצט געהאט פאר זיך, איבערצואורבייטען ווירקליך פין איין אביעזיאנע— א מענטשׁען!… אונ פאר וואס דאס איז אזוי שׁווער געוועהן, איז גאנץ איינפאך: דיא אדעססער אויסגאבע האט דיא רעדאקציע פינ'ם „קול מבשׂר“ געדרוקט אונטער מיינע אויגען אונ כמעט אהן מיין וויססען, נאר אזוי וויא דער ערשׁטער טהייל איז שׁוין געהאט געדרוקט געוועהן אין קול מבשׂר פריער, וועלכעס דיא רעדאקציע האט, וויא עס איז, געמוזט אנקוממען יעדער וואך צו מיין רעוויזיאן, איז— חאטשׁע זיא איז שׁוין אויך, ארטער ווייס סקאווערקעט געווארען פין דער רעדאקציע—דאך ארויסגעקוממען אינ'ם ביך נאך עטוואס צו דערליידען … דעם צווייטען טהייל אבער, אזוי וויא איך האב איהם אוועקגעשׁיקט אין רעדאקציע – אזוי האט זיא איהם באלד, אהן מיין וויססען, געגיבען אין דרוק, אום ביידע טהייל צוזאממען אבצודרוקען אין איין ביך, פין איהרע אבאנענטען וועגען, אונ איך האב עס שׁוין אין מיינע אויגען ניט געזעהן, ביז א צייט נאכ'ן אבדרוקען… אודאי האבען זיך דעראינען געפאצקעט צעהנער פרעמדע האנד פין דער רעדאקציע, וועלכע האבען אזא בעגריף געהאט אינ'ם פוילישׁ-חסידישׁען לעבען, פונקט וויא דער פוילישׁער חסיד האט אבעגריף

געהאט

---

*) „2-טע אויסגאבע“ מיין איך נאך דער אדעססאר אויסגאבע, ניט רעכענענדיג דיא 10 אויסגאבען, וואס לעמבעריג האט געדרוקט בגנבה וגזלה, אונ אלע זענען ניט ווערטה דיא רעד.

המחבר.

געהאט אין ביסמארקס פאליטיק .... היינט קעננט איהר שוין פערשטעהן, וואס פאר איין ארבייט איך האב געהאט ביים איבערליפערען דעם גאנצען חלאם פון צוריקק מיט 3 יאהר, אונ מתקן זיין אללעס, וואס פרעמדע, אונגעניהטע האבען קאליע געמאכט, אונ דערביי נאך ניט אבטרעטען פינ'ם אריגינאל אפילו כחוט השערה! ?... איהר ווייסט ניט דעם ווייטען חלוק פין איבערנייען, ביז מאכען א נייע מלבוש .... ?

ווער עס וועט זיך אינטערעססירען צו וויססען, וויא ווייט ארענטליך אונ קונסטליך איך האב דיעזע שווערע אויפגאבע איספעלנעט — זאל פערגלייכען ביידע אויסגאבען איינע געגען דער אנדערער, וועט ער זעהען, אז איך האב דא ווירקליך ניט געשעפעט אפילו דאס מינדסטע אדערעל פין דער אביעזיאנע: דער זעלבער סקעלעט, דיא זעלבע אברים אונ גידים, מיט איינעם ווארט: דער גאנצער ארגאניזם פין דער אריגינאלער אביעזיאנע וויא ער שטעהט אונ געהט — אונ דאך פין איין אביעזיאנע אויסגעארבייט א פאלקאממענעם מענטש! —

המחבר.

Одесса 20-го января 1895 г

ערשטער טהייל.

דערצעהל ניט איז ביטטער — עס דרוקקט דאס הארץ וויא א שטיין;
דערצעהל יא איז זאווער — א שאנדע פאר זיך אליין —
געשמעהר שאנד אויף א זייט, וואס שפיעלט כבוד פאר אראלל,
געגען דער טובה, וואס קענן ארויסקוממען דעם כלל!

וויא מיטשען דאס דארף, וויא קראנקען דאס מוז,
אז מע ווייסט ניט, צי איז מען דאס, וואס מע איז?!

דער טאטע זאל געוועהן פיהלען האטשע א טויזענד-חלק'טעל טעם פון דיא צרות, וואס איך טראג היינט איבער — וואלט ער זיך ניט אזוי געשמאלצען אין יענעם תחלת-הלילה, ווען דיא מאמע האט ביי איהם גענעהמען דיא שליסעליך פון דיא האנד ... געשמעהר דיא זאך איז פערפאללען! אודאי וועלל איך אייביג וועיגען אויף יענער וויסטער מינוט, אין וועלכער איך בין געבראכען געווארען פון אייביגע קעסט אין גן-עדן, אונ האב, פון אזא לויטערען, ברייטען הימעל, געמוזט אריינפאללען אין א פינסטערען, ענגען בויך אריין, אונ זיך דארט אבמיטשען, וויא אויף'ן טויט, 9 חדשים כסדר, אונ דערנאך ערשט פיהרען א לעבען פון א לאנגער, שווערער גסיסה, גאטט, דער הארר, ווייסט נאך, ביז וואנעט אונ פאר וואס .... ? אמת, דיא תורה. וואס דער מלאך האט מיט מיר געלערענט ביי דער מאמען אין בויך, האט מיך אביסעל געטיישעט אין מיין פינסטערער לאגע דארט, צום אונגליקק איז אבער מיין מלאך געוועהן א גרויסער פייפער, בעזאנדערס נאך שבת נאכ'ן טשולענט, ווען דער טאטע מיט דער מאמען זענען שוין לאנג אויפגעשטאנען אונ האבען זיך שוין געקוויקט מיט'ן געזאטענעם ארבעס אונ בארליך-יאך, אונ איך האב בעדארפט אויסהארען זייער שמים וועגען מיר. פון וועלכען איך האב ניט פערשטאנען, וואס פאר ברואים זייא זענען .... אונ וואס מיך ערווארטעט ביי זיי אינ'ם לעבען .... א מאל, אין א ערב תשעה-באב ביינאכט, איז זיך מיין מלאך אזוי בעזאפעטשנע געשלאפען — וויל תשעה באב טאר מען דאך ניט לערנען — אונ איך האר פונ'ם טאטען מיט דער מאמען — בעת זיי

זענען

זענען געזעסען אויף דער פריזבע און ארויסגעקוקט ווען דער הימעל וועט זיך שפאלטען — אזא מין שמים וועגען מיר: „וויא מיינסטו, יאסי — זאגט אזוי דיא מאמע צום טאטען — זאל עס טאקע זיין א יונגעל, הא?“— „וואס פלוידערסטו, שטיא איינע — ענטווערט דער טאטע מיט א בייזער — אז דער רבי האט בפירוש געזאגט „א מאדעל“, פרעגסטו נאך שאלות?“ — „גע שוין גע, דיא באזער נארר איינער — זאגט דיא מאמע מיט א ווייך שמייכעלדיגער שטימע — איך טרייב קאטועס, נעהמסטו עס שוין אן פאר איין אמת? איך זאג עס גלאטט אקעגען דעם, וואס דער יאקטער האט עפיס געבעטען א בורטשע געטיהן, אז איך טראג א יונגעל .... נא, ווייסען זייא, א דיא לייט, פון זייער חיות צו זאגען?“ .... „טפוש'אבע איינע — האט שוין דער טאטע א זאג געטיהן מיט א ווייכער מונע — מאהל דיר, ווען עס זאל אפילו באמת זיין א יונגעל, וואלט עס אויך דער צדיק מהפך געוועהן אויף א מאדעל, בפרט, אז ער האט אונז, מיט זיין פה קדוש, בפירוש געזאגט „א מיידעל“ נאך איידער ביסט פערגאנגען אין טראגען! .... נא, איז נאך דא וואס צורעדען?“ .... „ביסטט טאקע זעהר גערעכט, בנאמנות — זאגט דיא מאמע וויא פערשעהמט — מיר האבען שוין געזעהן, גיט איין מאל, אזעלכע וואנדערליכע מעשים פינ'ם צדיק, זאל מאריך ימים ושנים זיין!“ — „אזעלכע וואנדערליכע מעשים“ — זאגסטו — האט דער טאטע געאנטווערט מיט איין ערענסט-חוזק'דיגער מונע — אויך מיר וואנדערליכע מעשים! .... א קליינ'קייט! ... א — ווא! .... מאהל דיר, שטיא איינע, אז ער האט דעם פארצעליוקער דוכס פערוואנדלען אין א וואלפקולאק, צי אז ער האט מיט איין פאך, מיט זיין שטעקען, צוטריבען דיא שווארצע כמארעס אין א שטאק-פינסטערער נאכט, פין קדוש-לבנה וועגען — איז עפיס מעהר גדולות דערפין, האט מען נאך וואס צורעדען פין אזא נישטיגען מופת? הא?..“— „דער רוח ווייסט זיי, א דיא וואבעריעם — האט דיא מאמע א זאג געטיהן עפיס וויא מיט א קווענקעלדיגער שטימע, שעהמענדיג זיך פאר זיך אליין — וואס זיי זענען אזוי פערקאכט אין דעם אלטען שטורמאק, דעם יאקטער, אז א כלל, וואס ער זאגט נאר, איז ביי זיי תורת-לאקשען, און אזוי — זאגען זיי — מוז מקוים ווערען, וויא ער האט געזאגט... וואס האסטו מיר דא פעראיבעל צוא האבען? א יודענע האט לאנגע האאר און קערצען שכל ... אט, ווייסטו גאר וואס, יאסי סערדצע, — האט זיא, נאך א מינוט פערטיעפטעם שווייגען, א זאג געטיהן, וויא מיט איין איינשטעלענדיגער מונע — בשעת דער הימעל וועט זיך שפאלטען, לאמיר ביידע אין איין קול אויסשרייען: רבונו של עולם, א יונגעל! וועט זיך עס שוין אוודאי אזויא מקוים ווערען! ...“ נאר דער טאטע האט זיך ווילד צובאזערט אויף איהר פאר אזא העזה,

צו געהען געגען דעם צדיק׳ס רצון, אונ האט אויסגעלאזט מיט דיא ווארטער: „ביסט געוועהן אבהמה אונ וועסט בלייבען אבהמה! אונ מעהר האב איך מיט דיר ניט וואס צו רעדען!...“

דערהערענדיג אזא שמים, איז אין מיר פערקיהלט געווארען איטלעכס אבר: וועה איז מיר, וואס וועלל איך טיהן, אז איך וועלל חלילה ווערען א מאדעל!? איך האב זיך דערמאהנט דיא וויסטע קארטינעס, וואס איך פלעג אפט זעהן דורך מיין פענסטער אין גן-עדן, וויא מען מאטשקעט אין גהנים אריין דיא פוילישע דריפקעס, פערשמאנדערטע, פערקויטיגטע, מאמעטליווע אונ דערשלאגענע, מיט דיא נאקעט-געגאלטע קאפ אונ אויסגעפארצטע צייץ אונ אז מע האט זיי עפיס אפרעג געטיהן מכוח זייערע חפצית אויף דער וועלט, פלעגען זיי אויסגלאנצען א פאאר פערקיסנעטע אויגען, וויא אמויז נאך ערד-ציטטערניש, אונ פלעגען אנקוקען וויא לעהמענער גולם — אודאי פלעג נאך דעמעלט אויף מיר ציטטערען דיא הויט פאר דעם איינציגען פחד: טאמער וועל איך נאך חלילה אמאל דארפען זיין א מאדעל ביי א פוילישען חסיד? נאר דעמעלט האט מיך נאך דיא האפפנונג געטרייסט: הא, אפשר וועל איך נאך דיא זכיה האבען צו זיין א ליטוישעס פרויענציממער אין אידעש-אריסטאקראטישעס הויז אזוי וויא, אשטייגער, דיא אלטע בכבוד׳ע דאממען, וואס מע פלעגט זעלטען ברענגען אין גן-עדן אריין, אזוי ריין, שיין, זויבער, צעכטיג אונ קליג, אז ס׳האט פשוט דערקוויקט איטלעכס אבר — צינד אבער, אז איך האב שוין, צום אונגליקק, דערוויסט, וויא הין איך האב מיך פאפאדעט... קענגט איהר שוין פערשטעהען דאס פלאטערניש מיינס: טאמער וועלל איך טאקע איין אמת נאך ווערען חלילה אמיידעל צו דיא אללע גילדענע צייטען! — אמת, פין דיא פוילישע יודלעך אין גהנים האב איך אויך גאר וועניג וואס נחת געזעהן; אויך פערדריפעטע, קויטיגע, פערביסענע אונ פערגיפטעטע וויא דיא לצים, וואס פין אונטערען שאול תחתיה ארויס — נאר דאך ניט דאס וואס דיא פוילישע דריפקעס; טאקע א לא יצלח, א נמאס ומאוס׳דיגע בריאה, איין אויסגעמאטשעטער וויכעט, איין אויסגעקוועטשטע גרוגרת ד״ר צדוק — נאר אבער א מאנסביל... איהר פערשטעהט, וואס ביי פוילישע חסידים זנאטשעט דאס ווארט „מאנסביל“? ... א מאנסביל — א פערשטינקענע וואנץ, א שטימעלעלע, א לעהמענער גולם — איז מושל אונ דעספאט איבער דער שענסטער, קליגסטער אונ געראטהענסטער נקבה! ... נישמעהר אז איך וועל מיך אפילו שרעקען פין היינט ביז איבער איאהר — בין איך דאך ביים צדיק אין דיא הענד אונ עס וועט מיר העלפען אזוי וויא אטויטען באנקעס!

ס'איז מיר אפילו אגרויס חדוש געוועהן; פאר וואס איך האב אין גן-עדן גאר קיין מאל ניט געהערט דיא נאמען, „רבי, מגיד, גוטער יוד' כדומה? — נאר אקשיא אויף אמעשה, אפשר זענען זיי גאר פערטיהן אין גהנום, וועגען מתקן זיין דיא נאריש-זונדיגע נשמות פון דיא פוילישע דריפקעס... א קצור, איך האב דיא 9 חדשים קאם מיט דיא צאן דער-שליעפט, פלאטערענדיג אללע מינוט: אט, אט וועל איך א מאדעל. — איהר דארפט מיר ניט פעראיבעל האבען, ליעבע לעהזער, פאר מיין אומזיסטיג שרעקעניש איבער אזא פוסט נארעשקייט, דען איהר מוזט דאך בערעכנען, אז ביי דער מאמען אין בויך האב איך דאך דארט דעם שכל ניט געהאט צובערעכענען, אז דאס, וואס דיא נאטור מאכט איין מאל אב, קענען עס שוין אייביג, אין קיין שום פאלל ניט איבערגעאנדערשט ווערען! עס זאלען זיך אפילו צונויפנעהמען אללע פוילישע גוטע-יודען, מיט אללע ליטווישע ראש-ישיבה'ניקעס אונ מיט אללע 36 למ"ד-וא"וניקעס אונטערגעשלאגען — וועלען זייא ניט איבערמאכען אפילו דאס מינדסטע אדערעל, וואס אונטערען אויערעל פון א מילב!... מע זאל אפילו מאכען א פלאג פון דעם זאזולעניצער-מגיד'ס שטעקען מיט'ן נאזארעניצער-צדיק'ס טלית-קטן אונ צוגעבונדען מיט'ן ראכמעסטריווקער-רבינ'ס יום-כפורדיגען גארטעל, אונ דער ראש הלמ"ד-וא"וניקעס אליין זאל מיט איהם פאכען ביז משוח'ס צייטען — וועט ער ניט אבטראבען דאס קלענסטע שטיקעל כמארע פון זיין ארט ובפרט א מענש, וואס איז דיא ערשטע אונ לעטצטע קונסט אין דער נאטור, זאל מען זיך איינרעדען, אז א פויליש גוטע-יודעל וועט קענען איבערמאכען פון א יונגעל א מיידעל!!! אודאי האב איך נאך דערמעלט דעם שכל ניט געקענט האבען, נאר דאס האב איך יא אויף זיך גענעהמען: באם, אז השי"ת וועט מיר העלפען, איך זאל מיך אויסדרייען א יונגעל — וועל איך דערוויזען דער וועלט, אז דיא גוטע-יודען האבען א סך וועניגער באם רבונו של עולם, פון א מינדסט יאקטערעל אין סטריזשעווקע... צום אונגליק אבער, האט מיך-בעת געהן אויף דער וועלט-דער מלאך א שנאל געטיהן אויף דער אייבערשטער ליפ, אונ איך האב גאר פארגעססען אין הכל פאקעל... ערשט אז דער מאטע איז געפאהרען צום רבי'ן נאך א נאמען אונ איך האב נאכ'ן ברית דערהערט מיין נאמען „יצחק" — בין איך ערשט געווואר געווארען, אז איך בין א פנים א יונגעל... אונ דער צדיק האט נאך פון זיין ליגען גאר א נייעם מופת געמאכט: „א-א-א" — האט ער מיט פארגלאנצטע אויגען צום הימעל וויא געקרעכצט פאר'ן עולם — „א-א-א! דאס קינד איז זעהר א הויכע נשמה, אונ בכדי מיין כבוד ניט צו לעגען, האט דיא שכינה כביכול געמאכט א רמאות, אונ מיר געוויזען אין חלום דאס ווארט „בת" במקום „בן"..."

ניש־טעהר (חס"א)

נישמעהר, איך מעג שוין אפילו זיין א נידריגע נשמה — אבי ניט קיין פוילישע דריפקע! — אונ יעטצט וועל איך מיך אומקעהרען צו מיין געבוירען:

1.

ווכן היינ איך אן צופיהרען מיין געשפרעך פון זייט מיין געבורט ביז אויסנאנטשען מעך.

דיא ערשטע מינוט פון מיין קוממען אויף דער וועלט, האב איך בעמערקט ליגען ביא דער מאמען אין בעט א קאלאדאטש מיט איין אלט ספר׳ל, אונ אין עטליכע שעה ארום נאך מיין געבוירען, האב איך דערזעהן עפים מינים בריוולעך, אנגעהאנגען אויפ׳ן פירהאנג אונ אויף אללע טיער אונ פענסטער פון מיין קינפעט-חדר. דערזעהענדיג דעם קאלאדאטש, איז מיר ממש פרחא נשמתי געווארען, עפים האט זיך מיר נאך וויא אין חלום, געמערעשטשעט דיא מעשה, וואס דער מלאך אין בויך האט מיט מיר געלערענט פון יצחק׳ס-עקידה-האב איך געמיינט, אז דאס וויל מען מיר, א פנים, אויך מאכען דיא שפיעל מיט דעם קאלאדאטש, נאר אזוי וויא קינדערשע פארשטעללונגען פליהען דאך איבער כהרף-עין, ובפרט נאך ביא א-א נפל׳ע וויא איך, האב איך באלד פארגעססען דעם קאלאדאטש אונ זיך גענעהמען בעטראכטען דאס ספר׳ל, אונ אזוי, קלעהרענדיג: וואס קענן דאס זיין? האט זיך עס גראדע אליין אויפגעעפענט, אונ איך האב עס באלד דערקאננט מיט׳ן ערשטען קוק: „גוואלד! האב איך אויס׳געבטל׳ט חלומות אין זיך — דאס איז דאך אות באות דאס זעלבע חומש׳ל, וואס דער מלאך האט מיט מיר געלערענט אין בויך, אונ וועלכעס מען האט אזוי הייליג געאכט אונ געשאטצט ביא אונז אין גן-עדן, וויזשע דערוואגט מען זיך עס צו לעגען אין א-זא אומריין בעט פון אללערלייא מיתה-משונה קאהלירען! ?“... נאר אינמיטטען דעראינען בין איך אנטשלאפען געווארען, אונ אויפכאפענדיג זיך, האב איך שוין בעמערקט דיא קינפעט-בריוולעך ארום מיר. איך זעה עפים א קעסטעלע אויסגעמאהלט, אינוועהניג דיא נאמען פון דיא אבות מיט דיא אמהות, אונ אויווען א שיר-המעלות פון דוד המלך עליו השלום; אודאי איז דאס ביא מיר משונה אנגעלעגט געוועהן: דיא גאנצע חברה האב איך פערזאנליך געקעננט אין גן-עדן, אונ דעם שיר-המעלות האב איך דארט ניט איין מאל געהארט אויף קאנצערטען פון דוד׳ס מויל אליין, מיט א קאהר פון מלאכי השרת; אודאי האב איך

מיך עפּיס געפיהלט וויא אין דער היים . . . נישמעהר וויא טאר מיר עפּיס וואיל געקימטען ? — מוז מיר דאס שטיקעלע נחת אויך אויספּאללען באקאם : נא דיר גאר, פונקט איבער דעם קעסטעלע , דעם פיינעם בחור׳ס נאמען מיט גרויסע אותיות : „שׁ ט ן“ ! אונטער דעם קעסטעלע — די זיססע בחור׳טע „מ כ שׁ פ ה“ , נאך אין דרייערלייא פארבען געדרייט ! ?. . . דאס האט דאך מיך געקריינקט אין דער זיבעטער רופּ : גוואלד , אזעלכע קליפּות, מחבלים שטעלט מען גאר אוים, וויא שומרים, ארום אזעלכע הויכע, הייליגע הימעל-מענשען , דיא ערשטע אונ גרעססטע אין דער וועלט ! ?... הײנט וואס בעטייט עפּיס דיא אונטערשטע שורה : חאטש צוריים זיך פערשטעה איך ניט איין ווארט ! . . . ס׳איז דאך נארריש , אויף יענער וועלט האב איך דאך געקענט אללע שבעים לשונות וויא א וואססער. נא ? ס׳זאל אפילו זיין טוטעריש , צו טערקיש , וואללט איך דאך אויך בעדארפט פערשטעהען חאטש א רמז דרמיזא ? ענדליך האב איך געפּריווט דיא ווערטער איבערלעגען אויף תשר״ק , זויף א״ת-ב״ש , אויף אח״ס-בט״ע — ס׳געהט ניט ! נאך א מינוט וואללט מיר מיין קליין מוח׳ל געוועהן צושפּרינגען געווארען טראכטענדיג , ווען דיא באבע זאל מיך ניט פליצעם געוועהן אריינפוטצען אין א מילטער היים וואססער . . .

אבער ניט מיט׳ן קינפּעט אליין בין איך שוין אבגעקימטען : נא דיר איין אלטע מכשפה , א באבע אויף מיין קאפּ ! 3-4 מאל א טאג האט זיא מיך , וויא א פּאימאניק , וויא איין נעוויליניק , געבונדען האנד אונ פיסס ארונטער , געשטיקקט אין א קישען וויא דעם אתרוג אין קלאטשע , כמעט אללע מינוט אויף מיר געבלאזען , געשעפּטשעט אונ געגענעצט , אונ אז איך האב , אויף איהר קוקענדיג , אויך א געגעץ געטיהן , פלעג זיא מיר אנשפּייען א פיל מויל . . . אונ אז איך בין שוין דיא אלטע מכשפה , צו-אמטען מיט׳ן שלישי-למילה פּטור געווארען , האט זיך אנגערוקקט נייע צרות , נייע שרעקקען : אז ס׳האט מיך געריזעט אין בייכעל , צי געפּרייעט דיא היטץ , צי געביססען א פלוי , א וואנץ , אונ איך פלעג נעביך א וויין טיהן פאר וועהטיג-האט מיך דיא מאמע אדער דאס דינסט-מאדעל אזוי אנגעהייבען קאדויטשען אין קישען , אז שיר שיר האבען זיך מיר אללע וויאזעם אויסגעקרימטט , אונ דיא געהירען איבערגעקעהרט , אונ שוין גאר אין בעסטען פאלל האט מען מיר דאס מויל פערשטאפּט מיט דער בריסט , אז איך בין שיר דערווארגען געווארען ; נאך ניט , וואס דיא ברוסט — אז דיא מאמע פלעג אבער אוועקגעהען אשת-חיל׳ן אין קראהם , פלעג מען מיר גאר פארשטיפּען דעם פּיסק מיט עפּיס א קוטיג-זיססליך שמאטקעלע , מיט וועלכען איך פלעג מיך אבווארגען שעה׳ען-ווייס כסדר . — צו 2 חדשים אלט , האט מען מיך שוין אריינגעלעגט אין א וויעגעלע , — אי דאס האב איך די זכיה ניט געהאט זיך צולעגען אין דעם ,

ביז מע האט ניט פריער אויסגעוויעגט א קאטץ — נא? אין וויעגעלע וואלט מיר שוין אפילו נישט קשה געווען, כלעבען: מע שאקעלט זיך, מע הוידעט זיך, אודאי אידאס בעססער וויא צוליגען א קלימפע אין קישען — נאר וויא טאר איך הנאה האבען פון מיין פערשטינקען לעבען: אודאי איז ניט געווען דער טאג כמעט, וואס איך בין ניט ארויסגעפאללען פונ'ם וויעגעלע; היינט האט זיך איינס פון דיא 4 שטריקלעך איבערגעריססען, מארגען האט זיך דער צוויאק אין באלקען אבגעבראכען, איבערמארגען האט זיך א קניפ אויפגעבונדען, אונ פונ'ם שטענדיגען איבערבינדען אונ איבערקניפען דיא שטריקלעך, בין אייך אללע טאג אלין אויסגעקיממען, ביז אין א משך פון א פאאר חדשים בין איך שוין העכער אונ העכער, נית אומזוסט האט דער צדיק געווען כמעט לייבען דער סטעלי... דערפאר אבער, וואס העכער געזאגט, אז איך בין א הויכע נשמה... דעסטא גרעסער איז מיין פאלל געווען... מיין נשמה איז אויסגעקיממען — פערגליסטען וויעדער אז ס'פלעג זיך מיר, א מאל מאכען אין דיא צרות, זיך א שפיעל טיהן מיט'ן שטן אויף דער סטעלי, צו קיקען אינ'ם לעכט אריין, צו זיך אזוי אביססעל באלעווען בייגאכט, אונ דיא מאמע, צו דאס דיענסט-מאדעל האבען אבער געוואללט, איך זאל אהן תרוץ נאר האלטען אין איין שטיק שלאפען, כדי זייא זאלען אויך קענגען ריהען פלעגען זייא מיך שטענדיג שרעקען מיט א שד, א באבוי, א רוח, א דאמאניק, א בעטלער מיט דער טארבע וכדומה אזעלכע מראשידלעס, ביז איך האב שוין מורא בעקיממען פאר זיך אליין, אונ עד היום, אז איך דערזעה בייגאכט מיין שטן נעגען דער לבנה, צי א ווייסע ציעג שלעפט דיא שטרויא פון א שטרייכע, צי אז א שיין פון דער לבנה שלאגט זיך אב אין א פענסטער פון א פינסטערער שטיב, וכדומה — מיין איך שוין, אז ס'איז אודאי א שד, א לץ, א מת, א באבוי... אונ מיין לעבען איז דעמעלט ניט ווערטה א גראשען!...

אקצור, ניט אזו גיך טיהט זיך וויא עס רעדט זיך, איך בין יאקאס אלט געווארען איאהר; איך קריעך שוין אום אללע ווינקעליך, איך נארע מיך שוין אום אין אללע פאסקודסטוועס, איך עסס שוין דאס אש פון דער הריבע, איך נהרג מיך שוין 18 מאל אטאג, אונ נאך איטליכען פאלל צעררייסט מיר דיא מאמע דעם סטאהן, גיעססט אוים אביססעל וואססער אונ שפרעכט אב דאס ארט מיט א קאלאדאטש... אונ טאקע ממש וויא מיט דיא האנד צוגענעהמען!.. איך בלייב אלץ מעהר מיט'ן וויא-הייסט-מען-עס אין דרויסען, אונ פאלל שוין אויף איין אנדער ארט... ווען דיא וועגד פון דער שטיב זאלען חלילה געווען זיין בעהאנגען מיט שפיעגלען, וואלט איך, פין שרעקק אויף מיר קיקענדיג, געווען

געשטארבען 10 מאל א טאג: איין אנגעבראקנעטע טימענעצע איבערען גאנצען קאפעל: איין אויסגעניארעט פגים׳ל אין סאזשע מיט בלאטע, א פילל מיילעכען מיט סמארק און סלינע: אויפ׳ן ארט פינ׳ם מלאך׳ם שנאל, אויף דער אייבערשטער לופ, אפווילבליך-רויט גארעלע פין דיא שטענדיגער אבגעריגענע סטרעמפליה פינ׳ם נאזעל; דיא האנדליך מיט דיא פיססלעך קויטיג, נאסס און גליטשיג, און דאס באלף-מחילות׳ל וויא אין איארמעלקע פין אלט-פערגעהלטען-פערשמאלצעוועטען שפאניער... און באמת, ווער האט זיך געזאלט אבגיבען מיט מיר? דאס דיענסט-מאדעל, וואס פלעג בעקוממען 6 קערבליך איאהר מיט אפאאר אלטע שקראבעס פינ׳ם טאטענס יאלעוויטשענע פאנטעפעל, האט געביך בעדארפט ראמען, ניאנטשען, שמירען, הייצען דיא הריבע, פערזארגען דיא בהמה, טרייבען אין טשערעדע, טראגען פאמייניצעס, פליקען פעדערען, וויישען דיא נאז און קראצען זיך מיט ביידע האנד אין קאפ... און דער מאמען געביך איז דאך אודאי ניט געוועהן פערזאיבעל צו האבען: אחוץ איהר קראהמען און בעל-הבית׳טען און לאטען און מארעזשען און תחנות-לייענען און קעבלען דעם טאטען פין אחלק עולם-הבא וועגען... האט זיא שוין דעמעלט געביך געבראכען און ניט געקענט קיקען אויף קיין פלייש... איהר ווייסט דאך אליין, אז צווישען יא און ניין ווערט געבוירען אשאק חסידים׳לעך, עס זאל האטש אנקוממען יעדען גיטען-יודען אפאלק פליאסקעדריגעס אויף זיין חלק... און וואס מעהר דיא צדיקים סטארען זיך, צו פאבריקירען קליינע פיד-רבינטשעקליך — דעסטא מעהר סטארעט זיך דער עולם, אנצופלאדען פין זייערט וועגען קליינע חסידים׳־לעך... נא, וואזשע זאל מיין טאטע געביך ערגער זיין פין אללע? ובפרט אז ער איז דאך גאר דעם רעבי׳נס לייב-אדיטאנט, און דאס אייבערשט פינ׳ם שטאססעל בייא איהם!...

ובכן, מאג איך אפילו צייריססען ווערען ווייענדיג, גע׳נהרג׳ט און גע׳נזק׳ט ווערען פאללענדיג, אויסגעניקערט ווערען הינגערענדיג און פריהרענדיג און אויסגערויעט זיין אין טנופ, סמארק און בלאטע — איז דאס קיינעמס דאגה ניט, און אזא לעבען האב איך פאוואלי פערבראכט ביז איך בין אלט געווארען 3 פערשריגענע יאהר, און בין, ענדליך, איבערגעגאנגען אויפ׳ן טאטענס פאמפעטשעניע...

2.

דער טאטע הייבט מיך אן פיהרען אויף זיין מליעד און וויל איך זאל שוין טאקע זיין א פאלנע יוד.

וויא איך בין נאר אלט געווארען ? יאהר, האט מיך דער טאטע גענעהמען אין דיא האנד אריין, און האט מיך אנגעהייבען מחנך זיין מיט מצות און מעשים-טובים .... נאר טאמער וועט איהר אפשר מיינען, אז ער האט מיך געלעהרענט אזעלכע פיסטע מדות, וויא דיא דאמשונעס לעהרענען זייערע קליינע קינדער, למשל: דעם פסוק „תורה צוה לנו“; קישען עלטערען דיא האנד אויפשטעהענדיג און לעגענדיג; דאנקען פאטער און מוטטער פאר יעדען עססען און טרינקען, וכדומה? האט איהר אמיאס'ן טעות! פע, אזעלכע מצות הייסען ביי עהרליכע יודען, אין פוילען, עבירות, און מע לייכט זיך אויס אויף זיי דאס גרעססטע געלאכטער: אדרבא, פינקט פערקעהרט, אין א זעלכע זאכען פלעג מיך דער טאטע תמיד לעהרענען דעם היפך; ער פלעג מיר תמיד הייסען שטעללען דער מאמען א פייג, און דיא מאמע פלעג מיר תמיד ווייזען, איך זאל רייססען דעם טאטען ביי דיא פאלעס, און קוים איז איימעצער אריינגעקומען אין שטוב אריין — אזוי פלעגען זייא מיך שוין ביידע מיטשען און טארען: „אנא, איציקעל, זאג איהם .... נא, גיכער! ....“ דאס האבען זיי געוואללט, איך זאל זאגען דעם אורח: „שלום עליכם א גיטער-יוד, אהאלבען ת... אבגעבריהט“, און נאך אזעלכע געשאדיגטע חכמות... נא, מילא, איז דאך פין יענע מצות, וואס א יוד, א זקן, איז זיי אויך ניט מחויב צו טיהן על פי התורה, און מוז זייא דאך טיהן על פי מוסר און דרך-ארץ... למשל: ער האט מיך געלעהרענט, נישט ציבינדען דעם קאלנער פינ'ם העמדעל אזוי וויא א חארט .... ציהאלטען דיא גאנצע נאכט דיא יארמעלקע מיט ביידע האנד, זיא זאל חלילה ניט אראפפאללען, אין שלאף, פינ'ם קאפ ... פורים זאל איך מיך איבערקעהרען [11] מאל אויפ'ן טיש הין און צוריקק כדי מקים צו זיין דעם „ונהפוך הוא“ .... פסח זאל איך מיט איהם אויסזיטצען ביים סדר ביז דיא האנען קרייען; יום-כפור זאל איך ביז [12] אזייגער ניט טועם טעם אכילה זיין, און א גאנצע טאג ארומלויפען אין דיא זאקען; סוכות שלאפען אין סוכה אפילו אין דער גרעססטער קרירא; זיך ניט קאממען דיא פאות נאר פין פרייטאג צו פרייטאג; אללע ערב שבת געהן מיט איהם אין מרחץ אריין און אבגאלען דאס קאפעל ביז אין דער הויט אריין וכדומה אזעלכע מצות .... נישמעהר, וואס מיט דיא אללע מצות איז געוועהן — רעד איך שוין ניט,

נאר דאס מרחץ אללע פרייטאג — דאס איז מיר דערגאנגען מיינע יאהרליך, און ווייל איך וועלל לעבען קענן איך עס ניט פערגעסטען, און ווען איך דערמאהן זיך אין דעם געהט מיר איבער אגרויל איבערען לייב! — שטעללט אייך פאר דאס פינסטערע, ברענענדיגע יודישע מרחץ אין פוילען וויא עס קעהר צו זיין, און דארט פלעג מיך דער טאטע אללע פרייטאג ארויפטאסקען אויף דער אייבערשטער באנק און קאטעווען מיט'ן בערעזעווע באזעמעל אפערטיל שעה כסדר פאר דער מקוה! און אמינוט נאך דער מקוה .... און דאס איז נאך ערשט אשפיעלעכען געוועהן אקעגען דער קאמעדיע אליין, איך מיין דיא כשר'ע מקוה זאל לעבען! יענץ האט מיר נאר וועה געטיהן — און דאס האט מיר טויט-שרעקקען גע-מאכט ... און איהר ווייססט עס גאנץ גיט, אז א קינד איז לייכטער איבערציטראגען ווערטיגען איידער איין שרעקק! שטעללט אייך פאר אדריי-יעהריג יונגעל, וואס ווייססט נאר ארומלויפען גאנצע-טאג אויף דעם שאנעם, שפיעלענדיגען, לעכטיגען דרויסען, חאפט ער מיך פליצעם ביים האנדעל און פיהרט מיך, אויף דרייסיג פערציג שמאהלע, קרימע, צעבראכענע, גליטשיגע טרעפ, אראפ, אראפ, אין אפינכטערן קאלטען, טיעפען גריב אראפ, וויא אויף דעם גאנצען מהלך, שטיפען זיך, היין און צוריק, נאקעטע, גליטשעגע מענשען, יודען, איהר פערשטעהט: יודען! ניט מיין גלייכען יונגלעך ... וואס מיט יעדען גליטשיגען ריהר זייערען אין מיין לייב, חאפט מיך אמין גרויל, וואס איך קענן גאר דעם טעם ניט איבערגיבען ... דעסטא שרעקקליכער נאך, וואס ס'איז אין אפינסטערען תהום ... און דערציא הארט זיך נאך אללע רגע אמין פערבארגענער, ווייטער, טויבער פליוסק אין וואסער, און אפערדומפען קול, וויא עפים אשרעקליך ווידער-קול אין אפינסטער-געדעכטען ווילדען וואלד, מיט אפיסטע, כמארנע, וויסטע מדבר הערום, פין וואנעט מע קענן, דאכט זיך, אייביג ניט אריין, ניט ארויס ... און אט אין אדיא אללע גרויליכע, שוידערענדיגע שרעקקען, חאפט ער מיך פליצעם ביי ביידע האנדליך, וויא ארוח אמלמד, און טיהט מיך אפוטץ ראשא ורובא אין וואסער אריין אזוי, אז הערויסנעהמענדיג מיך ווייסס איך לחלוטין גאר ניט, וואס מיט מיר טיהט זיך, נאר איך פלאטער וויא א פער'סם'טע מויז, איך טערפעשטשע מיט הענד און פיסס, נאר וויא איך זיך איני-דערפינסטער מיין נשמה ... איהר האט, ליעבע לעזער, אבעגריף אין מיינע טויט-שרעקקען? ... "יא!" — אליגען, וויא איך בין איוד! וויפיעל איהר שטעללט אייך פאר, איז נאך בלייבען קיין טויזענד-חלק ניט דערפין, וואס איך האב איבערגעפיהלט אין דער מינוט! ... חוץ דער עפוש'דיגער ריח, מיט'ן טעפקע-ביטטערליכען טעם פון דער מקוה-וואסער, אדער, בעססער געזאגט; פון דער פאמאינער-יאמא ... איין אמת בין איך טאקע

פון דעם טאטענס מירחץ'ען און מקוהות איז ריין און זויבער געווארען, אז איך קען מיך נאך עד היום ניט אבוואשען מיט דיא בעסטע זייפען אין דיא לויטערסטע פרישע וואססערען... איך האב אייך נאך א סך אזעלכע מצות צו שרייבען, נאר איך ווייסס דאך, אז איהר וועט זיך נאר מאכען דערפין א פאטיעכא — און ביים טאטען איז דאס געוועהן דער גאנצער יסוד פונ'ם יודעשקייט!...

אזוי האב איך מיך אבגעמיטשעט נאך א יאהר אין דער היים, ביז איך האב דערהארט, אז מע רעדט שוין מכוח אבגיבען מיך אין א חדר. אין פליק בין איך אפילו זעהר צופריעדען געוועהן דערפין, כ'לעבען, מיר איז שוין טאקע אליין נמאס ומאוס געווארען דיא היים, אז איך זעה איך בין הפקר וויא א הונד און ס'איז ניטא, ווער עס זאל זיך אומקיקען אויף מיר חאטש אמאל אין דער וואך: דער טאטע איז יומם ולילה פערטיהן מיט'ן צונויף־נעהמען דאס מעמדות־געלד פונ'ם רבי'נס וועגען אזוי, אז, א חוץ נאר דיא מצות, האט ער מיך אין זינען וויא דעם פאראיאהריגען שנעה... און דיא מאמע איז גענביך דערשלאגען מיט'ן קראהמעל, מיט דער שטיב און, ועל כלם, ... דיא פיטצלעך קינדערליך: איינס האט זיך איהר נאכגעשלעפט ביים פארטוך, דאס אנדערע אויף דיא האנד און מיט'ן דריטען אויף דער צייט... אודאי וואלט מיר שוין דאס חדר א סך ניחא'ר געוועהן, איך האב געמיינט, אז דארט וועט מען אויף מיר השגחה גיבען, איך זאל חאטש ווערען א שטיקעלע מענש, איך מיין שוין ניט וויא דיא נגיד'שע קינדער־אבער חאטש וויא דיא פראסט־בעלי־בית'שע קינדער אין שטאדט... נאר אז איך האב פליצעם געהערט א שמים, וויא דער טאטע זאגט אזוי צו דער מאמען: „דיא זעהסט דאך, וויטיע, אז איך בין שטענדיג פערטראגען אין דאגות פרנסה, טא נעהם דיא און גיב איהם אב אין חדר אריין. כ'לעבען, מילא א גמרא־מלמד איז עפיס אנדערש, אבער נאך מיט א דרדקין מלמד זאל איך האב צוטיהן, הא? פערשטעהסט דאך אליין, אז ס'איז ניט פאר מיר!" — „ביסט טאקע זעהר גערעכט, כ'לעבען — זאגט דיא מאמע — איך וועל אודאי ניט זשאלעווען מיין טרוד; נאר זאג זשע דיא מיר, יאסי, צו וועהמען זאל איך איהם אבגיבען? האסט זיך היע מעהר ניט וויא 2 דרדקי מלמדים: נחמן טראסק און נחמיה מיטצעל, צו צו וועהמען זשע איז נאך דיין חות־דעת גלייכער?" — „איך ווייס...? — זאגט דער טאטע — מיט'ן דרך הטבע איז גלייכער צו נחמן טראסק"... — „ער איז דאך אבער א ווילדער קאט אויף קינדער און חוץ לזה האט מיר וועכנע דיא פירזאגערען אנימעלט דערצעהלט, אז זיא ווייסט פון א סך לייטישע יודען, אז נחמיה קען א סך בעססער לעהרנען פין נחמן'ען!" „מילא, אלין איז רעכט — זאגט דער טאטע — נחמיה

איז דאך אבער ניט מיין רבי'נס חסיד . . . !" — „נא, וואזשע איז־זאגט דיא מאמע מיט א ווייך שמייכעלע — פאהרט ער צום זאדקיווער צדיק, אבער א חסיד איז ער דאך . . ." „אי, שטיא! — ריהפט זיך אן דער טאטע מיט א שוואכען באזער — דיא ווייסט טאקע גאר ניט מה דקאמרי רבי'צעו, וויא הייסט? דער זאדקיוועצער איז דען אויך א גיטער יוד? איך האב פונ'ם רבי'נס פה קדוש אליין געהערט אז דער זאדקיוועצער איז נאר גאטט'ס מארשעליק, ווייל זיין נשמה איז געגעהמען געווארען פינ'ם עולם־הלצה, א סמן האט דער רבי געזאגט, אז דער זוג מיט איהם איז אויסגעקוממען פונקט אין דער בלינדער נאכט, ווארען זיין ברית איז געוועהן אום יום־כפור . . . דיא פערשטעהסט א טייט פון אזא הימעל מענשען, הא? . . ." — „איך וויים? — זאגט דיא מאמע, וויא א פערשילדיגטע — איך זעה, א וועלט פאהרט צו איהם, איז ביא מיר, נארישע יודענע, זעהר רעכט" — „א א! — זאגט דער טאטע — א קשיא וואס מע פאהרט! אלא־מאי מע פאהרט אין דיא ליטווישע ישיבות אריין אויך — נא? האט עס דען עפיס א ממש? אויך נאר א פערפיהרטע זאך! . . . קארג האט דער רבי, היינטיגען שבת־שירה, געקרעכטם אויף דיא ישיבות? ער האט בפירוש געזאגט, אז דיא ישיבות מיט דיא ראבינער־שוהלען זענען ביידע אויף איין מדרגה: פון דארט וואקסען גרייטע אפיקורסים, אונ פון דיא ליטווישע מתנגדים ווערען שפאטער אפיקורסים . . . אונ דיא ישיבה־בחורים זענען נאר בחינת „וגם ערב־רב עלו אתם" . . . אונ דא האט ער געזאגט א תורה, וואס ס'איז ממש בוקע רקיעים . . . נישמעהר, וואס ווייסטו? ביסט ניט מעהר וויא א כשר'ע בהמה" . . . „נא, — זאגט דיא מאמע מיט א רחמנות'דיג פנים — וואס קענסטו פאדערען פון א־נ־אשה! ? אודאי פערשטעהסטו אין נאגעל מעהר וויא איך אין קאפ, טאטיה, זשע וויא דיא פערשטעהסט . . ." פון אזא זיסקען שמיסם האב איך זיך שוין געקענט שטויסען, וואס חדר בעטייט? אונ אז אין חדר וועט נאך אפשר ערגער זיין וויא אין דער היים . . . אונ כך הוה! :

3.

נישטא דער רעדנער, דער מאהלער, דיא פעדער, וואס קאנן אפמאהלען א פוילישידיש חדר!

אז דיא מאמע האט מיך דאס ערשטע מאל אריינגעפיהרט צו בחמן טראסק אין חדר אריין — איז מיר פינסטער אונ ווייסט געווארען אין

מײנע אויגען: אין שטיב א בלאטע איבערען גארטעל; בײא דער טיער א דײזשקע װאסער אונ לעבען איהר א פערשימעלטע פאמײניצע מיט א װערך, אונ פון אויװען איז ארײנגעשװוממען דאס, װאס ס'איז המן'ען געפאללען אין קאפ ארײן . . . די קלײנע 4=טאפּלידיגע פענסטערליך זענען פעריאגט געװעהן פּינ'ס פראסט אפשר אויף א פינגער די גראב אונ דער פראסטיגער מאך אויף זײא איז צעררינצעלט געװעהן מיט פיגורען פון מגן-דוד'ס, איקס-מיקס-דריקסען, קאטשערעס מיט לאפּעטעס אונ נאך פערשידענע קרימע אונ ציקענדיגע רינגעלעך מיט פּאסקעלעך, װעלכע טיעפער אונ שמאהלער אײנגעגראבען, אונ װעלכע ברײטער אונ נאר פון אויװען-אף געקריצט; װעלכע זענען נאך פריש אונ העללבליך געװעהן, אונ װעלכע שוין עלטער אונ פעריאגטער; זעלטען איז צו בעמערקען געװעהן נאך גאר א פריש רײדעלע ביז אין גלאז ארײן, װאס א יונגעל האט, א פנים, נאר װאס געמאכט מיט א קאפיקע, אונ פון אללע פענסטערליך איז גערונגען אויף די װאנד ביז אין דער ערד אראפ.

3 קלײנע קינדערליך מיט פערשפּליעטע העמדליך אונטער די ארעמליך האבען זיך געראיעט אין דער בלאטע אונ געקראכען ראטשקאם אונ כמעט שטענדיג זענען זײא אויסגעקימען מיט די באלף מחילות'ליך צום פראנט . . . א לאנגער שמאהלער טיש מיט א הולצערנע שטאלען, מיט שטריקלעך איבערגעבינדען אונ איבערגעקניפט, אונ מיט א אויסגעפלעקטער, אויסגעברענטער אונ צוקארדאשעטער דעקק, ארום װעלכען, אויף געמאכטע באנק פון א שמאהלער, סיקעװאטער ברײט אויף 2 האלבע קלאטצליך, זענען געזעסען פערשידען-װיקטיקע יונגלעך, אײנס אין עס אנדערע אײנגעװאקסען, אונ אלע מיט די פּלײצעס אײנגעקלעבט אין דער נאססער, פראסטיגער װאנד, אונ כמעט אויף יעדע 0 יונגליך איז געליגען אײן סדור, אונ דאס אײנע איז שוין אויך דרײ מאל אזוי גראב אונ געשװאללען װיא פינ'ס דרוקק ארויס . . . אויפ'ן עק טיש איז געשטאנען אײן אלטער גרויסער קאשעק מיט טעפליך, לײבען װעלכען ס'איז געשטאנען א גרויסער ראבער קאטער אונ האט געלעקקט, קלאפּענדיג מיט'ן װײדעל איבער א תלמיד'ס קאפּעל. אין װינקעל צום אויװען איז געװעהן א שמאהל טיהרעל אן א טיער, דורך װעלכען עס האט זיך געזעהן אין שטיב ארײן די אונטערשטע האלב-לאנג רבי'צין, בײגענדיג אונ שטערכענדיג מיט א קאטשערע אהין, א פנים אין אויבען ארײן, אונ בײא יעדען עפּפען די פעדערשטע טיער, האט זיא ארויס געשטעקט דעם קאפּ אין א פערשמאלציװעטער קופּקע מיט א גליטשיג, פערשװײסיגט פנים, נאר עפּיס װיא װאנקע רא-טיו-טיו אין פּאלאטקע פינ'ם פענסטערעל ארויס . . . דער רבי איז געזעסען אויװען בײא דער הריבע, אהן א קאפּאטע, מיט א פערגעהלטען טלית-קטן, די אונטערשטע

העלפט איבערגעווארפען פין פארענט און האט זיך געטשעפעוועט אין דער הריבע; א צעשפאלטענע פערספאלעטע יארמעלקע אין פעדערן, וואס איז פין פערעלטערטע קנייטשען שוין אזוי איינגעשרימפען, אז זיא איז שוין מעהר איינליך אויף א פאקרעשקע וויא אויף יארמעלקע, איז געליגען פעררוקט אויף זיין פליכעוואטע געגאלטען קאפ וויא אגרויסער קיילעכדיגער מיליוטען-מיט-ציקוטען-פלאסטער אויף אגרויסער גולע; אין איין האנד האט ער געהאלטען אגראבען קאנטשיק און מיט דער אנדערער האט ער זיך, דורכ'ן צעכראסטעט-קוטיגען העמד, געקראצט אינ'ם וואלד געגרייזעלטע האאר אויף זיין ברוסט. אריינקומענדיג אין שטיב, האבען מיר געטראפען דיא קארטינא, וויא דער רבי מיט'ן בעהעלפער האבען געקנאקט מיט דיא קאנטשעקים, דיא חדר-יונגלעך האבען געגאנערט וויא א סטייע גאנז, דיא קינדערליך זענען איבער־געריסען געווארען פין געוועהן און אינמיטטען דעראינגען איז דיא רבי'צען איבערגעלאפען דיא שטיב וויא א וויכער, האלטענדיג, אין א האנטשערקע, א האלאוועשקע אין דער האנד, און פוטער אין פאמייניצע אריין! א דא אידאס געווארען א פארע מיט א זשווזשעריא איבער דער גאנצער שטיב, וויא מ'גיסט אויף אויפ'ן קעססעל אין באד!...דיא מאמע האט גערעדט א פאאר ווארטער מיט'ן פראפעססאר און איז אוועקגעגאנגען, און איך בין אליין געבליבען אין דעם נייעם אינסטיטוט.

דיא מאמע איז נאר וואס ארויס פון דער שטיב, איז דער רבי אפירגעגאנגען פין אונטערען טיש גליך צו מיר מיט דיא ווערטער: „דיא זעהסט א דעם קאנטשיק? דער מיט שמייסט מען א יונגעלע, וואס וויל נים לערנען“... און דערביא האט ער שוין דערלאנגט א יונגעל מיט'ן קאנטשיק איבער'ן קאפ, כדי מיר צו ווייזען, וואס „קאנטשיק“ בעטייט?... מיט דיא רעד האט ער מיך א שלעפ געטיהן צום טיש, האט געפענט דאס געוויסע געשוואלענע סדור, און האט מיך א פרעג געטיהן: „קענסטי עפים לערנען?“ — „נ-נ-נ-י-י-ן“ האב איך, אין איין פלאטערניש געאנטווערט און האב מיך צו וועינט, „ציט!“ האט ער א האלבען געשריא געטיהן „וואס האסטי זיך שוין אזוי צוואכמערט?“ און דערביא האט ער מיר געטיהן א קניפ אין בעקקעל, אז עס האט מיך אזש אנגעכאפט ביים הארצען... און איך האב מיך נאך מעהר צו וועינט. א דא האט ער מיך אנידער געזעטצט ביא זיך אויף דער קניע, און האט מיר אנגעהייבען ווייזען מיט'ן טייטעל: איין אל"ף, א בי"ת, נאר ביא דער בי"ת האב איך פערגעססען דיא אל"ף און ביא דער אל"ף — דיא בי"ת. ער האט א קיק געטיהן, ס'איז שלעכט, האט ער מיר אנגעהייבען איינרעדען, אז קוים איך וועל בעגעהרען לעהרנען, וועט מיר דער מלאך ווארפען א גראשען פון דער סטעלי...

דערהארענדיג אזא גדולה, האב איך שוין גאר לחלוטין פערגעססען דאס סדור און האב אלץ פעררייסען דעם קאפ צו דער סטעלי... א דא האט ער מיך אנגעהייבען סטראשען מיט אללערלייא פחדים: אז איך וועל ניט בעגעהרען לערנען, וועט מען מיך אויף יענער וועלט שמייסען מיט אייזערדיגע קאקעריזעס; מלאכי-חבלה׳ניקעס וועללען מיך אוועקטאסקען אונטערען ארון-חושך (הרי חושך); שדים וועללען מיך פערקויפען צו דיא ציגיינערס; ביינאכט וועללען זיך מיר חלום׳ען מתים, וכדומה אזעלכע שרעקליכע סטראשידלעס, פון וועלכע ס׳איז אין מיר פערקיהלט געווארען דער מאמעס מילך, עס האט זיך מיר שוין אויסגעוויזען: דיא אל״ף איז א שד און דיא ב״ת — איין אייזערדיגע קאקעריזע און דאס גאנצע סדור-א ארון חושך... ביז איך האב מיט א מאל אויסגעפלאצט אין א יאממערליך געוויין, און מע האט מיך געמוזט אבפיהרען א היים; נאר דיא גאנצע נאכט האט זיך מיר שוין אלץ פירגעשטעללט, אז רוחות און מתים, מיט אייזערדיגע קאקעריזעס אין דיא האנד גלאנצען אויף מיר דיא אויגען און שרייען אויף קולי-קולות: „זאג אל״ף! זאג ב״ת!...“ און בין א חודש געלעגען אין א גאראטשקע צווישען לעבען און טויט... איך וויים שוין פאראויס, אז ווען א פוילישער יוד, צי א יודענע וועט לייענען דיא ווערטער, וועלען זייא צושמייכלען אין זיך, מיינענדיג, אז איך דערצעהל זייא עס גאר פאר א פאטיעכע, און מיין גאר ניט זיי... אין אמת אריין וויים איך, אז אזוי וויא איך האב מיך דעמעלט געשראקען פאר דיא רוחות, מתים און אייזערדיגע קאקעריזעס, אזוי האבען אללע פוילישע יודלעך נאך עד היום מורא אימת-מות פאר שדים, לצים און מתים, אז דער רוח נעהמט זיי אזש צי, און זיי בערעכענען עס גאר ניט, אז דאס האבען זיי גאר בירושה פינ׳ם זיסען חדר, און האבען קיין רחמנות ניט אויף זייערע קליינע קינדער, זיי זאלען זיי שוין ערציהען אויף א בעססערען אופן, אום זיי זאלען שוין פערשפארען פערברענגען זייער לעבען אין אנקסטען און שרעקק. נישמעהר וויא זאלען זיי דיא קינדער אבגעוואהנען דערפון — אז זיי אליין גלעבען נאך דערצעהלען וויא אין נאטש?... קארג גיבט עס מעשות אין פוילען מיט א לץ אין קעהלער, מיט מתים אין שיהל, מיט א וואלפקולאק, א דבוק און א ניט-גיטער?... און טאקע דאריבער בעוואהרענען זייא דיא קינפעט-קינדער מיט דיא אללע טערפקע נאמען, וואס אונטער דיא שיר-המעלות׳ן אויף טיער און פענסטער; דאריבער שלאגען זייא אן שמירות מיט קמיעות אין דיא קעהלערס און קאממערען... און וואס מעהר זיי בעוואהרענען זיך — מעהר האבען זיי מורא... און דאך פיהרען זיי דיא קינדער אויף דעם אייגענעם דרך, וואס זייערע פאנאטישע טאטעס האבען זיי געפיהרט; און צום אמת איז דאך עס פארט ניט מעהר וויא נאר

א פערפיהרטע זאך! מע האט נאך דערוויילע קיין מאל ניט פערבוטטען א קינפעט-קינד אויף א שד... מע האט נאך דערוויילע קיין מאל ניט געזעהען מיט דיא אויגען א לץ אין קעהלער... מע האט נאך עד היום ניט געהערט דאוונען מתים אין שיהל... נא, און אז דער קברות-יוד אליין גנב'עט דיא תכריכים פון דיא מתים אראפ — האלט ער דען דעמעלט א שיר-המעלות, צי א שמירה, צי א קמיע אין קעשעניע...? און וואס טראכט זיך דעם רבי'ס גבאי, בעת ער פערנארט ווערמען איך ווייסס אין בית-הכסא אריין ביינאכט? — דארט איז דאך געוויס ניטא קיין שמירות מיט קמיעות!... און וואס דענקט זיך טאקע דער רבי מוחילה אליין, ווען מען ריהפט איהם צום סטאנאוואי, אדער צום ספראווניק...? דארט איז דאך אויך קיין שמירות ניטא-נא? האט ער זשע דען מורא דארט פאר א שד, א לץ? אסור, בנאמנות! דארט האט ער גאר מורא, דאכט זיך, פאר'ן וויא-הייסט-מען-עס... נאך מעהר חדוש. ווען א פוילישע יודע לייענט עפים א יודעש ביכעל, ציא א גאזעטע וועגען אזעלכע נארישע פאנאטיזמוס און אבערגלויבעריי, שמייכעלט ער נאך אונטער און טיהט א זאג דערביא: „וואזשע? ער איז דען ניט גערעכט דער שרייבער? האבען דען ניט אונזערע יודען אין זיך א דיא אללע שטותים און דומהייטען, וואס ער שרייבט?“ און אליין בערעכענט ער זיך גאר ניט, אז דאס איז ער טאקע אליין דער יוד פון זיינע „אונזערע יודען“... און פערבעסערט זיך ניט אפילו אויף א האאר! — איך ווייסס אזוי זיכער וויא איך לעב, אז איטלערס פוילישע יודעל, נאכ'ן אפלייענען א דאס ביכעל מיינס, וועט אויך ניט איין מאל, קיממענדיג צו רעד, א זאג טיהן: „אפשר ניט גערעכט דאס פוילישע יונגעל, וואס זאגט דארט דאס און דאס, צי וואס שרייבט דארט אזוי און אזוי?...“ און וועט גאר בסך הכל פערגעססען, אז דאס אללעס לייגט טאקע אין איהם אליין, נאך אפשר מעהר וויא אין אללע... און וועט זיך אלץ אזוי משוואניען, גלייך וויא איהם מיינט מען עס גאר ניט... און איך זאג אייך בפירוש, אז דיא בעשרייבונג מאך איך ניט פון א מעשה וועגען! איך מיין פשוט, טאמער וועל איך חאטש קעננען דערמיט אבראטעווען איין פוילישע יודעל, ער זאל אוועקווארפען א דיא אללע פאנאטישע גאנג וואס פערזאמערען איהם זיין לעבען, און זאל ווערען א שטיקעל מענש! און דעם איינעם מיין איך יעדען... און אויב דיא טאטעס זענען שוין פערפאללען, לאזען זיי חאטשע זייערע קינדער ניט פערוויסטען זייער וועלט! — נישמעהר איך בין שוין צו ווייט פערקראכען; לאס איך מיך שוין אומקעהרען צו מיין דרדקין חדר:

4.

וויא נאך גיבט עס אזעלכע צדיקים און לומדים וויא אין פוילען דיא יודישע בעהלפער און מלמדים!?

אין א קערצער צייט בין איך וויא געוואהנט געווארען מיט'ן חדר; איך האב זיך שוין פון דיא יונגלעך אנגעהערט א סך מעשות פון מתים, פון מלאכים פון שרייטעליך: דאס יונגעל האט מיר דערצעהלט, אז זיין טאטע געהט אללע באנאכט אויפ'ן הימעל ארויף אין לעהרענט דארט תורה מיט דיא מלאכים, נאר אז ער האפט זיך אויף, פערגעסט ער ביז איין אות... דער דערצעהלט, אז ווען זיין טאטע פאהרט ערגעץ אוועק, קוממט באנאכט דער דאמאנוק צו זיין מאמען און ווארגט זיא... יענץ יונגעל שווערט, אז זיין עלטערע שוועסטער האפט אפט שרייטעליך אין קעהלער און רייסט זייא אראב דיא קאפעלוּשלעך, ברענגען זייא איהר געלט... א-נ-אנדער יונגעל דערצעהלט, אז זיין טאטע האט א שפרוך צו מכשפות איידער זייא בעקיממען גראווע האאר... איינער האט גאר דערצעהלט, אז זיין טאטע דערקענט דיא מתים וואס געהען ארום אויפ'ן עולם התוהו, און זייא ברענגען איהם געלט, ער זאל זייא ניט אויסגיבען... און נאך אזעלכע מעשות, פון וועלכע עס שטעלען זיך דיא האאר קאפויר, און זענען דאך זעהר ציקאווע צום הערען... היינט האב איך מיך אויסגעלערענט דיא אללע ליעדעלעך, וואס זענען פשוט מחיה דיא נשמה, א זטייגער: אבינו מלך; ציגעלע-מיגעלע; איינגע-דעבייגע, שאטש-פאטש; מיזעלע-מאזעלע; בערעלע-בערעלע; פי פי, פי פייגעלע; ארענע-בארענע; אפיי-אנע-פאסעק-אנע; איינס-איינס-אה, וכדומה. א כלל, עס וואלט שוין גאר נישט-קשה געוועהן אין חדר — ווען ניט א דער עכבריש, דער בעהלפער, קיין גיטען סוף זאל ער ניט האבען! ער איז מיר דערגאנגען דעם עק! ביים לעהרנען האב איך געמוזט אבשטען פאר איהם שעהן'ן-וויס דאס העמדעל פערשפיליעט, און ער האט געפיצקעט, ווען ס'האט זיך איהם נאר פערוואללט; דעם איבערבייסען מיט'ן ווארעמעס האט ער כמעט אינגאנצען ביי מיר אויפגענאשט — האב איך ניט אויסגעזאגט דער מאמען — בין איך געשטארבען פאר הינגער, האב איך יא אויסגעזאגט — האט ער מיך גע'הרג'עט, גע'ממית'ט; שוין גלייכער ניט אויסזאגען און בעססער היטען דיא ביינער! און איך וועל טאקע ניט אויסזאגען, אז ווען ער געהט זיך מיט אונז באדען, לאזט ער זיך אראב גרונטעווען אונטערען וואססער

און קיממט תמיד ארויס דארט, וויא דיא ווייסע גאנז... באדען זיך. ווארען ס'איז ניט מיין עסק — אביא ער טשעפעט מיך ניט!...

איהר מוזט וויסען, אז מיט מיין בעהלפער האט מען גאר ניט געקענט מאכען, ווארען ער איז מיט ווילדע תקיפות א בעהלפער געווארען, און אלע מאמענס וואלטען פאר איהם דיא אויגען ארויסגענעהמען! דיא מעשה איז אזו געוועהן: אז ער איז נאך אלט געוועהן א יאהר 12-10, האט ער געהאט א טיהכטס צו חאפען פליגען און הרג'נען, און פערקויפען זיי דיא ריבאקעס אויפ'ן פינט פאר א קאפיקע, אדער א לעבעל ברויט. דורך דיא ריבאקעס איז ער פערנאנט געווארען ביים באדער פאר א יונג מיט שפארען, און ער האט איהם צוגענעהמען פאר באד-גוי, צוקלינגען אין באד אריין און היטען דאס אנטיהן; דיא דאזיגע שטעללע האט איהם בעקאנט געמאכט מיט אלע שמש'טעם פינ'ם ווייבערשען באדעל און פין דיא ווייבערשע שיהלעכליך, וועלכע האבען איהם אביססעל אויסגעסוויטשעט, און ער איז, מיט דער צייט, געווארען א גאנצער ביוואלע אין שטאדט-זאכען; ער האט שוין געוויסט למשל, וועלכע בעל-הבית'טע איז א נאשערין; וועלכער מקבל איז א לאטהער, וויפיעל יעדער בעל-הבית האט זיך ליעב צושמייסען אין באד; ווען דיא קהל'ס-לייט וועלען מאכען א וועטשערינקע; וועלכע ווייבער גנב'נען ביי דיא מאנען, ווער ווארפט איילעך אויף דיא יונגע ווייבלעך ביי תשליך; ביי וועלכער בעל-הבית'טע איז פעטטערע לאטקעס אום חנוכה און וויפיעל פאארליך הונדעקעס האדעווען זיך ביי יעדער גביר'טע אויף פסח... וכדומה; דערצו האט ער זיך שוין אויסגעלערענט היבשע עטליכע לשון-קודש ווארטער; ער האט שוין געקעננט אויסרעדען: „א פאאר תפלים", „מילעך הוווילאם", „וקלקלקות", „יכנס א רופא", „תנה-תיקף", וכדומה... אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז ער איז געווארען א שאלאטען-שמש אין שטאדט, סע הייסט: נאכטראגען דעם לאמטערען, דעם שוחט צו דיא כפרות, און דעם חזן נאכ'ן חנוכה-געלט; ערב-שבועות אנטראגען שאוועד אין דיא שוהלען און בתי מדרשים; אשלוח אויף באזע בשורות אנזאגען; אין א גרויסען טוואנן אריבערטראגען ווייבער אויף דיא פלייצעס; לויפען פאר דער מטה ביי אריכען בר-מינן; יום כפור טראגען היי אין שיהל אריין; בייא דיא מצות זיין א רעגלער; סוכות ברענגען סכך צום רב'ס סוכה; ביי אשרפה טרייבען מע זאל ראטעווען, וכדומה... בעת זייא אללע מיני שליחות'ן, פלעג ער, אין איין וועגס, עפעס אבטראגען פון א שטיב, וויא א לעפעל, וויא א מעססער, א שטייסעל, א לאכטער, אלץ אזעלכע חפצים, וועלכע ער האט געוויסט, אז ביי יענער און יענער בעל-הבית'טע פעהלט עס, זאל ער עס יענער פערקויפען פאר א שבוש... איבער-

הויפט פלעג ער דיא אללע גנבות אבזעטצען ביי דער שטאדט-גבאי'טע, א בעגאטטעשע געזונטע יודענע, וואס פלעג אללע טאג געהען אין שיהל אריין מיט'ן גראבסטען קרבן-מנחה און א גאנצען פאק תחנות... און אללע ווייבער האבען געוויסט, אז איהר ברענגט מען תמיד רפואות פינ'ם גן-עדן... זיא פלעגט ביי איהם דיא אללע חפצים אויפהאפען וויא איין אבן-טוב, און האט שוין געהאט דאס ארט וויא דאס צופער־צוקערען... איהם, דעם בעהעלפער, פלעג זיא אבקימען מיט גאר א קליינקייט, היינו: ער איז געוועהן א ווילדער נאשער אויף איינגעמאכטס, און דיא מין גבאי'טע פלעג שטענדיג ארומגעהען קלויבען איינגעמאכטס ביי דיא ווייבער, צו דערקוויקען דיא חלוים אין הקדש... נא, נא! האט ער ביי איהר געלעקט איינגעמאכטס און זיא האט אבגעלעקט אגיט ביינדעל.... דערפאר אבער פלעגט זיא אפט אויף איהם זאגען אגיט ווארט ביי דיא ווייבער, אשטייגער; „טאקע געביך אגראבער פליעגעל־נאר זעהר אכשר'ע בהמה“... צי למשל: „אזא געטרייע זאך איז צו זיכען אין דער וויטער וועלט!“ וכדומה אזעלכע פלעסטערליך, ביז זיא האט איהם, מיט'ן איינשארעניש פין אסך מאמעס, אריינגעדרעהט פאר אבעהלפער צוא נחמן טראסק און דיא טאטעס האבען געמוזט נאכ־זאגען: אמן!...

קורץ, איך האב מיך מיט'ן אל"ף-בי"ת אבגעמיטשעט אקעגען אהאלב יאהר און האב שוין יאקאס ניט געקעננט! ווארען מיין מלמד האט דאך ביים טאטען קיין מאל ניט געזעהן אגראשען שכר-למוד-געלט אין דיא אויגען, וויל וויפיעל ער האט איהם צוגעזאגט, האט ער עס איהם אלץ אבגערעכענט אויף דעם צדיק'ס מעמדות-געלט. נישמעהר, וואס האט מיין מלמד בסך הכל בעדארפט דעם שכר-למוד? אין א טרונק בראנפען איז ער, ברוך השם, אין קלייזעל קיין מאל ניט זשעדנע געוועהן! איהר ווייססט דאך, אז אזוי וויא אשניידערשער צעך געהט זיך ניט אוים אטאג אהן פעטץ — אזוי געהט זיך אחסידיש קלייזעל ניט אוים אטאג אהן תקון!: היינט האט דיא רבי'צין איינגעל געהאט, מארגען האט דער רבי בעקוממען מגידות איבער'ן גאנץ בראניצקעס שליססעל... איבערמארגען האט מען דעם רבי'ן געטרעבעוועט צום ספראווניק — קוממט דאך אביסעל בראנפען, מע זאל חלילה ניט אריינפאללען אין עצבות, בחינת מוחין-דקטנות... אט האט איהם דער ספראווניק פריי געלאזט — קוממט דאך אודאי אביסעל בראנפען! אט האט מען דעם רבי'ן געשיינקט אקארעטע; אט איז יאסעלע דעם רבינ'ס אחתן געווארען; אט האט ווארכיווקער קהל געשיקט דעם רבי'ן אויל־בערגעם האן אויף כפרות... און אזוי וויטער... היינט יאהרצייטען איז דאך אין קלייזעל מעהר וויא אין אללע שיהלען און בתי-מדרשים! ווארען

אַסַךְ קְרַאנְקֶע חֲסִידִים, וָואס וָואלְטֶען אֶפְשֶׁר גֶענֶעזֶען גֶעוָוארֶען, נָאר אַז זֵייא הֵייבֶּען זִיךְ אָן פָּארֶען מִיט'ן רֶבִּי'ן, הָאבֶּען זֵייא בַּאלְד דִיא רְפוּאָה אוֹיף אֵייבִּיג... אוּנ ס'אִיז גַאנְץ פָּשׁוּט: אַז מֶע בְּרֶענְגְט דֶעם רֶבִּי'ן דָאס קְוִויטֶעל פִינ'ם מְסוּכָּן'ם חוֹלֶה — וֵויִיסְט עֶר דָאךְ גֶעוִויס נִיט, וָואס עֶר זָאל דָא זָאגֶען... אִיז עֶר זִיךְ מְיַשֵּׁב אוּנ טִיהט אַגְלַאנְץ מִיט דִיא אוֹיגֶען, אַ קְנֵייטְשׁ מִיט'ן שְׁטֶערֶען אוּנ אַ טִיעפֶען, צֶעבְּרָאכֶענֶעם זִיפְץ.... אוּנ דֶערְמִיט אִיז עֶר שׁוֹין גֶעוִויסס יוֹצֵא לְכָל הַדֵּעוֹת, וָוארֶען מִמָּה נַפְשָׁךְ: וֶועט דֶער חוֹלֶה שְׁטַארְבֶּען — הֵייסְט דָאךְ עֶס, אַז דֶער רֶבִּי הָאט עֶס נָאךְ פְרִיעֶר גֶעוְויסְט, אוּנ הָאט גֶעוִויס גֶעגְלַאנְצְט, גֶעקְנֵייטְשְׁט אוּנ גֶעזִיפְצְט.... אֶלָּא וֶועט עֶר גֶענֶעזֶען וֶוערֶען, הֵייסְט דָאךְ עֶס אַוַדַּאי דֶעם רֶבִּי'נְס מוֹפֵת, וִויא אֵיינֶער רֶעדְט: עֶר הָאט אִיהם מִיט זַיין גְלַאנְצֶען, קְנֵייטְשֶׁען אוּנ זִיפְצֶען אַרוֹיסְגֶערִיסֶען מִיט גְוַואלְד פִינ'ם מַלְאַךְ-הַמָּוֶת הָאנְד אַרוֹיס.... נָאר דֶער וַוייל, אַז דֶער שָׁלִיחַ קִימְט אוּנ דֶערְצֶעהלְט דֶעם חוֹלֶה, וִויא דֶער רֶבִּי הָאט זִיךְ גֶעקְנֵייטְשְׁט, גֶעגְלַאנְצְט מִיט דִיא אוֹיגֶען אוּנ גֶעזִיפְצְט — פַאלְלְט עֶר גֶעוִויס שׁוֹין טַאקֶע אַרָאבּ בַּיי זִיךְ.... אוּנ פִין אֵיינְצִיגֶען פַּחַד וֶוערְט עֶר נָאךְ עֶרְגֶער קְרַאנְק בִּיז עֶר מַאכְט אַ שְׁטַארְבּ.... מֵיילָא וִויא עֶס אִיז שׁוֹין דִיא מַעֲשֶׂה — דֶערְוַוייל וֶוערְט אַ גַייעֶר יָאהרְצַייט אוּנ מַיין מְלַמֵּד הָאט אַ נַייעֶם טְרִינְק בְּרָאנְפֶען! .... אִין אַיין אָנְבַּייסֶען אִיז עֶר אוֹיךְ נִיט זֶעהר זְשֶׁעדְנֶע, וָוארֶען מַיין מְלַמֵּד הָאט זִיךְ אִין שְׁטָאדְט גֶערֶעכֶענְט פַאר אַ מְקַבֵּל אוֹיךְ.... אוּנ וֶוען אֲפִילוּ אוֹיפ'ן הוּנְדֶערְטֶען פַאלל, אַ טָאג אָהן אַ קֶערְמֶעשֶׁעל — הָאט עֶר דַארוֹיף גֶעהָאט אַ סַךְ אַנְדֶערֶע לֵיי פַּרְנָסוֹת; נִיסָן הָאט עֶר אַרִימְגֶעטְרָאגֶען זֶעקְסְטְלִיךְ מַצָּה-שְׁמוּרָה צוּ דִיא נְגִידִים: אֱלוּל פְּלֶעגְט עֶר גֶעהֶען לֵייעֶנֶען דִיא וַוייבֶּער מַצֵּבוֹת אוֹיפ'ן בֵּית-עָלְמִין; סוּכּוֹת הָאט עֶר אַרִימְגֶעטְרָאגֶען אַיין אֶתְרוֹג מִיט אַ לוּלָב צוּ זַיינֶע בַּעֲלֵי-בָּתִּים; אוֹיף הוֹשַׁעֲנָא רַבָּה אִיז עֶר גֶעוֶועהן דֶער הָארְטָאוְונִיק פִין הוֹשַׁעֲנוֹת, וֶועלְכֶע טַאקֶע זַיינֶע חֵדֶר-יוּנְגְלֶעךְ הָאבֶּען גַאנְץ חוֹל-הַמּוֹעֵד אָנְגֶערִיסֶען פִין זַיינֶעטְוֶועגֶען אוֹיף דֶער גֶעמְפֶּע; כִּסְלֵיו הָאט עֶר גֶענָאסֶען חֲנוּכָּה-לֶעכְטְלִיךְ צוּם פֶערְקוֹיפֶען; דֶער צִיא הָאט עֶר נָאךְ אַבִּיסֶעל צוּגֶעשַׁדְכָן'ט, אַבִּיסֶעל צוּגֶעדָאוֶוענְט פַאר'ן עַמּוּד יָמִים נוֹרָאִים אִין אַ שְׁנֵיי-דֶערְשׁ שִׁיהלֶעכֶעל, אַבִּיסֶעל גֶעזָאגְט קַדִּישׁ נָאךְ בֶּעזְדִיטְנִיקֶעס, אַבִּיסֶעל פִין תְּהִלִּים-זָאגֶען אוֹיף אַ רַייכֶען חוֹלֶה; אַבִּיסֶעל פִין בְּרִיוְולֶעךְ שְׁרַייבֶּען פַאר סָאלְדַאטְקֶעס צוּ זֵייעֶרֶע מַאנֶען אִין פָּאלְק אַרַיין, אוּנ נָאךְ אַללֶעמֶען פְּלֶעג עֶר נָאךְ מַאכֶען בִּגְנֵבָה פִין קָארֶענְצִיעס שְׁמֶעק-טַאבַּאק אוּנ פֶערְקוֹיפֶען אִין קְלַייזֶעל, אַ גְרָאשֶׁען אַ פִּישְׁקֶעלֶע; נָא, וָואס נָאךְ דַארְף עֶר דֶעם טָאטֶענְס שְׂכַר-לִמּוּד-גֶעלְט? — אַבִּיא עֶר הָאט גֶעהָאט זַיין אוֹיסְקִימֶענִישׁ, מַאג דָאךְ שׁוֹין וַוייבּ אוּנ קִינְדֶער אֲפִילוּ פֶּעכְנֶען פַאר הוּנְגֶער! .... אֵיין מָאל אִיז דָאךְ עֶס קַיין נַייעֶס נִיט, אַז אַ חָסִיד הָארְט וַוייבּ אוּנ קִינְדֶער

ווִיא דֶעם פַּאר-אַ-יָאהְרִיגֶען שְׁנָעה, וְהַשֵּׂגִית הָאט מַיין מְלַמֵּד בְּלוֹיז פַּיינְד גֶעהַאט זַיין רֶבִּי׳צֶען וִויא אַ שְׁטִיק חָזִיר אוּנ אוֹיךְ אִיבֶּער אַ מַעֲשֶׂה:

מַיין מְלַמֵּד, פֶערְשְׁטֶעהט אִיהר, אִיז, אַ צַייט מִיט יָאהְרֶען, גֶעוֶועהן אַ בֶּעהֶלְפֶער-יוּנְג בַּיי אַ פְּרִיעֶרִיגֶען מְלַמֵּד, בַּיי וֶועלְכֶען ס׳אִיז גֶעוֶועהן אַ דֶערְוַואקְסֶענֶע בְּתוּלָה, זֶעהר אַ מִיאוּסֶע בְּרִיאָה. נָאר אַ גְרָאבֶּע, אוּנ דֶער בֶּעהֶלְפֶער הָאט אוֹיף אִיהר אַיין אוֹיג גֶעוָוארְפֶען···· אַזוֹי לַאנְג, אַזוֹי בְּרֵייט, בִּיז עֶר הָאט זִיךְ מִיט אִיהר אִיינְגֶעוֹיכֶעט, אוּנ אִין אַ חֲדָשִׁים 5 אַרוּם אִיז אוֹיף אִיהר הֶענְג גֶעוָוארֶען דָאס לַייבֶּטֶעקֶענַאשֶׁעל···· אִיהר פָּאטֶער הָאט דִיא גַאנְצֶע שְׁפִּיעל זֶעהר גִיט בֶּעמֶערְקְט, נָאךְ פִין דֶער הַתְחָלָה אָן — אוּנ הָאט זִיךְ דַייקֶע נִיט גֶעמַאכְט ווִיסֶענְדִיג···· אוּנ עֶרְשְׁט בַּיים 6-טֶען חוֹדֶשׁ הָאט עֶר דֶעם סוֹד אִיבֶּערְגֶעגִיבֶּען זַיינֶעם אַ בְּרִידֶער, וָואס אִיז גֶעוֶועהן דֶעמֶעלְט סְטַארֶעסְטֶע אִין שְׁטָאדְט, אוּנ דִיא בֵּיידֶע הָאבֶּען דֶעם בָּחוּר אַרַיינְגֶענֶעמֶען אִין אַ בֶּעזוּנְדֶער חֶדֶר אוּנ הָאבֶּען אִיהם מוֹדִיעַ גֶעוֶועהן קֶערְץ אוּנ שַׁארְף, „אַז דִיא וֶועסְט נִיט חֲתוּנָה הָאבֶּען תּו״מ אוֹיף מַיין בְּרִידֶערְס מֵיידֶעל — גִיבּ אִיךְ דִיךְ שׁוֹין טַאקֶע אָבּ פַּאר אַ סָאלְדַאט, אוּנ ס׳וֶועט דִיר נִיט הֶעלְפֶען קַיין טַאטֶער אוּנ קַיין דָאקְטָאר!····״ פֶערְשְׁטֶעהט זִיךְ, אַז דֶעם בֶּעהֶלְפֶער אִיז פָּרְחָא נִשְׁמָתוֹ גֶעוָוארֶען, אוּנ מֶע הָאט בַּאלְד גֶעשְׁטֶעלְט אַ חוּפָּה, אוּנ צִי זַיין טֶרֶף גְלִיקְק אִיז דֶער מְלַמֵּד דָאס יָאהר גֶעשְׁטָארְבֶּען אוּנ דֶער בְּרִידֶער, דֶער סְטַארֶעסְטֶע, הָאט זִיךְ אַ סְטַארֶע גֶעטִיהְן, עֶר זָאל מְמַלֵּא מְקוֹמוֹ זַיין דֶעם בְּרִידֶער, כְּדֵי זַיין מִיאוּס׳ע פְּלִימֶענִיצֶע זָאל הָאבֶּען אַ שְׁטִיקֶעל בְּרוֹיט···· דִיא שְׁטָאדְט הָאט זִיךְ אֲפִילוּ אַבִּיסֶעל גֶעקְוֶויינְקֶעלְט, נָאר מַיין בָּחוּר הָאט זִיךְ מְיַשֵּׁב גֶעוֶועהן אוּנ אִיז גֶעוָוארֶען אַ הַייסֶער חָסִיד דֶעם רֶבִּי׳נְס — אוּנ דִיא זַאךְ אִיז שׁוֹין גֶעגַאנְגֶען ווִיא אוֹיף פִּיטֶער···· דָאס אִיז דָאךְ אִין פּוֹילֶען דִיא גְרֶעסְטֶע סְגוּלָה, מְכַפֵּר צוּ זַיין אוֹיף כָּל עֲבֵירוֹת שֶׁבָּעוֹלָם···· אוּנ אוּנְזֶער נַחְמָן טְרַאסְק אִיז לְמַזָּל גֶעוָוארֶען אַ דַרְדְקִי׳ר מְלַמֵּד — אוּנ זַיין מְלַמֵּד׳קֶע קֶען עֶר עַד הַיּוֹם נִיט אָנְקִיקֶען! ···

קוּרְץ גֶערֶעדְט: אוֹיפ׳ן צְוֶוייטֶען זְמַן הָאבּ אִיךְ אָנְגֶעהֵייבֶּען לֶעהְרֶנֶען טְרָאף, אוּנ הָאבּ מִן הַסְּתָם אַזוֹי גֶעטְרָאפֶען, אַזוֹי ווִיא דֶער צַדִּיק הָאט גֶעטְרָאפֶען, אַז אִיךְ בִּין אַמֵיידֶעל···· אַ כְּלָל, אַלְלֶסְדִינְג אִין דֶער וֶועלְט הָאבּ אִיךְ גֶעטְרָאפֶען — נָאר שְׁוָא פַּאר׳ן וָוארְט הָאבּ אִיךְ בְּאֵין עִנְיָן וְאוֹפֶן נִיט גֶעקֶענְט טְרֶעפֶען!···· קוּים מִיט אַנְקְסְטֶען, מִיט צָרוֹת, הָאבּ אִיךְ גֶעטְרָאפֶען: פַּתַּח קִי״ף-קַ, קַ-אַ קִי״ף-קַאק···· אוּנ אַזוֹי הָאבּ אִיךְ אָבְּגֶע-בִּידֶעוֶועט נָאךְ אַ זְמַן אוּנ הָאבּ שׁוֹין יָאקָאס קַיין טְרָאף אוֹיךְ נִיט גֶעקֶענְט···· אוּנ אַזוֹי הָאט מֶען מִיךְ טַאקֶע אָבְּגֶענֶעהמֶען פִין נַחְמָן טְרַאסְק אוּנ אָבְּ-גֶעגִיבֶּען, אוֹיפ׳ן דְרִיטֶען זְמַן, צוּ אַ חוּמָשׁ-מְלַמֵּד, אוּנ אִיךְ הָאבּ אָנְגֶעהֵייבֶּען חוּמָשׁ צִי מַזָּל! ···

וואס

5.

דאס וועט שוין פערשטעהען פון אייך א יעדער, אז דאס נייע איז ניט בעססער פונ'ם אלטען חדר!

וואס זאל איך אייך זאגען, מיינע ליעבע יודען, וואס פאר צרות איך האב איבערגעטראגען נאך איידער איך האב גאר דערלעבט אנצוקוקען א חמוש אין די אויגען! ? אחדש דורכאנאנד האט מען מיך אבגעמוטשעט אויף עפעס א מין דרשה צום חמוש, וועלכע איך האב בעדארפט האלטען ביים טאטען אין שטיב פאר א גאנץ קהל מאננער און ווייבער. צו דער דרשה האט זיך געפאדערט נאך 2 חדר יונגלעך, פון וועלכע איינער איז געוועהן מיינער א פראגער און דער צווייטער — א בענטשער; אללע טאג האט מען אין חדר געמאכט די ריפעטיציע 3 שעה כסדר: דער פראגער האט מיך אלץ געקוועטשט ביי דער בארד און מיר פארריססען די מארדע, ביז איך האב בעקוממען עד היום א קנאפ אין גארגעל, וויא א גענזען איי די גראסס, און דער בענטשער האט מיר אלץ געהאלטען דעם קאפ אין דרייען געבויגען. ביז איך בין עד היום געבליעבען א סטעלעוואטער ···· נישט עהר ס'איז דאך אלעס כדאי געוועהן צוליעב אזעלכע פויגעלדיגע קשיות, וויא דער פראגער האט מיר פארגעלעגט! למשל; „שטייטש חמוש?" — ענפער איך: 5 — „וואס 5 ? 5 בייגעל פאר א גראשען?" — ענפער איך: ניין! 5 ספרים אין דער תורה — „וואסער זשע א ספר לעהרענסטו, מיין יונגעלע?" — ויקרא — „שטייטש ויקרא?" — ער האט גערופען — „ווער האט גערופען? דער שמש אין שיהל אריין?" — ניין! גאטט האט גערופען צו משה'ן — „וואסער משה? משה דער בלינדער פון אונזער די בערטעם?" — ניין! צו משה רבינו אויפ'ן בארג סיני — „זאג זשע, מיין יונגעלע, א סדרא געהט, צי א סדרא פאהרט?" און כדומה אזעלכע אייזערנע קלאטץ-קשיות ···· נאר א נגון איז געוועהן דערצו, אז אזעלכע פראזע האט זיך געצויגען לאנגער פונ'ם יודישען גלות און פיסקעס האבען מיר דערביי געמאכט פונקט וויא די פעטשערער גבאי'טע ביי קוויטליך לעגען, און וויא דער טיהעריוער שוחט ביים שטעלען דעם חלף ···· קורץ, דער ערווארטעטער שבת פון דער דרשה איז געקוממען! פריטאג האט מיר די מאמע אנגעטהין א יארמעלקע מיט שפאניער, איבערגעניעט פון א טשעפטשעקיל וועלכעס זיא האט, נאך צוריקק מיט א יאהר פינעף, אויפ'ן צדיק'ס הבטחה, צוגעגרייט פונ'ם מיידעלע וועגען ···· און האט מיך אוועקגעפיהרט צום רבי'ן, ער זאל מיך בענטשען*)

מיר

---

*) פונקט אויף דעם שבת איז דער סירקעווער רבי, צו וועלכען דער טאטע פלעג פאהרען, געוועהן אין וצוני.

מיר האט זיך גראדע דעמעלט צו שפיעלט דאס בייכעל, און אז דער רבי האט מיך אננגענעהמען ביים בעקעל און האט מיך א פרעג געטיהן: „וואס וויללסטו, מיין קינד?“ האב איך איהם פשוט געאנטווארט דעם אמת: איך וויל ארויס! .... נא, נא, האב איך עס געלעזט באכענציעס פון דער מאמע, אז ניט ליעב און ניט ניחא איז מיר געוועהן! און ווען זיא דערצעהלט עס חלילה דעם טאטען — וואלט מיין לעבען ניט ווערט געוועהן א גראשען .... נא, פרעג איך אייך, רבותים, וואס האב איך דא אזעלעכם חוטא בעגל געוועהן, וואס מע זאל מיך אזוי שעלטען און שלאגען, נאך אין דער יארמעלקע מיט שפאניער! ?....

שבת נאכ'ן טיש זענען זיך צונויפגעקוממען אללע שטאדט בעלי-בתים, גיטע פריינד, קרובים חוץ חברה פליאסקעס; דער סירקעווער צדיק איז אויך געוועהן אויף מיין דרשה, און פאר דעם כבוד האט זיך שוין דער טאטע מוסר-נפש געוועהן פאר זיינע מעמדות .... דער מלמד מיט דיא 2 חדר-יונגלעך זענען אויך געקוממען, אללע האבען זיך ארומגעזעטצט ארום טיש, דיא מאמע מיט איהרע ווייבער אינמיטטען שטיב, אויס-געשלאערט אין יאמפערקעס, שטערענטיכלעך און פליערליך, און איך מיט דיא 2 יונגלעך האבען מיר אנגעהייבען ארויפקריכען אויפ'ן טיש, און בין טאקע אין איין וועגס אראבגעפאללען, אז איך האב שיר דיא צאן געקליבען, א גליקק וואס אין שטוב איז געוועהן א בלאטע איבער'ן גארטעל! דאך ניט אזוי הארם פאר א קלאפ ... א כלל, מיר זענען שוין אללע 3 אויפ'ן טיש, איך שטעה אין דער מיטט, וויא חזק אין גן-עדן, דער פראגער שיט מיט זיינע קשיות, דער בענטשער פישטשעט אויף א געליינקעל, דער מלמד ארבעט אויף אללע כלים וויא נאר א פערסם'טע מויז פאר דער פגירה, און דיא מאמע מיט דיא ווייבער האבען זיך אזוי צוזאכמערט פאר פרייד, גלייך איך וואלט עפעס גע'דרשה'ט אין אללע שיהלען! .... נאך דער דרשה האט מען אנגעשטעללט א טיש מיט אלערליי מעדני-מלכים: געזאטענעם ארבעס, קיכלעך, עפעל-קוואס, פלעצעליך מיט מאן און 3 טשולענט-קוגלען: א לאקשענער, א געקנייטענער און א געבלעטערטער.... נאר לייבען צדיק אויווענאן איז געשטאנען א היבשע פלאש ווימאראזעק מיט 2 ביטעלקים אלטער מייד מיט א געפילעכצעל, גאר א גאטט'ס ווינדער....

אינ'ם חמוש-חדר איז מיר צוגעקוממען שפאגעל נייע מעשות מיט ווילדע תנועות און הויות, אשטייגער: שעלטען זיך אין טאטענס-טאטען, אין מאמענס-מאמען אריין, און וואס מעהר א מאל „טאטענס“ „מאמענס“ הרי זה משובח! — איין אלטען בעטלער, ציא א בעטלערען זאל מען נאכ-ווארפען שטיינער; חאפען משה רבינו'ס פערדעליך; שפיעלען אין תלין-מלך-שלך-גנב; מאכען פון דער צינג א פלאם, פון דער ליפ — א וואנשעל,

פון א איבערגעקעהרטער ברייס — א מת און פון דיא פינגער א געפלאכטענעם קאָלעטש .... היינט בין איך געוואהר-געוואָרען פון כשוף-מאכערס, פון לצים, שדים און מזיקים; פון דעם מלאך-המות אויגען מיט'ן פלעשעלע סם, פון דער פאפירענער בריקק, וכדומה .... דערציי האב איך זיך אויסגעלערענט זעהער טהייערע סגולות און שפּרוכען צו דיא ניט-גיטע .... איינע פון זייא געדענק איך נאך עד היום, היינו; אז מע דערזעהט א ניט-גיטען, זאל מען באלד צולעגען דעם גוי (דעם גראבען פינגער) צום יודען (צום מינדסטען פינגער) און מע זאל זאגען „ארינע באַרינע, דעמבענע קארענע, ווייצענע קלייען, גלייך אויפ'ן בית החיים" און באלד א געשריי טאהן „שמע ישראל" און דריי מאל אויסווישען דאס רעכטע אויג מיט דער לינקער פאה, און ביי איטליכען וויש זאל מען אויסשפייען, מיט דיא ווערטער: „גיה אין דיין ריה אריין, טפוא! פריטש מיר!" און אנטלויפען אויף אללע פיער .... איין מאל, געדענק איך האט דער בעהלפער אונז געזאגט, אז מיר וועללען איהם אוועקגיבען דיא קנאפליך פון דיא פליידערען — וועט ער אונז ווייזען א שרייטעלע. מיר האבען באלד מיט דיא צאן אבגעריססען אללע קנאפליך, און איהם אוועקגעגיבען, און פליצעם דערזעהען מיר עפּיס וויא א מין חיה'לע דורכלויפען אין א יארמעלקע מיט א לייבסערדעקק אהן ציצית, און דער בעהלפער האט א געשריי געטיהן „שרייטעלע! — שרייטעלע!" און א פאטש מיט דיא האנד — איז דאס באלד פערשווינדען געווארען .... איך זאג אייך, מיר האבען זיך ממש מחיה געוועהן, פשוט א שטיק געזונד איז אונז צוגעקוממען! .... נאר שפייטער, אז איך בין געוואהר-געווארען, אז דאס האט ער אונז גאר אבגענארט מיט א פשוט'ר קאטץ — האב איך מיך א צייט געשעהמט פאר זיך אליין און ס'האט מיך פערדראסען אויף סכנות נפשות! — נישמעהר, וואס האט מיך דא צו פערדריסען? א קונץ א קליין יונגעל אבצונארען? מע נארט אב יודען מיט גראווע בארד און, ניט נאר עס פערדריסט זיי ניט, ניט נאר זיי שעהמען זיך ניט — אדרבא! זיי קוועללען נאך גאר משונה אן דערפין און האלטען זיך עס נאך פאר'ן גרעסטען כבוד! .... און צאהלען נאך דערפאר אין טאג אריין! .... פאר א קערבעל רעדט מען זייא איין, אז דער רבי האפט מלאכים; טרייבט ארויס דבוק'ס; איז מתקן נשמות; גיט שנעה און רעגען; טאנצט מיט דיא אבות צו דער מלוה-מלכה, האט קפיצת-הדרך; קיקט מסוף עולם ועד סופו; ראנגעלט זיך מיט'ן רעכטען בחור אליין .... און נאר ביי איהם איז דער שליסעל צו אללע עקרות .... חאטשע קיינער האָרט ניט און זעהט ניט אפילו א רמז דרמיזא פון דיא אללע מינים טאשען-שפיעלען — נאר וואס העלפט עס אבער, אז דער רבי פערגלאנצט פארט מיט דיא אויגען און שרייט אויס: „ברוך הבא, אברהם אבינו!

(המ"א)

איסמאנעל

איסקאצעל קיממט, שרה רבקה רחל לאה! אוועק, שטן, מלאך המות, סמאל, פון מיין שטיב! ארויס, לילית פון דער אשה!....״ נא, מוז דאך דער חסיד שוין נאכשטיפען די קארעטע .... מיילא מיר, יונגלעך, האבען חאטש געזעהן א קאטץ אין א יארמעלקע — און זיי, אלטע תרח׳ס, זעהען דאך גאר בסך הכל א פייג! .... נישמעהר וואס זאל איך רעדען, אז איך ווייסס, עס וועט פונקט אזוי העלפען וויא א-נ-ארבעס אין דער וואנד אריין! געה טענה זיך אוים מיט תרפ״ט אלפים צבוע׳קעס און מיט 18 שאק פוילישע דריפקעס, וועלכע טיהען אליין אלדעס באז און זענען וואס אין דער קארט .... און אז ס׳קיממט צו עפים איין ענין, א אינטערעס, וואס בעריהרט זייא אין קנאפעל אריין — לויפען זייא סטרים-האלאוואי, צו די גיטע יודען און רייסען קברים אויף זייער באז ווינדער! ....

איך מיין, אז ס׳איז די גיטע יודען אליין אויך נמאס ומאוס אזא לעבען צו פיהרען; כ׳לעבען, וועלכער עדלער מענש קענן דאס פערדייען, צו פערברענגען א וועלט מיט טויזענדער שלעפציעס און טארבעטראסניקעס, מיט אלפי אלפים צבוע׳קעס, דריפקעס, קארעלאפניצעס, סיפאקעס און פערד-גנבים? נא, און אז ס׳קיממט שוין צו איהם אפילו דער רייכער רענדאר, דער פאטשטאר, דער בעל-טקסא, דער סוחר און שוין דער שטאדט-גביר אליין — איז דאס איהם דען ניט על אפו ועל חמתו, אז ער זאל מוזען האלטען אין איין שטיק מרמה זיין מיט פאלשע הבטחות, יעדען נאך זיין נארישען, צי נאך זיין טרפ׳נעם, הילטייסקע ווינש נאך: דעם צוגיבען א בן-זכר אויף דער עלטער און דעם — א פריץ, וואס זאל קיין ראטע ניט מאהנען .... דעם לויטער כשר׳ע אקסען אהן סרכות און דעם א מופת, זיינע בלינדע קליאטשעס זאלען טראגען די פאסאזשירען וויא די אדלערם, גאר אהן הא און האבער .... דעם שליטענמאכער שנעה און דעם פאסעסאר — רעגען — ביידע אין איין טאג .... וכדומה מופתים, וואס זענען חוץ מדרך הטבע, און ער ווייסט און פיהלט דאך ביי זיך אין הארצען, אז ער קענן אפילו קיין האנד ניט ארייננשטעקען אין צי-קאלטער וואסער און קיין פיסס — אין צי-א הייס ביטעל און די נאז ניט ווייזען פאר׳ן ספראווניק .... און לכן מוז ער גאר שטענדיג האלטען אין איין שטיק גלאנצען און קנייטשען און זיפצען און קרעכטצען, מיט נאך הונדערטער תנועות און הויות, וואס שלאגען איהם געביך אודאי אליין גיט צום הארצען .... נא? געשיקקט זיך עס צו דענקען, אז ער איז צופריעדען מיט אזא לעבען!?.... נאר וואס דען? יעדער גיטער יוד איז שוין געביך אויף דער ארענדא ביי זיין גבאי .... און איין עבד-כנעני ביי זיין רבי׳צען .... די, מאנן, נארר די וועלט, שאבריי׳ע מיט׳ן סאוועסט, האנדעל מיט שלעפצים, דראבעס, פליאסקעדריגעס,

מוסרים, ממזרים אונ גנבים — אבי איך זאל טראגען א סך ציערונג קליידער, גאלדגעשטיקקטע טופליעך, בערליאנטענע זאקענבאנדליך, א מאנטעל אויף קאטשקענע קעפליך, וכדומה — אונ דערוויל ברענגט מען געביך אזוי אויס דיא וועלט; יונגע לייטליך מאכען א תל פון זייערע בוססליעך נדן; בעל־מלאכות גיבען אב זייער גאנץ דאברע־מזל. בטוחים געהמען ביי אלמנות יתומים אונ סטראצען אויף פדיונות מיט מתנות כדי זייער קרעדיט אלץ מעהר הייבען, ביז זייא זעטצען גאר אן···· ארימע לייט פערזעטצען אונ פערקויפען זייערע לעטצטע בעבעכעס, אונ וואליי צום רבי'ן; דאס לעטצטע קערבעל. דעם חולה אויף א רעצעפט. אויף א ביססעל יאך. טראגט מען אוועק א פדיון — דער רבי גלאנצט אונ קנייטשט אונ זיפטצט אזוי לאנג — ביז דא געהט דעם חולה דיא כשר'ע נשמה אויס···· א כלל, מע טיהט כל הפסלנות — אבי דעם רבי'ן געלט, אונ ווייטער געלט! אונ גאטט דער האר ווייסט, וויהין דאס גאנצע יודישע בלוט געהט אוועק?···· אונ וועהמען קוממט ארויס דערפון····?

6.

יודישע קינדער, אין פוילען, שטודירען אויס גאר אהן טרוד הלכות דרך־ארץ אין חדר אונ פאליטיק אין באד!

טפוא! געפאללט אייך אביססעל וויהין איך בין פערקראכען!? נאט אייך גאר פין שרייטעליך אויף גיטע יודען!···· איך האב, דאכט זיך, גאר דאס ניט געמיינט! איך מיין דאך גאר מיין חמוש לעהרנען — נא, יא נא; הערט זשע אויס דעם עיקר: חמוש האט מיין מלמד מיט מיר געלערענט גאר איין אנטיק אין דער וועלט! עפיס אזוי גרינג, אזוי קערץ אונ אזוי שארף — ממש א פקוח נפש! אשטייגער וויא ער האט מיט מיר געטייטשט; „אשה" א־נ־אשה, „כי תטמא" אז זיא וועט טמא ווערען, „ותקריב" אונ זיא וועט מקריב זיין, „קרבן" א קרבן, „והקריב" זאל מקריב זיין, „הכהן" דער כהן, „אל המזבח" צום מזבח, „באהל מועד" אינ'ם אהל מועד···· אונ אזוי כמעט כסדר···· שווערליך אביסעל איז מיר נאר אנגעקוממען דיא טייטש פין „לא ישוב עליה שמן" — ער זאל ניט טהין טהון טהיען ארייגטהין קיין בוימאעל···· אזוי איז געוועהן דער חמוש, אויך ניט ערגער דער חבור, אונ דיא צייט, דערוויל, שטעהט ניט: איך בין שוין געווארען 5 יאהר, דאס זעקסטע; איך האב מיר שוין געפינען המצאות, וויא אזוי ציענטלויפען פינ'ם חדר אונ וויא זיך אויס־

צוּבֶּעהַאלְטֶען ···· דָאס בֶּעסְטֶע אָרְט אִיז פַאר מִיר גֶעוֶועהֶן אִין בָּאד, אוּנ כְּפִי דִיא חֲסִידְ׳רְנִיא רָאלְיֶעט בִּיז 12 אַ זֵייגֶער אִין בָּאד אוּנ דֶער מְלַמֵד אוֹיךְ מִיט זֵיי, הָאבּ אִיךְ זִיךְ דָאךְ בִּיז 12 מְמֵילָא פַארְשְׁפָּארְט בֶּעהַאלְטֶען. אוּנ קוֹים נָאךְ 12 אִיז שׁוֹין דָארְט גֶעוֶועהֶן פַאר מִיר אַ וֶועלְט ···· אֵיין מָאל, גֶעדֶענְק אִיךְ, הָאבּ אִיךְ, שׁוֹין נָאךְ 12, אוֹיךְ גֶעטְרָאפֶען נָאךְ אַ פָּאאר אוֹיסְגֶעוֶויקְטֶע חֲנִיאַקְלֶעךְ, זִיצְצֶענְדִיג אוֹיף דֶער אֵייבֶּערְשְׁטֶער בַּאנְק; אֵיינֶער הָאט גֶעזִיכְט אִין טַלִית-קָטָן דִיא דְרִיטֶע מַכָּה, אִין וֶועלְכֶער עֶר אִיז, אַ פָּנִים, גָאר נִיט זְשֶׁעדְנֶע גֶעוֶועהֶן ···· אוּנ דֶער צְוֵוייטֶער הָאט גֶעבְּרָאכְט אַ פַּאפִּישֶׁעל מַארְכָאמֶקֶע אוֹיף פֶערְרֶעכֶערֶען צוּ דִיא נְקִיוֹת ···· אִיךְ הָאבּ זִיךְ בַּאלְד אַרִינְטֶער-גֶעהָאפְּט אִינְטֶערֶען קֶעסֶסֶעל אוּנ הָאבּ זִיךְ פֶערְטַייֶעט נָאר וִויא אַ גֶע׳פֶּגֶר׳טֶער, וִויא אִיךְ הֶער, פִּיהָרֶען זֵייא צְווִישֶׁען זִיךְ אַזַא מִין שְׂמִים.

— הֶערְסְטִי, חַיִים חַייְקֶעל, וָואס אִיךְ וֶועל דִיר זָאגֶען? וֶועדְלִיג אִיךְ זֶעה אַרוֹיס אִיז מְחוּיָב אִין גִיכֶען נִצְמַח וֶוערֶען אַ ווילְדֶע מִלְחָמָה!"

— פוּן וַואנֶעט נֶעהמְסְטִי עֶס בָּרוּךְ תַּנְחוּם?

— „דֶער תוּגַר, פֶערְשְׁטֶעהְסְטִימִיךְ, הָאט גֶעוָוארְפֶען אַיין אוֹיג אוֹיף דֶער פְרַאנְצוֹיזְעשֶׁער בַּת-מַלְכָּה ····"

— נָא? אוּנ דֶער פְרַאנְצוֹיז ווילל זִיא אִיהם נִיט נָתְ׳עֶן?

— „גֶעה שׁוֹין, דִיא שְׁטִיא אֵייגֶער! דֶער תוּגַר אִיז דָאךְ אַ מֶלֶךְ בִּכְּבָדָה, טְרָאגְט דִיר, חַיִים חַייְקֶעל, דַיין נַארִרישֶׁער שֵׂכֶל, אַז דָאס פְרַאנְצוֹיזֶעל וֶועט נָאךְ פֶערֶעבֶּענְדִיוֶוען מִיט אִיהם ···· ? הַא? שְׁטֶעהְט אִיהם אַוַדַאי זַיין טָאטֶען קַיין כָּבוֹד נִיט אָן, הַא? ····"

— נִישְׁמֶעדֶר וָואס? — פְרֶעגְט חַיִים חַייְקֶעל

— „נִישְׁמֶעהֶר דָאס!" עֶנְטְוֶוערְט בָּרוּךְ תַּנְחוּם דֶער קִירָ״ה אִיז פֶערְשְׁטֶעהְסְטִי מִיךְ, גֶעוָואהֶר גֶעוָוארֶען דֶערְפִין, אוּנ אַרְבַּייט גָאר מַעֲשִׂים דֶער פַאר!"

— מִן-הַסְתָּם קֶעדֶר עֶר מְחִילָה אַלֵיין חֵשֶׁק הָאבֶּען צִי׳ן אִיהר!

— „הֶערְסְטִי! וֶוער פְרֶעגְט דִיךְ? וָואס דֶען? אַ נַארר אִיז עֶר, דֶער קִירָ״ה? מִן הַסְתָּם, אַז דֶער תוּגַר אִיז אַ בַּהֲלָן אוֹיף אִיהר — אִיז דָאס שׁוֹין מִן הַסְתָּם אַ גִיט שְׁטִיק יְפֵהפִיָה ···· !"

— נָא, וָואזְשֶׁע אִיז גֶעוָוארֶען דֶערְפִין?

— „וָואס פְרֶעגְסְטִי? ס׳אִיז שׁוֹין גִיט גֶעוָוארֶען! — דֶער קִירָ״ה הָאט גֶעשְׁטֶעללְט אוֹיף דֶער גְרֶענֶעץ ² אִימְגֶעלִימְפֶּערְטֶע זְשַׁאנְדַארֶען מִיט רוֹיטֶע, גְרָאבֶּע וָואנְצִיֶעס, אַז וֶוען דִיא בַּת-מַלְכָּה וֶועט דֶרֶךְ-פָּאהרֶען, זָאלֶען זֵיי זִיא, נָאר אָהן טַעֲנוֹת וּמַעֲנוֹת, אוֹיפְּחָאפֶען אוּנ אַנְטְלוֹיפֶען."

— נָא? הָאבֶּען זֵיי, מִן הַסְתָּם, פֶערְשְׁלָאפֶען צוּם רֶעכְטֶען הַאקְק! הַא?

— „אַ חָכָם, קַיין, עַיִן הָרָע! זְשַׁאנְדַארֶען שְׁלָאפֶען דֶען גָאר? ····

 ס׳אִיז

ס'איז דאך רוחות — ניט קיין מענשען! אודאי האבען זיי זיא געהרג'ט געשלאגען, אז זיא איז קוים אלעבעדיגע אנטלאפען פון זייערע האנד!"

— אוי וועה איז מיר! ברוך תנחם, ס'איז דאך עפעס גאר מסוכן נפש!

— „פערשטעהסטי שוין, טפש, וואס דער פון קענען נצמח ווערען! ?.."

— וואזשע, וואס? זאג שוין ברוך תנחם, דאס איבעריגע אונ העער מיך אויף ציהען אויף דערגאינגען!

— „וואס זאל זיין שטיא אייגער? אודאי האבען אללע מלכותים צושיקט שטאכעטען אויף פייערדיגע פערד, מע זאל חאפען דיא 2 זשאנדארען, לעבידיג, אדער טויט!"

— נא .... ? האט מען זייא פאציאפעט?

— „בא בא! .... נאר ניט אזוי גיך דערטאפט מען זשאנדארען אין דיא לאפקעס אריין! זייא האבען זיך גאר פערשטעללט פאר גרים אונ בעהאלטען זיך אויס, א סברה, בייא זלאטשעווער מלמד אין קעהלער, נאר דערוויל טיהט זיך חושך צווישען אללע מלכותים, אונ דיא וועלט געהט האדאראם! ...."

מיר האט דיא מעשה זעהר געטויגט: כ'לעבען, צו וואס דארף איך דיא באד, וויא הונדערטער אויגען קענען מיך זעהען, א מעהר איז דאך בייא אונז אין דער היים אויך דא א קעהלער? — ניט לאנג געטראכט, אונ אריין אין קעהלער אריין! דארט בין איך מיר געלעגען רוהיג, וויא ביים טאטען אין ווייגהויז, פון קיינעם קיין שארך ניט געהערט, נאר אויפ'ן דריטטען טאג האב איך דערהערט וויא איימעצער געהט — דאס איז דיא מאמע, א פנים, געגאנגען נאך דער קאלטער פעציא אויף שבת — אונ האב כמעט וויא אומגעהערען, אווארף געטיהן א רודקעלע ערד; נא, נא, זאלט איהר געוועהן זעהען, וואס פאר א קאלעבליק איך האב עס אנגעמאכט דערמיט! מיין כונה איז נעביך גאר ניט געוועהן אזוי ווייט — אונ אין שטאדט איז ארויס א קלאנג, אז ביים טאטען אין קעהלער האט זיך געיאוועט א לץ, וואס ווארפט מיט שטיינער אויף סכנות נפשות .... דיא מאמע האט שוין געריהפען באבקעס מיט שפרעע בערקעס אונ דער טאטע האט געבראכט פונ'ם רבי'ן שמירות מיט קמעות אונ דא איז שוין בלויז געווארען סוף זמן, וועלכעס איך האב געוויסט, אז סיי וויא סיי, וועלל איך שוין בייא דעם מלמד ניט לערנען — האב איך זיך אויפגעהערט בעהאלטען אין קעהלער — אונ דער סירקעווער צדיק איז, אומזוסט אונ אום-ניששט, נתגדל געווארען פאר זיין נייעם מופת, וואס ער האט ארויסגעטריבען דעם לץ פונ'ם קעהלער ....

קורץ גערעדט, מע האט מיך פון דעם מלמד אבגענעהמען, אונ מע האט שוין אנגעהייבען שמיסען מכוח א גמרא-מלמד פאר מיר. מיר האט עס אפילו ניט געשמעקט, נאר כפי עס זענען דאך בלויז געגאנגען

דיא יָמִים טוֹבִים, וועלל איך דאָך מְמֵילָא פָּטוּר זיין פֿון חֶדֶר — טַאטַא וואָזשֶׁע זאָל איך שוין טאַקע אָנְהֵייבֶּען זאָרגֶען פֿאַרפְֿריא? דַי לְצָרָה בְּשַׁעְתָּהּ! דער ווייל אִיז גוּט אַ חַיֵי שָׁעָה! ....

מָאהלְט אייך, איך זאָל דֶעמְעלְט גֶעוועהן שֵׂכֶל הָאבֶּען חָאטְשֶׁע אויף אֵיין מִינוּט זיך גִיט אוּמְקִיקֶען אויף מַיין לַאגֶע הֶערוּם און הֶערוּם — וָואלְלְט איך נִיט גֶעוועהן אַזוי אַנְגֶעקְוָואלֶען פֿון מַיינֶע חַיֵי-שָׁעָה׳ן! אַשֵׁיינֶע חַיֵי שָׁעָה הָאבּ איך גֶעהָאט! .... מֶע קֶענֶן אַנְדֶערְשׁ נִיט רֶעדֶען .... הֶפְקֵר וויא אַ יָאמְקֶע-הוּנְד, וָוער אִין גָאסְט הָאט גֶעגְלֶעבְּט, דֶער הָאט מִיךְ גֶע׳הָרְגֶ׳ט גֶעשְׁלָאגֶען; קֵיין מָאל זיך נִיט אָנְגֶעגֶעסֶען זיך צוּ דֶער זאטט, וָוארֶען דער טַאטֶע הָאט דָאךְ גֶעקִיקְט אויף מִיר מִיט 18 אויגֶען, איך זאָל בְּרֶעכֶען תַּאֲוֹת .... און פֿאַר נָאךְ אַ בִּיססֶען אִיז גֶעפְלוֹיגֶען פֶּעטְשׁ מִיט קִילוּקֶעס .... גֶעשְׁלָאפֶען בִּין איך אויף דֶער הוֹילֶער עֶרְד, מִיט אַ שְׁמָאטֶע אוּנְטֶערְגֶעבֶּעט און מִיט אַ שְׁמָאטֶע צוּגֶעדֶעקְט; גֶעגַאנְגֶען בִּין איך קְרִיעָה וּבְלוֹיָה, דִיא פַּאר-צְווֵייאָהרִיגֶע פָּאר שִׁיכְלֶעךְ, וָואס מֶע הָאט מִיר אָבְּגֶעקוֹיפְט פֿון ר׳ שְׁמוּאֵל-סִירְקֶעס יוּנְגֶעל, הָאבֶּען זיך שוין אִיבֶּערְגֶעקֶעהְרְט מִיט דִיא פְּרִישְׁוֶועס אַרָאפּ און דִיא פָּאדֶעשְׁוֶועס אַרוֹיף, אַזוי אַז דִיא פִינְגֶער פֿון דִיא פִיסס זֶענֶען שוין פָּאחָאזְשֶׁע גֶעוועהן אויף לֵיידֶערְנֶע קַנְאפְּלִיךְ, און דִיא פְּיָאטֶעס-אויף קָאפִּיטְעַן .... אַ יָא, אַ שֵׁיינֶע חַיֵי-שָׁעָה! .... נִישְׁמֶעהר אַ יוּנְגֶעל בְּלֵייבְּט אַ יוּנְגֶעל, און דֶעם וָוארֶעס אִין חַדְרֵיין חָלוֹם׳ט זיך נִיט קֵיין זִיססֶערֶס דֶערְפֿוּן .... דִיא מָאמֶא הָאט פְּרָאוּוֶדֶע אַ זָאג גֶעטִיהְן דֶעם טַאטֶען: „שוין אֶפְשָׁר צַייט, יָאסִי, מֶע זאָל אִיהם קוֹיפֶען אַ פָּאאר שִׁיכְלֶעךְ? וויא מֵיינְסְטִי?" — „וָוארְט נָאךְ צוּ אַבִּיססֶעל — הָאט עֶר גֶעאַנְטְוָוארְט — אויף סוּכּוֹת, אִם יִרְצֶה הַשֵּׁם, וָועלְל איך אַרֵיינְרִיקֶען דֶעם קִישְׁקֶעווִיצֶער רֶעבֶּדַאר מַיינֶע צְווֵיי לֶעצְטִיגֶע אֶתְרוֹגִים פֿאַר 30 רוּבֶּעל אַסִיגְנַאצְיָא — אַזוי וויא עֶר צָאהלְט מִיר תָּמִיד — דֶעמָאלְט וָועט שוין זיין אַ סוּוִיט יָאק בַּאנְקִי ...." דִיא מָאמֶע הָאט זיך אֲפִילוּ וויא אָנְגֶעהֵייבֶּען פֶערְהִיקֶען מִכֹּחַ דֶער שְׁאֵלָה: סְטָאטְשׁ דִיא אֶתְרוֹגִים זֶענֶען דָאךְ נִיט רָאוּי לִבְרָכָה .... ? גָאר דֶער טַאטֶע הָאט עֶס נָאךְ פְּרִיעֶער פֶערְהָאפְּט מִיט אֵיין אוֹיסְרֶעד: „און אַ מִצְוָה אויף אִיהם אויף דֶעם עַם הָאָרֶץ דְאוֹרַיְיתָא! לָאז עֶר נִיט לָאזֶען דֶעם זִיססֶען אֵיידֶעם זַיינֶעם פָאהרֶען צוּם זָאדְקִיוֶועצֶער רֶבִּי׳ן! ...." פֿון דֶעם שְׂמִים קֶענֶן שוין אַ יֶעדֶער פֶער-שְׁטֶעהֶען, אַז שִׁיכְלֶעךְ יָאק שִׁיכְלֶעךְ — נָאר 2 לֶעצְטִיגֶע אֶתְרוֹגִים פֿאַר 30 רוּבֶּעל סוּג, וָועט שוין דֶער קִישְׁקֶעווִיצֶער רֶעבֶּדַאר גֶעוויסס הָאבֶּען! — זֶעהט אִיהר, דָאס הָאט דֶער טַאטֶע יָא אַ זָאג גֶעטִיהְן צוּ לֶעצְט: „אַז עֶר וָועט זיין אַ-נֶ-עֶהרְלִיךְ קִינְד און וָועט זיך, הַיינְטִיגֶען רֹאשׁ-הַשָּׁנָה, גִיט אוֹיסְווִיגֶען בַּיים דָאווֶענֶען, קֶענֶן אֶפְשָׁר זיין, איך זאָל אִיהם נָאךְ פֿון כֵּסֵא לֶעשׂוֹר קוֹיפֶען אַ פָּאאר שִׁיכְלֶעךְ." — מִיר זֶענֶען דִיא וָוארְטֶער

אריין אין קאפ אריין און איך האב מיך מישב געוועזען: וואס וועלל איך דא אנוועהרען; לאם איך מיך פריוען! דאכט זיך ניט פון דיא גרויסע מלאכות וויינען .... און מיט דער דאזיגער שוואכער האפנונג האב איך יאקאם דערלעבט דעם ראש-השנה, אין וועלכען מיר איז געווארען 6 יאהר אויף מיין לעבען.

7.

פון וויינען צו וויינען איז דא אונטערשיידען; אמת'ע טרערען איז נאר ביי פוילישע יודען!

ס'איז שוין ראש השנה, און איך בין שוין מיט'ן טאטען אין קלויז און פריוו מיך וויינען, נאר וויא איך זעה איז דיא זאך ניט אזוי גרינג, וויא איך האב געמיינט! איך קריים פיכקעס, איך קוועטש דיא אויגען, איך קערקיק מיך אין איין זאך אריין עטליכע מינוט — עס געהט ניט! און באמת, וואס זאל איך וויינען? אויף מעכצי דעם רבי'נס גבאי, וואס ס'איז איהם ניט אבגעראטהען דיא מעשה אין קעך צו זכור-ברית....? צי אויף דעם קישקעוויצער רענדאר, וואס ער וועט נעביך בעצאהלען 30 רובעל סו"ג פאר 2 לעבעריגע אתרוגים....? וואס דען? דיא תפלות אליין האבען מיך ווייניג וואס געריהרט צום וויינען: ראשית האב איך זיי כמעט ניט אנגעהויבען צופערשטעהן, והשנית איז מיר גאר מיין מוח ניט געוועהן דערביי, ווארען איך זאל געוועהן חאטש עפעס שכל האבען, זיך צו-בערעכענען אויף דער וויסביער לאגע פונ'ם כלל יודען, צי וויינען דיא חטאים פונ'ם גאנצען יאהר — וואלט איך זיך שוין אומשטאנד געוועהן צו בערעכענען מיין לאגע אודאי .... און אויף אזא-נ-אופן וואלט איך דאך מילא פערגאססען טרערען, נאר אהן ראש-השנה און אהן א סדור'ל פאר זיך .... איך האב דאך אבער דעם שכל ניט געהאט, און א פאאר שיכלעך וויל זיך פארט — היינט אויף וואס זאל איך וויינען? — איך האב א קיק געטיהן, אז באלד קאנטשעט מען דיא שמונה-עשרה, און איך בין גאנץ ווייט, ווייט פון טרערען, האב איך מיך מישב געוועהן: א נא, לאם איך זיך געהען אונטערהארען צי דיא יודען, וואס וויינען זיי — טאמער וועל איך מיך אפשר אויך אויסלערנען וויינען?.... אומר ועושה און איך בין שוין טאקע לייבען רב'ס סטענדער — צו מיין גליקק, אז דיא יודען וויינען אין דאווענען, זאגען זיי שטילערהייט אויף פראסט יודעש א סך ווארטער, וואס שטעהען גאר ניט אין סדור — וויא איך הער — וויינט אזוי דער רב מיט הייסע טרערען „ובכן; רבונו של עולם! דיא ווייסט

דאך

דאך יא, אז פני, דער שוחט איז א קל שבקלים! קוילען מיט א חלף פגום מאכט ביי איהם אויך ניט אויס .... נאר וויל איך האב געביך א פלאטשיגען קאפ, און בין ניט אזא בקי אין דיא ארבעה שלחן-ערוך׳ס, און ער איז דאך א חריף. א צנא מלא ספרא — דאריבער קיממט מיר, ער זאל מיך רודף׳ן און מבייש זיין ביי יעדער שאלה, ביי יעדען דין-תורה! ?.... שיקק זשע אויף איהם אן, גאטט׳עניו, המן׳ס מפלה צום נייעם יאהר, ער זאל שוין אפילו פערגעססען וויא ער הייסט .... און לאזען טאקע אין מיר מקוים ווערען דיא ווארטער „וחסידים ברנה יגילו — ועולתה תקפץ פיה״.... וויא איך האב דאס דערהארט, איז מיר באלד איינגעפאללען, א נא, לאם איך זשע הארען, וואס וועינט דער שוחט .... ? איך קימם צו צו זיין סטענדער, האר איך, וויא ער וועינט; „ובכן; רבונו של עולם! דיר איז דאך יא גלוי וידוע, אז דער רב איז איין עם הארץ דאוריתא, און חוץ חסידות ווייססט ער ניט א פשוט׳ן דין אין שלחן ערוך, נאר מיט׳ן תקיפות פינ׳ם רבי׳ן איז ער שוין 30 יאהר רב, און איז נאר מאכיל טרפות און מרבה ממזרים בישראל מיט זיינע גטין וקדושין .... פאר וואס זשע קיממט איהם נאך א חלק פון מיינע שבירות? וויז זשע הערוים, גאטט׳אניו, דעם כבוד-התורה, און לאז גאנץ קהל זיך צעבינטעווען און איהם מעביר זיין פון רבנות, כדי ס׳זאל מקוים ווערען דיא ווארטער „ויעשו כלם אגדה אחת לעשות רצונך בלבב שלם״.... ניט ווייט פינ׳ם שוחט איז געשטאנען דער קליינשטאדטעלדיגער גביר, א חזיר, א דא בין איך אבהלן געוועהן צו הארען, וואס בעטט ער, און וועינט? — איך גיה צו, האר איך: „ובכן; רבונו של עולם! דיא ווייססט, וויא געטריי איך היט דיר אב דיין קאססע, אז אללע יאהר זאל ציקיממען — ניט אבגעהען .... צום סוף שיקסטי אויף מיר אן אללע מאל דיא שיבעניקעס, דיא גבאים, זייא זאלען ביי מיר צאפען ח״י און וויעדער ח״י פינ׳ם רבי׳נס וועגען, און איך זאל ניט טארען מאכען א קרימטע מינע דערביי — אלא ניט, בין איך דאך ניט זיכער מיט מיין גאנץ פערמאגען .... און לא די איך אליין מוז איהם געבען — האסטי מיך נאך געשטראפט אויף דער עלטער מיט אזא פלאכט, א זיהן, וואס איז פערברענט אינ׳ם רבי׳ן מיט דיא חסידים ממש אויף מסירת נפש, און וואלט א בהלן געוועהן איבערצוטאסקען צום רבי׳ן מיין גאנץ ביססעל האב, איך זאל נאך דארפע׳ חלילה אין דיא הייזער הערומגעהען!.... דערלייכט זשע איהם, גאטט׳אניו, זיין נארישען מוח, ער זאל אוועק-ווארפען א דיא עבודה-זרה און עס זאל מקוים ווערען „כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ!״.... אוודאי בין איך א בהלן געלייך פינ׳ם גביר צו זיין זיהן! וויא איך האר בעט ער און וועינט אזוי געשמאק: „ובכן; רבונו של עולם! דער טאטע מי נער, דער קמצן׳יוק, איז דאך שוין כמעט איין עובר-בטל — און ליגט נאך אלץ אויף דער טארבע געלט וויא,

להבדיל, א הונד אויף דער נבלה! און וואס איך נעהם פינ'ם רבי'נס וועגען, מאריך ימים ושנים זאל ער זיין, קוממט עס מיר אן מיט ווערים פון דעם אלטען עכבריש; העלף ושע מיר, גאטט'אניו, עס זאל איהם חאטש דיא ראיה אפגעהמען, איך זאל חאטשע אויף חנוכה אי"ה קענגען מאכען דעם רבי'ן א מתנה, א הייס-געגילט זילבערען לעמפעל מיט א מנורה און 2 כרובים, חאטשע אויף איין ארשיען דיא הייעך, און לאז מקוים ווערען: „ובכן צדיקים יראו וישמחו"... פון דעם חסידישען בן יחיד בין איך צוגעגאנגען צום סטארעסטעס סטענדער, האר איך וויא ער וויינט אזוי ערענסט: „ובכן; רבונו של עולם! וויא זענען דיינע נסים ונפלאות, וואס אונזערע אבות האבען אונז דערצעהלט פון דיר? פאר וואס מיין זיידע, מיין טאטע האבען אלע יאהר געהאט א נאבאר — און איך, נאר 1 מאל אין 3 יאהר...? זייא האבען דאך געפיהרט 10 געקרוטען אויף איין קייט — און איך גיב א קייט אויף יעדען געקרוט בעזונדער... זיי האבען אבגעגיבען דיא שאנסטע בעלי-בית'שע קינדער אין שטאדט — און איך לעג מיך אין דער לאנג און אין דער ברייט, איך לאז נאר אבגיבען פאימעניקעס; מאג זיין מיט א פראשפארט, מאג זיין א זקן פון אריבער חמשים... אפילו ארב פון א קליין שטעדטעל... אפילו א מאנן פון ווייב און קינדער; אפילו א בן יחיד ביי איין אלטער בלינדער ארימער מאמע.. איז מיר אלץ איינס! איך צערייס דעם פראשפארט און שטעלל מיר דערמיט איין דאס לעבען; איך פליקק איהם אויס דיא גרויע האאר פינ'ם קאפ... אכלל, איך טיה כל הפסלנות שבעולם, און גיב זיי אב פאר סאלדאטען — אבי מיין קהל צו פערהיטען... צום סוף האט מיין זיידע, עליו השלום, געלאזט נאך זיך א ראד געמאווערטער קלייטען, און מיין מאטע, זכרונו לברכה, א מאוער אין 3 גארען אויף א גאנצען קווארטאל.. און איך האב מיך, קוים מיט צרות, צוגעשלאגען צו א פרין'עש-האפעל אויפ'ן פאראדנע-פלאטץ, צו א פערדעשער מיהל, א דוואראנסקי באדעל, א 5 הילצערנע קלייטליך אומשטיינסגעזאגט, און נאך עפעס, ווייס איך דארט, א יאטקע מיט א 3-2 שיינקען — און א מעשה מיט איין עק!... אמת, פראווידע חתונה געמאכט מיינע 3 מיידלעך, זאלען לעבען — אבער וואסערע איידעמליך האב איך גענעהמען! ? ציאצקעס, תכשיטים'לעך, אז דיא, גאטט'אניו, אליין מאגסט מיר מקנא זיין אויף זיי... העלף ושע מיר, גאטט'אניו, און שיקק אריין דעם מיניסטער אין קאפ אריין, ער זאל גוזר זיין — פרא מיר — חאטש 2 נאבארען אין יאהר! פון דיא היינטיגע יונגע אפיקורסי'לעך, דיא בערלינער, וועט אפילו סטייען אויף 3 נאבארען אין יאהר... לאזען זיי, א דיא פורקי-עול-מלכות-שמים, א דיא הפקר-יונגען מורא בעקיממען פאר גאטט און פאר לייט, און עס זאל מקוים ווערען אין זיי „ובכן תן פחדך על כל מעשיך"!... אוועקגעהענדיג פינ'ם

כטארעכטע, האב איך מיך אנגעשלאגען עפיס אין א גאנץ גרויסען
סטענדער, איך קיק מיך צו: דאס איז דער גבאי פין דער חברה-קדישא.
„א!" טראכט איך, לאם איך אונמיסטען הארען, וואס וויינט ער? — איך
האר מיך צו, וויינט ער אזוי גאנץ שטילל, קוים וואס מע הערט: „ובכן;
רבונו של עולם! געכטען האב איך אונמיסטען איבערגערעכענט דעם פנקס
פין דיא מתים אין יענעם יאהר — זענען בסך הכל געוועהן 52 שטיק —
א חוץ נפל'עך אונ מפיל'עך — דאס הייסט קוים קוים א מת אויף א וואך!
אי דאס איז אונטער זיי געוועהן העכער האלב קבצנים... נא, פרעג איך
דיך, רבש"ע, קענן איך זשע דען לעבען דערפין חאטשע וויא לייבען
לייט?... מילא, דיא קשיא, איך זאל דיך בעטען אויף א סך מתים —
איז עפים וויא געגען דיין ווילען... בעט איך דיך, גאטט'אניו, בעשער
מיר אויפ'ן נייעם יאהר א 6-5, אזוי... פעטטע, געפאססעטע מתים'ליך..
דיא ווייסט דאך, גאטט'אניו, וואס איך מיין... אונ דער נאך וועל איך
דיך ווייטער בעטען, דיא זאלסט מיר גאר גיבען דיא געלעהרענטע מיט
דיא געבול'בעטע אין דיא האנד אריין, וועל איך שוין וויסען, וויא מיט זיי
זיך אבצורעכענען... אט ליגט, אשטייגער, דער יאקטער געלעהמט שוין
3 חדשים, וויא א גולם, מיטשעט זיך אונ מיטשעט מיך, דער רוח ווייסט
פין וועסט וועגען?... א מעהר מאך איהם שוין אב דיא שפיעל, אונ זיי
איהם משלח אהין, אין דיא ווארעם-באדער... צום גהנים-שמש אויף
א קאור; אי ער וועט גענעזען ווערען... אונ איך וועל דערווייל אבלעקען
א פעטטע ביינדעל... אונ לאז שוין גיכער מקוים ווערען דיא ווערטער: „וכל
הרשעה כלה כעשן תכלה"... איך בין נאך ביי עטליכע סטענדערס אויס-
געוועהן, אונ כמעט אלין אזעלכע טרהרען, וועלכע האבען מיך גאר בע-
רירט צום לאכען מיט פיאווקעס... אבער כלל ניט צום וויינען!... אונ
וויא איך האב מיך שוין געוואללט אומקעהרען צו מיין שטאדט — דערזעה
איך, סאמע ביי דער טיער, שטעהט א יוד מיט א אבגעגאלטען האלבען
קאפ, אין א גרויער סוויטע מיט א לאטע אויף דיא פלייצעס, אונ לייבען
איהם אסאלדאט מיט א ביקס... א דא בין איך זיך א בהלן געוועהן אב-
צושטעללען, אונ הארען, וואס קענן ער וויינען? — וויא איך האר, בעטט
ער אזוי אונ וויינט מיט בליטיגע טרהרען: „ובכן; רבונו של עולם! דיא
ווייסט דאך דעם אמת, אז מיר איז אפילו אויף דער מחשבה ניט געקוממען
אבצומאכען א פאלשען קוויט אויפ'ן פריץ, נאר מיט דער עצה פינ'ם
רבי'נס לייב-גבאי אונ מיט דער הסכמה פינ'ם רבי'ן אליין. האב איך מיך
בעשלאססען דארויף — אי דאס האט דאך דעם קוויט נאכגעמאכט דעם
רבי'נס טייגע סעקרעטאר, מיט זיין האנד... צינד מוז איך פוילען אין
אסטראג, אונ ווער ווייסט, צו וואס איך וועל פער'משפט ווערען
חלילה?... נא, זאל איך זיך ניט געוועהן פערלאזען אויף אזא צדיק,

וואס א וועלט גלעבט אין איהם וויא אין דער תורת-משה, אונ דיא, גאטט, אליין ווייזט דורך איהם דיינע גרויסע נסים ונפלאות אללע שעה, אללע רגע! ? לאז זשע מיך אויס, גאטט'אניו, פון גוי'עשע האנד, אונ לאז מקוים ווערען אין מיר דיא ווארטער „ופתחון פה למיחלים לך!“ .... אין מיטטען-דעראינען האט דער שמש א געשריי געטיהן: „10 גילדוין במקום כהן!“ אונ ווייטער, ווייטער „18 גילדוין אום שלישי! .. 25 גילדוין אום ששי!“ (דעמעלט איז ראש השנה געפאללען אום שבת.) אונ מע האט אנגעהייבען לייענען. וויא איך טיה א קיק, א וועהטיג איז מיר! מיין גבאי דחברה-קדישא געהט ארויף צו שלישי .... עס האט מיך זעהר פערקלעמט ביים הארצען — נאר איך האב מיך נאך אל'ץ געמענטשט, אונ זיך איינגעהאלטען פון וויינען בכל מאמצי כח ... נאר אז איך האב דערזעהען דעם סטארעסטע ארויף געהן צו ששי — א דא האט שוין אין מיר געלאפפענט דיא גאלל אונ איך האב אויסגעשאססען מיט א געוויין איבער דער גאנצער קלויז! .... אונ אז דער טאטע מיט נאך עטליכע חסידים האבען מיך געפרעגט, וואס דאס בעטייט? האב איך, פאר בושה פאר לייט .... אונ פאר מורא פאר'ן סטארעסטע .... געזאגט, אז יענע נאכט האט זיך מיר גע'חלום'ט, אז מע האט מיך גענעהמען פאר א געקרעט, אונ, דערזעהענדיג דעם סטארעסטע, האב איך מיך דערמאהנט אינ'ם חלום, אונ ס'איז מיר פרחא נשמתי געווארען! ... קערץ אונ גיט, צי דורך מיין וויינען, צי דורך דעם, וואס דער טאטע האט, ברוך השם, אריין געטיהן דעם קישקעוויצער רענדאר דיא צוויא לעבערדיגע אתרוגים — נאר איך בין ערב-סוכות אריין אין א פזאר נייע שיכלעך צו מזל! —

8.

א נייער פריץ — נייע גזרות,
א ניי יאהר — נייע עבירות!

נישטא דיא זיססערע אונ גליקליכערע צייט פאר'ן פוילישען יונגעל, וויא דיא עשרת ימי תשובה בכלל אונ דיא 4 טאג צווישען יום-כפור אונ סכות בפרט! דיא צייט איז בין-הזמנים אונ דיא מלמדים האבען קיין שליטה ניט אויף זייערע חדר יונגלעך .... דיא טאטע-מאמעס, ווידער, געהען הערום ביז יום-כפור מיט קאזאנע באלף-מחילות'ן פאר זייער היבש ביסעל חטאים פון א גאנץ אהר, אז זייא פערגעסען אפילו איך

זיי-געזונד .... און אין די 4 טאג, צווישען יום-כפור און סכות, זענען זיי דאך גאר אין זיבעטען הימעל! .... א קלייניקייט! די אלטע חטאים פערגיבען; די 4 טאג איז מען דאך פריי ווי די נאיאמשטשיקעס, נאר לחלוטין אהן דין וחשבון .... נא, און ביז איבער א-יאהר-ראש-השנה איז נאך גאנץ א פאטער .... און חטאים זענען שוין דא גרייטע, נאר צום אבפרעססען ... מע קענן זיך נאך אנזונדיגען, ווי א פאסס, ס'זאל אזש רינגען איבער'ן מויל .... און פאר שפעטער לאז זיך גאנץ זארגען! .... אט אין די געצאהלטע לעבטיגע טאג, פאר אזא לאנגען פינסטערען ווינטער אינ'ם פינסטער, וויסטען חדר, האב איך מיך גאר זאטט ניט געקעננט אנשטופען און אנהילין, אום זיך נוקם צו זיין פאר'ן גאנצען יאהר! .... איך האב פון די רעשטליך וועקסענע יום-כפור-לעכט אויסגעקלייבט אללערליי פיגורען אין דער וועלט; איך האב מיך געטויטשעט אינ'ם סכך; געפלאכטען פון לולב קאשעקליך און קראם-פינגערליך; פינ'ם אטשערעט געשנוטצט פייפעליך און פאנעס און ציגייער-שפיטצליך; א כלל איך האב געהילעט, געשפרינגען, געבריקעוועט און געארבייט אויף וואס די וועלט שטעהט, ביז דער ליעבער סכות איז געקימען, און דער טאטע האט זיך איבערנייעס דערמאהנט אין מיר! ....

מיילא פון סכות בייטאג איז דאך ניטא, וואס צו דערצעהלען! מע עססט אב די קאלטע לאקשען אין סוכה, און מע לעגט זיך שלאפען. נאר אויף דער נאכט איז זיך צום טאטען צונויפגעקימען די חסיד'ארניא, מע האט אביסעל אונטער געלעבט, און נאך הבדלה האט מען זיך געלאזט געהן און דער טאטע האט מיך אויך מיטגעריהפען, ארויס געהענדיג אין דרויסען, האב איך בעמערקט, ווי עטליכע חסידים טראגען צו עמער וואססער אין די האנד, און אז איך האב א פרעג געטיהן דעם טאטען: וויהין געהט מען עס? האט ער מיר געאנטווארט: „אויף שמחת-בית-השואבה“. מיר האט זיך אויסגעדאכט, אז ער זאגט מיר: „ביי שמחה'ן איז א שרפה“ .... נא, מיילא, א שרפה איז דאך עפעס אויך פאר מיר א געשעפט! .... ווי מיר זענען צוגעקימען צו ר' שמואל-סירקעס שטיב, האט זיך א יונג חניאקעל שמיידיג ארויפגעדראפעט ווי א קאטץ אויף ר' שמואל'ס סוכה, צוויי אנדערע חסידים האבען איהם כהרף-עין ארויפדערלאנגט 2 עמער וואססער, און ער זאט זיי אריינגעגאססען אין סוכה אריין, און ווי ער איז נאר אראפ, האט מען שוין געהארט א ביטטער געשריי: „געוואלד מיין ווייב חלוש'ט!“ .... מיין חברה האבען עס אפילו אין פיאטע ניט געהארט, און מע האט מארשירט צו א צווייטער סוכה, און האבען די אייגענע שפיעל געמאכט .... אזוי איז מען ארומגעגאנגען אין א שטיקלעך 30 סוכות, פון אומעדים האט זיך געהארט קולות ביז אין הימעל אריין .... ביז ס'האט אנגעהייבען

טאגען — אונ דיא גאנצע חברה האט זיך געלאזט אין מקוה אריין ... אודאי בין איך פין אזא נאכט העכסט צופריעדען געוועהן, גישמעהר וואס קימט מיר ארויס דערפין, אז מארגען גיט מען מיך אב צום גמרא-מלמד, — כך הוה: דעם ערשטען טאג חול המועד איז צו אונז געקומען דער גרויסער גמרא-מלמד, ר' אברהם'ל חיריק, א רויט יודעל, מיט גרויסע ברייטען איבער 2 טיעפע, גרינע קאטצענע איינלעך, מיט א בעוואקסענער בארדיווקע אויף דער שפיץ נאז, מיט 4 טיעפע קנייטשען אין שטערען, וואס אין איטליכען בעזונדער וואלט מען געקאנט לייכט בעהאלטען א בינטעל ציצית, דיא נאז קארפאטע מיט צוויא ברייטע צעשפארטע נאז-לאכער, וויא א יאקאר, דיא אייבערשטע לופ אין דריי גארען, ס'הייסט, א לופ אונטערגעפיטרעוועט מיט א שמאהל לופעל, אונטער וועלכען ס'איז וויא ציגעליאמעוועט צווי האלבע, בולבעוואטע לופלעך .... א גיפטיג-שיטער, רויטע צאפען-בארדעל מיט א שנעל-לויפענדיגען קאפ וויא קוועקזילבער, אונ דיא גאנצע פיגור וויא דיא סטראשידלע אין א גארטען .... גערעדט האט ער מיט אללע אברים אונ על פי רוב האט ער אריינגעשטעקט איין גראבען פינגער טיעף אין גארטעל אריין, אונ אללע 5 שפיטציגדיגע פינגער פין דער צווייטער האנד האט ער אפט געשטיפט אינ'ם צאפען-בערדעל פין אונטען ארויף, פערדרייסענדיג דער בייא דאס מארדעלע ארויף, אונ קרימענדיג דעם פיסק, יאק סערעדא נא פיאטניצא .... הגם ער האט נאר גערעדט וויא האלבע ווארטער — דאך איז זיין שמים זעהער ריין געוועהן, וויא פעריל שיטען זיך פינ'ם מויל! אט האט א שמים פין א יודען אונ שטוינט:

וויא דער טאטע האט איהם א פרעג געטיהן: „וואס מאכסטו אברהם'ל?" האט ער איהם באלד געאנטווארט: „עט! וואס זאל מען מאכען? אט, מאכט מען! .... מע מאכט אונ מע מאכט, נאר וואס מאכט עס, אז נאך אללע מאכענישען — מאכט זיך ניט, האטש בעמאך זיך? ..."

„וויא פיעל קינדער האסטו שוין אין חדר? האט איהם דער טאטע געפרעגט.

— ווייסס איך! האט ער א מאה געטיהן, פערדרייענדיג דעם פנים אונ פערציהענדיג דיא אקסעל — דיא קשיא עך דיא אייגענע מעשה; כ'לעבען, וויא זאגט מען עס, דער ענין דערפין, ס'הייסט, דיא גאנצע זאך דערפין, איז דאך נאר, אז דער אייבערשטער העלפט א יודען, דיא קשיא: מע איז דאך ניט [illegible]עהר וויא-א-א-א-א יוד! — פערשטעהסטו מיך, יאסקי: א דאס איז דער גאנצער ענין דערפין! נמצא, אז דיא גאנצע זאך דערפין איז טאקע, נאך א מאל דאס אייגענע, ס'הייסט, אז מע וויל קלעה[illegible]ען אביסעל טיעפער אין ענין אריין קענן מען, ס'הייסט-

גאר

גאר פשוט פערשטעהען פון זיך זעלבערט, אז דיא גאנצע זאך איז ניט מעהר, וויא טאקע ווייטער דאס אייגענע ! איי ווא-א-א-ם ? נישמעהר גאר ניט ! ....“

„אבער מיין יונגעל וועסטי מן הסתם נעהמען צו דיר אין חדר?“ פרעגט דער טאטע.

— דיין יונגעל ? נאך א מאל ! איך פערשטעה ניט, בנאמנות ! וויא הייסט ? דיא קשיא אויך דיא אייגענע מעשה, הא ? דער גאנצער ענין דערפין איז דאך, כ'לעבען, וויא זאגט מען — איך האב מיך פיינד צו נארען, דיא קשיא, וואס טויגען דא א סך דבורים ? דער אמת דערפין, ס'הייבט דיא גאנצע זאך דערפין איז דאך אזוי : א מענש, וויא זאגט ער, איז דאך פארט ניט מעהר וויא א-א-א-א מענש, הא ? אזוי, פשוט גערעדט, אהן חכמות ! וואס זאל מען זיך דא א שטייגער נארען ? מיילא מאלע, וואס א זאך מאכט זיך ? כ'לעבען, א הין א הער, מן הסתם איז זיך עס, וויא זאגט יענער, א-א-א באשערטע זאך ! נא מיילא ? לאז זיין אזוי, כ'לעבען. איך וועלל מיך דא עפעס מיט דיר, וויא זאגט מען עם-ם-ם-ם .... הא ? מיילא, נישט-נישט ! אונ ווייטער — צוריקק דיא אייגענע מעשה, ביסט זיך עפעס, כ'לעבען — איך זאג עס אקעגען דעם-ם-ם .... נא, יא, נא ! פערשטעהסטי שוין ? ... א דאס אי דאס ! איי ווא-א-א-ם ? נישמעהר גאר ניט ! ....

אונ טאקע אזוי רעדענדיג איז געבליבען, אז מארגען זאל איך שוין קוממען אויף א פאאר שעה אין חדר אריין ....

איהר קענט פערשטעהען, וויא גיך דיא נאכט איז מיר איבערגע־פלויגען ? .... אונ דיא ווייטע מינוט איז געקוממען ! ווילע אהין ווילע א הער — איך געה אינ'ם נייעם חדר אריין ! איך בין שוין דא ! .... אין שטיב איז אביססעלע רייגער געוועהן וויא ביי נחמן טראסק אין חדר, וויל דאס גאנצע מיססט מיט'ן סראמטש זענען נאך געוועהן אין סוכה ....

וויא איך האב נאר איבערגעשריטען דיא שוועל, איז שוין דער רבי צוגעגאנגען צו מיר, האט מיך אנגענעהמען ביים אויער אונ מאכט אזוי צו מיר כהאי לישנא : „הארסטי, דיא שייגעץ איינער ! דיא מיינסט, אז דיא וועסט דא אויך אזוינע וועלטען פיהרען וויא ביי נחמן טראסק, צי ביי אנשיל בוזשעכעם, הא ? ... דא וועלל איך פין דיר פאסעס שינדען לעבעדיגערהייט ! דיא הערסט שיבעניק, צי ניין ? ! .... „ני טאט טעבע ר' אליקום !“ .... אונ ביי דיא רעד האט ער פין אונטער דער פאלע ארויסגענעהמען 2 בערעזעווע ריטטער, האט מיך שוין טאקע אריבערגע־לעגט איבער א בייענקעל אונ האט מיר דערוויל געגעבען איין אדאראף ... אודאי א שיינער ברוך הבא לכבוד יו"ט ... מע קענן אנדערש ניט רעדען ... אזא ברוך הבא זאל ער גאר האבען אויף יענער וועלט ! רבונו של עולם !

גישמעהר וואס קענן מען מאכען ? — מע מוז זיך האלטען אונ שווייגען דערפאר האב איך דעם שמחת-תורה אזוי אבגעוואיעוועט, פאר הארץ-וועהטיג, אז איך האב ממש איבערגעקעהרט דיא וועלט הארע-קארען, פינקט וויא דער בוהיי צעבריקעוועט זיך עטליכע מינוט פאר דער שחיטה ····

יאקאס, דער ליעבער סוכות איז אוועק; וויא א ליטוואק פין ווייב אונ קינדער ···· וויא א זוממערדיגע פרעפראנס-נאכט ···· וויא דער לעטצטער אויגענבליקק פין א פאלשער האפפנונג ···· פין דיא שטריימלען איז געווארען גארעסענע מאזניצעס; פין דיא ראצעמארענע זשיפעצעס-פיסטרענע ברישליעקעס, פין שטערענטיכלעך-פערשמאלציוועטע יאמפערקעס; פין זינגען-קרעכצען; פין פריידען-ליידען; פין פאנטעפעליך-שקראבעס אונ פין יונגע ווייבליך-אלטע באבעס ···· נאר מיר איז נאך פינסטערער פין אללע: מע מוז געהען צו אברהם'ל חיריק אין חדר אריין, אונ עס העלפט ניט, חאטש שריי חיי וקים! ····

9.

וויא נאך ערגעץ, גיבט עס, וויא פאר נקבות, אזוי פאר זכרים, אזא ערציהעננ, אזא לעהרנען, וויא אין דיא פולישע חדרים?!

קוממענדיג אין חדר אריין האב איך דעם רבי'ן ניט געטראפען, ער איז נאך געוועהן אין באד, ציא אין קלויז, אונ מיר האבען אויף איהם גע-ווארט ביז 12 א זייגער. אזוי איז געוועהן אללע טאג, אונ דאך האבען מיר זיך אללע יונגלעך, געפלייסט, צוקוממען תמיד גאנץ פריא אין חדר, ווייל טיללקא זענען דיא 3-4 שעה געוועהן אונזער גאנץ שטיקקעל נחמה, פאר'ן גאנצען טאג! ליידיג זענען מיר, ברוך השם, קיין מאל ניט געזעסען: דיא רבי'צען האט שוין תמיד אויסגעזוכט איין ארבייט פאר איטליכען יונגעל: דער פלעג איהר ארויסטראגען דיא פאמעניצע, דער פלעג איהר דערלאנגען דאס ברויט אויף דער לאפעטע; דער פלעג פערקנייטען לעהם צום פרעפעטשיק אונ דער פלעג געהען קלויבען צעפליקעס פינ'ם רבי'נס מיידעל וועגען ··· אויף מיר איז כמעט תמיד דער גורל געפאללען, צושארען דאס אש פין דער הריבע אונ, זוממער-צייט, אפלעשען דיא האלאוועשקעס פינ'ם אויוועז אין דער פאמעניצע; אונ טאקע דעריבער בין איך נאך היינט אזוי קלאהר אונ צעכטיג, אז ס'איז ממש אין מיין צורה ניט אריין צוקיקען ···· פינקט 12 איז דער רבי געקוממען פינ'ם דאווענען מיט א פאאר פערפלאמטע באקקליך — מן הסתם פין גרויס התלהבות ביים „אחד“ ···· אונ אפשר גאר

פון א קאפ תיקון? .... די רבי׳צען האט נאר וואס ארויסגענעהמען רעטשעניע פלעצעליך מיט מאן פינ׳ם אויווען, און דער רבי האט איהר א ווינק געטיהן, זיא זאל אונז פערקויפען צו 2 גראשען א פלעצעלע, מיר זאלען אויס־עסען, וואס צוטיהן ביז ער וועט אבעסען און זיך אויס־א פנים־האבען, וואס צוטיהן ביז ער וועט אבעסען און זיך אויס־שלאפען .... דאס מאדעל האט געחאפט דעם קויטיגען האנדטוך, וואס די זיבעטע בלאטע איז אויף איהם געליגען, און האט איהם געגרייט צום טיש, און ער האט זיך געזעטצט עסען אנבייסען אליין, אהן דעם בני־בית, כדרך כל החסידים .... א טבע האט ער געהאט צו עסען פינ׳ם זאד — עס בריהט דאך אבער? פלעג ער, טאקע אין אמת, פער־קריכען מיט זיין טראך־עטאזשניע לופ ביז העכער א האלבער דערזשעלע .... די מינים תנועות און הויות, וואס ער האט געמאכט ביים עסען און ביים בענטשען, פלעגען אויף אונז ווארפען אזוינע פחדים, עפיס נאר וויא א בייזער משוגע׳נער הונד זאל אויף אונז אנפאללען .... נאכ׳ן בענטשען האט ער זיך געלעגט שלאפען מיט׳ן פנים צו דער וואנד און מיט די פערגעהלטע, טערקישע־לאווענטעניע־תחתונים אין שטיב ארויס .... ארום 2 אזייגער האט ער זיך אויפגעחאפט מיט איין אנגעקוועטשטען שטערען, וויא א געפיאטנעוועטער און פון דער טראך־עטאזשניע לופ האט איהם געסלינעט איבער׳ן צאפען־בערדעל, נאר וויא איינער קיממט פון א וועג אין א ברענענדיגען פראסט ... ער האט זיך טיעף אויסגעבראקעט, אויסגעשנייצט, אבגעווישט זיך מיט׳ן קויטיגען ברייטען ארבעל פינ׳ם העמד, געטיהן א טרינק וואססער, זייענדיג טאקע אויף דעם זעלבען ארבעל ... גענעהמען דאס פעפעראווע ציבעבעל אין דער האנד און זיך אנידערגעזעטצט אויווענאן. באלד האט מען געעפענט די גמרות, אויפגעמישט דעם דף, און חאטשע דער דף איז געוועהן אויסגעפאצקעט פון חלב און פערגעהלטע טאבעקע־פלעקען — דאך, אז מע נעהמט זיך ארויס די אויגען — קענן מען, וויא עס איז אנטאפען .... ער האט א קלאפ געטיהן מיט׳ן ציבעבעל אין טיש אריין און האט אנגעהייבען: „נא, קינדער, זאגט!“ „היה רוכב על גבי בהמה“ צווישען די יונגלעך איז געווארען א געשריי, נאר וויא צווישען גאנז, וואס מע טראגט אויף דער קאראמעסלע צום שוחט! — דער רבי האט אנגעהייבען קלאפען מיט׳ן ציבעבעל: „שאט! א רוח אין אייערע מאמעס אריין! — נאך א מאל: „היה רוכב על גבי בהמה“, אז ראובן האט געריטען אויף א בהמה, (עפיס האט זיך אונז פארגעשטעללט אזוי ווילד און משוגע: נא דיר גאר אויף א קיא רייטען .... ? [דאס ווארט „בהמה“ ווייסען מיר נאר אויף דער קיא ....] און נאך וועער? .... ראובן! ? יעקב אבינו׳ס עלסטער זיהן, דער בכור פון די 12 שבטים, רייט גאר אויף א קיא! ? ....) „וראה את המציאה“ און האט דערזעהן א מציאה!“ — איין יונגעל האט זיך פער־

שפעטיגט

שפעטיגט מיט'ן נגון, האט זיך געהארט, וויא ער האט אויסגעלאזט: און וויל דרייען דיא רצועה" און א צווייט יונגעל האט איהם פערערבט: „דיא גדי'ען! — און וויל געהן אין דער פאליציע" .... איך האב מיך גאר וואס געוואלט אנריהפען: „און האט געלאזט א ראציע" — נאר דער רבי האט שוין געפענט דיא 4 קנייטשען און צעשפארט דיא נאזלעכער, און האט אונז אללע מכבד געוועהן מיט א ציבעבעל איבער דיא אקסלען: „א מציאה! א רוח אין אייערע פאטער און מוטטער אריין! א מציאה! א מציאה!" — „אוי, אוי, אוי! רבי'ניוא, א מציאה, א מציאה!" און אזוי האבען מיר אבגעקאניטשעט דיא גאנצע וואך, ביז פרייטאג פארנאכט. — שבת נאכ'ן שלאף האט דער טאטע געהייסען מיר ברענגען דיא גמרא, ער זאל מיך פארהערען; איך בין געגאנגען אין חדר נאך דער גמרא, און ביים אוועקגעהען האט זיך דער רבי מיישב געוועהן, ער געהט אויך מיט מיר צום טאטען, אנגעזאגט האט ער מיר אזוי: אז דיא וועסט עפעס ניט וויסען בשעת פארהערען, זאלסטי א קיק טיהן אויף מיר, וויא אזוי איך וועלל מאכען מיט'ן מויל, צי מיט'ן פינגער, און זאלסט באלד ביי מיר אויסחאפען דיא ווארטער, גלייך וויא דיא האסט אליין געטראפען ...." מיר זענען געקיממען א היים, איך האב מיך געזעטצט לייבען טאטען, דער רבי האט אויפגעמישט דעם דף, און איך האב אנגעהייבען אויף א געלענקעל „היה רוכב על גבי בהמה" אז ראובן האט געריטטען אויף א בהמה .... איך האב נאר אויסגערעדט דיא עטליכע ווארטער, טיהט מיך פליצעם דער טאטע א חאפ: „זאג נאר, וואס איז היינט?" — דעם שבת איז גראד געוועהן ביי חיה ריקלען — מיינס א געשוועסטער קינד — פארשפיעל; אזוי האב איך איהם באלד געאנטווארט, אזוי מישאקענדיג: „היינט איז פארשפיעל ביי חיה ריקלען!" „א דיר אכטציג שווארצע יאהר! — האט דער טאטע אגעשריי געטיהן — חיה ריקעל'ס פארשפיעל ליגט דיר אין קאפ, ניט דיא גמרא! הא?" .... א דא האב איך שוין אנגעהייבען קיקען אויפ'ן רבי'ן, זעה איך וויא ער קוועטשט זיך: „אז נעכטען איז געוועהן פריי.... נא....?" איך האב דיא רגע אונטערגעחאפט „פרייטאג!" — נא ....? — קוועטשט זיך דער רבי — איז זיך היינט ש...." איך האב ווידער דיא מינוט אויסגעחאפט ביי איהם פינ'ם מויל „שבת!" און האב זיך גאר געשמאלצען, וואס איך טרעף אזוי געשווינד .... „נא? — זאגט דער טאטע — אום שבת מאג מען רייטען?" — יא! — האב איך אויסגעשריגען מלא שמחה — איך האב היינט אפילו אליין געזעהען דעם רבי'נס יונגעל פאהרען רייטענדיג אויף א צאפ!" ... דער רבי איז שטארק מבויש געווארען און האט מיר קלאמערשט א קניפ געטיהן אין באקקעל, אז ער האט מיר שיר א שטיק פלייש אבגעריססען: „נא, נא, — זאגט ער — מיין יונגעל וועל' איך שוין דערפאר

מקיים פסק זיין, נאר דיא זאלסט וויסען, אז אום שבת טא....“ איך האב מיך באלד אנגעשטויסען, אונ האב אויסגעשריגען מיט א גמרא נגון: טאר מען ניט רייטען!“ — „אז מע טאר ניט — זאגט דער טאטע — ווי־זשע קוממט ראובן רייטען אום שבת?“ אויף אזא קלאטץ־קשיא האב איך מיך שוין כלל ניט גערעכט, אונ האב שוין אויסגעגלאגצט דיא אויגען אויפ׳ן רבי׳ן, זעה איך, וויא ער היקעט: „דהיינו, אז ראובן האט געריטען אין דער וואך.... „איך האב באלד א חאפ געטיהן: „אין דער וואסקאבויינע אריין!“ .... דער טאטע איז געזעסען מלא כעס וחמה, אונ דער רבי האט מיר, מיט א גיפטיג־פערביססען שמייכעלע א זאג געטיהן: „ביסט זיך א וואיל יונגעל .... הער זיך צו, וואס דיא רעדסט! נאך א מאל: דהיינו אז ראובן איז גע....“ — איך האב באין ענין־ואופן ניט געקענט פאללען, וואס ער מיינט, אונ נאך א פאאר מינוט שווייגען אין אייגע אנגעסטען, איז מיר אליין אריינגעפאללען דער אמת׳דיגער תרוץ אויפ׳ן טאטענס קשיא, אונ איך האב אויסגעשריגען מלא שמחה: דהיינו, אז ראובן איז געוועהן א גוי....“ — „אוי, א רוח אין דיין טרייף פארצערוא אריין!“ — האט דער טאטע א געשריי געטיהן אונ האט מיר אבגעלאזט
2 פעטש, אז איך האב שיר אללע צאן געקליבען, אונ דער רבי האט, וויא ערענסט, א זאג געטיהן: „א פנים, יאסקי, ביסט טאקע גערעכט: חייה ריקעל׳ס פארשפיעל ליגט איהם אין קאפ! ווייטער איז ער דייקע ניט קיין באץ ... לאז שוין זיין אויף איין אנדערס מאל“ אונ דער רבי האט ער צוגעמאכט דיא גמרא אונ דער טאטע האט מיך ארויסגעווארפען פין אינטערען טיש.

מיילא פין פארהארען נאך אמאל בין איך שוין כמעט בעוואהרענט געוועהן: דער אססען האט זיך צושפיעלט מיט אללע פישטשעווקעס, רעגענס אונ ווינדען אונ א עססעריגע קאלט; דער טאטע האט שוין פערלוירען אין דער בלאטטע א פאאר פאנטעפעל מיט א שטיוועל; אין דער היים שטארבט מען פאר הונגער אונ קיין מעמדות־געלט נעהמט זיך ניט צונויף א גראשען! אין מיטטען־דערדאיגען האט מען נאר דעם צדיק געטרעבעוועט אין דער גובערניע אריין .... אונ דער טאטע געהט ארים אונטער ד־ר־ערד ... היינט וויא איז איהם שוין אין זינגען מיין פערהארען ...? גישמעהר מיר איז דערמיט, ניט נאר גרינגער געווארען — נאר נאך א סך ערגער וויא פריער! — ראש־חודש חשון, פערשטעהט איהר מיך, האבען מיר אנגעהייבען געהען ביינאכט! אונ דאס האט שוין גאר ארויסגענעהמען דאס דם התמצית פין מיינע ביינער! .... דיא [3] קאפיקאוו־לעכטליך, וואס איטליכס יונגעל פלעג ברענגען, א מאל אין דער וואך, אין חדר אריין אויף ביינאכט, פלעגען, כמעט תמיד, זיין אויסגעשמירט אין בלאטע אונ צעבראכען אין דרייען, ווארען וועלכעס יונגעל איז ניט

געפאללען 13 מאל אין בלאטע, איידער ער איז געקוממען, אין חדר אריין ···· ? היינט, אז דער רבי האט דאס מין לעכטעל אריינגעשטעללט אין א צושפאלטען לעהמענדיג לאכטערעל, אדער פשוט גערעדט: אינ׳ם „לעהמעל“, וועלכעס ס׳איז ארימגעקאפעט געוועהן מיט חלב און אנגעשפּייעוועט מיט שנויטצען, (דיא מעשינגע לייכטער זענען געשטאנען אויסגעריבען לכבוד שבת.) קעננט איהר זיך שוין פארשטעללען, וויא לעכטיג און וויא פרייליך ס׳איז אונז געוועהן אויף דער נשמה... ?

10.

פריי זיין נאך מיטטאג, פיהרט מען נאר אין די שקאלעס אויס; ביי אונז לעהרנען — איז לעהרנען! ביז די נשמה זאל ארויס!...

שטעללט אייך, רבותים, פאר: א הענג, נידריג זעמליאנקעלע; פארגע, הייס און דישנע; 12 יונגלעך הערום א קערץ, שמאהל טישעל, איבער 4 לאנגע גמרות, פין ביידע זייטען טיש, אויף 3 יונגלעך א גמרא, אזוי אז דיא גמרות האבען שטענדיג געהאלטען אין איין בוצקען זיך ···· און מיט יעדען בוצקע האט זיך דאס זיססע לעהמעל איבערגעקערט אויף איינער פין דיא גמרות, און דאס לעכטעל האט זיך פערלאשען ···· דיא עטליכע מינוט, וואס ס׳פלעגט שוין יא ברעננען, האט עס געהאלטען אין איין שפריצען, אז ניט איין מאל פלעג מיר ארייין א שפריץ חלב אין איין אויג אריין און קיין איינציג יונגעל האט ניט געוואללט אויסלעקקען דאס אויג ···· ווארען ס׳איז דאך טרייף ··· אט ביי דער מין לימענאציא, וואס האט א סך ווייניגער געשיינט, וויא דיא שטאדט-קאליזשע אקענען דער שיין פין א לעכט אין א פענסטער — זענען מיר געזעסען אין דרייען געבויגען, צוגעשפארט מיט דיא הארצער צו דיא גמרות, מיט אויסגעשטארטשעטע אויגען וויא דיא באנקעס ···· און האבען נאך געמוזט אויסזינגען דעם סקיטשנע, אומענדיגען גמרא-נגון, וואס האט זיך אבגעגיבען ביי נאכט גאר וויא דאס וואיען פינ׳ם ווינד אין א קוימען, און מיט איטליכען שאקעל אונזערען, זענען דיא שטן׳ס, פין אונזערע קאפליך מיט׳ן רבי׳נס טראך-עטאזשנע-לופ-טא זיך אויסגעלעגט אויף דיא גמרות, טא זיך אויסגעצויגען איבער דער סטעליע ביז דער הויזענטיער, אזוי אז אפט פלעג זיך אונז אויסוויזען, אז מיר זענען עפעס רוחות אין א פיסטער מיהל, און עס פלעג אויף אונז פאללען א אימת-מות פאר זיך אליין! ···· און צו דרעכען זיך פין א דעם טויט-שרעקליכען ברעד פלעגען מיר זיך נאר, בעת דער רבי פלעג

אנצינדען דאס פארלאשענע לעכטעל אונ פלעגט א געשריי טיהן: „זאגט כלבים, עכברושים! וואס זענט איהר עס פערשטימט געווארען! ...."

היינט, אז מע האט בעדארפט, נאך אזא אויפדערנאכט, געהען אליין א היים אין א בלאטע, א חשכות, האטש דיא אויגען ארויס־געהמען! .... א! .... וויפיעל שרעקק אונ אנגסטען איז אויף מיר גע־פאללען, געהענדיג א היים ביינאכט! ... ווארען א חוץ דיא מעשות, וואס איך האב געוויססט פין דיא פריערינע חדרים — איז דאך מיר דא נאך 3 מאל אזוי פיעל צוגעקוממען .... אונ וואסערע מעשות? — מעשות, וואס קענגען דעם אשמדי אליין איבערשרעקען אויף טויט .... אברהם׳ל חיריק האט מיר גאר מודיע געוועהן דיא מעשה פין דעם אבהייבען דעם בר־מינן, וויא אזוי דיא שטרויי שטעכט דאס מת וויא מיט נאדלען אונ ער שרייט מסוף עולם ועד סופו, נאר קיינער הערט ניט דאס קול, חוץ א שווארצער האן אונ א משוגע׳ן קעלבעל .... ; היינט דיא מעשה פינ׳ם חבוט הקבר: וויא אזוי דער מלאך־דומה צושפאלט דעם מת דעם בויך אונ רייססט ארויס דיא קישקעס מיט דיא געדערים אונ ווארפט זייא איהם אין פנים אריין .. ; וויא אזוי ער שטיפט אריין דעם מת אין דיא אחורים א קאטשעלקע האלב אייז — האלב פייער .... וויא אזוי ער חאפט איהם אויף א שפיז ביים שפיטץ נאז אונ טיהט איהם א שליידער פין עק וועלט ביז עק, אונ דערנאך ווארפט ער איהם אין שאול תחתיה אריין, אונ דארטען קאכט מען איהם אין א קעססעל אזוי לאנג, ביז ער ווערט אויסגעלייטערט פין אללע זיינע חטאים .... אונ נאך אזעלכע שרעקליכע קארטינעס פין גלגול, פין עולם־התועה, פין שבעה מדורי־גהנים, וכדומה, צו דיא אללע מעשות דארף זיך נאך מאכען, אז צוריק מיט א פאאר וואכען איז געשטארבען נחמן־טראסק אונ ס׳איז ארויס א קלאנג אין שטאדט, אז ער געהט ארום אויפ׳ן עולם־התועה, דאס אללעס איניאיינעם פלעג זיך מיר פארשטעללען געהענדיג ביינאכט א היים, אונ דא איז מיר נאך תמיד אויסגעקוממען צוגעהען פערביי דער שיהל .... אזוי איז ניט איין מאל פלעג איך קוים א לעבעדיגער אריינפאללען אין שטיב אריין, אונ בין עד היום געבליעבען א שרעקקענדיגער האז מיט א מסוכן׳ער נערוועז־קראנקייט, וואס אללע מינוט בלייב איך אויסען, אונ מיין לעבען איז מיר נאר א לאנגער געמיטשעטער טויט! ....

אזוי בין איך אויסגעניקערט געווארען ביז חנוכה, ווען איך בין אויף אכט טאג אביסעלע אויפגערעכט געווארען: דיא אכט טאג האט מען אין חדר נאר געלעהרענט ביז צוויי א זייגער, אי דאס, ניט קיין גמרא! היינט פלעגען מיר שפיעלען מיט׳ן רבינ׳ס יונגעל אין דריידעל אונ אין צינגעל .... אמת ער האט אונז אללע אבגעדאצט ביז אין לעצטען גראשען, ווארען דער רבי פלעג דאך איהם, כלומערשט אונטערוויי׳ליכם

צווייזען (הס״א)

ציווייזען און אונטערהעלפען ···· נישמעחר, מיר אליין האבען איהם באהבה צוגעלאזט דעם קאהן, כדי ער זאל אונז אויפהערען מסור'ן ביים רבי'ן ···· ביים אוועקגעהן פינ'ם חדר ווארעמעס-פריי פלעג אונז שוין דער רבי נאכשרייען מיט א געלעכטערעל: „ברענגט, קינדער, מארגען אויך געלט, וועט איהר ווייטער אביססעל שפיעלען ····" פערשטעהט זיך, אז איך האב שוין בעדיי ארויסגע'גנב'ט דעם לעטצטען גראשען ביא דער מאמען — אביא שפיעלען! ···· און טאקע פין דעמעלט אן האב איך ליעב בעקומען צו שפיעלען אין געלט, אזוי אז שוין נאך חנוכה אפילו, פלעג איך אויך שפיעלען מיט דיא יונגלעך, טאקע ביא דער גמרא, אונטערען טיש, און אביא דעם רבינ'ס יונגעל האט געווינען, פלעגט זיך שוין דער רבי נאר אויף צוקלאממערשטען בייזערען ···· און פלעגט שוין באלד א שמייכעל טיהן: „איי, ווייסע חברה'ניקעס אייגע! נא, נא, שפיעלט אייך א האלבע שעה, שפיעלט אייך! נאר זעהט זשע, דערנאך צו דער גמרא מיט חשק! ····" א כלל, איך האב מיך שוין אויס־געלערענט אין רעשעטע-אדלער; אין האלבער-צוועלעף, אין איין-און-דרייסיג, אין קאשעק, און שפעטער, שפעטער אין א קארטעל אויך! אז נאך הײנט ברענן איך צו'ן א קארט וויא א העלליש פייער! ···· אזוי, אזוי, ווערט מען א לייט איבער א סך אונזערע יודישע מדות אין פוילען!: פין א דריידעל ווערט מען א קארטיאזשניק; פין תיקון אין קלייזעל — א שכור; פין ארויסנעהמען א טיכעל אויף קאטועס — א גנב, פין חסיד'שע לשון הרע'ס און רכילות'ן — א מסור ···· און אזוי ווייטער! ···

נאך חנוכה וויעדער דער וויסטער „ביינאכט" נאר וועניגסטענס חאטש דיא בלאטעס פטור געווארען! איי דיא קרידעס צו מיינע קאזלאווע שיכלעך מיט דיא האלב-פאפירענע פאדעשוועס? ···· איי דיא ביטטערע פרעסט צו מיין זיססען הולך! ·· עט! א טפשות! איבער דיא קרידעס בין איך דאך אפטער געפאללען — האט דאס מיך אללע מאל פארטערעראמעט פין דיא פחדים ביינאכט ···· נא, און מכח דיא פרעסט איז דאך אודאי ניטא וואס צו רעדען: א פערפרוירענער פיהלט ממילא קיין קעלט ניט! ···· דער וויל האט זיך אנגערוקקט דער חודש אדר, האט דער רבי אנגעהייבען אפטער נעהמען אביססעל בראנפען: „משנכנס אדר מרבין בשמחה" ···· אודאי זענען מיר אביססעלע פרייער געווארען ···· איך פלעג מיך אפט אריינחאפען אין באד, הארען דיא חברה מאכען דיא פורים-שפיעל; פין דער באד זיך אביססעל גליטשען אויפ'ן טייך און בינו לבינו איז דער וויל געקוממען דער ליעבער פורים! א, א וועלט מיט קליינע וועלטעליך! איך קויף פורים-גרייט; איך שלאג המן'ען; איך גנב'ע המן-טאשען ביי דער מאמען; איך לויף נאך דיא פורים-שפיעלער; איך שיקק שלוח מנות מיינע חברים: חיים-ברוך'ן שיקק איך א רעטעכעל מיט א פאקעלל — שיקקט ער

מיר אפ א פאקעלל מיט א רעטעכעל; אשר-יונה'ן שיקק איך א פידעלע מיט א קאפהאן — שיקקט ער מיר אפ א קאפהאן מיט א פידעלע. וועלכעס יונגעל עס שיקט מיר באלד ניט אפ קיין שלוח מנות — לויף איך צו איהם א היים אליין נעהמען מיין שלוח-מנות, און אז ער גיט ניט — רייס איך איהם באלד אראפ דאס היטטעל .... אויף דער נאכט זענען צו אונז געקימען דיא פורים-שפיעלער: א שיסטער-יונג איז אחשורוש; א רופא-יונג — המן; א פערשטעללט משרת'ל אין א היפע מיט א שטערענטיכעל איז געוועהן אסתר; א בייגעל-טרייגער אין א בונדע מיט א צאפ — ושתי, און דער באד-יונג אין א קאפטען מיט א ספאדעק איז געוועהן מרדכי, און האט גערעדט אויף אללע שבעים לשונות, נאר קיין פראסט יודעש האט ער ניט געקענט ... אכלל, ס'איז געוועזען ששון ושמחה אויפ'ן העכסטען אופן, און תיכף נאך פורים האט מען אויפגעהערט געהען ביינאכט אויך! — שושן-פורים בייטאג האט אונז דער רבי געהייסען, מיר זאלען זיך צונויפלעגען אויף א סעודה ביינאכט; איטליכס יונגעל האט געבראכט א פיטאק מיט א המן-טאש, דער רבי האט געקויפט בראנפען מיט דארע קישקעס, דיא רבי'צען האט אבגעבאקען רעטשעגע פלעצעליך, דער רבי האט געטרונקען לחיים און פון דעם טראפען אויפ'ן דנא, האט ער אויף איטלעכען יונגעלס ארויסגעטעלעפעטע ציינג אויסגעזיגען א טראפען, און געגיבען א רעפטעלע דארע קישקע, אזוי דין, וויא איין אבגעריבענער גילען, צו פערבייסען, און יעדען א האלב פלעצעלע אין קעשעני אריין .... ביים אוועקגעהען האט ער אונז אנגעזאגט, אז אויפ'ן וועג און אין דער היים זאלען מיר זיך בלומערשט מאכען שכור .... נא, נא! וויא מיינט איהר? איך בין דאך תמיד א מזל'דיגער האז — אוודאי דארף איך אנטרעפען, זיך שכור מאכען אויף א גליטש, און זאל פאללען און זיך אויסברעכען א פיסס .... מילא, מן הסתם איז מיר אזוי בעשערט! .... איך בין אבגעליגען אויפ'ן פיסס קארגע אנדערהאלבען יאהר, ווען ס'איז מיר א ביססעל גרינגער געוועהן דער וועהטיג, פלעג דער טאטע מיט מיר אבריקען א פרק-משניות, א בלאטטעל עין-יעקב, און אזוי בין איך פאוואלי אלט געווארען 9 יאהר; פון קיין חדר איז שוין גאר קיין רעדע ניט געוועהן: איך האב גע'שמ'ט אין שטאדט פאר איין עלוי, א חריפות'דיגען קאפ .... ווארען, וואס א גרעססער שייגעץ, א וויסער-חברה'ניק דאס פוילישע יונגעל איז, איז דאס אלץ מעהר סמן, אין פוילין, אויף א חריף, א ווילדען בר-שכל!

11.

אין קלויז ווערט מען א מאנסביל, א זכר: ארויס פון „יונגעל‟, אריין אין „בחור!‟

אין אמת אריין שמיעסען, האט מיר טאקע מיין קאפעל, קיין עין-הרע, אזוי געשפיעלט, אז ניט איין מאל נאר האט מען עס בעדארפט אויסשמירען מיט שארע-זאלב ···· ובכן, אז קוים איז שוין פאר מיר קיין מלמד ניטא — דארף מען דאך שוין אנהייבען געהען אין קלויז אריין, צו-רייבען זיך צווישען דיא סקארבאווע קלויזנער בחורים, וועלכע פאהרען שוין בחור-ווייס צום רבי'ן אויף שבת-תשובה, און קיממענדיג א היים מוזען זיי זיך עפעס סוד'ען מיט'ן רופא ···· איך בין אריין אינ'ם טאטענס א פאאר פאנטאפעל; א חאלאטעקיל האט מען מיר איבערגענייט פונ'ם אונטערשלאק, וואס פון דער מאמעס היפע; א יארמעלקע האב איך געהאט, ווארען אויף ראש-השנה האט דער רבי געגיבען דעם טאטען זיין אלטע ווייסע יארמעלקע — האט מיר דער טאטע אוועקגעגיבען זיין שווארצע יארמעלקע ··· זיא איז אפילו געוועהן צו גרויס אויף מיר, נישמעהר קיין גרויסער חסרון אידאס ניט געוועהן, ווארען דער פארך איז נאך גרעסער געוועהן ···· נא? וואס נאך האט מיר געפעהלט? — א פאאר לאנגע גרייזעליך מיט איין אויסגעצויגען גערגעלע — דאס האב איך ביי קיינעם ניט בעדארפט לייען ···· ובכן, מיינע ליעבע לעזער, מאג איך שוין בעזעפעטשגע, דאכט זיך, געהען אין קלויז אריין? הא? — יא?! — נא, חאט זשע מיר א גיטען טאג! איך געה שוין טאקע אין א גיטער שעה, מיט'ן רעכטען פיסס! איך בין שוין טאקע אין קלייזעל!

געקיממען בין איך הערום [1] א זייגער; קיין גרויסער עולם איז שוין ניט געוועהן, נאר עטליכע יונגע-לייטליך זענען געזעססען אונטערען עמוד ביים ארון-קודש און האבען געטרונקען לחיים ···· איהר מיינט חלילה וואס ···· ? אסור, ניט קיין נסך! פשוט אביסעל בראנפען! ···· נאר וואס דען? דאס איז געוועהן אביססעל מצוה-משקה; אויף דעם בראנפען האבען זיך צונויפגעלעגט [2] קלויזנער בחורים, פון וועלכע איינער האט זיך גע-קלאגט, אז שוין פון א צייט מאכט זיך איהם, אז ווען ער זאגט שמע ישראל, שטעללט זיך איהם, רחמנא לצלן, פאר א צלם, און דער אנדערער האט זיך נעביך מתנצל געוועהן, אז נעכטיגענדיג יענע נאכט אין קלויז, האט זיך איהם גע'חלום'ט, אז דיא ערילות, וואס האט געשמירט דיא קלויז, איז איהם תובע ···· דארויף קויפען זיי אביסעל תקון, בכדי דיא קליפות און מחשבות-זרות זאלעו צו זיי קיין שליטה ניט האבען ··· דריי יונגע לייטליך האבען זיך הערומגעדרייט אין קלויז; איינער מיט

א לילקע-ציבעבעל אין מויל — א סימן, אז ער איז זיך ערשט מכין צום דאווענען ··· און 2 מיט דיא טליתים אויף דיא אקסעל, און דרייענדיג אלץ דיא ציצית, אזוי וויא דער ראטהמאנן דרייט דעם גראבען קיטעס פין זיין זיידענעם חאלאט, בעט איין ארימאנן ווערנט איבער איהם, ער זאל ביי איהם נאר נעהמען 10 קערבליך פאר אהאלב-יאהריגען פאספארט... ביידע זענען אלץ געגאנגען הין און צוריקק, שטארק פערטיעפט אין אשמים, אין וועלכען איינער דעם אנדערען שפארט אלץ איבער און דרינגט איהם אוים מיט'ן גראבען פינגער, אז ס'איז פונקט קאפויר! — איך בין דא ביי זיך שטארק געפאללען געוועהן, זעהענדיג, אז איך בין עפים בטול ומבוטל ביי אללע כקליפת-השום — האט זיך מיר זעהר פערוואללט הארען זייער שמים, בכדי טאמער וועלל איך עפעם נאשען פין זייא, און האפען דעם סטריא פין קלויזנער ···· א דא האב איך עס מיך פער־קליבען עט אין ווינקעלע, בייא דער הריבע, און האב אנגעשטאללט א פאאר אויערען וויא א האז — וויא איך הער, מאכט אזוי דער עלטערער צום איינערען:

„גלעב מיר, פרויקע, אז דיא שווינער איז דא בסך הכל גאר ניט שולדיג! אט פרעג קינד און קייט, וועט יעדער זאגען, אז העלקע דיא טיקערין איז א כשר'ע יודענע און א מזג-טוב; נאר וואס דען? פשוט אין פשוט: דאס וויבעל אליין איז טאקע א גרויסע כלב'טע! און פין וואנעט דאס נעהמט זיך? — וועלל איך דיר זאגען: זיא איז, פערשטעהסטי מיך, געוועהן א פאקאיאווע ביי ר' שמואל סירקעס, און ר' שמואל'ס לעהרער — ימח שמו וזכרו זאל ער ווערין — קענסטי דאך מן הסתם! נא, נא! וויא מיינסטי, פרויקע ····?

— וויא הייסט? — האט זיך פרויקע אחאפ געטיהן וויא איין אב־געבריטער — האט זיא דען חלילה עפים חוטא געוועהן מיט'ן לעהרער!? אי פע, גדליה, בנאמנות! מעגסט זיך שעהמען, אז דיא ברענגסט גאר פאר מיר אזעלכע ווארטער פאר'ן מויל!....“

„חס ושלום — אנטווארט גדליה — איך זאג דיר דען חלילה, אז זיא האט עפעס פיר געהאט מיט'ן לעהרער! איך מיין עס גאר עפעס אקעגען איין אנדער ענין; איך בין דאך אסופר — מאכט זיך מיר אפט, אז איך שלאג אליין צו מזוזות ביי דיא יודישע גבירים. א מאל האט זיך עס מיר געמאכט ביי ר' שמואל סירקעס אליין — און דעמאלט האב איך פין איהר געזעהען א זאך, וואס געהער ניט צו קיין יודישער טאכטער!....

— וואזשע האסטי עס פין איהר אזוינס געזעהן, גדליה? אדרבא, לאם איך הארען וואס איז אזוינס?“

„דיא קשיא אויך דיא אייגענע מעשה — זאגט גדליה — וואס זאל איך דא אויסבעהאלטען פין דיר: אודאי טיהט מיר טאקע זעהר וועה

טיין הארץ אויף דיר קיקענדיג — נאר אויך דיא אייגענע מעשה: אז מע רעדט-דערעדט מען זיך צו עפעס .... איך דערצעהל דיר, פרויקע, מעשה כהויה: איך קומט פאר א יאהרען אריין צו ר' שמואל'ן אין חדר'ל צו-שלאגען א מזוזה — טרעף איך דעם זיסען לעהרער ביים טיש איבער א טרף-פסול און זיא, דיין יפהפיה, זיטצט און הייצט דיא הרובע און וועינט .... וואס פריהער איז געוועהן, ווייסם איך ניט! נאר אויף דיא רעד בין איך אנגעקימען, וויא זיא זאגט אזוי: „טאקע נאר איך בין אין אזא פינסטער מזל געבוירען געווארען: איך האב געמיינט, אז נאכ'ן אבדיענען עטליכע יאהר, וועלל איך מיך קעננען צו שלאגען צו עפעס א רעכטען שדוך, אז איך זאל שוין פארשפארען דיענען און הארעווען אויפ'ן שטיקעל ברויט — צום סוף האט מיך דיא מאמע פערשלייערט פאר א חניאק, א פליאסקעדריגע, וואס ווייסט נאר קוועטשען דיא באנק אין קלויז, און טויג ניט אויף דער ווייסער וועלט! און ערשט איטצט וועלל איך דארפען אויסגעריססען ווערען און פערשווארצט ווערען, איך זאל איהם נאך הארעווען, וואס ער וועט מיר פאק אנטיהן א מענטליק אויף יענער וועלט מיט זיין פליעסקין ביים דאווענען און טאנצען ביים רבי'ן .... אוי, אז אך און וועה איז צו מיינע יונגע יאהר!" — ביי דיא רייד האט זיא זיך אזוי צעהלופעט, אז איך ווייס ניט כ'לעבען צי האב איך נאך א מאל אזוי געוועינט יום-כפור ביים ונתנה תוקף .... נא, פרויקע, היינט וועט דיר שוין ניט זיין קיין חדוש, פאר וואס זיא זאגט דיר חסרונות אויף דער מקוה? הא . . . ?"

— גוואלד! — זאגט פרויקע מיט הארץ-וועהטיג — איך ווייס דאך אבער פארט, אז מיך גופא האט זיא כ'לעבען גאר ניט פיינד ...."

„וואס טויג מיר דיא פוסטע גדולות — זאגט גדליה מיט פעראכטונג — אזעלכע דבורים זענען, כ'לעבען, נאר א בזיון פאר א חסידי'שען יונגען-מאנן! וואס מיר ליעב, פיינד! א חרפה בנאמנות! .... איך זאג דיר, פרויקע, אז זיא איז ניט פאר דיר: ....

— וואזשע קימט מיר צוטיהן, נאך דיין חות-דעת נאך? פרעגט פרויקע וויא פערלוירען.

„וואס הייסט „וואס?" — זאגט גדליה — ס'איז שוין גאר ביי יודען קיין תרופה ניטא צו'ן א ווייב, א מרשעת? .... איך ווייסם, ווען איך האב אזא סחורה, וואס זאל מיר זאגען דעות אין יודעשקייט אריין, וואללט איך מיט איהר א מינוט ניט געוואינט ...."

— וויא הייסט? — זאגט פרויקע, וויא איינער בעטט זיך נעביך ביי א גזלן — זיא זאגט מיר דען חלילה דעות אין יודעשקייט? — גלאטט, זיא וויל ניט איך זאלל מיך שווענקען אללע טאג אין מקוה, צי איך זאל טראגען א טלית-קטן מיט דיא ציצית ביז אין דיא פאנטעפעל

ארײן, צי איך זאל ניט גאלען דעם קאפּ ביז אין דער הויט, וויא א-נ-ארים-טאנט .... נא, וואזשע קימט איהר דערפאר, גדליה, הא? ....

„אזוי גאר, פרויקע? האט גדליה אשפּרינג געטיהן א שפּאנן אינטער זיך — ביסטי זיך טאקע גיט אין דער ארבייט! — וואס רעדסטי, יונגעל; ס'איז נאך א שאלה, צי דאס איז יודעשקייט! ? .... וואס דען איז יודעשקייט אז ניט דאס? .... גישמעהר, איך זעה, אז דיא האלסט שוין גאר ווייט.... נא, הויב אזוי — איז שוין רעכט ארום אונ ארום! ....“

— יא רעכט — ניט רעכט! — זאגט פרויקע מיט א ביטטער געמיטה — נאר איבער אזוינע קלייניקייטען גט מען זיך נאך ניט! .... דיא האסט פארגעססען, גדליה וואס דיא הייליגע גמרא זאגט, אז פין שלום-בית וועגען מאג מען אפילו א שם הויה אבמעקען! ובפרט אזעלכע דקדוקי סופרים ..

„קלייניקייטען“? — האט גדליה אויסגעשריגען, מיט א פּאאר אויס-געסטארטשעטע אויגען אונ מיט אגיפטיגען לאך — נא, נא, היינט גע-פאללט איהר ניט דיין מקוה, מארגען וועט זיא לאכען פין דיינע זמירות אונ איבערמארגען — וועט זיא דיר זאגען חסרונות אויפ'ן רבי'ן, אונ ווייטער, ווייטער, ביז זיא וועט דיך טרייבען, זאלסט געהן קויפען א מעסטעל תבואה אויפ'ן מארק! .... אודאי ביסטי אויף א שאנעם גראד! ....“

— נא, וואזשע מיינסטי, גדליה — זאגט פרויקע וויא מיט איין איינשטעלעניש — ס'איז אפשר שלעכט, אז מע ווייססט אי דאס אי יענץ.... זאגט דאך דיא משנה „טוב תורה עם דרך ארץ“ — פין א מעסטעל תבואה קויפען ווערט מען מיט דער צייט א סוחר — איז זשע דען ניטא אונטער חסידים גאנץ פיינע בכבוד'ע סוחרים? איך זאל נאר אזוי פיהל יאהרען לעבען אין נחת, רבונו של עולם! — אט קוק אן חאטש אהרעלע, ר' שמואל'ס איידעם, כ'לעבען, ער זאל נאר וועללען — וואללט דאך איהם זיין שווער באהבה געגעבען אייביגע קעסט — פריטאם, זעהסטי דאך, וויא ער הארעוועט יומם ולילה אין געשעפט, פאהרט ארום, קויפט אויף תבואות ביי דיא פריצים, דינגט פיהרען — אונ ווען ער האט נאר צייט, מכי-תיתי, קיקט ער אין א ספר ארײן אויך, אונ לעהרענט א בלאטט גמרא אויך, אונ איז צווישען חסידים זעהר א טהייערער יונגער-מאנן!

איך האב מיך פיינד צו נארען, גדליה דאס איז דען א תכלית, אף צו זיין אין קלויז אונ בראטטען קארטאפליעם? — ס'איז נאך גיט וואס דיא שווינער גיבט דערווייל קעסט; זיא איז דאך אבער שוין ניט קיין יונג מענטש .... נא, וואס וועט זיין שפּעטער? .... האר נאר אויס, גדליה! כ'לעבען, מע האט דיא ווייבער אויך ניט וואס חושד צו זיין! אז מע ווילל זיך נאר גיט בעקלעהרען, ווערען זיי גענוג אויסגעריססען ביי אונז! אונ וואס? זיי וועללען האבען עולם-הבא פין אונזער העפּפען אין איינע תחתונים ביים רבי'נס מלוה-מלכה? .... איך ווייסס ניט,

כ'לעבען! נישמעהר וואס דערנאך וועט שוין זיין — דערווייל וויל זיא מיט די קינדערליך געביך עססען; א פאאר שיך דארף זיא אויך האבען, אונ תאטש א מאל אין א יאהר, עפעס א שטיקעל מלבוש, — נאקעט קען מען דאך פארט ניט געהען! .... אונ א דאס אללעס וועללען זיי, פון מקוהות אונ מלוה-מלכות, געוויסס ניט האבען! אז אויף מיר איז פאק א שמחה, אז איך טאנץ אזש אין איינע תחתונים — וועט זיא דערמיט זאטט זיין? .... ניין, כ'לעבען! —

„א-א-א, פרויקע! — זאגט גדליה מיט א פערביססענער גיפטיגער מינע — שנייטסט דיא זיך א פנים, אויף דעם בערלינער דרך! .... דער מאנן זאל הארעוועון אונ דאס ווייב זאל זיטצען אין דער היים וויא א פריצה! .... נא, נא! טאמער וואלסטי איהר שוין טאקע בעצייטענס צוגענעהמען א דיענסט אויך, זיא זאל זיך ניט איינרעכטען דיא הענדעליך ביים פריפעטשיק .... הא? ....

— אוי, אוי, אוי, — זאגט פרויקע בעהארצט — איך זאל נאר האבען פאר עפעס — וואללט איך איהר אודאי, מיט אללע כבוד'ן צוגענעהמען א דיענסט! — דיא הייליגע גמרא זאגט דען ניט „חיב אדם לכבד את אשתו יותר מגופו“? שא, שא, גדליה, דער רבי איז דאך א צדיק יסוד עולם, א יא? אודאי ניט פון דיא בערלינער, להבדיל באלף אלפי אלפים הבדלות! — נא, פיהרט ער דען ניט דיא רבי'צען וויא א מאנארכיניא — הא? — איך זאל עס נאר דערלעבען זעהען, אהן איהר שאדען, א טויזענד-חלק אויף מיין ווייב, רבונו של עולם! ....

„חא, חא, חא! — האט גדליה אויסגעשאססען א גיפטיגען לאך, וויא דער בכור שטן אליין — א דיא שייגעץ איינער! דיא ארצע פליאסקע, עזות-מחוצף-פנים איינער! דיא גלייכסט זיך צום רבי'ן להבדיל, אונ דיין יפהפיה — צו דער רבי'צען!? .... א זאסיע, דיא אפיקורוס איינער! איך וועלל דיר שוין ווייזען, שייגעץ, ווער עלטער איז! ....“ אונ ביי דיא ווארטער האט ער אנגעמאכט א ליארעם צווישען אללע אין קלויז אזוי, אז מע האט באלד פרויקע'ן אריבערגעלעגט איבער'ן טיש, אונ מע האט איהם אריינגעווארפען אפשר א מאה הייסע פאנטעפעל, אז ער איז כמעט א טויטער געבליבען אונטער דיא האנד .... געשמיססען האט מען איהם מיט מיינע פאנטעפעל, אונ פון דער מינוט האב איך מיך איינגעקויפט אין דער חברה, אונ בין געווארען דער גלאווגע שאלאטען-שמש ביי דיא סקארבאווע בחורים ....

12.

מיינע הפצית אין קלויז מאכען מיר אשם ביי לייטען און כלות רעדט מען מיר פין אללע זייטען!

דאס ערשטע שליחות מיינס איז געוועהן אויף אזא-נ-אופן: איין אלטער סקארבאווע בחור, אפשר פין א יאהר 18.... ריהפט מיך פליצעם אזוי צי און פרעגט מיך: דיא ווייסט, וויא טרייגע דיא סעדעבע וואינט?"

„יא, — האב איך געאנטוואָרט — איך ווייס!" — „טא געה זשע צו טרייגען אהיים — זאגט דער בחור — און זעה, אויב קיינער איז דארט גיטא אין שטיב חוץ איהר מאדעל, זאלסטי איהר זאגען — ס'הייסט דעם מאדעל — אז זיא זאל דיא מינוט ברענגען עפעל אין קלויז ארין; און אויב דיא מוטטער וועט יא זיין אין דער היים — זאלסטי גאר ניט זאגען מכוח עפעל, נאר זאלסט זיך זעהען בריה'ש אויס דרייען .... דיא פערשטעהסט, צי ניין? ...." — „א! איך פערשטעה זעהר גיט! — האב איך געאנטווארט — איך וועלל זאגען טרייגען, זיא זאל אבשפרעכען דער מאמע מיינער א-נ-עין הרע ...." — פלאות, בנאמנות! — האט דער בחור אויסגעשריגען מיט א פערביססען שמייכעלע — ביסט אמאלאדעץ! נא געה זשע און מאך קיין פלעק!" .... אז איך בין שוין געוועהן פין יענער זייט טיהר, איז ער מיר נאכגעלאפען, און האט מיר נאכגעשריגען אויף א פערדומפען קול: „אז דיא וועסט זעהען, זיא געהט שוין מיט דיא עפעל — זאלסטי אריינגעהען צום דין, און איהם פרעגען פין מיינעטוועגען: ווען מע הייבט אן זאגען „טל ומטר"? .... גיכער זשע געה וואָרען דיא חברה וועלען נאך אנקימען — וועט ניט סטייען קיין עפעל ...." איך בין אוועקגעלאפען פייל אויסען בויגען, האב ארויספראוואדעט דאס מיידעל מיט דיא עפעל אין קלויז ארין און אליין בין איך אוועקגעגאנגען צום דין. אין א פערטיל שעה ארום, אז איך בין צוריקק געקימען אין קלויז ארין — האב איך שוין דאס מיידעל ניט געטראפען, נאר דער בחור איז געוועהן פארפאליעט וויא א שניידערייונג. פינ'ם צעך ארויס .... און ער האט זיך עפעס אזוי צוגעלאזט צו מיר, גלייך איך וואללט איהם עפעס אויסגעקויפט פין גוי'עשע האנד! ....

קערץ, איך בין מיט אללע בחורים און יונגעלייטלעך געווארען א גאנצער פאני-בראטציע: זיי האבען מיט מיר פערשטיפט אללע לאכער, און זענען שטענדיג פין מיר העכסט צופריעדען געבליבען! — א מאל האט מען בעדארפט צושניידען דעם גבאי'ס סדור אויף לאקשען; א מאל-

דֶעם טָאלְנֶער מְלַמֵד׳ס סְטֶעגְדֶער צוּבְּרֶעכֶען; דָאנֶערְשְׁטָאג, בַּיים אוֹיף זַיין בַּיינַאכְט, הָאט מֶען בַּאדַארְפְט גַנְבָ׳נֶען בַּארֶען, קָאוָועגֶעס, צִי דִינְגִיעס בַּיי דִיא גוֹי׳עֶשֶׁע פֶערֶעקְעפְּקֶעס; אַ מָאל-אַרַיינְוַוארְפֶען אַיינֶעם דָאס אָנְטִיהֶן אִין מִקְוֶה אַרַיין; צוּנוֹיפְקְנִיפֶּען דִיא טַלֵיתִים, בְּעֵת שְׁטֶעהֶן שְׁמוֹנָה-עֶשְׂרֵה, וּכְדוֹמֶה .... אוּנ צוּ׳ן אַללֶמֶען בִּין אִיךְ גֶעוֶועהֶן אַ חַוַאט .... אוֹיף אַיין זַאךְ נָאר וֶועלל אִיךְ אֵייבִּיג חַרָטָה הָאבֶּען — נָאר ס׳אִיז שׁוֹין פֶארְפַאללֶען!:

דִיא חֶבְרָה הָאט זִיךְ אַ מָאל, אִין אַ דָאנֶערְשְׁטָאג בַּיינַאכְט, פֶערְלֵיגְט, מֶע זָאל אָבְּטִיהֶן אַשְׁפִּיצֶעל דֶעם אַלְטֶען לֵייבְּצִי ר׳ נַפְתָּלִי׳ס, דֶערְפַאר, וָואס עֶר לָאזְט נִיט רֵעדֶען בַּיים דָאוֶונֶען .... הָאבֶּען זַיי זִיךְ מְיֻשָׁב גֶעוֶועהֶן, סָאמֶע בַּיי חֲצוֹת, וֶוען לֵייבְּצִי קִימְמְט תָּמִיד אִין קְלוֹיז אַרַיין — אוּנ הָאבֶּען מִיךְ אָנְגֶעטִיהֶן אִין אַ טַלִית מִיט אַ קִיטְטֶעל אִיבֶּערְן קָאפּ, הָאבֶּען מִיךְ אַנִידֶערְגֶעשְׁטֶעלְט אוֹיף דֶעם בַּעלֶעמֶער, אוּנ מִיר גֶעגִיבֶּען אַ שׁוֹפָר אִין דִיא הֶאנְד אוּנ הָאבֶּען מִיר אָנְגֶעזָאגְט, אִיךְ זָאל שְׁטֶעהֶן אוֹיסְגֶעצוֹיגֶען וִויא אַ מֵת, אוּנ וִויא לֵייבְּצִי וֶועט זִיךְ נָאר יָאוֶוען אוֹיף דֶער שְׁוֶועל-זָאל אִיךְ אַ בְּלָאז טִיהֶן מִיטְ׳ן שׁוֹפָר אוּנ אַרָאפְּשְׁפְּרִינְגֶען פִינ׳ם בַּעלֶעמֶער גְלַייךְ אוֹיף אִיהם אַרוֹיף .... כַּךְ הֲוָה; זַיי הָאבֶּען אַלֶע לֶעבְּט פֶערְלָאשֶׁען, אַ חוּץ אַ קַאנְגֶעצֶעל אוּנְטֶערֶען עָמוּד, אוּנ וִויא לֵייבְּצִיא הָאט זִיךְ נָאר גֶעיָאוֶועט — אוּנ אִיךְ הָאבּ אָפְּגֶעמַאכְט דִיא קוּנְץ — אִיז עֶר בַּאלְד גֶפַאללֶען, אוּנ חַלָשׁוּת גֶעבְּלִיבֶּען! — מִיר זֶענֶען זִיךְ אַלֶע צוּלָאפֶען פִין דֶער קְלוֹיז, אוּנ עֶרְשְׁט צוּם טָאג הָאט מֶען אִיהם קוים מִיט צָרוֹת אוּנ דָאקְטוֹרִים, אָבְּגֶערַאטֶעוֶועט, נָאר עֶר הָאט דֶעם שְׁרֶעקְק נִיט גֶעקֶענְט אִיבֶּערְטְרָאגֶען אוּנ, נָאךְ אַ צְוֵויי-חֳדָשִׁים׳דִיגֶער מְסוּכָּנֶ׳ער קְרֵיינְק, אִיז עֶר גֶעשְׁטָארְבֶּען ....

נִשְׁמֶעהר, וָואס דַארְף אִיךְ צָרוֹת הָאבֶּען דֶערְפוּן, אַז אִיךְ וַוייס אַז אִין קְלוֹיז הָאט זִיךְ עֶפֶּעס בֶּעסֶערְס דֶערְפִין אָבְּגֶעטִיהֶן, אוּנ קֵיין הָאן הָאט אַפִילוּ קֵיין קְרֵיי נִיט גֶעטִיהֶן .... דֶערְוַוייל בִּין אִיךְ אִין קְלוֹיז כָּל וְלָךְ, אוּנ דִיא חֶבְרָה לֶעקֶען פִין מִיר דִיא פִינְגֶער! .... בֵּינוּ לְבֵנוּ בִּין אִיךְ גֶעוָוארֶען אַ בָּחוּר פִין 11 יָאהר אוּנ שַׁדְכָנִים פוּן אַלֶע זַייטֶען שְׁלָאגֶען מַמָשׁ אָב דִיא טִירֶען בַּיים טָאטֶען! — דֶער קִימְמְט מִיט אַ שִׁדוּךְ פִין שְׁטִינְקֶעוִויץ: אַמֵיידֶעל פִין אַ יָאהר 9, נָאר אַ בְּלִינְדֶע אוֹיף אַ-נ-אוֹיג; קֵיין נְדָן אִיז נִיטָא אַ גְרָאשֶׁען, נָאר וָואס דֶען? — זָאגְט דֶער שַׁדְכָן —: דֶער מְחוּתָּן הָאט בִּירוּשָׁה פִינ׳ם גְרוֹיסֶען ר׳ גָאדִי׳ן זַיינֶע אַ פָּאאר פַאנְטֶעפֶעל, פַאר וֶועלְכֶע אַלְטֶע חֲסִידִים הָאבֶּען אִיהם שׁוֹין גֶעוָואללְט גִיבֶּען 30 רוֹיטֶע רֶענְדְלִיךְ, אוּנ עֶר הָארְט עֶס אֲפִילוּ נִיט אִין דֶער לִינְקֶער פִּיָאטֶע .... אַצִינְד וִויל עֶר אַיין פַאנְטָאפֶעל אַיינְלֶעגֶען נְדָן, אוּנ דֶעם אַנְדֶערֶען פֶער-זֶעטְצֶען אוֹיף הַלְבָּשָׁה אוּנ הוֹצָאוֹת-הַחֲתוּנָה, אָבֶּער בִּתְנַאי, אַז דֶער חָתָן אִיז אִיהם מְחוּיָב אוֹיסְצוּלֵעזֶען, אוּנ טָאר זַייא בֵּיידֶע אֵייבִּיג נִיט פֶערְקוֹיפֶען פַאר כָּל הוֹן דְעָלְמָא! — דֶער טָאטֶע אִיז שׁוֹין אֲפִילוּ בַּאלְד מוּסְכָּם גֶע-

ווארען, נאר דיא מאמע האט זיך שוין דא ארויסגעשטעללט פאר׳ן עזות-פנים אונ האט געזאגט, אז בלויז זאל דא אפילו פערגאססען ווערען, וועט דאס קיין שדוך ניט זיין! —

א צווייטער שדכן האט פארגעשטעלט א שדוך פון טראסקעוויציע א מאדעל פון א יאהר 18-19, א יתומה אהן א טאטען, א ווילדע מיוחסת געלט האט זיא אויך ניט נאר א גארדיראבע-בגדי-מלכות! דהיינו: זיא האט גע׳ירשה׳ט דער קלאטשקעוואטער רבי׳צענס א וואטאווע לייבטיקע-נאשעל אויף העקעליך מיט איין איילקיטייענער קערטקע אין א פאסקעלע, אונ א ברוסטיך מיט שפאניער האט זיא נאך פון דער קאלטענעוואטער מאגיד׳קע; נאר בתנאי, אז דער טאטע זאל בעצאהלען דאס שניידערגעלט פאר׳ן איבערנייען אויף איהר מאאס, אונ דער פאר וועט מען מיר שיקען א מתנה דעם פאטערס א פאאר רבינו-תם׳ס-תפלין, וואס ער האט זייא נאך פיג׳ם דרעליוועקער סופר זצ״ל. דעם טאטען איז דער שדוך זעהר שטארק געפאללען. נאר ער האט פשוט ניט געהאט צובעצאהלען דערוויי״ל דאס שניידערגעלט....

א מאל, וויא איך זיטץ מיר אזוי אין קלייזעל אונ שפיעל א ציעגען-וואלף, קוממט צולויפען מיין ברידערעל פערסאפעט אונ טראגט מיט זיך דעם טאטענס שבת׳דיגע זשיפעצע „נא — זאגט ער מיר — טיה זיא אן גיכער אונ קומם א היים, ווארען ס׳איז געקוממען א שדכן מיט א פריווער דיך פארהארען!“ .... עס העלפט ניט, מע מוז געהען! נאר וויא אזוי איך האב מיך אין דער זשיפעצע פערשלעפט א היים ... ? ווייסט איין גאטט דעם אמת! מיט יעדען שפאן האב איך אין איהר אויסגעזעהען נאר וויא דיא זשאבע, וואס שטעקקט ארויס דיא פיסלעך פון דער טשערעפאכע ארויס .... איך בין יאקאס געקוממען א היים, אונ וויא איך בין נאר אריין אין שטיב, מאכט אזוי דער פריווער צום טאטען: „אט דאס איז אייער יונגעל?“ — „יא“ זאגט דער טאטע. „אזוי?“ זאגט דער פריווער, אונ אומקעהרענדיג זיך צו מיר, האט ער מיך שוין א פרעג געטיהן: „וואזשע פאר א מסכת לעהרענסטי היינט?“ — איך האב איהם אזוי געקענט געפינען א תרוץ אויף זיין קשיא, פונקט וויא דער סאלדאט, וואס קריכענדיג אויפ׳ן בוידעם עפים צו גנב׳נען, פאללט פליצעם אין סוכה אריין, אונ מע פרעגט איהם „טשטא טעביע נאדא?“ .... קוים מיט צרות האב איך מיך דערמאהנט, וואס איך האב נאך פאר 4 יאהרען געלעהרענט אין חדר, אונ האב איהם אין איינע אנקסטען געאנטווארט: איך לעהרען מסכת שבת“ — „א נא — זאגט ער — ווייז נאר א הער דיא גמרא!“ — איך בין וויא א פריטשמעליעטער אוועקגעגאנגען נאך דער גמרא, אונ אונטערוועילעכם האב איך געהארט, וויא דער שדכן באזערט זיך אביסעל אויף דעם פריווער, פאר וואס ער שלאגט מיר אזוי ראפטעם

אין קאפ אַריין ? דאס האט מיר זעהר גיט גענוצט···· און ברענגענדיג די גמרא, האב איך אָנגעהייבען קיקען אויפ'ן שדכן מיט אַ רחמנות פנים, וויא אַ נעבעכעל ···· (איך האב דאך דעמעלט קיין שכל ניט געהאט צו בערעכענען, אַז דער שדכן מיינט ניט אַזוי מיך, וויא דאס שדכנות-געלט ····) דער פריווער האט אַ עפּפען געטיהן די גמרא, און ס'האט זיך אויפגעמישט די משנה „כירה שהסיקוה בקש ובגבבא" — דער שדכן האט אַ קיק געטיהן אויף מיר, אַז איך בין טויט וויא די וואנד, האט ער אַ חאפּ געטיהן פאר מיר: „נא זאג מיין קינד: כירה שהסיקוה בקש ובגבבא — איין אויוען, וואס מע האט איהם פרייטאג אויסגעהייצט מיט שטרויא און מיט שפּענדליך ···" — וויא דער שדכן האט גאר אויסגערעדט די עטליכע ווארטער, האט איהם שוין דער פריווער אַ האפּ געטיהן אויפ'ן באס מיט אַזאַ קלאָטץ-קשיא, אַז ער איז געבליבען שטעהן, חאטש מעלק איהם אויס ···· א דא האט זיך עם דער טאטע אַריינגעמישט אין דער מיטט, און צווישען די דריי איז געווארען אַ געקוועטשעריי מיט אַ געדרינגעריי, מיט אַ מין טיטצען די גראבע פינגער אין אַלע זייטען, אַז, אין דעם געטימעל, האט מען גאר לחלוטין פערגעסען אין מיר ···· דער פריווער שטיפּט דעם גראבען פינגער אַרויף און שרייט „אָ דאס איז דער קוועטש פון דער משנה!" ···· דער טאטע קוועטשט דעם אייגענעם פינגער אַראפּ און לעגט גאר איין די וועלט: „סטייטש, איז דאך קשא די מציעתא! ····" און דער שדכן ציהט אויס אַלע 4 לאנגע פינגער וויא אַ באבע און דרינגט אויס „פונקט קאפּויר! איז דאך דער חתן גערעכט! ····" בינו לבינו האב איך אויך עפּעס אַריינגעווארפען אַ ווארט, און בין געבליבען דאס „וואילע יונגעל ····" און מע האט געמאכט אַ ווארט ···· נדן האט מען צוגעזאגט 50 רו"כ באופן, אַז האלב זאל מען משליש זיין תיכף אחר החופה ···· און די אַנדערע העלפט — גאנ'ן ברית, אם ירצה השם ···· מתנות האט מען מיר שוין געבראכט גרייטע, היינו: דעם אַלטען ר' אייבישׁ'ס אַ פּיקסען מיטצעל, וועלכעס די גאנצע וועלט ווייסט, אַז ס'איז, 18 יאהר נאך ר' אייבישׁ'ס פּטירה, אַליין אַרומגעקראכען אויפ'ן טיש ···· (די לצני-הדור האבען אפילו געזאגט, אַז ס'איז אָנגעשלאגען געוועהן מיט לעבעדיג חיל פון דער דריטער מכה ···· נישמעהר ווער פרעגט אויף די אפּיקורסים ····) און איין אַלטען צעטריפּעטען גארטעל, נאך פינ'ם גרויסען מגיד זצ"ל ···· חוץ לזה האבען זייא געבראכט פינ'ם מחותן אַליין אַ יחוס-בריף, אַז ער איז שוין 52 דורות בסדר פון לויטער מקבלים ···· אויף דער כלה האט מען ניט אָנגעהייבען פרעגען, ווארען די מתנות האבען אַזוי פארבלעשטשעט די אויגען, אַז ס'איז שוין כלל גאר ניט נאטהיג געוועהן דאס איבריגע ···· און אַזוי בין איך, צוא מזל, אַ חתן געווארען פון

קראקעדילעווקע"! — דיא חתונה האט מען אבגעלעגט אויף 2 יאהר, זיא זאל אויסקימען אינאיינעם מיט דער בר-מצוה, כדי איך זאל שוין אריין אין דיא תפלין מיט'ן טלית אינאיינעם...

13.

דער טימעל „חתן" הייבט מיר מיין מוח ;
איך בין כל ולך און פערדיען שוין געלט אויך !

צינד בין איך שוין א פאלגע מענטש! איך טרייט שוין אריין אין צעטיל פין אללע סטאטסקי, סקארבאווע בחורים און האב שוין בעקימען דיא אללע פראוועם וואס זיי, למשל: אוועקשיקקען א ש"ס-גמרא פין דער קלויז אין שענק אריין א משכון פאר א שקאליק בראנפען; ארומגעהן מיט אפאפיראס אין מויל ווען דער גאנצער עולם שפרינגט קדושה; ווארפען דעם שמש דיא שמאטע פינ'ם קוימען אין פנים אריין; אונטערשלאגען א בחור דיא האנד, בעת תפלין-לעגען, ער זאל אראבלאזען א תפיל, כדי ער זאל דארפען פאסטען, אדער זיך אויסלעזען מיט א האלבער אקע בראנפען... איינטינקען א יארמעלקע אין וואססער מיט סאזשע און אויסשמירען א שטאדט-בעל-הבית דאס פנים; צושטעללען ביי נאכט אפאמיי ניצע מיט אקאטשערע בייא דער טהיר, כדי דער דין זאל זיך נהרג'ען ביים אריינגעהן אין קלויז; אים תשעה-באב ווארפען בוזיקעס אלטע יודען אין דיא בארד אריין; הושענא-רבא ווארפען דיא אבגעשלאגענע הושענות גלייך אין דער פאהן, וואס אין מזרח-וואנד, און נאך אזעלכע טויזענטער פראוועם... היינט בין איך שוין געווארען איין עסקן-במצות; אללע פרייטאג בין איך, מיט נאך אסטאטסקי בחור, ארומגעגאנגען אין שטאדט נאך נדבות; וויפיעל מיר האבען געמאכט, האבען מיר אבגעגיבען דעם סטארשע, סקארבאווע בחור, וועלכער האט זיך דער מיט שוין מתעסק געוועהן נאך זיין חות-דעת נאך... נאר דאס ווייסס איך, אז ווען ס'איז ניט געוועהן קיין ביסעל תקון אין איומא-דפגרא למשל: פורים-קטן, פסח-שני, זאת-חנוכה, כ"ט בסליו, חמש-עשר-בשבט, ל"ג בעומר, כ' סיון, חמש-עשר-באב, דיא נשיאים, וכדומה — פלעג ער קויפען תקון פין דיא נדבות-געלטען... אויך בייא אגרויסער נויטה, האט ער מיט דעם געלט ארויסגעהאלפען, למשל: אז חברה האבען זיך געשלאגען און האבען צובראכען א טאפליע אין קלויז, צו איין אנדער שאדען געמאכט... אז א בייזע סעדעכע האט באין אופן ניט געוואללט אבטרייטען פין דער קלויז,

ביז מע זאל איהר, אהן תרוץ, בעצאהלען פאר דיא גנבה'שע קאוועגעס ביי נאכט ... אז ס'איז שוין געוועהן אסתר-תענית נאך מנחה, אונ מע מוז שוין, אהן תרוץ, אויסלעזען דיא פערזעטצטע מגילה אין שיינק ... אז איין ערילות האט זיך ארומגעטראגען אויף א מארק-טאג מיט א בחור'ס א טלית-קטן צי א יארמעלקע, צו פערקויפען ... וכדומה אזעלכע קלויזנער טיינעס, וויא עס שמעקט מיט א-נ-עין-הרע ... אדער חלול-השם ... אזוי האב איך פריילוך אונ טימטמעלדיג פערבראכט דיא צייט ביז ראש-חודש ניסן.

ראש חודש ניסן האבען מיר, קלויזנער בחורים, זיך אנגעהייבען פערזאן גען מיט לאפעטקעליך אויף שמירה-קלויבען: אללע יראים ושלמים אין שטאדט פלעגען ברענגען זייערע טארבעליך מצה-שמירה-ווייץ מיט דער מאאס אונ וואג, אונ מיט סמנים, אויף דיא טארבעלעך, וועהמען יעדעס געהער? אונ איטליכער בחור האט אויף זיך גענעהמען איבערצו-קלויבען ניט ווענינער פין א טאפ שמירה א טאג. אויף דיא לעטצטע 2 טאג איז אויף מיר אויסגעקומען צוקלויבען דעם דין'ס 2 טאפ שמירה, במקח א גראשען פאר יעדער ציבוללקע אונ 2 גראשען פאר יעדען זריסט. אינ'ם דין'ס שמירה האב איך אויסגעקליבען 122 ציבוללקעס אונ 16 זריסטען — איז מיר נמצא, פין איהם געקוממען 154 גראשען; איך בין מלא שמחה געלאפען מיט דער כשר'ער מציאה צום דין אהיים, איך זאל שוין בעקוממען מיין שכר ... אונ וויא איך האב איהם שוין אבגעצעהלט דיא ציבוללקעס מיט דיא זריסטען — האט ער זיך מיט א פערביססענעם שמייכעל צובאזערט אויף מיר: „א דיא קונדס איינער, ביי מיר ווילסטו אויסנארען געלט אומזיסט!?... א נא, צעהל נאך א מאל איבער!“ איך האב נאך א מאל געצעהלט, אונ ער באזערט זיך אלץ אונ הייסט אלץ נאך א מאל צעהלען... קורץ איך האב אפשר א מאל צעהן אלץ איבער געצעהלט פין מיין האנד אין זיין האנד אריין, (זאל איך זאגען, אז דאס האט ער אלץ אונמיסטען דורכגעלאזט דורך דיא פינגער א סך זערנעס, באופן איך זאל ניט בעמערקען?...) ביז צום לעטצטען מאל איז אינגאנצען אויסגעקוממען בסך הכל 50 ציבוללקעס מיט 3 זריסטען, אונ פין דעם מספר וויל ער מיר נאך גלאטט אבררייסען עטליכע גראשען... מיך האט עס פשוט אנגענעהמען ביים הארצען, אונ איך האב שוין נאר וואס געוואלט אפירנעהמען מיין עזות-פנים — פליצעם ריקקט זיך פינ'ם אלקעריל ארויס א גרויסער ספאדעק, אונטער וועלכען עס שיינט ארויס א פנים'ל וויא א פייג... איך פרעג דעם דין: ווער אידאס? — זאגט ער מיר: דאס איז א בעל-שם'סקי איינקעל; ער פארט נעביך ארום אויף חתונה מאכען זיינע א בת יחידה, מיט'ן רבי'ן ר' מלך'ס איין איינקעל, גאר א צאצקי, א יונגער מאנן!“ — דאס איינקעל איז צוגעקוממען צום טיש, אונ מאכט

אזוי מיט א זלידניש שמייכעלע: „הערט אויס, ר' צמח סערדצע, איהר דארפט זיך מיט דעם בחור'ל גאר ניט שפארען! דאס בחור'ל זאגט, אז ער האט אין אייער שמירה אויסגעקליבען 122 ציבולקעס מיט 16 זריסטען, איי, איי, איי, מרא דעלמא כלא! איהר זענט דאך, ר' צמח, גאר פון די גרויסע חשובים ביי קודשא-בריך-הוא, אין דעם מספר זעהט מען בעשאנפערליך וויא די השגחה עליונה בעהיט אייך פון א משהו חמץ אום פסח, אונ איז נאך מרמז, אז דאס מיינט זיא טאקע בפרוש נאר אייך! אוי, לעבעדיגער פאטער! איי, איי, איי! נא, יא, נא, אזוי אידאס טאקע: 122 איז טאקע בגמטריא „בצל", ס'הייסט די ציבולקעס, אונ איינאיינעם מיט די 16 זריסטען אידאס בגמטריא „צמח", צמח הייסט א זריסט, אונ צמח איז טאקע אייער נאמען ... הײנט איז דאך „צמח" די אותיות „חמץ" איי איי איי, גבורות הבורא ברוך הוא! דער אייבערשטער אליין באהיט צמח'ן פון אמשהו חמץ! ... וואס פאר א זכיה איהר האט ר' צמח סערדצע, דורך דעם דאזיגען בחור'ל! — גיט זשע איהם אב, ר' צמח סערדצע, וואס איהם קומט, אונ ער וועט מיר גיבען 2 מאל ח"י גדולים אויף מיין הכנסת-כלה ... „מיר איז דער גינציגער רמז זעהר געפאללען אונ דער דין האט געעביך בחרפות-בושה מיר געמוזט אבגיבען אינגאנצען מיין געלט, פון וועלכען איך האב בשמחה רבה אוועקגעגיבען דעם איינקעל די ב' פעמים ח"י, אונ בין געלאפען אהיים מיט אזא שמחה אונ אזוי פערטיעפט אין מיין ביססעל מינץ, אז שוין כמעט ביי אונזער שטיב האב איך מיך, פון אימפעט אנגעשלאגען מיט'ן בויך אין א דישעלל, אז איך האב שיר געטריסנעט אויפ'ן ארט, אונ ערשט אין א 10 מינוט ארים האב איך מיך ספאמניעטעט אונ האב דערזעהען עפיס א דראבינע מיט א קליאטשע לייבען אונזער טהיר ... אונ אין דער מינוט האב איך דערהערט דער מאמעס קול פון דער שטיב ארויס: „איצעקעל, איציקעל! קום גיכער אין שטיב אריין!" —

אין שטיב האט מיר די מאמע מודיע געוועהן, אז דאס האט מען געשיקט נאך מיר פון קראקאדילעווקע א פיהר מע זאל מיך נעהמען צו דער כלה אויף פסח ... „אט א די דראבינע?" האב איך גאר וואס אויסגערעדט, האט זיך פליצעם, פיג'ם טאטענס אלקעריל, געיאוועט עפיס איין אלטער יוד מיט א ביימש אין דער האנד אונ מאכט אזוי צו מיר, זויא איינער קרימט זיך נאך: „אזוי חתן'יו „א דראבינא" זאגסטי? — געפאללט דיר אוודאי ניט, הא? — זאלסט אבער וויססען מיט וויפיעל צרות די דראבינע איז אנגעקוממען ביי אזא סליאטע אין דרויסען? א גליקק, וואס דעם לעהרערס ווייב האט אמיתה-משונה איינגענעהמען — ווייטער וואללט א די דראבינע אויך ניט געוועהן!" „וואס קעהר זיך אן בוידעם מיט לאקש" האט איהם די מאמע געפרעגט. „עס קעהר זיך משונה אן! — זאגט דער אלטער — ווייל זיא איז געוועהן מחילה אגרויסע היללטייקע,

איז תמיד געגאנגען מיט דיא אייגענע האאר אונ אירע שרצים. קיין מאל ניט געריהפען מיט קיין יודישען נאמען, נאר „מארקוס“ אונ „פיפע“ אונ „ליזע“ אונ „קלאהרע“, אפילו דעם מאנן אירען, דעם ימח-שמוניק האט זיא אויך נאר געריהפען „וויקטאר“.... אונ נאך אזעלכע שאנע חפצית....— אודאי, אז דער וואס לעבט אייביג האט א נס געטיהן, וואס זיא האט פליצעם א מיתה משונה איינגענעהמען — האט קיין שום קריימער ניט געוואללט פערקויפען קיין שוועביש איהר אויף תכריכים; זיי זאגען, אז זיא איז ניט קראנק צוליעגען אין א רעדנע .... אודאי האט דער זיססער מאנן אירער געמוזט דינגען א פיהר אונ שיקען אהער, קיין וצוני, נאך תכריכים, אונ דערוויל איז דעם מחותן געראטהען מיך צושיקען, אין איין וועגס, נאך דיר חתן'יו, אויף יום טוב .... פערשטעהסטי שוין, וואס פאר א דראבינע דאס איז? .... דאס איז א ....“ נאר איידער ער האט אויסגערעדט דאס איבריגע, האט מיך דער טאטע פליצעם ארויף געטיהן צו זיך אין אלקער אריין אונ איך האב געמוזט דיא מינוט אוועקגעהן.

14.

צו א מענטשען, וואס שרייבט לשון קודש אזוי זיסס, מאג מען שוין לויפען, כלעבען אפילו צו פיסס!

ארייענקומענדיג צום טאטען, האב איך איהם געטראפען זיטצענדיג איבער א בריעף, אונ וויא ער האט מיך דערזעהען, האט ער מיך א חאפ געטיהן ביים ארבעל מיט דיא ווארטער: „נא פראפעס, זעה א לשון-קודש-בריעף פינ'ם מחותן זאל לעבען, אז ס'איז מיר נאר א חרפה, א בושה, דיך צו שיקען צו אזא למדן מופלג בתורה, וויא ער איז, אז איך וויים וואס פאר איין עם-הארץ דאורייתא דיא ביסט, אז דיא קענסט אפילו קיין יודעש ווארט ניט אנשרייבען וויא מע דארף!“ — „וואזשע בין איך שולדיג? — האב איך אין איין פלאטערניש, געאנטווארט דעם טאטען — האסטי מיך געזאלט אבגיבען צו יעקעל, דעם לעהרער, וואלט איך אויך געקענט גלייך מיט אנדערע יונגלעך ....“ — „צו יעקעל'ן! — האט דער טאטע א געשריי געטיהן ניט מיט זיין קול — א דיר אכציג שווארצע יאהר! — צו יעקעל'ן זאגסטי? זאלסט געוועהן ווערען אזא תכשיט וויא ער, הא? ... זאלסט אויך, וויא ער, געהען מיט א קודלע פין אונטען, אונ שבת אין שיהל אריין מיט געוויקסעלטע שטיוועל אונ מיט א טלית'ל אויפ'ן האלז, וויא א שארפע? הא? .... זאלסט אפשר אויך טראגען לאנגע פאנטאלאנעס

מיט קערצע פאה'קעליך, א היטטעל מיט א דאשעק אונ צוגעבינדען דעם האלז וויא א חארט! .... יעקלען וואללסטי געוואללט, דיא פראפעס איינער, א דיר אכציג שווארצע יאהר! ....” — „נא—האב איך איהם אין איין ציטטערניש געאנטווארט — האסטי מיך אליין געזאלט לעהרנען שרייבען ....” — „איך! ? — האט ער א געשריי געטיהן מיט רציחה — איך בין א שרייבער? ! מיינע אבות אבותינו זענען קיין שרייבערס ניט געוועהן! נאר וואס דען? — וויפיעל א יוד דארף — האבען זיי עס אויס־געלעהרענט פין זיך זעלבערט, אונ איך אויך דאס אייגענע .... פאר וואזשע האסטי זיך, פראפעס, אויך ניט געזעהען אויסלעהרנען פין זיך אליין ....?” — אפשר האט איהר, רבותים, עפעס א תרוץ אויף א דער קלאטץ-קשיא, מכי-תיתי אנטווערט איהר! איך האב אויף איהר קיין תרוץ ניט, חאטש דער'הרגה'ט מיך אויפ'ן ארט .... נאר וויא איך בין דא אזוי געבליבען שטעהען וויא א גולם מיט אויסגעגלאנצטע אויגען — טיהט ער מיך א שלעפ צום טיש, חאפט דאס בריוועל אין דיא האנד אונ טיהט א געשריי: „הער, פראפעס! לאם איך דיר חאטש איבערלייענען זיין בריעף, טאמער וועסטי זיך חאטש א מוסר נעהמען דערפין, אונ וועסט זיך אויך סטארען עפעס צו קענגען ....” אונ מיט דיא ווארטער האט ער מיר אנגעהייבען לייענען דעם מחותן'ס בריעף, פין וועלכער איך בין אזוי נתפעל געווארען, אז נאך עד היום שטעהען מיר דיא ווארטער פאר דיא אויגען אות באות, פין אל'ף ביז ת'ו .... אונ ס'איז כדאי, באמונות, מפרסם צו מאכען אזא טהייערען דאקומענט — לאזען דיא דייטשונעס, דיא געבולבעטע זעהן, וויא אזוי, אהן זייערע רקרוך אונ אהן זייערע לעהרערס קענן מען קוממען צו אזא הויך לשון-קודש, אז זיי אליין מעגען זיך נאך לעהרנען ביי דיא חסידים אזא טהייערען סגנון שרייבען, מיט אזא זיסס אויסלעגעכטס! .... אט איז דיא בריעף אות באות:

ב״ה יום ד' פרשה צו פה ק״ק קראקעדילייקע. *)

אל יד מחותנני המפליג בתורה וביראה, וותיק וחסיד, כש״ת מו״ה יאסקי נ״י. אני משלח פה סוסי-עגלה (א פערדעו-וואגעלע) ששלמתני לפניה (וואס האב בעצאהלט פאר איהר) אחר-חצות-צפרים, (אנדערהאלבען פויגלען-קערבליך-) כדי שתידעתם, (אום איהר זאלט וויססען) שלא קמצנתני מדרכי בתי-החתן (איך האב ניט געקארגט פין מיין טאכטערס חתן וועגען). לכן נה ונה, שתשלחתם לו לי (איהר זאלט מיר איהם שיקקען). זאת רגע עם כותלי-מטה, (מיט'ן בעטגעוואנד)

באשר

*) פאר פראסטע מענשען שטעלל איך דא נקודות מיט שטרעכלעך, אונ גיב דעם איבערזעטץ אויף זשארגאן. הכותב.

באשר שלא יש ל כותלי-מטה לנתן לו על שכיבה, (ווייל איך האב ניט קיין בעטגעוואנד איהם צו גיבען אויף אגעלעגער) וד״ל .... גם שלא תשתכחם (איהר זאלט ניט פערגעססען) עם-לנתן אליו (איהם מיטצוגיבען) את המיטצעל של ר׳ אייביש זצ״ל, מפני בלאוו המיטצעל, הוא יהיו יש פנים כחוזק .... (וועט ער האבען א פנים וויא חוזק) גם שתנתנתם את זקן מוכ״ז (איהר זאלט גיבען דעם אלטען) טוב משתה י״ש בעד הדרך (א גיטען טרינק בראנפען פאר׳ן וועג).

נאום מחותננכם, אשר ימשאלותכם (וואס ווינשט אייך) כל טוב עם הפסח כשר, ושהדייתכם בריא עם פלוניתתכם וביות-בריאכם, (איהר זאלט זיין געזונד מיט אייער ווייב אונ מיט אייער הויז-געזונד)
שרגא פייוויש בן שמריה כ״ץ זללה״ה.

„אט א לשון קודש! — האט דער טאטע אויסגעשריגען מיט א ברענענדיגען התפעלות — איך ווייס גאר ניט בנאמנות, וויא קיממט עס צו אזא ירא ושלם וויא ער איז?!....“

א קצור מע דארף פאהרען! קיין קעסטעל, קיין זאק, קיין קלימעק איז ביי אונז, אין אונזער גאנצען גבול ניט געוועהן! וואס טיהט מען....? גאר דיא מאמע, זאל מאריך ימים זיין איז געפאללען אויף א שכל: זיא האט ארויפגענעהמען פינ׳ם קעהלער דאס ליידיגע פעסעל פין דיא געזייערטע אייגערקעס, אונ האט מיר דעראיננען איינגעפאקקט דאס גאנצע בעטגעוואנד פינ׳ם קינד׳ס וויעגעלע, מיט אללע מיינע בגדי-שבת-יום-טוב (איהר ווייססט דאך זיי שוין אויסענווענינ....) מיט נאך דארטען שאר ירקות.... א כלל, אללעס פיקס אונ פערטיג כדבעי! גאר אינ׳ם עיקר האט מען גאר פערגעססען: סטייטש, אונ דאס מיטצעל?! וויא איז דאס מיטצעל?.... „יא יא — זאגט דער טאטע — דאס מיטצעל!“ — „דאס מיטצעל....? — זאגט דיא מאמע — אט וועלל איך עס באלד געהען אויסזיכען!“ — „יא יא, — זאגט דער אלטער — דאס מיטצעל, חתן׳יו זאלסטו מיטנעהמען!“ — „נא, מאמע, וויא איז דאס מיטצעל?“ — „נא? — שרייט דער טאטע — דיא גיסט שוין אמאל דאס מיטצעל!?....“ — נא דיר א מיטצעל אויף מיין קאפ! — זאגט דיא מאמע, זיכענדיג דאס מיטצעל — דאכט זיך ערשט ניט לאנג געזעהן — אונ וויא אין דער ערד אריין דאס מיטצעל!.... „אפשר אידאס ערגעץ אוועקגעקראכען — פרעגט דער אלטער — ס׳איז דאך ר׳ אייביש׳ס מיטצעל!....“ מיילא מיטצעל אהין, מיטצעל אהער — ניטא דאס מיטצעל! אויס מיטצעל!....— (דערווייל האט מען דא אנגעמיטצעלט 15 מאל מיטצעל, אונ ווען דאס בעל-שם׳סקי איינ׳קעל וואללט דא געוועהן — וואללט ער שוין געמאכט א רמז, אז 15 מאל מיטצעל אויף מספר קטן, איז בגמטריא „וכובע-

ישועה"···· און איך וואלט איהם געזאגט, אז 15 מאל מיטצעל איז בגמטריה „צילינדער-הוט" מיט דיא אותיות···· און נמצא, אז א צילינדער-הוט איז דער אמת'ר כובע ישועה!····) פליצעם, וויא מע טיהט אקיק: דאס מיטצעל קריכט פינ'ם אונטערען אויוען ארויס, און דיא מאמע האט זיך געביך געמוזט מודה זיין, אז נאך איינגעבטען האט זיא מיט'ן מיטצעל ציגעדעקט דעם פארעוניק מיט סעראוועטקע; דער טאטע האט זיא ניט אויסגעזידעלט דערפאר, אז זיא וועט שוין, דאכט זיך, פערזאגען דעם צעהנטען···· און מע האט יאקאס דאס מיטצעל פאר-פאקקט אין פעססעל ארייין, און איך פאהר שוין אין אגיטער שעה צו מיין כלה אויף פסח.

פאהרענדיג אויפ'ן וועג האט זיך דער אלטער שטארק ציגעלאזט צו מיר און מאכט אזוי: „וויא דיא קיקסט מיך אן, חתן'יו, בין איך א גאנצער חשוב אין קראקאדילעווקע! דאס גאנצע שטאדטעל וואלט פאר מיר קיין זאק בארשט ניט גענעהמען! א יא, דיא שמייכעלסט צי, חתן'יו? דיא האלטסט מיך פאר א פראסטען שמייסער, הא?···· זאלסט אבער וויססען, וואס פאר א ראליע איך האב א מאל געשפיעלט, וואלסטי גאר אנדערש געקיקט אויף מיר! — איך בין, פערשטעהסטי מיך, אללע מיינע מיטלע יאהרען געוועזן פאקטער ביים שמירעווקער דוכס און האב געמאלעט וועלטען···· צו 20 יאהר האב איך חתונה געהאט אויפ'ן קראקאדאלעווקער סבארשטשעקס א מאדעל, א יפת-תואר אין דער וועלט, נאר דער אייבערשטער האט מיך געשטראפט, איך האב מיט איהר קיין קינדער ניט געהאט, און דאס האט מיך אפגעקאסט מיין גאנץ פערמאגען, ווארען ס'איז ניט געוועזן דער גיטער-יוד, וואס איך בין צו איהם ניט געפאהרען מכוח קינדער, און יעדען האב איך געגיבען מיט דער פילער האנד··· נאר ס'האט גאר ניט געהאלפען! — דעם זאדקיוועצער אליין האב איך איבערגעגיבען אפשר מאה פעמים ח"י רו"כ און ער האט מיר אלץ פין יאהר אויף יאהר אזוי וויא מבטיח געוועזן אקינד — אבער אלץ ניט מיט'ן פילען מויל···· מן המתים האט ער, מיט זיינע לעכטיגע אויגען, ארויסגעזעהן, אז ס'איז נאך ניט דיא צייט!···· איך האב סוף כל סוף אקיק געטיהן, איך בין שוין א יוד פין אריבער שלשים און קיין קינד איז ניטא— און דא געהען מיר פשוט אויס פינ'ם חיות נאך א קינד, האב איך מיך מיישב געוועזן, איין מאל איבער אללע מאל, און האב גענעהמען מיין יפת-תואר מיט זיך, און וואליי גלייך צום זאדקיוועצער בזופן, אז מיר זאלען איהם ניט אבטרייטען, ביז ער מוז אונז גיבען א קינד!···· מיר זיינען בשלום געקיממען צום רבי'ן, איך האב איהם אנידערגעלעגט מיין לעצטען ביססעל קאפיטאל א פדיון י"ד פעמים ח"י וחצי רו"כ, און איך מיט

מיין פלונית׳טע האבען זיך צורעוועט אויף א קול וויא קליינע קינדער: „רבי! מיר וועלען אייך ניט אבטרייטען, איהר מוזט אונז גיבען א קינד!...." אונ ביי דיא ווארטער זענען מיר איהם געפאללען צו דיא פיסס, אבער טאקע אזוי וויא איך זאג דיר, חתן׳יו, ממש צו דער ערד געפאללען, אזוי וויא איך ווייז דיר, אט אזוי א...." אונ ווייזענדיג מיר זיין פאללען דעמעלט — איז ער אזוי אראבגעפאללען פין דער קעלניע אונ האט זיך פערפלאנטעט אין דיא שלייעס, אז נאך אויף איין האאר, וואלט ער צוטרייטען געווארען אונטער דער קליאטשע מיט דיא רעדער! צום גליקק האט זיך דיא אלטע קליאטשע אויך בענוטצט מיט דעם צו-פאלל, אונ איז אויף דער מינוט געבליבען שטעהן, אונ ביז דער אלטער האט זיך ספאמניעטעט אונ ארויסגעראטשקעוועט פין אונטערען וואגען ארויס, איז דערווייל דער שמים איבערגעריססען געווארען אויף א פערטעל שעה, אונ איך, פין איינמיהדעכטס מיט׳ן ארויס העלפען דעם אלטען, בין דערווייל אנדרימעלט געווארען.

15.

לעבען אונ טויט איז נאר אינ׳ם רבי׳ן זעהענד — נאר דאס אללעס טיהט זיך דורכ׳ן גבאי׳ס האנד...!

דורך א שטארקען סטיק מיט דיא רעדער איבער א שטיין, האב איך מיך צו דרעכעט, אונ דער אלטער האט זיך אומגעקעהרט צו זיין פריערינגען ספור המעשה —: „אזוי אזוי, חתן׳יו, האבען מיר זיך ממש מוסר-נפש געוועהן, אונ דער, וואס לעבט אייביג האט, סוף כל סוף, רחמנות געהאט אויף אונזערע יונגע יאהר: דער רבי האט אונז געהייסען אויפשטעהען; האט פערטיעט געלייענט אונזער קוויטטעל אונ האט אלץ געקוקט, מיט זיינע לעכטיגע אויגען, טא אויף מיין פלונית׳טע, טא אויף חלאוונע, דעם לייב-גבאי, וואס איז געשטאנען ביים אנדערען עק טישעל, ביז ער האט זיך, ענדליך, געווענדעט צו מיר בזה הלשון: „האר זשע זוים, לעמעל! איך זעה באספקלריא המאירה, אז דער מדת-הרחמים רייסט זיך בכל מאמצי כוח צו מיר, נאר עפעס איז דא מעכב אינ׳ם פדיון! איי, איי, איי! או ווא, או ווא, איין עכוב אין׳ם עולם הנשמות דארט!.... (דערביי האט ער פערגלאנצט דיא אויגען ממש כלות הנפש, אז ס׳איז אונז פרחא נשמתא געווארען, קיקענדיג אויף זיין היילינער צורה....) יא, יא, יא! צום פדיון פעהלט נאך ב׳ פעמים ח״י מיט א ניי

זילבערען קערבעל···· אמת אמת ! וועט אויסקוממען דער מספר 298 דאס איז בגמטריא „רחמים“ איי איי איי ! אונ דאס זילבערנע קערבעל, כסף טהור, בחינות לבנונות, ס'הייסט המתקת-הדינים בסוד „הלבן חטאינו“... יא, יא, יא, אזוי אידאס! לעג זשע נאך, לעמעל, צו ב' פעמים ח"י מיט ארובעל כסף טהור, דער מדת הרחמים זאל גובר זיין דעם מדת הדין אונ דיין פדיון זאל עולה יפה זיין····“ — הארענדיג מפיו הקדוש אזויגע ריינע ווערטער, בין איך דיא מינוט אוועקגעלאפען אויף מיין אכסניא, (מיין פלונית'טע האט דער רבי דערוייל געהייסען חלאוונע'ן אריינלאזען אין זיין יהידות-שטיבעל אריין, זיא זאל דארט מהרהר בתשובה זיין, ביז איך וועל מיך אומקעהרען····) איך האב נאך אויסגעזיכט עטליכע טהייערע חפצים וועלכע ס'איז אויך געוועהן ר' אייביש'ס מיטצעל זצ"ל, וואס ער האט עס מיר, נאך בחור-וויים, געשיינקט פאר א סגולה, איך זאל נושא-חן זיין ביים שמירעווקער דוכס, (נישט קשה, דיא סגולה האט מיך אבגעקאסט מי יודע וויפיעל! ··· נאר ר' אייביש זצ"ל איז ווערטה געוועהן, וואס קיין מלכות קענן ניט בעצאהלען! ····) אונ האב געחאפט אויף זיי, טאקע ביים בעל אכסניא גופא דיא ב' פעמים ח"י מיט א ניי זילבערען קערבעל, אונ בין געלאפען צום רבי'ן. איינס מיט'ן אנדערען האט עס געדאווערט א פאאר שעה, אונ קוממענדיג האב איך געטראפען מיין פלונית'טע וויא פערשלאפען אונ עפעס ווילד צוטראגען, אז זיא האט עפעס גאר ניט געוויסט, וויא זיא איז אין דער וועלט···· איך האב באלד פערשטאנען, אז דאס האט זיא, א פנים, דער צדיק געבראכט אין א בחינת אינגערפלעט, בכדי איבערצובייטען איהר נשמה פין עקרה אויף א נייער נשמה···· אונ כך הוה ! כ'האב אנידערגעלעגט דעם פדיון, דער רבי חאט געהאט עלית נשמה אונ פליצעם האט ער געעפענט דיא אויגען, אונ האט מיך אנגעהאפט ביי דער האנד, אונ האט מיר האסטיג א זאג געטיהן: לעמעל! פאהר אהיים, דיין פלונית וועט אי"ה גאר אין גיכען נפקד ווערען מיט א זרע חיא וקימא !“···· דוא הארסט, חתן'יו, ווארטער ! ?···· כך הוה ! איך בין נאר געקוממען א היים איז מיין פלונית נפקד געווארען אונ האט מיר צו 9 חדשים···· געהאט א מאדעל צו מזל !····

מיילא דאס, וואס איך בין אויסגעבראכט געווארען צוליעב א קינד האבען, אזוי אז פון דעמעלט אן האב איך שוין ניט געקענט צו מיינע כוחות קוממען, אונ האב מיך שוין געמיטשעט אויפ'ן שטיקעל פרנסה וויא אויפ'ן טויט, אונ דאס, וואס מיין פלונית האט עפעס אנגעהייבען טשאכנען אונ איינגעהען וויא א לעכט···· האב'ך נאך מקבל-באהבה געוועהן צוליעב דעם קינד — נאר וואס דען ? עפעס דאס קינד גופא איז מיר עפעס תמיד געוועהן וויא א שטיין אויפ'ן הארץ···· איך האב

געוויסט, אַז איך האָב עס מיט געוואַלד אויסגעבעטען ביים רבי'ן... און עס האָט זיך מיר עפּעס שטענדיג געשראָקען מיין הארץ... ווער שמייסט, אַז זיא איז אַלט געוואָרען אַ פּאָאר יאָהר און מיר האָבען דערזעהן, וואָס פאַר אַ יפת-תואר דאָס איז, אַז ממש ס'איז אין איהר צורה ניט צוקוקען — האָט עס אונז נאָך מעהר עפּעס געשראָקען... און וזה ראיה: וואָס זיא איז אַלץ עלטער געוואָרען — האָט זיא עפּעס אַלץ מעהר ארויסגעוויזען אַזעלכע מיני תנועות און פּאַרטלען, וואָס מע זעהט עס גאָר ניט ביי קיין שום יודעשׁ קינד אין פּוילען... למשל: אַז זיא איז שוין אַלט געוועהן אַ יאָהר 5, געדענק איך, אַז מע האָט זיא אַ מאָל אויף ציקאָוועסט אַ פרעג געטיהן: „וועהמען ווילסטו בעסטער, קריינדעלע, (אַזוי האָט איהר דער רבי אַ נאָמען געגיבען, נאָך דער אַלטער רבי'צען ז"ל.) פאַר אַ חתן, דעם חזן צי דעם דאָקטאָר?" אודאי האָט זיא זיך פערגינט אַנטוואָרטען: „פּע דער חזן! איך וויל דעם דאָקטאָר!...." און דער חזן, מאָהל דיר, איז געוועהן אַ יונגערמאַנן אַ תכשיט פינ'ם רבי'נס הייסע חסידים.... היינט פערשטעהסטו שוין, פאַר וואָס מיך האָט דאָס קינד אַלץ ניט געלאָזט ריהען....? אַ כלל, וואָס אַ טאָג עלטער זיא איז געוואָרען — מעהר שלעכטער איז זיא געוואָרען! דאָס האָט זיך איהר גאָר מיט יונגלעך געוואָלט שפּיעלען אין ניסס; דאָס האָט זיא זיך נאָכגעקרימט דער פירזאָגערען וויא זיא צערעפּעט דעם פּיסק ביי דיא קנייטליך לעגען; אָט האָט זיא זיך פּליצעם, פאַר אַ גאַנצער שטיב מענשען, צולאַכט פון דער מאָמעס שלייער און האָט פּשוט געזאָגט, אַז דיא שרייבערקע געהט אַ סך שאָנער פאַרפּיצט דעם קאָפּ... אָט האָט זיא גאָר אינמיטענדעראינען אויסגעלאַכט דיא חסידים און האָט זייא געריהפען פּליאַסקעדריגעס... וכדומה אַזעלכע שטוקעס, וואָס געהער ניט צו קיין יודעשׁ קינד, און נאָך אַ מאַדעל!... איך פלעג אפילו אָפּט דיללען דעם רבי'ן וועגען דעם, און חלאַווגע פלעג מיר שטאַרק ציהעלפען דערציא; ער האָט זיא עפּעס אַזוי ליעב געהאַט, אַז ער פלעג זיך ממש אָוועקלעגען פאַר איהר ביים רבי'ן! איך זאָג דיר, פּשוט וויא איין אייגען קינד!... נאָר דער רבי פלעג אַלץ אַנטוואָרטען: .וואַרט, לעמעל, אויף אַללעמען קוממט זיין צייט! איהר עזות קוממט איהר נאָר פון איהר שאָן פּנים'ל... וואַרט זשע ביז דער אייבערשטער זאָל עפּעס אַ נס טיהן, זיא זאָל פערליערען איהר גדלות..." איך האָב עס זעהר ניט פערשטאַנען, אַז ס'איז טאַקע גאָר איבער איהר זיילדען שאָנקייט, און עס האָט מיך געקריינקט אין טיעפען האַרצען! ב'לעבען, וואָס טויג דאָס שלעכטע ביער אינ'ם שאָנעם פאַסס...? און זיא ווערט וואָס אַ טאָג ערגער!...

קערץ, זיא איז אַלט געוואָרען 10 יאָהר; זיא בליהט ממש וויא

ארויז

א רויז, און ווארפט ארויס אזוינע שטוקעס, אז ס'איז גאר ניט צום
אויסהאלטען!... מאהל דיר, אז זיא האט זיך געקענט פערגינען זאגען
אונז עלטערען אין דיא אויגען: „איי איז דער יונגער דוכס אזא שאנינקער,
אז מע מאג איהם אויסקישעו איטלעכס אבר!..." נא, פערשטעהסטי
שוין, וואס דאס איז געוואקסען?... אז אך און וועה איז מיר, אז
איך, טאטע אליין, דערצעהל דיר דאס אללעס! נישמעהר, ציינד דער-
צעהל איך עס שוין אין פריידען! ווארט, וועסטי הערען דעם איבערשטענס
נסים דורך דעם צדיק, מאריך ימים ושנים זאל ער זיין! — הער א מעשה:
ויהי היום ווערט זיא פליצעם עפעס ניט געזונד; עס געהט אוועק א טאג-
ס'איז ערגער, און אויפ'ן דריטען טאג איז זיא שוין געליגען אין איין
פייער, אז זיא ווערט ממש פערברענט! מע האט איבערגעטיהן אללערליי
באבסקי רפואות — עס העלפט ניט! דאס קינד ברענט וויא א העלליש-
פייער! — א קיצור איך האב גערופען דעם דאקטאר; ער האט זיא גיט
בעטראכט און האט געזאגט, אז דאס גליהט זיא אויף פאקקען, און
זיא איז אין א גרויס געפאהר, דערפאר וואס מע האט עס גאנצע 3
מעת-לעת פערלאזט. איך האב דאס נאר דערהערט — וואלי קיין
זאדקיוועץ צום רבי'ן; איך האב אנידערגעלעגט א פדיון און אין קערצען
איבער געגעבען דעם רבי'ן דעם דאקטערס רעד, און האב מיך זעהר
שטארק צוועינט. דער רבי האט זיך ווילד פערטיעפט אין עולמות...
און מאכט אזוי צו מיר פליצעם: „הערסטי, לעמעל! מע האט מיר
געוויזען מן השמים דאס ווארט „אש" און דיא ווערטער „פנה הדה —
פנה זוה". איי, איי! רבונו דעלמא כלא!: „אש" איז בגמטריא
„פאקען" און דיא ווערטער „פנה הדה פנה זוה" איז אויך בגמטריא
„פאקען" מיט'ן כולל... איי איי! קלויב דיר אויס, לעמעל, איינס פון
דיא ביידע: אדער זיא זאל חלילה פערברענט ווערען איבער איהר אש זרה...
אדער זיא זאל אנווערען איהר שאן פנים'ל" איך האב אין איין
ציטטערניש געאנטווארט: „רבי! לאז שוין זיין, וואס ס'וויל זיך — אביא
זיא זאל מיר לעבען בלייבען!" — „נא — זאגט דער רבי — דערפאר,
וואס דיא ביסט איין עומד בנסיון, וועט דיין מאדעל אם ירצה השם
האבען א רפואה שלמה; פאהר זשע דיא, לעמעל, באלד א היים, און
לא יאוחר פון איבערמארגען, פינקט ווען דיא פאקקען וועללען שוין
אללע זיין אנגעפוללט, וועלל איך צושיקקען מיין חלאוועצ'ן קיין
קראקאדילעוועקע צו דיר מיט מיינע סגולות און מיט מיינעם אלחש נאך
פינ'ם זיידען זצ"ל, מיט וועלכען ער וועט משביע זיין אללע שדים,
מזיקים און כוחות רעות, זיי זאלען זיך אבטיהן פון דיין קינד... און
וועט איהר אויפהענגען מיינע א קמיע אויפ'ן האלז... נאר זעה,
לעמעל, זהיר וזהיר, אז בעת אויפהענגען דיא קמיע, זאל קיין בן-אדם

גיט זיין אין שטיב, חוץ חלאוונע מיט'ן חולה!... פאהר געזונד אונ השם־יתברך וועט איהר צושיקען א רפואה שלמה בתוך שאר חולי ישראל". — איך בין אהיים געקוממען אונ האב שוין געטראפען אללע פאקען אויסגעשאטען אונ דאס קינד איז אין איין העללעש־פייער; מיין פלונית'טע האב איך דערצעהלט דעם רבי'נס ווארטער, נאר מכוח, וואס דאס קינד וועט חלילה מוזען איהר שאנקייט פערליערען... האב איך איהר ניט געדאכט א ווארט... אויפ'ן דריטטען טאג האט אפילו דער דאקטאר געזאגט, אז דאס געפאהר איז שוין איבערגעגאנגען; אונ אז מיר זאלען נאר אכטונג געבען, זיא זאל ניט בעריהרען דאס פנים מיט דיא האנד, זיא זאל חלילה ניט בלייבען געשטיפעלט... דער דאקטאר איז נאר אוועקגעגאנגען איז אנגעקוממען חלאוונע... איך געדענק'עס וויא היינט, וויא אזוי ביי זיין אריינקוממען אין שטיב, איז מיין פלונית'טע געוואהרען טויט אונ רויטה אונ איז שיר חלשות געבליבען... א פנים דאס הארץ האט איהר געביך געזאגט, אז דעם קינד וועט עפעס געשעהן נישט קיין גיטע זאך... קורץ, חלאוונע האט אבגעטיהן אללע סגולות אונ השבעות אונ וויא ער האט ארויסגענעהמען דעם רבי'נס קמיע, בין איך מיט מיין פלונית'טע אוועק אין אלקער אריין אונ טאקע תוך־כדי־דבור האבען מיר דערהארט א שרעקליכען קרעכטץ פינ'ם קינד... אונ חלאוונע האט שטיללערהייט א זאג געטיהן: „שא מיין טהייער קינד! (ביי דיא ווארטער איז מיין פלונית'טע חלשות געבליבען...) פאר דיין שאן פנים האט דיר גאטט געשאנקט, פין היינט אן, א גיט הארץ!..."
מיין פלונית'טע האט מען יאקאס דערמינטערט אונ מיין קריינדעלע האט געהאט א רפואה־שלמה, נאר זיא איז אויף אייביג געבליבען געשטיפעלט וויא א רעשעטע, אונ מיאוס וויא דער טויט... דערפאר אבער, עהרליך, גיט אונ פרומם, ממש וויא דיא אלטע רבי'צען ז"ל, נאך וועלבער זיא הייסט... וואס זאגסטו, חתן'יו אויף אזוינע גבורות הבורא...? נאר ווארט! ביסט נאך ניט פארטיג!... לאם איך נאר אויף א רגע אבדאווענען מנחה וועל איך דיר דערצעהלען דאס איבריגע... קריך אראפ וועלען מיר זיך וואשען דיא האנד אונ דאווענען מנחה."

16.

שאַן איז דער טאַטע, נאָך שאַנער דער זיידע אונ דיא כלה נאָך שאַנער פֿון זיי ביידע!

נאָך מנחה האָבען מיר זיך ווידער אויפגעזעצט אויף דער דראַבינא, אונ דער אַלטער דערצעהלט ווייטער זיין מעשה: „מיין קריינדעל —זאָגט ער— איז שוין אַלט געוואָרען 15 יאָהר; פֿון קיין שדוך פֿאַר איהר איז לא יזכר ולא יפקד: ראשית איז זיא געביך זעהר ניט שאַן, והשנית האָב איך איהר ניט צו געבען אַ גראָשען נדן, והשלישית האָבען נאָך דיא הילטייעס, דיא אַפּיקורסים אויסגעטראַכט אַ שם — ימח שמם וזכרם זאָלען זיי ווערען! — אַז בוצים מיין קריינדעל איז גאָר ניט פֿון מיר, נאָר פֿון חלאָווגע דעם רבי׳נס... נאַ, וואָס זאָגסטו, חתן׳יו, אויף אַזא חוצפית, אַזא חלול השם פֿון אַזעלכע הילטייעס, אַפּיקורסים!?.. נישמעהר דאָס אַללעסדינג האָט דווקא געפֿיהרט צום גיטען, וואָרען אַז איך האָב זיך פֿאַר׳ן רבי׳ן בעקלאָגט אויף דיא הילטייעס, האָט ער מיר געאַנטוואָרט כהיי לישנא: „שוטה שבשוטים איינער, דאָס דאַרף דיך גאָר פֿרייען, ניט קריינקען!... דיא וועלט זאָגט אַ ווערטעל: אַז דאָרט וויא הונד בוללען — איז אַ ישוב... ! אַט ווייל זיי בוללען, דיא כלבים, וועט ערשט דיין טאָכטער געהעכט אונ געקריינט ווערען ביי אַללע אונזערע אנשי שלומינו... אונ זיא וועט אי״ה בעקימען איהר זווג, אַז גאָטט אונ לייט וועללען דיר מקנא זיין! אונ דעמעלט וועט אין דיר מקוים ווערען „לא יחרץ כלב לשונו“... פֿאָהר אַ היים אונ וואַרט נאָך ציא אַ ווילע דיין זווג וועט צו דיר אַ היים קימען!...“ דער כשר׳ער, פֿרומער חלאָוונער, זאָל מאריך ימים זיין. האָט מיך אויך זעהר געטרייסט, אונ האָט מיר מבטיח געווען אויף זיינע היילגע נאמנות, אַז ער וועט דעם רבי׳ן ניט לאָזען ריהען וועגען מיר, אונ השי״ת וועט אודאי העלפען על צד היותר טוב!... אַ כלל ס׳איז אַוועקגעגאַנגען נאָך 4 יאָהר, מיין קריינדעלען געהט שוין דאָס 20־סטע יאָהר אונ פֿון קיין שדוך איז נאָך מאן דבר שמיה... בין איך שיר שיר געהאַט אַריינגעפֿאַללען אין אַ שטיקעל ספֿקות אין אמונת־חכמים, רחמנא לצלן, סאַמע דעמעלט, ווען מיין גליקק איז מיר שוין געשטאַנען כמעט אונטער דיא פֿלייצעס! אַט וועסטו הערען אונ גאַפֿען!: איך בין מיט אַ פֿערביטערט האַרץ געלאָפֿען צום רבי׳ן מיט דער מחשבה־זרה, איך זאָל איהם עפּעס כמו וויא אַ פֿאָרוויירף מאַכען אויף זיין הבטחה צו מיר... נאָר וויא איך בין נאָר אויף זיין שוועלל געקימען, טיהט ער אַזוי וויא ברוגז׳ליך אַ מאַך צו מיר:

„איי, לעמעל, ביסט שוין אויסגעוועפט! ביסט שוין געווארען פין דיא קטני-אמנה ר"ל!? הא? איך האב דאך דיר איין מאל געזאגט, אז דיין זוג וועט צו דיר אהיים קיממען — ווילסטו דעם איבערשטען צו נסיון ברענגען...? נישמעהר דיין צער איז מכפר אויף דיין טפשות... לויף זשע שוין טאקע אהיים, ווארען דיין טאכטערס זוג ווארט שוין דארט אויף דיר!"... איך בין נבהל ומשתומם געווארען אויף אזא נביאות פין א איש-אלהים אונ האב שוין גאר ניט געסמיעט צו פרעגען: וויא אזוי אונ וויא וועלל איך וויססען דעם בעשערטען זוג? אונ האב מיך שוין געלאזט אוועקגעהן; נאר חלאווגע האט מיך ארויסבעלייט אונ האט מיר געזאגט בשם הצדיק, אז פרייטאג אין קראקאדילעווקער מרחץ אויף דער איבערשטער באנק וועט זיין מיין טאכטערס זוג, אונ איך וועל איהם דערקענגען אין דיא ווערטער, וואס ער וועט אלין שרייען: „איי פארע— נאך פארע! דאס —זאגט ער— איז בגמטריא „לבי שלהבת יה"... אז דיא וועסט נאר צו איהם צוגעהן, זאלסטו איהם זאגען דיא 2 ווארטער: „במזל טוב" וועט ער שוין וויססען וואס מע מיינט, ווארען דיא 2 ווארטער זענען בגמטריא „למ"ד וי"ו... ער איז, פערשטעהסטו מיך, פין דיא ל"ו צדיקים... פאהר געזונד, אונ פערשטעה, וואס דיא האסט צוטיהן..."

כה הוה! פרייטאג אין מרחץ האב איך דעם בחור דערקענט, אונ וויא איך האב איהם אויסגערעדט דיא 2 ווארטער „במזל טוב"— איז ער געווארען מלא כעס, אונ האט א געשריי געטיהן: „הא! האט ער מיך אויסגעגיבען, דער צדיק!... נא, פערפאללען!... ער האט מיר אנגעטיהן א ספאדעק אונ דיא ווילסט מיר אנטיהן א קריינדעל!?... נאר זאלסט וויססען, אז איך וועלל דיין טאכטער ניט נעהמען אהן ר' אייביש'ס מיטצעל!... דיא 3 מינים כובע: „ספאדעק, קריינדעל, מיטצעלל" איז בגמטריא „מצנפת בד קדש" יענע מיט דיא ווארטער אונ דאס-מיט'ן כולל..."— קענגסט פערשטעהן, חתן'יו וויא נבהל-ומשתומם אונ וויא בטול ומבוטל איך בין געווארען פאר אזא צדיק יסוד עולם אז ס'האט מיר ממש אבגענעהמען דאס לשון אונ איך האב איהם שוין ניט געסמיעט צו בעטטען צו זיך אויף שבת.... כ'לעבען, וויא קיומט אזא מגושם, אזא זונדעגער בשר ודם וויא איך צו'ן אזא קדוש-עליון, צו'ן אזא אור עולם!.... נאר ער האט מיך שוין אליין גיהאפ געטיהן ביים ארבעל אונ האט מיר אזאג געטיהן כהיי לישנא: „נא, קימם צו דיר אויף שבת! אונ אז דעם בורא עולם איז ניחא איך זאל דיין איידעם זיין — איז מיר אודאי ניחא, נאר זהיר וזהיר, אז דיא וועסט מיך חלילה פאר איימעצען אויסגיבען ... דעמעלט שפיעלסט דיא מיט דיין גאנץ בני-בית מיט'ן לעבען!... קומם זשע גיכער, ווארען דאס בת-קול

שרייט שוין מסוף עולם ועד סופו „לכה דודי לקראת כלה!“ ... „מיר זענען געקימעמען אהיים, אפגעפראוועט דעם שבת, און מוצאי-שבת נאך הבדלה איז געווען תנאים צו מזל ... נאר מיין פלונית'טע ע"ה האט, אין גיכען נאך דעם, אבגעגיבען דעם איבערשטען איהר כשר'ע נשמה, נאך א לאנג, לאנג פערביטטערטעס שטילשווייגען און טשאכנען אין זיך ... א גיטע מליצה זאל זיא דארט זיין פאר אונז אללע!“

— זענט איהר, הייסט עס דער כלה'ס א זיידע? האב איך איהם געפרעגט — „יא יא! — זאגט דער אלטער מיט א שמייכעלע — און דעם גאנצען ספור האב איך דיר דערצעהלט אקעגען דעם נאר, מחמת וועדליג איך זעה ארויס ביסטי נאך גאר א קינדס, און אין מיטטען דעראיינען קענן דיר נאך אפשר דיא כלה ניט געפאללען ... זאלסטי וויססען ווער און וואס דיין מחותנת'טע איז? ... און וע' כלם ווער דיין מחותן איז? ... און אז אזא קדוש-עליון האט ניט געקיקט אויף א שאן פנים'ל — מאגסטי אודאי ניט קיקען! ... דיא מיינסט אפשר, אז דאס בריוועלע צום טאטען האט דער מחותן געשריבען? חס מלהזכיר! פאר כל הון דעלמא וויל ער זיך ניט נתגלה מאכען אליין, ביז דיא רעכטע צייט וועט קימען, ווען ער וועט מן השמים נתגלה ווערען ... און דאס בריוועלע האט אונזער רב געשריבען פאר איהם, אויך א ווילדער ירא ושלם, טאקע דעם רבי'נס א שלישי ברביעי — דיא פערשטעהסט? ...“ און אזוי רעדענדיג זענען מיר אריינגעפאהרען קיין קראקאדילעווקע.

דיא גמרא זאגט: „איזהו עשיר שמח בחלקו? כל שיש-לו בית-הכסא סמוך לשלחנו“ — אט א דער שמח בחלקו איז מיין מחותן געוועהן נאך מיט א יתר שאת: ער האט געוואינט כאמע אונטער דער באד, טאקע ממש לייבען דעם עשירות ... און ניט גאר איינער, גאר 12! ... אין שטיב איז ניט בעססער געוועהן וויא ביי נחמן טראסק אין חדר, נאר מיט איניגע שנוים: דיא סטעלי נאר וואס אויף איינציוואלגערען זיך; כמעט אללע טאפליעס אויסגעשלאגען און פערשטעקט מיט פערפישטע קישעלעך, א לאקשען-טאפ, א דנא פין א דיישקעלע און מיט א טשו-לענט-בריטעל; אינ'ם מיטטעלסטען באלעק איז געוועהן 4 קרוטשאקעס, וואס אויף איינעם איז געהאנגען א וויעגעל, אויפ'ן אנדערען — איין איבער-געקעהרט שטריימעל, וואס האט שוין א פנים געהאט פין א קרענצעל היפקע ... אויפ'ן דריטטען — א פאר-א-יאהריגער לולב מיט הדסים און אויפ'ן פערטען — א טארבעלע מצה-שמירה ... דיא דיישקע וואססער מיט דער פאמייניצע — דייקע אויף דער טיהר, וואס צום אלקעריל ... דער מחותן, אין א הולך ממש בגדי-מלכות ... האט מיר אבגעגיבען שלום;

דיא געשטיפעלטע מחותנת'טע האט צו מיר א שאקעל געטיהן מיט'ן קאפ, מיט א פערפינסטערטען פערצווייפעלטען שמייכעל אויף דיא טויט־בלויע ליפען; דאס איבריגע בני־בית האבען זיך אויך, וויא עס איז, געגריסט צו מיר אונ איך האב מיך ממש מחיה געוועהן, וואס איך בין אריינגעקוממען אין א שטיב פין אללעם גיטען! .... איינס האט מיר נאך געפעהלט: דיא כלה האב איך געוואללט זעהן! — איך ווארף אויגען אויף אללע זייטען אונ איך זעה זיא נישט .... דער זיידע האט זיך, א פנים, אנגעשטויסען, וואס איך מיין, אונ מאכט אזוי צו מיר: „דיא זיכסט אודאי דיא כלה, א יא? — אט איז זיא פאר דיינע אויגען!“ — אוי, א דונער האט מיך דערשלאגען! שעללט אייך פאר: ניט גענוג בין איך קיין עין־הרע געוועהן א בעל־קומה, אפשר גראססער מיט א קאפ פין א הונד .... האט זיא נאך אויסגעזעהן אקעגען מיר וויא א פליידערמויז אקעגען א אדלער! איך זאל געוועהן האבען אין דיא עלענבויגענס אויגען — וואללט איך איהר אפשר געקענט קיקען גלייך אין פנים אריין .... גישמעהר וואס זאג איך „אין פנים אריין“? אז דאס קאפעל איז כמעט געליגען צווישען 2 עוקר'ס, וויא דיא הארבעס ביי א ווערבליוד, אזוי אז מע וואללט עס בסך הכל גאר גאנץ לייכט געקענט דורכזעהן דורך א לעכעל פין א זאק־גאדעל .... היינט וויא האט איהר שוין א פנים .... ? בינו לבינו טיהט זיא דער זיידע א פרעג: נא, צייטעלע, (עס וואללט שוין גלייכער געוועהן „שרייטעלע“ ....) געפאללט דיר עפעס דער חתן? זאלט איהר געוועהן הארען דעם אויסגעשטעללטע אנטווארט אויף א מין קל'כען, וויא א סקרופ פין א טיהר: „אבי ער געפאללט דעם טאטען!“ .... אונ איז באלד אנטלאפען אין קעך אריין; דאס קל'כען מיט דעם אנ־טלויפען איז מיר פארגעקוממען דיא קארטינא פינ'ם חדר, וויא אזוי עס יאוועט זיך ביינאכט דער לץ, וואס האלט זיך איף אונטער דיא לעטאקעס פין א פיסטער מיהל .... אונ איך בין, אין געהאקטע ווינדען, געבליבען שטעהן, אז איך האב ניט געוויסט, וויא בין איך אין דער וועלט! ?... אונ האב ביי זיך אליין א פנים געהאט, פינקט א שטייגער, וויא א דאס ביכעל מיינס וועט א פנים האבען ביי איין אויסלאנדערשען יודען, אדער אפילו ביי איין געבוירענעם אדעססער יודישען אריסטאקראפ, וועלכען, אז מע דערצעהלט יא א מאל פין א פוילישען־גיטען יודען גלאנצט ער אויס א פאאר באלעכעס אונ מיינט, אז מע רעדט עפעס פין א וואלפקולאק מיט הארנער אויף דער פאטוליצע ... ער לאכט אויך גלייך מיט אללע, נאר פרעגט איהם בחרם: וואס ער לאכט? וועט אויס־קוממען דאס לאכען פין דער סטרוישעווקער יודענע ביים דערטרייגקענעם... איך זאג אייך דעם אמת, מיינע ליעבע לעזער: איך וויים ניט בנאמנות, אין וואס פאר א זכות אזעלכע מענשען לעבען?... וויא אזוי קינדלען זיי

אָהן דֶעם רֶבִּי׳נס מוֹפְתִים...? וְויא אַזוֹי עֶקְסִיסְטִירֶען זֵיי אָהן שְׁמִירוֹת אוּנ קְמֵיעוֹת...? וְויא אַזוֹי מַאכֶען זֵיי מִיט׳ן פְּרֵייז שַׁאכֶער מַאכֶער אָהן דֶעם רֶבִּי׳נס הַסְכָּמָה דַארוֹיף...? פִין וַואנֶעט נֶעהמֶען זֵיי שֶׁפַע, בְּרָכָה וְהַצְלָחָה, אַז זֵיי חָאפֶּען קֵיין מָאל נִיט קֵיין שׁוֹרִים מִיט אַ״ב חֲלוֹת-פֵּייגֶעלֶע...? בִּכְלָל פֶערְשְׁטֵעה אִיךְ נִיט: וְויא אַזוֹי אִיז מֶען עֶס יוּד אָהן אַ שְׁטִיקֶעל הִתְלַהֲבוּת, הִתְפַּעֲלוּת, אַ בְּרֶענֶן, אַ צוּפּ אוּנ אַ חֲסִידִי׳שֶׁען בְּרִיה...! אוּנ וַואס וֵויסֶען גָאר נִיט דֶעם טַעַם-גַן-עֵדֶן, דֶעם תַּעֲנוּג-רוּחָנִיי פִין אַ חֲסִיד׳עשׁ רִיקוּד׳ל, פִין אַ פַּאנְטָאפֶעל אִין אַ פְּרֶעמְדֶען וְויא-הֵייסְט-מֶען-עֶס... פִין אַ קְרַאטְץ אִין בֵּיזֶעם, אַ טְשֶׁעכֶעוֶוע בֵּיי דֶער הֶרִיבֶּע אוּנ אַ רִיהר דֶעם רֶבִּי׳נס שְׁפִּיטְץ-פִינְגֶער... וְכַדוֹמֶה...? הַיינְט וָואס פַאר אַ פָּנִים קֶענֶן בֵּיי זֵיי הָאבֶען אַזַא מִין בִּיכֶעל...? אָט, זֶעהט אִיהר, בֵּיי אֵייךְ, מֵיינֶע טְהֵייעֶרֶע פּוֹילִישֶׁע יוּדֶעלֶעךְ, הָאט דָאס גָאר אֵיין אַנְדֶער וֶוערְטָה! אֱמֶת טַאקֶע, פִין אֵיין זֵייט, וֶועט אִיהר מִיר פֶערְשֶׁעלְטֶען מֵיין גֶעבֵּיין, אוּנ דִיא גִיטֶע-יוּדֶען וֶועלֶען מִיךְ מַחֲרִים זֵיין בָּזֶה וּבַבָּא, אוּנ וֶועלֶען זִיךְ אֲפִילוּ נִיט פוֹילֶען אַרוֹיסְצוּגִיבֶען אַ הֶתֵּיר אוֹיף מֵיין בִּיסֶעל וַואסֶערִיג בְּלוּטט אוּנ אַ הֶכְשֵׁר אוֹיף מֵיין תָּם׳וַואטֶע נְשָׁמָה׳לֶע בְּאוֹפֶן, אַז פִין מֵיין פֶערְשְׁטִינְקֶען גוּף׳ל זָאל עֶרְגֶעץ וֶוערֶען פְלִיצֶעם אַ גַל שֶׁל עֲצָמוֹת... דֶערְגֶעגֶען אָבֶער, פִין דֶער צְוֵוייטֶער זֵייט, וֶועט מֶען מִיר אָנְווינְטְשֶׁען אַ פִילֶען פָּאדֶעלֶעק מִיט בְּרָכוֹת, אוּנ אַ סַךְ וֶועלֶען מִיר נָאךְ אֶפְשַׁר טְרָאגֶען פִּדְיוֹנוֹת מִיט קְוִויטְלֶעךְ „לְהִתְפַּלֵל עַל הַצַדִיקִים וְעַל הַחֲסִידִים וְעַל הַגַבָּאִים וְעַל הָאֵיינִיקְלִיךְ וְעַל הָרֶבֶּ׳קֶעלֶעךְ וְעַל הָרֶבִּי׳צֶענֶם, וְעַל הַחֶבְרָה בְּארְשְׁט וְכָל הַנִלְוִים עֲלֵיהֶם... זֵיי זָאלֶען הָאבֶען אַ רְפוּאָה שְׁלֵמָה אוֹיף זֵייעֶר מְסוּכָּן׳ם חוֹלֵי-הַנֶפֶשׁ אוּנ הִשְׁתּוֹלְלוּת-הָרוּחַ בְּתוֹךְ שְׁאָר חוֹלֵי יִשְׂרָאֵל אָמֵן“...

17.

אַ פֶּסַח מִיט אַ תּוֹרָה גָאר פְּלָאוֹת בְּנֶאֱמָנוּת, אוּנ צוּם פֶערְבֵּייסֶען אַ פִּנְקָס מִיט תַּקָנוֹת.

עֶרֶב פֶּסַח אִין מֶרְחָץ הָאבּ אִיךְ מִיךְ אִיבֶּערְצֵייגְט, אַז מֵיין מְחוּתָּן אִיז טַאקֶע בֶּאֱמֶת אַ נִסְתָּר פִין דִיא ל״ו: בְּעֵת אִיךְ בִּין גְלֵייךְ מִיט אִיהם אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען פִין דֶער שְׁוִויטְץ-בָּאד אִין פִירְהֵייזֶעל אַרַיין, זִיךְ אָבְּ-קִיהלֶען, הָאט עֶר עֶפֶּעס אוּנְטֶער דִיא הָאנְד נִיט גֶעמֵייעט... אוּנ דָאס הָאט עֶר זִיךְ אַרוֹיסְגֶעחָאפְּט אוֹיף אַ אוּנְטֶערְטִיהרֶעל, אַהִין, לִינְקְס, אוּנְטֶער

דער וואנד און האט זיך דארט געשטעלט קוקען אין א שפאריגע פון א פערשאליעוועט פירוואנדעל... בוצים ער האט נקבים קטנים... ערשט חול המועד בין איך געוואר-געווארען, אז דאס פירוואנדעל, קוממט אריין אין וויבערשען באדעל אריין···· נישמעהר גערה ווייסס, וואס אזא פערבארגענער צדיק מיינט דערמיט····? א כלל דער פסח איז געוועהן כיד המלך: אין שטיב איז געוועהן ריין חאטש מיהלשטיינער קלויבען···· און פאר וואס זאל דען ניט זיין ריין אין אזא גראמקייט, אהן עין-הרע? מאהלט אייך, א שטיב מיט איין אלקער אודאי אזוי גרויס וויא די גרעסטע סוכה אין פוילען···· נא? וויפיעל איז דען איינגאנצען דעם מחותנ'ס בני-בית געוועהן?: דער מחותן מיט דער מחותנת'טע,[2] אויסגעגיבענע זיהן מיט זייערע ווייבער און[5] קינדערליך, מיין כלה, איך, דער זיידע און דעם מחותנ'ס[3] קליינע קינדער···· נא, וויפיעל דארף דאס אלעס פערנעהמען····? היינט איז דאך נאך עפעס דא א קעך מיט איין אויפ'ן-יאנג-אונטערען-אויוען···· א.ג. וויא איז דער אונטערען-פריפעטשיק····? נא, און פון מאבלים און משקהות איז דאך אודאי ניטא, וואס צורעדען! דער מחותן איז אללע פאר-פסח געפאהרען מיט'ן רב אויפ'ן פאוועט נאך מעות-חטים צו די רענדארעס, און אין איין וועגס פלעג דער רב דערוויול אנברענגען, פון זיינעט וועגען, א פאאר הינדעקעס, עטליכע גאנזליך, א האלב צעהנדלינג קאפהינער און א פאאר קארעץ קארטאפליעס···· מיט'ן דרך הטבע האט דער רב דעם מחותן אויך עפעס אראבגעגיבען דערפון···· א חוץ, וואס ער האט אבגעלאטכענט פונ'ם רב בלא ראיה···· אזוי, אז קוממענדיג א היים פלעג ער אנברענגען אזא בארג, אז ער האט עס געמוזט אזש מיט ביידע האנד, קוים אין איין מאל פערנעהמען פונ'ם וואגען אין שטיב אריין! און איהר מוזט וויססען, אז מיין מחותן איז געוועהן א גבר נאך מעהר וויא א נסתר····היינט קעננט איהר פערשטעהן, וויא אזוי מע איז, אהן עין-הרע, צוזעטצט געווארען עססענדיג גאנץ פסח? ···· אז מע האט אזש ניט געקעננט מיט די פיסס פלאנטען···· נא, און ראזשינקעס-וויין האט זיך דאך אודאי געגאססען אויפ'ן שטיין! ווארען די מחותנת'טע האט אין גאנץ קראקאדילעוועקע געשעט'ט פאר דער ערשטער בריה'כע אויף שטעללען ראזשינקעס-וויין; פון א פינט ראזשינקעס איז ביי איהר תמיד אויסגעגאנגען העבער[5] עמער לויטער, געזונטע, ריינע וואססער! אללע מאנסבלען אין שטיב האבען געגעססען שמירה און די ווייבער-מצה'דיגס, און האטשע אללע קראקאדילעוועקער שמירה'ניקעס, און מיך אויך אין כלל, האבען מיר ערב-פסח איינגענעהמען רוצען-איעל צום אבפיהרען דעם חמץ — פריטאה האט דעם מחותנ'ס עלטערער זיהן ניט געקעננט אויסהאלטען און האט, טאקע דעם ערשטען טאג פסח, ארויסגעגנב'עט א מצה'דיג קניידעל פונ'ם

זאד , און איז אריינגעלאפען אין בית-הכסא עס אויפעססען, אז פון איילעניש און פון לורקייט איז ער שיר דערווארגען געווארען! ···· א גליקק, וואס מיין נסתר האט אפגעהמען זיין קלינגעל ··· און האט איהם אויסגעריססען בחזקה פונ׳ם מלאך-המות האנד ארויס ····

שביעי של פסח האט מיך דער מחותן געפיהרט גוט יום טוב ביטטען צום רב, און דער רב האט אזא זיססע תורה נאכגעזאגט פונ׳ם רבי׳נס וועגען, אז אייביג וועט זיא מיר פונ׳ם זכרון ניט ארויס! ···· הערט און שטוינט: „פסח — זאגט ער — איז בחינת חתן „משום שפסח על בתי בני ישראל“ ווייל איטליכער חתן געהט זיך הערום געזעגענען פאר דער חופה אין דיא יודישע הייזער נאך דרשה-געשאנק ···· און כלה איז בחינת מצה; מצה איז טייטש „קוכען“ און קוכען בלע״ז הייסט „אהבה“ וויא זייא ריהפען עס: „קוכאנא“ — דאס איז כלה, בבחינת „אהבת כלולותיך“ ···· פונ׳ם יחוד חתן וכלה קוממט הערויס א קינד, בחינת מרור-דאס מיינט מען היינטיגע קינדער, בעונותינו הרבים, וואס געהען אראב פונ׳ם אלטען דרך, און פערביטטערען דיא עלטערען זייערע יאהרען ···· און דאס קוועשט דער בעל-הגדה דייקע „זו“: „מרור זו שאנו אוכלים על שום מה“; גלייך וויא עס וואללט געשטאנען: „מה אנו אוכלים שום על מרור זו?“ — צו וואס עססען מיר קנאבעל אויף היינטיגע קינדער ···· ? כידוע על פי הגמרא, אז פרייטאג צו נאכטס דארפמען עססען שום ···· אבער אז היינטיגע קינדער וואקסען דאך אויס גוים — צו וואזשע הייססען מיר נאך קנאבעל צוליעב זיי ···· ? איז א תרוץ דאראף: „משום שמררו המצריים את חיי אבותינו“ — ווייל דיא מצריים האבען געמאכט קינדלען (שמררו) אונזער עלטערין, מיט׳ן גיבען זיי א סך קנאבעל ···· וויא דער פסוק זאגט „את השום ואת הבצלים ···“ איבער דעם מוזען מיר עס היינט אויך טיהן פאר זכר ליציאת-מצרים ···· און דאס איז ווייטער מרמז דער בעל-הגדה „בחמר ובלבנים אשר עבדו בהם בפרך“ דאס איז געזאגט אויף היינטיגען דור, וואס דיא קינדער דיענען דיא עבודה זרה „בחמר“ — מיט גאללע חומריות „ובלבנים“ און מיט דיא ווייסע מאנישקעס, וואס דאס קוממט נאך פון דעם אלטען זימת-מצרים, בחינת „חמור“ און בחינת „לבן הארמי“ ···· נאר מיר האפפען צו קודשא בריך הוא, אז מיר זאלען עס נאך מתקן זיין דורך דיא „רפ״ך“ נצוצות הקדושים, וואס ליגען אין דעם זימת מצרים, כידוע ליודעי חן ···· און דאס מיינט מען מיט׳ן „בפרך“ ···· און דאריבען לעגען מיר דעם מרור אקעגען דער ביצה, כדי מתקן צו זיין דעם חטא פון „ביצת-ישראל-ממצרים“ ··· נא, פערמאגען אללע זייערע געבולבעטע און אויפגעלעערטע אזא גילדענע תורה, אזא טהייערען שאטץ?! ···· אסור בנאמנות! ····

אִסְרוּ-חַג, פַאר'ן פָאהרֶען, אִיז גֶעקִימֶען צוּ מִיר אַ גַאנְצֶע חָאפְּטֶע יוּנְגֶע-לַייטְלִיךְ מִיט בַּחוּרִים, מִיט עֶפֶּעס אַ מִין סֵפֶר אוּנְטֶער דֶער פַּאכְוֶוע בַּיי אֵיינֶעם, אוּנ זָאגֶען מִיר: בַּאֲשֶׁר, אִיךְ וֶועלל דָאךְ אִין גִיכֶען אי"ה וֶוערֶען אַ קְרָאקָאדִילֶעוֹוקֶער יוּנְגֶער-מַאנן (אַ גְדוּלָּה אוֹיף מִיר! ....) ווילְלֶען זַיי, אִיךְ זָאל מִיךְ אַיינְשְׁרַייבֶּען אִין דֶעם פִּנְקַס פוּן זַייעֶר „חֶבְרָה אָסוּר לְדַבֵּר בְּשַׁבָּת"....
מִיט'ן דֶרֶךְ הַטֶּבַע בִּין אִיךְ בַּאלְד מוּסְכָּם גֶעוֶוארֶען דַארוֹיף, אוּנ זַיי הָאבֶּען מִיר פָארְגֶעלַייעֶנְט אַללֶע תַּקָּנוֹת פוּן דֶעם פִּנְקַס, אוֹת בְּאוֹת:

פִּנְקַס דַּחֲבוּרָא אָסוּר לְדַבֵּר בְּשַׁבָּת:

„אִיתָא בְּזֹהַר הַקָּדוֹשׁ: כְּגַוְנָא דְאִינוּן מִתְיַחֲדִין לְעֵילָא אוּף הָכָא אִיהִי אִיתְאַחֲדוּת לְתַתָּא בְּרָזָא דְאֶחָד" וְכוּלֵי .... לָכֵן הִסְכַּמְתָּנוּ כֻּלָּנוּ הַחֲתוּמוֹת מַטָּה, שֶׁלֹּא לְדַבֵּר דִבְרֵי-חוֹל בְּשַׁבָּת, כִּי כָּל יִחוּד הוֹלֵךְ בִּשְׁתִיקָה, כְּמַאֲמַר הָאֲרִ"י ז"ל: „יְחַבֵּק לָהּ בַּעֲלָהּ וּבְסוֹדָא דִילָהּ".... וד"ל .... וְכָל הָעוֹבֵר עַל הַתַּקָּנוֹת הנ"ל, יְהֵי בְּאָרוּר וְיִשְׁכֵנוּ נָחָשׁ!...."

וְאֵלּוּ הֵן הַתַּקָּנוֹת:

א.) פִּין נָאךְ לֶעכְט-בֶּענְשֶׁען בִּיז נָאךְ הַבְדָּלָה טָאר מֶען נִיט אוֹיסְרֶעדֶען קַיין שׁוּם דְבַר-חוֹל אֲפִילוּ פִּין פִּקּוּחַ-נֶפֶשׁ וֶועגֶען ....

ב.) דִיא דִבְרֵי חוֹל, וָואס חַאפֶּען זִיךְ אַרוֹיס בַּיים דָאוֶונֶען מֵחֲמַת הִתְלַהֲבוּת אִין עֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא, זָאלְמֶען בַּאלְד נָאךְ זַיי אוֹיסְשְׁפַּייעֶן אוּנ זַיי זָאגֶען אוֹיף לְשׁוֹן קוֹדֶשׁ, כְּדוֹמֶה לְמָשָׁל: דִיא וֶוארְטֶער „טַאטֶע זִיסֶער" זָאל מֶען זָאגֶען: „אָבִי מָתוֹק"; „לֶעבֶּעדִיגֶער פַאטֶער" — „אָבִי חַיִּים" — „אַללְמֶעכְטִיגֶער גָאטט" — „כָּל מַעֲשֵׂה אֱלֹקִים" וְכִדוֹמֶה ....

ג.) דִיא גַאנְצֶע צַייט, וָואס מֶע אִיז אִין מֶרְחָץ שַׁבָּת, אִיז דָאךְ נִיט כְּדַאי צוּרֶעדֶען לְשׁוֹן-קוֹדֶשׁ — זָאלְמֶען גָאר לַחֲלוּטִין שְׁווַייגֶען, אַ חוּץ דִיא וֶוארְטֶער „מִקְוֶה" „הַכָּנוֹת" אוּנ „בֵּית-הַכִּסֵּא".

ד.) אֲפִילוּ קַיין פְּרָאסְטֶע נָאמֶען זָאל מֶען נִיט רִיהפֶען אוּם שַׁבָּת, אַ שְׁטֵייגֶער „נְחוּם'צִי, אִיצִיק, הֶערְשְׁקִי, יָאסֶעלֶע, מֶעכְצִי; קְרֵיינְצִי, גָאלְדֶע, זִיסֶעל, וְכִדוֹמֶה .... זָאלְמֶען רִיהפֶען „אַחֲרָיו-אֵל, רוּתְחִין, צְבִי-פְּרָה, הֶן-סֶלָה, אוֹתִי-אֵל; עֲטָרָה, זְהָבָה, מְתוּקָה וְכִדוֹמֶה ....

ה.) נָאטְהִיגֶע וֶוערְטֶער וִויא אִין לֶעבֶּען אַרַיין זָאלְמֶען אוֹיסְפִיהרֶען אוֹיפ'ן ווִינְק, אוּנ גָאר בַּיי אַ נוֹיטָה מֶעג מֶען זָאגֶען „אִי נָא".

ו.) אַללֶע שַׁבָּת'דִיגֶע מַאֲכָלִים זָאלְמֶען אוֹיךְ נָאר רִיהפֶען אוֹיף לְשׁוֹן-קוֹדֶשׁ, לְמָשָׁל: „פַארְפוּלל, צוּמֶעס, לֶייבֶּערְלִיךְ, קִיגֶעל" וְכִדוֹמֶה: לִפְנֵי-מָלֵא, אֵל-מֵת, חַי-יוֹשֶׁר, פָּרָה-מָרָה א. ז. וו.

ז.) אַז אַ גוֹי וֶועט עֶפֶּעס פְרֶעגֶען, זָאלְמֶען אִיהם אֶנְטְוֶוערֶען: „אָסוּר לְדַבֵּר בְּשַׁבָּת"; אַז עֶר ווִילל אָבֶּער שְׁלָאגֶען — זָאלְמֶען אִיהם זָאגֶען: „רָשָׁע,

שאבעש

שאבעש! ···· אונ איהם ווייזען מיט דיא פינגער אויף דעם מויל ····

ח.) אללע חברה-לייט זענען מחויב איבערצוגיבען איינס דעם אנדערען אללעס, וואס איימעצען וועט איינפאללען א מין שווערע העתקה פון יודישע אויף לשון-קודש ווארטער אונ מע איז מחויב יומם ולילה צו צוטראכטען א זעלכע ווארטער, וויא למשל: „מויל-מעהל — פה-קמח; אונטער-חזן — חזן-אחור; שטריימעל — תבן-פרסה; זייגער — יונק הוא ···· וכדומה.

ט.) דאס גלייכסטע איז מע זאל זיך גאר אבהיטען פון רעדען אום שבת אפילו לשון קודש אונ נאר זעהען אויסקיממען אויפ'ן ווינק אונ מיט פערשיעדענע סמנים למשל: אפילו אויף „אונטער-חזן" איז אלץ גלייכער צו האלטען איין האנד אונטערען גארגעל אונ איינע ביים אחור ····

י.) נאר דעם רבי'ן מאג מען אונ מע איז מחויב צו ענטווארטען אויף פראסט יודעש, ווארען שבת איז נאר „אות היא לעולם" וצדיק יסוד עולם! ····

פאר'ן פאהרין א היים, ביים געזעגנען זיך, האט דער מחותן מיך געגיבען א גרויסען, אבגעבארעטען קעלבערנעם תפלים-זאק, מיט דיא ווארטער: דיא דארפסט דאך באלד חתונה האבען; שיינק איך דיר, מיין קינד, א דעם תפלים-זאק, וואס איך האב איהם בירושה נאך פינ'ם גרויסען ר' גאד'ן, וואס ער האט איהם פון זיינעם איין עלטער-זיידען, וועלכער האט איהם בפרוש געזאגט, אז זיינער איין עלטער פעטער האט איהם אליין געקויפט אין צפת פון א גרויסען קדוש-עליון ···· איך האב באהבה צוגענעהמען דיא זיססע מתנה אונ בין, טאקע מיט דער איינענער דראבינא, אן היים געפאהרען, נאר שוין ניט מיט'ן זיידען, נאר מיט א גוי להבדיל··· נאר קיממענדיג א היים איז געווארען א געשריי עד לב השמים: דער גוי מאהנט שכר עגלה אונ שווערט וויא א בארג, אז דער מחותן וועט איהם ניט צאהלען ···· אונ דער טאטע האט ניט א גראשען ביי דער נשמה אונ וויל טאקע פשוט ניט בעצאהלען, פאר אזא-נ-עזות פינ'ם מחותן געגען איהם ···· קערץ, מע האט פערזעטצט ר' אייביש'ס מיטצעל בתנאי, אז דער מלוה זאל אויך פאהרען אויף דער חתונה, אונ דארט בעקיממען פינ'ם מחותן זיין געלט ··· אונ מע האט בעצאהלט דעם גוי, אונ מע הייבט זיך אן צוגרייטען אויף דער חתונה ····

.18

א 13=יאהריגען בחור כ'לעבען שוין צייט איהם חתונה מאכען—וועט ער זיין א לייט!

וואס זאגט איהר, מיינע טהייערע לעזער? איז שוין צייט א 13=יאהריגען בחור וויא מיך חתונה צו מאכען, הא? ···· יא? ···· צו גיין! ? — איהר שווייגט ··· ? מיין טאטע מיט'ן מחותן שרייען שוין נאך צוריקק מיט א יאהר, אז ס'איז שוין צייט-אונ איהר שווייגט ···· ? איהר זענט זיך ערשט מיישב, א פנים, וואס צו אנטווארטען ···· ? הארט זשע אויס, מיינע ליעבע: איך בין אזוי קליין וויא איהר כ'לעבען ···· איך פערשטעה גאנץ גיט, וואס אייער שווייגען בעטייט ···· ! דאס הייסט וויא אייער רעדט: „קיק איהם נאר אן, דעם לייטישען פערשוין, וועהמען מע גיט דא א ווייב!? ער איז דאך נאך פין דיא קינדערשע שיכלעך ניט ארויס!“ — א יא דאס טראכט איהר! ···· איז דאך עס ערשטענס מחילה א גרויסער ליגען; איהר ווייסט דאך זעהר געזונד, אז איך געה שוין א פאאר יאהר אינ'ם טאטענס פאנטעפעל — נמצא, אז איך בין שוין פין דיא קינדערשע שיכלעך לאנג ארויס ···· אונ דאס, וואס איך געפעלל אייך ניט פאר קיין לייטישען פערשוין — דאס ארט מיך שוין גאר ווייניג וואס — אבי איך געפעלל, ברוך השם, דער כלה מיינער! אט פרעגט זיא אינמיסטען — וועט איהר שוין הארען! זיא זאגט; „א כפרה אללע דאטשיגעס פאר מיין מינדסט נאגעל!“ א סימן האט איהר: זיא האט אליין געזאגט דעם זיידען, אז זיא האט זיך פער־ליעבט אין מיין שטן ···· א יא איהר לאכט? ···· אונ ביי מיר איז דאס זעהר צו גלעבען: איהר זאלט זיך אמאל פרווען צוקיקען צו א פוילישׁ חניאקעל, בעת ער געהט אין גאסס ווען דיא זינן שיינט אונ א ווינדעל בלאזט איהם אקעגען פנים — וואלט איהר, כ'לעבען, אנ־געקוועללט קיקענדיג וויא אזוי ער לעגט זיך אויס אויף זיין אייגענעם שטן!: וויא דיא 2 לאנגע גרייזעליך, וויא 2 פלעכטליך, פליהען אין דער לופט אונ דאס צאפען-בארדעלע טארטשעט פאראויס; דיא פאלעס פינ'ם קאפטענדעל שפרייטען זיך אויס וויא 2 פליגעל פין א זשוראוועל אזוי אז מע זעהט בולט דיא פאאר ליטקעס וויא 2 מאקאהינעס אויף וועלכע עס באמבלען זיך דיא בענדליך פין דיא ווייסע תחתונים, אונ ביי יעדען שפאן טהיילט זיך אפ אויפ'ן שטן דיא פיאטע פינ'ם פאנטאפעל אויף איין צרשין דיא לאנג, צווישען וועלכע עס חאפט זיך אללע מאל ארויין דיא זינן ··· אונ בייא יעדען מאל אנטרייטען מיט דער פיאטע

צוריקק

צוריקק, קלעממען זיך אריין דיא פעדערשטע ציצית פינ'ם טלית קטן אין
פאנטעפעל אריין אונ דיא אונטערשטע ציצית ציהען זיך אויס אין דעו
לופט, פונקט וויא דיא צווייא פיסס פון א טשארנעהוז בעת פליהען ....
אט א דיא גאנצע קארטינא זעהט מען אויפ'ן שטן מיט אללע איהרע
פישטשעוקעס .... נא ? קענן מען זיך אפשר ניט פערליעבען אינ'ם שטן
פון אזא שאנער, זיססער פיגור .... ? היינט פערשטעהט, או אין מיין
שטן איז זיך נאך א סך לייכטער געוועהן צו פערליעבען, ווארען איך בין
דאך אליין געוועהן א קליינער אונ געטראגען האב איך א גרויסע
פאאר פאנטעפעל מיט נאך א גרעססער מיטצעל אזוי, אז פון מיין פיגור
האט מען טאקע מעהר ניט געזעהן וויא א שטן ! .... נא ? זנאטשעט שוין
עפעס אייער לאבען אומשטיינסגעזאגט ? .... איי וואס ? — וואס „וואס“ ?
איהר וועט אפשר זאגען, אז איך וועלל קיין פרנסה ניט קעננען גיבען
א ווייב ? הא ? .... ? — הא, חא, הא ! מעהר קיין דאגות זאל איך ניט
האבען, וויא דיא דאגה ! .... אודאי פאר דיא, וואס ווערען מגודל אין
דיא שקאלעס אונ קוקען זיך ניט איין דאריבער אין דיא הנהגות פון
יערע עלטערען אין שטיב, אודאי איז דאס ביי זיי א דאגה: זיי מיינען
אויף דער אמת'ן, אז זייא דארפען הארעוועו אויפ'ן ווייב; שלאגען זיך
קאפ אין דער וואנד אונ צושטעללען דער פאמיליע פון כל טוב; מיר,
חסידי'שע קינדער אבער, ווערען מגודל אין דער הייס, אונ מיר זעהען
ברוך השם, וויא אזוי טאטע מאמע פיהרען זיך בכל תפוצות ישראל
אין פוילען — ווייסען מיר שוין דאנקען גאט וואס הייסט פרנסה גיבען ?
אט וויא למשל מיין טאטע, זאל מאריך ימים זיין, האט זיך דאס גאנצע
לעבען זיינס גאר אבגעגיבען פינ'ם רבינ'ס וועגען, אונ דיא מאמע,
זאל לעבען, האט מפרנס געוועהן דיא שטיב, איי פון וואס ? — פון וואס
ניט .... ?: פון קנייטליך-לעגען, פון גאארען מעסטען, פון עין-הרע'ס
שפרעכען, פון באבסקי סגולות אונ רפואות גיבען, פון מצות קאטשען,
זאקען ארבייטען, פון באבערייי, פון סארוועריי אונ פון טיקקעריי, אונ
דאס איבעריגע פינ'ם קראמעל .... דערציא נאך פיהרען א שטיב, זייגען
אונ ניאנטשען קינדער, קאכען אונ באקקען, מארעזשען אונ לאטען,
הייצען אונ טראגען פאמיינעצעס, אונ אללעס, וואס צו'ן א שטיב גיהער —
אונ נאך דעם אללמען, אז דער טאטע פלעגט, קיממענדיג פינ'ם
דאווענען, חלילה אמאל ניט טרעפען פארטיג דעם אנבייסען, האט זיא
שוין געהאט איהר עהרליך אויסקימעניש .... אונ זיא האט עס מקבל
באהבה געוועהן, אונ האט איהם נאך דעם גראססטען כבוד אבגעגיבען:
דאס שאנסטע שטיקעלע פיש, דאס בעסטע שטיקעלע פלייש, דאס
ווייסטע זעמעלע „פון יאסיס וועגען !“ אונ אליין עססען שטרוי אונ
הארעכוועניקעס „אבי קישקע נאפחאטע ....“ נא ? ווייסט איך שוין וויא

אזוי מאנן און ווייב זענען זיך מפרנס אין פוילען .... ? היינט וואס זאל איך דא זארגען ? .... וויפיעל מיין פלונית׳טע וועט נאר קענגען — וועט זיא הארעווען און וועט מיך האדעווען מיט דיא קינדערליך .... און אז זיא וועט אמאל קראנק ווערען אויף אצייטעל, איז אויך ניט קיין אומגליקק — דארויף איז דא א רבי אויף דער וועלט, פאהרט מען אוועק צום רבי׳ן אין דער חברה-בארשט, און ווייב און קינדער לאזען זיך דארט אזוי לאנג מיטשען, ביז זיי וועלען זיך איבערמיטשען ! .... מיר האבען א גרויסען גאטט, וואס שפייזט פינ׳ם ווערעמעל ביז אין וויעזעלטהיער ; ניט איך דארף זייער פערזארגער זיין ! .... נא, בין איך גערעכט, הא ? .... נישמעהר וואס האב איך אייך גאר בסך הכל א דעה צופרעגען וועגען מיין חתונה ? איך וויים, אז פרא אייך, וואללט איך נאך זעהר געמאגט זיטצען א בחור א 5—6 יאהר .... איי וואס דיא הייליגע גמרא מיט דיא מוסר-ספרים ארבייטען מעשים, און לעגען גאר איין דיא וועלט, אז מע זאל נאר חתונה האבען צו 12-13 יאהר .... ? דאס ארט אייך דייקע גאר ניט ! הא ? — נא, אז אייך ארט ניט דאס — ארט מיך ניט יענ׳ן .... פייף איך מיך אויס אויף אייער לאבען און חוזק מאכען און האב חתונה צו 13 יאהר, אייך אויף צו להכעים און געהט ריהפט מיך קנאק-ניססעל ! ....

קורץ גערעדט, מע נעיט מיר שוין צו מזל חתונה-קליידער ! א גארדיראב, רבונו של עולם, אויף אללע גיטע-יודעשע קינדער געזאגט געווארען ... 2 טערקעש-לייוועגטע העמדער מיט 2 פאאר תחתונים ; א סיראטשקען קאפטענדעל אויף דער וואכען און א איילקיטייעס אויף שבת און יום טוב ; א וואטאווע פיסטרענע טשאיקע און א ראצעמערען ראזעוואללקעלע, איבערגענעיט פין דער מאמעס חתונה-איפע, גאר קיין ארבעל האט ניט געהאפט — האט מען אריינגעשטעלט א פאאר ארבעל פינ׳ם טאטענס א פאאר אלטע אטלעטענע, ווינטערדיגע תחתונים, וואס דער רבי האט זיי איהם געשייגקט צו זיין חופה דרשה-געשאנק ... און א בערשידער טלית-קטן מיט א פאאר יאלעוועטשענע פאנטעפעל ... אין א דיא בגדי כבוד האט מען מיך אנגעפרינדעט דעם שבת אינדערפריא, וואס פאר מיין בר-מצוה, און מע האט מיך געפיהרט אין קלויז צום אויפריהפענס .... איך געדענק נאך וויא היינט, אז בעת איך בין, נאכ׳ן ברייטען „יעמוד חתן !“ ארויפגעגאנגען אויף דעם בעלעמער, און האב שוין נאר וואס געוואללט מאכען דיא ברכה אויף דער תורה, האט מיך דער בעל קורא, אויף א ווארטעל, א פרעג געטיהן : „קענסטי שוין בענטשען מזומן ?“ — און פין מבולבלקייט האב איך, אנשטאט דיא ברכה אויף דער תורה, אויסגעשריגען בקול רם „הארט צי רבותים מיר וועלען בענטשען !“ — און דער גאנצער עולם האט זיך צולאכט....

מיילא אלסדינג בין איך יאקאס איבערגעקוממען, נאר איין זאך וועלל איך ווייל איך וועלל לעבען ניט פערגעססען, און ווען איך דער־מאהן זיך אין דעם, רייסט מיר מיין הארץ אין טויזענד שטיקקער פון בושה און שפלות פאר זיך אליין; מיין לעבען איז מיר דערמעלט איבער־דריסיג און פינסטער וויא דער קבר און דיא וועלט ווערט מיר הענג און קליין אויף צו אנטלויפען פון זיך אליין! .... דעם טאג. וואס פאר'ן ארויס־פאהרען אויף דער חתונה, האט מיך דער טאטע ארויסגעשיקקט מיט'ן שמש, אין מיינע יום-טוב'דיגע בגדים, איך זאל זיך ארומגעהן געזעגענען מיט דיא נגידים און שטאדט-בעלי-בתים אין וצוני .... און דיא כונה דערביי איז, צו חאפען דרשה-געשאנק .... אזוי זענען זיך אין פוילען, מקדמות דנא אן, נוהג אללע כלי קודש און שאנע מקבלים, און אזוי האט זיך מיין טאטע אויך נוהג געוועהן .... אוי, פערשאלטען זאל דער טאג ווערען פאר וואס איך בין אין איהם בעססער ניט פריטשאכנעט געווארען אין איין הרף עין, איידער אזא גהנים איבערגעהן קראסטרוי לעבעדיגערהייט! .... מיילא וויא איך בין נאר אריינגעקוממען אין א נגיד'שער שטיב, האבען זיך אללע וויבליך און מאדליך צולאכט אויף א קול, אז ממש א גריב האט זיך אונטער מיר געעפענט און איך בין געפאללען אין א פינסטערן תהום אריין .... ווארען א חוץ דאס שאנקייט פון אזא זיסען מנהג, פון אזא מין ארומפיהרען דעם בעער .... בין איך דאך גלאטט זעהר א שיינע פיגורע געוועהן בכלל און פאר א חתונה-בחור בפרט ... היינט וויא זאל מען ניט לאכען פון אזא וויסטער קאמעדיע! .... נא, און אז דער נגיד, צי דער בעל-הבית אליין האט שוין ניט געלאכט מיר אין פנים אריין גלייך .... האט ער מיר אויך מיט א פערביססען שמייכעלע געאנטווארט: „פאהר געזינד", און איך האב נאך געמוזט, אין געהאקטע ווינדען, שטעהען און ווילליען און מינגען זיך אין אללערליי פארבען ביז ער וועט ארויס מיט'ן דרשה-געשאנק.... איינער האט, פאר רחמנות אויף מיר קוקענדיג, עפעס אריינגעשטיפט מיר אין האנד, און 10 האבען געפרעגט: „נא, וואס שטעהסטו נאך....?" נא, און דיא גאסס דערעכגעהען מיט דיא בגדי יו"ט און מיט'ן שמש, וויא אללע קראמערס קראמערקעס, משרתים און דערעכגעהער, האבען זיך אויסגעשטעללט אויף דיא טיהרען, טייטענדיג אויף מיר מיט דיא פינגער און לאכען — אין דעם האט איהר דען א מינדסטען בעגריף, וואס דאס הייסט!? .... א... קראסטראי צווישען טויזענט ראזגעס מיט שבעה מדורי גהנים זענען, כ'לעבען, א סך ניתא'ר איידער אזא שאנדליכער שפאציער! .... זהיר וזהיר, זאג איך אייך אן, פולישע חתנים'לעך, לאזט זיך ניט פיהרען אין דיא הייזער געזעגענען פאר'ן חופה-טאג, עס זאל אייך אפילו אבקאסטען אייער לעבען! .... געהט ניט, ברידערליך, געהט ניט!

וואָרען איהר וועט אייביג אייער סאוועסט ניט קענען אָבוואשען פון אָ דער אונמענשליכער שאנדע, פון אָ דעם נידריגען שפלות און חרפות בושה פאר זיך אליין!.... איך זאל דאס קענען פארגלאטטען מיט'ן טויט — וואָלט איך, גלעבט מיר איהם אקעגען געלאפען וויא צום טאנץ.... נאר פערפאלען, איין נאררישע מינוט פארענטווערט שוין ניט אַ גאנצע עוויגקייט!....

דיא פיהרען שטעהן שוין גרייט; חוץ עלטערען און נאָענטע קרובים, פאָהרען נאָך אויף מיין חתונה ר׳ אברהם'ל חיריק, דער קלויזנער שמש, עטליכע הייסע חסידים פינ'ם רבי'נס מקורבים און דער מלוה פינ'ם מיטצעל... מע האָט נאָך געהאפט דאס לעטצטע ביססעל בראנפען און מע פאָהרט!...

19.

ביד־חזקה — ובמורא־גדול שתים
האבען יודען אין זיך נאך פון מצרים:
אַ תקיף און אַ ניונקעלע טאקע מניהודביה...
דאס איז דער סמן פון איין אמת'ן לאקיי!

אַז יודען, ווער שמיסט חסידים, פאָהרען אויף אַ חתונה, האָט מען עפעס אַ וועלט? האַ? מאָהלט אייך, איין יוד נאר, ווען ער פיהלט זיך נאר עפעס תקיף ביי זיך, ווערט ער אַ גאנצער פריץ, אַ מושל און אפילו אַ דעספאראט איבער קלענערס און שוואכערס פון זיך... ובפרט אַ מנין יודען צוזאממען!... אודאי פאָהרט מען פרייליך, לעבעדיג און קוראזשירט, און מע האָרט דיא גאנצע וועלט וויא דעם קאטער!: וויא מע בעגעגענט אַ גוי געהען מאכט מען איהם פון דיא עק־פאלעש אַ חזיר׳שען אויער... און עטליכע באטשען אויך... אַ גוי פאָהרען — שלאָגט מען איהם אָב אַ־נ־אַקס, אַ נאשילניק, אָדער מע ווארפט איהם אראב פינ'ם וואָגען... אַ גוי פיהרענדיג עפעס אין מארק אריין צום פערקויפען— געדעמט עס ביי איהם ציא און מע שעלט איהם נאָך גיט אויס... אַ כלל, מע פאָהרט תקיף „ביד חזקה“... מע טיהט יעדען פאקעסט, וויא וייט מען קאָן און מע זינגט און מע לאכט ביד רמה — אויפ'ן וואָהרהייט!... און אינמיטטען דערזאינגען טראגט אָן דער רוח אַ גלאק! און מע האָרט אַ געשריי „סמוי!...“ אַ גלאָק און סמוי! — אָ דאָ ווערט פון דיא נאר וואָס געוועזענע באניטעס, פאקעסטניקעס און תקיפים—

גיונקעליך, צעטרייטענע וואָרעמליך, חנופה'ניקלעך אונ ת.. לעקער'ליך — פינ'ם „ביד-חזקה“ ווערט מגיה ומביה א „ובמורא גדול“ חאַטש לעג איהם אין איין אויער אַריין, חאַטש מאַך פין איהם מאַנדריש מיט דיא גלאָקליך!... יאָ, הערענדיג דעם גלאָק מיט'ן „סטוי“, איז אַללע פערקיהלט געוואָרען אין פיפּעק... גלייך זיי האָבען אין זייער לעבען ניט געטשעפּעט אַ פליג אויף דער וואַנד אונ זענען נאָר גאָטט דיא נשמה שולדיג אונ דער יודענע פאַר מילך... דער גלאָק איז צוגעפאָהרען אונ מע האָט געזעהען אין דער בריטשקע זיטצען[2] איהרע; איינער אין אַ רויטען קאָלנער אונ דער אַנדערער מיט אַ קאָקאַרדאַ נאָר ביים קוזיראָק. דער רויטער קאָלנער האָט אַ פרעג געטיהן „אָטקודאַ אי קודאַ!?“ —

—„וואָס דבּר'ט ער“ — האָט דער טאַטע מיט אַ פלאָטערניש געפרעגט דעם עולם.

—„וואָס הערסטי דעם ערל טמא?“ האָט זיך אַברהמ'ל חיריק אָנגע־ריהפען אין איין ציטערניש...

—„יודעלעך, זייט מהרהר בתשובה!“ האָט דער שמש אַ זאָג געטיהן ניט טויט ניט לעבעדיג...

„נאָ, דאַ! — זאָגט דער רויטער קאָלנער מיט אַ פערביסענער מונגע פין חוזק מאַכען — אַ פאַספאָרטוא אַי וואַס יעסט?“

—„אַ-אַ-אַ, דיא מעשה?... — האָט זיך אָנגעריהפען אַברהמ'ל חיריק אונ האָט זיך אומגעקעהרט צום רויטען קאָלנער מיט אַ זלידניעש-חנופה'דיגער מונגע: פאַנע, נאַשטשאַ נאַס פראַשפאָרט, יאַק מעני סאַם טאַטעטשקע?...

דער קאָלנער איז ווילד אין כעס געוואָרען אונ האָט אַ קריטץ געטיהן מיט דיא צאָהן: „סטופּיי אוק מערטוואַ, זשידאָווסקאַיאַ כאַראַ טוא, עטאַקאַיאַ! טאַקאַי פאַרכאַטוא זשיד סטראַיט מעניע אולובעטשקי.. סיאַ מינוטאַי טשטאָבוא בוללי מעניע פאַספאָרטוא, אַ טאָ יאַ וואַס...! קאַטאָרוי מעזש וואַמי סטאַרשיי?“

—יודעלעך, בעט גאָטט! — האָט זיך דער מלוה פינ'ם מיטצעל אָנגעריהפען, קלאַפּענדיג אַ צאָהן אויף אַ צאָהן — בעט גאָטט וואָרען מיר זענען פאַרביי!“

„טוי סטאַרשיי!?“ — האָט דער רויטער קאָלנער געפרעגט, ווענ־דענדיג זיך צום טאַטען.

—„געוואַלד, אַברהמ'ל! וואָס דבּר'ט ער?“ האָט דער טאַטע קויב אַ לעבעדיגער געפרעגט.

—„געה דעם רבּי'נס שמירה אין דער האַנד אַריין — האָט אַברהמ'ל, אין איינע פחדים, געאַנטוואָרט שטילערהייט, קוים וואָס מע האָט געהערט... ער פרעגט דיך אודאי, וויהין דיא פאָהרסט...“

—„א-א-א···· האט זיך דער טאטע איינגעשטעלט מי׳ן לעבן, און האט, אויך מיט א זלידניעש-זאווער שמייכעלע, געזאגט דעם רויטע קאלנער: פאנע נע זנייע יאק מענוא יחאלע ···· ? מענוא יחאלע נא וועסעלע! ····“

„אך טוא טשוטשעלא גאראחאוואיע! — האט דער קאלנער פער־ביסען א געשריי געמיהן — טוא נא סוואדבא יעדיעטש? א זשעניך גדיע?“

—דער טאטע האט איהם אנגעקיקט מיט בלאנזענדיגע אויגען, וויא א מויז, וואס פערליערט דיא נארע, ניט וויסענדיג וואס ער מיינט····

„דער חתים, דער חתים!“ האט זיך אנגעריהפען דער וואס אין דער קאקאדרע.

—„א פאנע, — זאגט אברהם׳ל חיריק, טרעסטענדיג מיט דיא פאות — דער חתן? — אט איז ער!“ און האט אנגעוויזען דעם קאלנער אויף מיר.

אין מיר איז פרחא נשמתי געווארען, און דער רויטער קאלנער האט אויסגעשאסען א געלעכטער, אז ער האט זיך אזש געהאלטען ביי דיא זייטען: „טאק עטא טוואי זשעניך!? ···· אטליטשנא! ···· א גדיע יעווא מעטריטשעסקאיע סווידיעטעלסטווא?“

דער טאטע האט ווידער וויא א פערווירטער געקיקט אויף אללע זייטען און פערצויגען מיט דיא אקסלען ···· ביז דיא קאקארדא האט זיך ווידער אנגעריהפען: „מעטריקא, מעטריקא!“

—א, א! דיא מעטריקעס! — האט זיך אברהם׳ל חיריק ארויסגע־שטעללט מיט א זאווער חן׳דעלע צו דער קאקארדא — יע באהה פאנע יע טאם וויוו טלימעק! אט יאק יא מאיוא בארד און פאות! ····“

„אטקראיטע וואש זשידאווסקי חלאם — פאסמאטרים!“ האט געשאפט דער רויטער קאלנער, אנווייזענדיג אויפ׳ן טלימעק.

—„שלעבט בריעדערליך! — האט פלאטערענדיג דער שמש קוים אויס־גערעדט — מיר זענען פארביי!“

וויא מע האט נאר געעפענט דעם טלימעק איז דאס ערשטע ארויס־געפאללען ר׳ אייביש׳ס מיטצעל — דער רויטער קאלנער האט ווידער צולאכט, אז ער איז זיך אזש פערגאנגען אויף 10 מינוט כסדר···· דערנאך האט ער מיר אנגעריקקט דאס מיטצעל איבער דיא אויערען און פרעגט מיך: „עטא דליא ניעוועסטוא····?“ פון שרעקק האב איך מיך שיר ב······ און האב אויסגעשאססען א געוויין ···· ביז דיא קאקארדא האט זיך אנגע־ריהפען צום רויטען קאלנער: „אום קיעם טאט ימיעטש דיעלא! אסטאוויטיע עטיך דיקאריי, פוסט סעביא יעדוט אוק טשארטוא נא קוליטשקי! בררר, גאדאסט עטאקאיא! ····“ און דער רויטער קאלנער האט אשמיטץ געטיהן

דאס

דאס מיטצעל אין דער-ערד אריין, א שפיי געטיהן מיט'ן פיללען מויל און האט זיך אריינגעזעטצט צוריק אין ברישקע אריין.

דער גלאק איז אוועק און מיין חסיד'ארניע האט א נעהם געטיהן א פריש צאפעלדיג נגון'דעל מיט דיא ווארטער: „דעם רבי'נס זכות זאל אונז טאקע תמיד בייא שטעהען!...."

—„האסטי געזעהען, יאסקי, וויא ער האט אנגעקוואללט פון ר' אייביש'ס מיטצעל?" — פרעגט אברהם'ל חיריק דעם טאטען.

—„נאך א שאלה, צי איך האב געזעהן!?"... זאגט דער טאטע מיט'ן נגון פון בתמיה....

—„וואזשע איז דא דאס חדוש — פרעגט אזוי ערענסט דער שמש — נאך פאר ר' אייביש'ס מיטצעל זאל אזא ערל ניט בטול ומבוטל ווערען!?...."

—„מיר איז נאר א חדוש — זאגט דער מלוה — וואס ער האט אזוי געלאכט....!"

—„געלאכט"? — זאגט דער טאטע — ס'האט ער געלאכט מיט פיאווקעס! א סמן האט איהר, אז דאס מיטצעל האט איהם שיר דיא טרפה'נע יד זיינע אויסגעדרייט, און ווען ער טיהט עס באלד ניט א וואורף פון זיך — בלייבט ער אהן א האנד!...."

—„וואס דען? — זאגט דער שמש — מע האט ניט געזעהען באשאנ פערליך, וויא ער האט שוין בעקוממען דיא נכפה, רחמנא לצלן, און ס'האט איהם שוין טאקע אנגעהייבען שלאגען דיא טרפה'נע פינגער פינ'ם מויל, אז ער האט זיא קאם אויסגעשפיגען...."

—„מן השמים איז אזוי! — זאגט דער טאטע — זיין גליקק, וואס יענער פפרה'ניק, מיט'ן קנעפעל אין קאשקעט, האט איהם אבגעראטהען פון א-נ-אומגליקק!...."

—„יענער — האט זיך אנגערידפען א חניאקעל, וואס איז דיא גאנצע צייט געזעססען וויא א פערשטיינערטער פון שרעקק, חאטש לעג איהם א לעבעדיגען אין ד-ר-ערד אריין.... יענער קענן-אודאי זיין א גלגול פונ'ם אלטענס פאנטאפעל זצ"ל...."

—„נאך דייקע פונ'ם פאנטאפעל!? — האט אברהם'ל חיריק געזאגט מיט א באזער — ניט דערלעבען זאל ער עס!.... און אז פונ'ם אלטענס לילקע איז איהם קארג?...."

—„או ווא, א שיינע חטיבה! — זאגט דער שמש מיט א פערביססענעם שמייכעל — דיא ווייסט דען, אברהם'ל, פון וואנעט דעם אלטענס לילקע קיממט ארויס?.... דעם אלטענס פאטער זצ"ל, פערשטעהסטי מיך, ס'הייסט, דעם גרויסען מגיד זצ"ל, נאך דער פטירה, האט דער מלאך מיכאל געפיהרט צו מתקן זיין דיא נשמות אין גהנים — נאר כפי דער

מגיד זצ״ל האט אנדערש קיין תקון ניט געמאכט סיידען מיט דער לילקע־ציבעק, האט מען באלד פון אהרן׳ס שטעקען געמאכט א ציבעק, אונ פאר א ליליקע האט זיך פערשטעללט דער פר ממער רבה׳לעס נשמה, וואס האט בעדארפט א תקון דערפאר, וואס א חסיד האט זיא אמאל געזעהן נאקעט בעת זיא איז געגאנגען אין א פאלאנקע אריין פאר׳ן חצות אפרעכטען, אונ האט דערמיט געבראכט דעם חסיד לידי הרהור ר״ל···· חאטשע זיא האט גאר ניט געוויססט דערפון! — דיא וויסט דאך, אז קודשא בריך הוא איז מדקדק מיט דיא צדיקים כחוט השערה···· נא, מילא דער מגיד זצ״ל האט מיט דער לילקעציבעק אבגעמאכט דעם תקון, אונ אויף דער צווייטער נאכט דאט ער דיא זעלבע לילקע (דעם ציבעק האט מיכאל אבגעגיבען אהרן׳ען צוריקק למען הכבוד) געבראכט אין חלום דעם אלטען זצ״ל — היינט וויסטי שוין ווער דיא לילקע איז ···?“

—„מאהל דיר אז איך האב דאס גראד ניט געוויססט — זאגט אברהם׳ל חיריק, וויא קאנפוזיעט, פערשטעהט מען עס דען ניט פון זיך יעלבערט, אז אללע בגדים דעם אלטענס, דיא קארעטע, דיא פערד מיט איטלעכס פיטצעלע זיינס, זענען פון גאללע נשמ׳ות? ! ····“

—„א נייעס ···· שרייט אוים דער טאטע מיט א פערביססענער מונגע — ווער וויסט ניט דיא מעשה, ווען דער אלטער זצ״ל איז אמאל, אין א ל״ג-בעומר, געפאהרען אין פעלד אריין שיססען מיט׳ן פייל-אונ-בויגען, האט זיך זיין ווייסער אגער עליו השלום געשטעללט דובאם, אונ האט באין אופן ניט דערלאזט דעם אלטען שיססען קיין מזרח-זייט... אונ דער אלטער זצ״ל האט אויפ׳ן ארט געזאגט דעם עולם, אז אין מזרח זייט שטעהט דעם אגערס טאטענס נשמה אונ בעטט א תקון... ערשט, אז דער אלטער זצ״ל האט דיא נשמה מתקן געוועהן — איז דער אגער שטילל געבליבען, אונ דער אלטער האט אויסגעשאססען לצד מזרח...“

אזוי האט מען זיך אבגעשפארט אונ געראנגעלט דעם גאנצען וועג, פון וואס דער כפרה׳ניק אינ׳ם קנעפעל קענן זיין א גלגול... ? ביז ס׳איז געבליבען בהסכם כלם, אז ער מוז נאר זיין א גלגול טאקע פון ר׳ אייבישעס איין אבגעשיגענער מאזאלי, וועלכע איז איינליך געוועהן אויף אזא מין קנאפעל... אונ אזוי רעדענדיג איז מען פאוואלי אריינגעפאהרען קיין קראקאדילעווקע. —

20.

אללע ווייבליך און מיידלעך קיקען אויף מיר און קוועללען, טאקע נאר אזוינס וויא איך קענן זיי געפעללען!

שוין ביי דער רעגאטקע האבען מיר דערזעהען איין אומגעלימפערטע דראבינא מיט 2 קליאטשעס פאהרען שוין אקעגען דעם חתן; דיא דראבינא איז געוועזען, אנגעשטאפט מיט יודען, יונגע-לייט, יונגע-לייטלעך און בחורים, זיטצענדיג, און ליגענדיג און שטעהענדיג און שווימענדיג אויף דיא קאפ; אללע מיט א געזינגעריי און א געפליעסקריי עד לב השמים!... נאך דער דראבינא, וויא אשיפעלע נאכ׳ן קאראב, האט זיך געשלעפט א וועגעלע מיט א בלינדער שקאפע, אנגעזעצט מיט ווייבער פולל מיט א ווערך, און אויף דיא 4 רעדלעך און אויפ׳ן זאדאק און פין אונטען ביים וועגעלע, איז אנגעשלאגען געוועזען מיט אבגעריססענע יונגלעך און מאדלעך וויפיעל פליגען אויף א צעיאטרעטען טשערעק .... מיך האט מען באלד אריינגעחאפט אין דער דראבינא, צווישען דיא בחורים, און מעהאט אנגעהייבען מאכען דיא הקפות 7 מאל ארים דיא קלייטען .... „מילא וואס זאל איך אייך דערצעהלען: וויא נאר אקעך-יודענע, א דיענסט-מאדעל, א סעדערע איין אבאראוואנוץ; אפילו דיא גוי׳עשע פערעפעטקעס זענען זיך צונויפגעלאפען קיקען אויף מיין באז-ווינדער!.... כלי-זמר זענען געגאנגען פריער א שטיק 6: איינער מיט אפויק פין א ציבער מיט 2 קאטשעלקעס, דער אנדערער מיט א פאאר טאטצען פין 2 געגלאזטע פאקרישקעס, דער דריטער מיט אפידעל פין א קאפיקעס 20 נייערהייט ... דער פערטער האט געבלאזען אין א האלזעל פין א אבגעבראכענער בוטעלקי פאר א פלייט, דער פינפטער האט געטארקעט דעם זעקסטען אין דיא אויערען פאר א באסס און דער זעקסטער האט געפייפט אין דיא זשמעניעס פאר א פאלצעט .... טאמער האב איך אפשר דיא אינסטרומענטען ניט אזוי גוט בעמערקט? — גאנץ מאגליך! נאר על כל פנים קענן אזא מוזיקא פין קיין אנדערע אינסטרומענטען ניט זיין!... אללע ווייבליך און מאדליך האבען געקוועללט אויף מיר קיקענדיג און האבען זיך געווינשען אזוינע קינדער און חתנים וויא איך .... א סימן האט איהר: זיי האבען מיר באלד איין עין-הרע געגיבען און איך האב אנגעהייבען געניצען ....

לאנג לעבען זאלען טאקע אונזערע פוילישע ווייבער, וואס קיקען ניט אויף דיא לאנגע פאנטאלאנעס מיט דיא קערצע סערדעטען, און

בעלאדענען זיך ניט, אז מע מאכט זיך פון זיי א פלאסקע קאפעליוש ! ···· ניט אזוי וויא דיא געבולבעטע דאממען, וויא באלד זיי בעמערקען עפעס אזא שאנע תנועה – בעלאדענען זיי זיך באלד ! עס שטעהט זיי זייער טאטען ניט אן, אז אונזערער א יונגערמאנטשיק, א כלי שלמה, רעדט מיט זיי און טיהט זיך בעת רעדען א קראטצן אין ביזעם, צי א שנייצן דיא נאז אין דער זשמעני, צי אויפ'ן פאל, צי אגענעץ איהר אין פנים אריין, ווער שמיסט חלילה אשפיי אויף איהר שלעפ ···· און איבערען הונדערטען פאלל חלילה זיך ארויסחאפען מיט ניט אזא-נ-עדעל ווארט ···· הייסט ער שוין באלד ביי זיי, וויא ריהפען זיי עס: „גיוועזש, גראביאן, דיקאר“ וכדומה אזעלכע טערקעשע ווערטער ···· זיי האבען נאר ליעב, מע זאל מיט זיי רעדען פאליטיטשנע, געשליפען מיט פליטטערליך, און מע זאל זיי נאר טאקען קאמפלימענטען און מאכען חנ'דלעך – גלייך זיי זענען פריצות, פיינע בריות – ניט קיין יודישע טאכטער ···· א! אונזערע פוילישע ווייבליך קענען ברוך-השם, אויף אלסדינג בעשטעהען און אללעסדינג פערדייען ···· חאטש קראטצן זיך, חאטש שפיי, חאטש שנייטץ דיא נאז, חאטש געה מיט'ן קאפ אראפ און מיט דיא פיסס ארויף – איז ניט נאר עס הייבט זיי ניט אן אארען, נאר אדרבא: וואס מעהר ווילדע תנועות, וואס מעהר פאסקידנע הויות – מעהר געפעלט ער איהר, מעהר קוועלט זיא אן פון איהם ···· און זיא וועט זיין קנאפעדיג גערגעלע ניט ביטען אויף אגאנצען אויסגעצאאגענעם דייטשון ! ···· און, באמת, איז זשע דען ניט גוט אזוי ? ···· וואס דען ? געה שאפקאווע נאר פאר וואבעריעס, און היטט זיך פאר זיי מיט איין איבריג ווארט, איין איבעריגע תנועה ! ···· אויך מיר מענטשען ! ···· אי האבקא ליודי ! ···· נישמעהר וועהמען האט מען צודאנקען דערפאר, אז ניט א דיא געבולבעטע דראבעס, הילטייעס און הפקר-יונגען, וואס האבען איינגערעדט, אז דיא נקבה איז גאר חשוב'ר פינ'ם מאנסבעל ! ? ···· „דאס פרויענצימער – זאגען א דיא ימח-שמו'ניקעס – איז א צארט וועזען, איין עדעל באשעפעניש, א מבין אויף אללעס עסטעטהישעס (שאנס, פיינס און עדעלס) מעהר וויא דער מאנספערזאן, און נאר זיי בילדען אויס דעם גייסט און דיא געפיהלען פון דיא מאנגער מיט זייער אונטערהאלטען זיך מיט זיי ···· און דאריבער דארפען זיי אללע מאנגער בכלל און יעדער מאנן בפרט, שאטצען און עהרען און זיך היטען פאר זיי מיט א מינדסטער תנועה, א ווארט און ניט לאזען אויף זיי קיין פול, קיין אומטיידערעל פאללען !“ נא, וויא געפאללט אייך אזא מין מוסר השכל ···· ? חא, חא, חא ! אונזערע עלטערין, דאכט זיך, אביססעל קליגער געוועהן פון דיא היינטיגע פיינעבריות – האבען זיי געהאלטען דיא נקבה פאר א פשוט'ר בהמה ···· אזוי וויא דיא הייליגע

גמרא זאגט מכות דיא לייט .... און טאקע דאריבער האבען ביי זיי דיא ווייבער תמיד געהארעוועט מיט'ן בלוטיגען שווייס, און ניט געסמיעט אנאז אריינשטיפען דארט, וויא דיא מאנסבילען האבען זיך אונטער־האלטען צווישען זיך .... ווער שמיסט חלילה, א דעה זאגען, צי א ווארט אריינטיטצען אין זייערע רעד—זאל דער אייבערשטער שומר ומציל זיין! ....

נישמעהר ווער האָרט זיי, א דיא נארישע פאליסטראנטען, א דיא געבולבעטע שוטים! ? מיר וועלען זיך, מיט גאטט'ס הילף, פיהרען אויף אונזער אלטען שטייגער .... און דיא ווייבער וועלען אונז קעכלען, דאנקעווען און דעם גרעססטען כבוד אבגיבען! .... מיינט ניט, איהר פערשייטע מחברים'לעך, אז מיט אייערע שרייבעכצען וועט איהר עפעס פועל'ען ביי דיא פוילישע ווייבער! אסור, בנאמנות! „אז איהר וועט זיי
9 זאך טויזענט מאל דערווייזען, וויא אזוי זיי ליגען בייא דיא מאנגען איילען אין ד־ר־ערד .... וויא אזוי זיי זנאטשען ביי דיא מאנער פינקט וויא דיא קאטץ אין שטיב .... וויא אזוי דער נישטיגסטער, עסליכסטער און לא־יצלח'דיגסטער מאנן איז מושל און דעספאט איבער דער שאנ־סטער, פיינסטער אונקליגסטער פרוי, און מאכט פין איהר דאס גרעססטע געלעכטער .... וויא אזוי זייער וועלט פערפליהעט וויא א כמארע, אהן א חיי שעה, אהן א פרייער מונגע דאס גאנצע לעבען, און שטארבען אין אנקסטען, אין דער פינסטער אהן א צייט .. און נאך אזעלכע טויזענטער כימענעקארעס מיט פיסטע חלומות... איהר מאגט אפילו אנשרייבען „דאס פוילישע מאדעל“ וועט אייך פינקט אזוי העלפען, וויא א טויטען באנקעס! ... ווארען „איין מאל איבער אלע מאל — זאגען אונזערע פוילישע ווייבער — שטיינער וועלען מיר טראגען, ערד וועלען מיר גראבען, בזי בזיונות וועלען מיר ליידען — און אונזערע מאנגען וועלען מיר מפרנס זיין און דעם גראססטען כבוד אבגיעבען! ווארען א בערשידער טלית־קטן מיט א צעבראסטעט גערגעלע איז אונז ליעבער פין אלע אויסגעפיצטע דייטשען — און דאס שטיקעלע חלק עולם־הבא פין אונזערע חסיד'שע מאנגערס תפלות, מקוהות, מלוה־מלכה'ס, טאנצליך ביים רבי'ן, תקון'ס און הכנות איז פארט בעססער און חשוב'ער ביי אונז פין אלע זייערע תענוגי עולם הזה!..

קורץ, מע איז שוין יאקאס צוגעפאהרען צו דעם פאלאץ, וויא דער חתן מיט דיא מחותנים דארפען איינשטעהען... ערגער פין מיינע חדרים מיט'ן מחותנ'ס שטיב איז דער פאלאץ דייקע ניט געוועהן... נאר דיא מעבליראוקע איז אביססעל אנדערש געוועהן וויא דארט: אין מיטען שטיב איז געשטאנען א לאקשענברייט אויף א דיישקע — פאר א טיש און א אונטערטהיר אויף צוויי זשליקטעס, פאר א באנק; דער טיש איז

געוועהן געדעקקט מיט דער מחותנת'טעס איין אלטע שאלל, אונ אויפ'ן טיש לעקעך אונ בראנפען כיד המלך ... אללע וואנד אין שטיב זענען אונטען ארומגעוואקסען געוועהן מיט פוילע פיטשערציעס... מיך האט מען געזעצט אויף איין איבערגעקעהרט דיישקעלע, אויוועגאן, דער עולם אויף דער באנק אונ מע האט נאר וואס אנגעהייבען טרינקען לחיים — קוממט פליצעס אריין א בלינדער אויף ביידע אויגען מיט א גרויסען אויסגעקרימטען שטעקקען אין דער האנד, מיט א שווארצער קרייקע אונטערגעגארטעלט טיעף אונטערען בויך, מיט א צעשפאלטענעם דאשעק אינ'ם קאשקעט, וואס דער דעניק איז שוין איינגעקלייבט געוועהן אויף זיין קאפ וויא איין אלטע יארמעלקע ... אונ מיט א פאאר גרויסע צערעפעטע יאלעוויטשענע שטיוועל ... דאס פנים נאר פין א שכור'ן העקקער אין יאמקע אונ א יונגעל, איין אבארוואנעץ פין א יאהר 15 — נאר וויא איין אלטער גנב פין איאהר 50 — האט איהם געפיהרט ביי א האנד ... צווישען עולם איז געווארען א שמחה: „שאט! דער בדחן געהט!" אונ ער האט בלינדערהייט, באלד געטראפען גלייך צום פלעשעל ... האט אנגעגאססען א היבשע כוסה אונ האט זיא אויסגעזעטצט וויא אין א ים אריין ... דערציא האט ער, וויא א קראקאדיל, אריינגעווארפען אין זיין געשמדען האלז אריין א שטיק קארענעם לעקעך אונ, קנאקענדיג נאך מיט דיא פיסקעס, האט ער שוין אויסגעשריגען: „שאט, רבותים! וועלל איך אייך זאגען אביססעלע גראמם לכבוד דעם חתן; איי כלי-זמר, אויפגע־שפיעלט!" .... אונ מיט דיא ווארטער האט ער צוגעמרייטען צום טיש, אונ האט אנגעהייבען מיט'ן געוויססען פלאקסיווע נגון:

21.

א חופה, א שיהל, אזוי ... ס'זאל האבען א פנים! אונ מוסר זאלמען הערען פין פוילישע בדחנים ...

חתן לעב, חתן לעב, האר אויס מיינע דבורים:
היינטיגער טאג איז ביי דיר יום-הכפורים!
„כפורים" מאכט, נאך מיינע פלפולים.
כל פשעיך ורחמיך יה מחולים! (?)
חתן לעב, חתן לעב, חתן לעב!
צו גאטט אין הימעל טיה א שוועב,
צעברעך דיין הארץ מיט הייסע טרהערען,

אז דיין זוג זאל לאנג געווהערען
מיט דיין כלה אין א גוטער שעה ,
וויא „חתן“ מאכט : חיים תגדלני נא !
חתן לעב , טיה תשובה אויף דיינע חטאים !
דיא זאלסט האבען א דור פין גאללע תנאים ,
ווייס , וואס היינט איז אויף דיר פאר א טאג :
דיא געהסט צי דער חופה מיט יאמער אונ קלאג .
ווייסטי , מיין קינד , וואס חופה באטייט ?
שאט , רבותים ! שאט נאר שאט !
חופה באטייט אזוי , מיין קינד ,
הער נאר מיינע דבורים אצינד :
חופה קענן מען טהיילען אויף חו-פה
דיא טיה נאר תשובה אויף דער הייסע שעה
וויא „חופה“ מאכט הין אונ צוריק כפלים :
חומר ויוצר פלאות הבט , הלויה פלטני וגם חיים ! (?)
חתן לעב , היינט איז א שמחה וצהלה ,
געהסט היינט צו דער חופה מיט דיין כלה !
וואס הייסט דען אזעלעכם כלה ? — כלה הייסט —
ווער ס'האט א זכיה אונ ווער עס ווייססט ?
כלה הייסט — הער וואס איך וועלל דיר זאגען —
אויף אזוינע ווארטער דארפמען קלאגען ;
„כלה“ מאכט אי א היען , אי א הער ,
וויהין דיא וועסט נאר טיהן א קעהר ,
זאלסטי באטראכטען דאס ווארט בשני עיניך :
כלם לך הודו , התשובה למצות כבודך ! (?)
חתן לעב , הער אוים מיינע לעטצטע ווארטער :
קודשא בריך הוא אליין איז דיין בעשערטער ! (?)
זאלסט נאר צו'ן איהם דיין פנים ווייזען
וועט ער דיך מיט דיין זוגתי שפייזען
טיה זשע , חתן לעב , מיט טרהערען א גיסס
אונ געה צו דער חופה מיט'ן רעכטען פיסס
אונ בעטט גאטט אזוי פאר דיין זוגתי :
אזוי וויא אשה מאכט אנא שמע הכצעקתי !
אונ מיך בעלוויען וויא עס קעהר צו זיין
וועט דיין זוג אודאי עולה יפה זיין ! ....

איך האב דייקע זעהר געשמאק געוועינט אויפ'ן בדחן'ס קאפ אונ אויף מיין וויסטער דאליע .... מיר איז דער טאג פון מיין חופה דייקע גיט ניט

פַאר‌גֶעקוּמֶען ווִיא יוֹם-כִּפּוּר, נָאר וִויא עֶרֶב יוֹם-כִּפּוּר ···· פּוּנְקְט וִויא עֶרֶב יוֹם כִּפּוּר עֶסְסְט הַיינְט דֶער עוֹלָם לֶעקֶעךְ; אִיךְ וֶועלל צוּ מִנְחָה זָאגֶען וִדּוּי, אִיךְ וֶועלל אָנְטִיהֶן אַ קִיטְטֶעל; טָאטֶע מָאמֶע וֶועלֶען מִיךְ בֶּענְשֶׁען; נָא, אוּנ אַ כַּפָּרָה וֶוער אִיךְ דָאךְ הַיינְט אַוַדַאי אוֹיף אֵייבִּיג פַאר מַיינֶע עֶלְטֶערְנְס חֲטָאִים ···· אוּנ דִיא כַּלָּה וֶוערְט מַיין כַּפָּרָה ···· נִישְׁט מֶעהר נָאר, וָואס עֶרֶב יוֹם כִּפּוּר שְׁלָאגְט מֶען מִיט וַוייסֶע כַּפָּרוֹת, אוּנ אִיךְ מִיט מַיין כַּלָּה זֶענֶען שְׁוַוארְצֶע כַּפָּרוֹת ···· אֵיין אֱמֶת טוֹיגֶען מִיר טַאקֶע בֵּיידֶע אוֹיף סִים סָאט כַּפָּרוֹת! ···· אַיי מֶע שְׁלָאגְט מִיךְ הַיינְט קַיין מַלְקוֹת נִיט ····? אִיז רֵאשִׁית וֶועלֶען מִיר נָאךְ דִיא וַוייסֶעחֶבְרָה׳־נִיקֶעס אַרַיינְלֶעגֶען אוּנְטֶער דֶער חוּפָּה קְנִיפּ מִיט שְׁטֶעכֶּעלְקֶעס וְוִיפִיעל חַ״י פְּעָמִים מַלְקוֹת ···· וְהַשֵּׁנִית בִּין אִיךְ שׁוֹין אַזוֹי דֶערְשְׁלָאגֶען, אַז סְ׳אִיז שׁוֹין גָאר נִיטָא מֶעהר וִויא הִין צוּשְׁלָאגֶען ... קוּרְץ, מֶע הָאט מִיךְ אָנְגֶעהֵייבֶּען אָנְטִיהֶן אִינ׳ם קִיטְטֶעל אוּנ צֶעשְׁפִּילְיֶען אוּנ צֶעבִּינְדֶען אַלֶּע בֶּענְדְלִיךְ אוּנ הֵיינְגֶעלֶעךְ אוֹיף מִיר ···· נִישְׁט קָשֶׁה: אֵיין עֶקְס צוּ דֶער שְׁחִיטָה מוּז מֶען בִּינְדֶען אוּנ קְנִיפֶּען, אָבֶּער אַ פּוֹילֶעשׁ חָתָן׳דֶעל גֶעהְט צוּ דֶער שְׁחִיטָה אַלֵיין פְּרַאנְק אוּנ פְּרַיי... נָאר אֵיין וִוינְק פִּינ׳ם פּוֹילֶעשֶׁען טָאטֶען — דַארְפְמֶען שׁוֹין קַיין אַייזֶערְנֶע קֵייטֶען נִיט! ... וִויא מֶע ווִילל מִיךְ שׁוֹין גָאר וָואס אַרוֹיספִירֶען צוּם בֶּעדֶעקֶענְס, הָאט דֶער מְחוּתָּן דֶערְזֶעהֶען, אַז אִיךְ טְרָאג עֶפֶּעס אֵיין אַנְדֶער הִיטֶעל, אוּנ הָאט אַ גֶעשְׁרֵיי גֶעטִיהֶן נִיט מִיט זַיין קוֹל: „וָואס אִידָאס? וִויא אִיז ר׳ אֵייבִּישֶׁ׳ס מִיטְצֶעל?!“ — „דָאס מִיטְצֶעל?“ — זָאגְט דֶער טָאטֶע — אוּנ פַאר דֶער פִיהר דֶעמֶעלְט הָאט אִיהר בֶּעצָאהֶלְט, הַא? ····“ — „עֶט, אִיהר זֶענְט אַ שׁוֹטֶה!“ זָאגְט דֶער מְחוּתָּן — „עֶט, אִיהר זֶענְט אַ טִפֵּשׁ!“ זָאגְט דֶער טָאטֶע ... אַ וָוארְט פַאר אַ וָוארְט בִּיז סְ׳אִיז גֶעפְלוֹיגֶען אִין — טָאטֶעס טָאטֶען ... אִין דִיא שְׁטִיבּ אִיז גֶעגַאנְגֶען חָאדָארָאם ... בִּיז מֶענְשֶׁען הָאבֶּען זִיךְ אַרַיינְגֶעלֶעגְט אוּנ מֶע הָאט גֶעקֶעקְט מִיט׳ן מַלְוֶה, עֶר זָאל אָבְּגִיבֶּען דָאס מִיטְצֶעל אוּנ פִּינ׳ם דְרָשָׁה-גֶעשַׁאנְק זָאל מֶען אִיהם בֶּעצָאהֶלֶען זַיין חוֹב, אוּנ מֶע הָאט מִיךְ יַאקָאס אַוֶועקְגֶעפִיהְרְט צוּם בֶּעדֶעקֶענְס. — דָארְטֶען בַּיי דִיא וַוייבֶּער הָאט מֶען זִיךְ בֶּעזוּנְדֶער גֶערִיסֶען דִיא שְׁלֵייֶערְס: דִיא מָאמֶע אִיז גֶעוֵועהֶן מָלֵא כַּעַס וְחֵמָה, וָואס מֶע הָאט אִיהר קַיין וַוייס הֶעמְד נִיט גֶעשִׁיקְקְט פַאר דֶער חוּפָּה, כְּנָהוּג ... אוּנ דִיא מְחוּתֶּנְתְ׳טֶע אִיז גֶעוֵועהֶן לַהֲרוֹג וּלְאַבֵּד, פַאר וָואס מֶע הָאט דֶער כַּלָּה קַיין פֶּעלֶענֶע מוּשְׁקֶע נִיט גֶעגִיבֶּען ... אַ קִצּוּר אִיךְ בִּין אַרַיין צְווִישֶׁען דִיא נָשִׁים אוּנ הָאב אַ קִיק גֶעטִיהְן אוֹיף מַיין יְפֵה-פִיָּה — דֶער לֶעטְצְטֶער קִיק פַאר דֶער שְׁחִיטָה ... וִויא זִיא זִיטְצְט, וִויא דִיא מָאלְפֶּע צְווִישֶׁען אַ חָאפְּטֶע וַוייסֶע-חֶבְרָה׳נִיקֶעס, אוּנ 18 וַוייבֶּער שְׁלֶעפֶּען בַּיי אִיהר, יֶעדֶערֶע אַ צָאפֶּעל צוּ זִיךְ אַזוֹי, אַז זִיא הָאט אוֹיסְגֶעזֶעהֶן צְווִישֶׁען דִיא

אויסגעצויגענע צאפלעך, נאר וויא דיא אלטע גרויסע שפונן אין איהרע פערוואָרפענע פאוועטוניע-פיידעס .... אונ ווען איך וואָרף דיא רגע אויף איהר ניט אראָפּ דעם דעקקטיך — וואָלט איך שוין געוויסס ניט דער לעבט צו דער חופּה צוגעהען .... דיא ווייבער האָבען מיך בעוואָרפען מיט דיא האָפּפען — כדי דיא ראשטשינע, וואָס טאטע-מאמע פער-ראשטשינען, זאָל אויפגעהען וויא אויף אייזען ... אונ מע האט אונז געפיהרט צו דער חופּה.

עס האט עפּעס גאר ניט לאנג געדויערט דער גאנג — מע שטעהט שוין טאקע ביי דער חופּה.... מיר איז אפילו ווילד קשה געוועהן: פאר וואס מע פיהרט אונז ניט צו דער שיהל? נאר איך האב מיר געטראכט: מן הסתם ווייסט דער מחותּן וואס ער טיהט.... ? זאל איך מיך רעכטען, אז דאס שטעהען מיר עס טאקע לייבען א שיהל! ? .... מאהלט אייך; א קליין איינגעוועקרט שטיבעל אונטער א פערגרינטען שטרויענעם דאך מיט איין אויסגעציפּטער סטריכע; דיא וואנדליך ארומגעשפּארט מיט איבערגעפוילטע פאדפּארקעס; אין דיא פעדערשטע 3 פענסטער זענען עטליכע טאפּליעס פערקלעבט מיט געהלע שמות, עטליכע מיט אלטע צעטריפּטע שטיקלעך פּרוכת אונ עטליכע גאר לחלוטין אויסגעשלאגען; דיא לעהם אויף דיא וועגד צוטרעסקעט, אונ אויף אייניגע ערטער גאר אבגעפאללען, אז ס׳זעהט זיך ארויס דער זאמיט; דיא דרום-וואנד מחילה מעוברת, הײנט מארגען אויף מפּיל זיין .... אונ אין דער מזרח-וואנד, סאמע אין דער מיטט איז אויסגעבראכען א שטיק זאמיט אויך, דורך וועלכען עס קיקט ארויס א פערפוילט שטיקעל ארון-קודש, פין וועלכען דער שמש גראבעלט אפּט אב מויל-מוהל צו׳ן א ברית-מילה .... א יא, א וואילע שיהל! ? .... נאר וויא איך שטעה אזוי פערטיממעלט, קיקענדיג אויף דער מין שיהל, הער איך פּליצעם א ווילד געזינגעריי מיט א פּליעם-קעריי, אז א דאס מעוברת׳ע שיהל-וואנדעל פאללט אקעדשט ניט איין! דער טאטע האט א פרעג געטיהן דעם עולם, וואס דאס בעטייט: האט מען איהם געאנטוואָרט: „דיא כמארעסטריקעווער חסידים היע האבען געמאכט זייער רבּי׳ן א זילבערנעם סאמאוואר פאר 200 רו״כ, אונ היינט באנאכט פיהרען זיי איהם אוועק צום רבּי׳ן, לכן האט מען געמאכט א קערמעשעל אין קלויז אונ דאס געהט מען פין דער קלויז באלייטען דיא שלוחים מיט דער מתּנה צום רבּי׳ן .... נא, זאלען טאקע ניט לעבען אונזערע פוילישע יודעלעך ביז משיח וועט קיממען? .... וויא נאך האט איהר אזא פאלק אין דער וועלט, וואס זאל זיך אזוי מפקיר זיין פאר צדיקים וויא זיי! ? .... אליין דארען אונ קווארען, הונגערען אונ פריערען, געהען נאקעט אונ בארפיסס, אפילו א שטיקעל רעכטע שיהל ניט האבען — אביא דעם רבּי׳ן א זילבערנעם סאמאוואר, כ׳לעבען, פארט א הימעל-

מענטש, דארפעמען דאך איהם הייבען דעם מוח... און וואס באמת טאקע זנאטשעט א שיהל אקעגען רבי'ן ? דער גאנצער יחוס פין שיהל איז דאך גאר דאס דאווענען אין איהר... אז דער רבי איז דאך אבער אליין תפלה!... האט זשע דען דער גרויסער ר' הילי ניט געזאגט אויף דער אלטער רבי'צען, בעת זיא איז מעוברת געוועהן, אז זיא טראגט [2] ספר-תורות ?... (ער האט געמיינט [2] זיהן, א צוויללינג—...) איי זיא האט גאר געהאט א מאדעל מיט א מאנקאלב...? נא מיילא ? אבער א קיק איז דאך עס... נא ? איז עפעס שייך צו זאגען, אז א שיהל איז ביליכער פינ'ם רבי'ן ס סאמאוואר...! מאהלט אייך פאר פאדאט צאהלען האט עפעס דער יוד אביססעל מעהר מורא וויא פאר דער שיהל... ווארען יענ'ש שמעקט דאך שוין טאקע מיט א רויטען קאלנער, און דא איז גאך וויט צום געלעכטער... פריטאה, לאזען זיך דיא קראקאדילעוועקער יודלעך טאסקען דיא לעטצטע קישעלעך אין סטאן אריין און זיך אליין—
18 מאל אין יאהר זעטצען אין קלאטץ, און קיין פאדאט צאהלט מען פארט ניט! ווארען פין וואנעט זאל מען נעהמען, אז ס'איז פארט ניטא...? פין זיך קענן מען דאך ניט מאכען קיין געלט!... קוים מיט צרות, מיט ליידען, שלאגט מען צונויף א ב' פעמים ח"י אויף א פדיון צום רבי'ן מיט א שלוח מיוחד פין גאנץ קהל, און דער רבי, זאל מאריך ימים ושנים זיין, איז מבטיח, אז דער פאדאטנע-ספראווניק, צי דער סטאנאוואי וועט אראב פינ'ם באנקעל... און כך הוה: דער אלטער געהט אראב און איין טויזענט-מאל ערגערער, נייער קוממט אראף... און מאכט אין שטאדטעל חורבן-ירושלים — און קיין פאדאט צאהלט מען טאקע אלץ ניט! נישטא, איז נישטא ! וואס קענן מען מאכען...? אז מען קראצט שוין יא אויס, פין דיא לעטצטע בעבעכעס, דיא בידנע פאאר הונדערט קערבליך — זאלטען אזא בלוטיג געלט צאהלען פאדאט, ציא גיבען אויף א שיהל, אויף א הקדש, אויף א תלמוד-תורה, צי אויף לחם-אביונים פאר מענשען, וואס ווערען געשוואלען אין גאסס פאר הונגער און קעלט...? פערקעהרט, אדרבא, איך פרעג אייך אליין: זענען דיא אללע זאכען ביליכער פין א זילבערנעם סאמאוואר דעם רבי'ן!?... א יא, איהר שווייגט שוין!... נא שווייגט זשע טאקע וויא א... און לאזען זיך אונזערע במארעסטריקעווער חסידים משמח זיין מיט'ן רבי'נס סאמאוואר; לאז זיך דאס מעוברת'ע שיהלעכען אויסטראגען זיין צייט... לאזען זיך דיא קראקאדילעוועקער חולים, קינפעטורענס, קאליקעס, אלמנות און יתומים דערוויל קוויקען מיט חלשות... און לאם איך מיר פאוואלי בעטראכטען מיין וויינענדיגע קאמעדיא אונטער דער חופה!...

22.

מזל טוב, יודען! איהר האט שוין אייער פאדריאקע: נאך איין באליאטשקא אויף אייער אלטער מכה!...

אקיצור, דיא אונטערפיהרערס האבען שוין געמאכט ארום מיר דיא 7 הקפות מיט דער כלה, אונ איך שטעה וויא חוזק אין גן-עדן... דער רב האט שוין מסדר-קדושין געוועהן; דער חזן האט שוין אבגעלע=זענט דיא כתובה אונ אבגעטערלעקעט דעם לעצטען „מי אדיר“— ועל כלם: איך האב שוין אנגעטיהן דער כלה דאס קדושין-פינגערעל, אונ שוין ארויסגעלאזט פין מיין אייגען מויל מיין טויט-פריגאוואר מיט דיא קליינע 2 גיפטיגע ווארטער „הרי-את“... אונ אללעס געהט, דאכט זיך, נישט קשה... פליצעם דערפיל איך א טרייט אויף דער מאזאלי, אז איך האב שיר געלאפענעט אויפ'ן ארט! דאס האט מיר מיין יפהפיה אזוי געטריי אנגעטרייטען אויפ'ן רעכטען פיסס, זיא זאל אויף מיר ממשלה האבען נאך דער התונה... אוודאי איז מיר נאך דיא פוילע סגולה אב=געגאנגען דעמעלט צו מיינע אללע גילדענע צייטען... אונ ס'איז דאך, באמת, גאר איין איבריגע זאך! ווער ווייסט עס ניט, אז יעדער פויליש מאדעל אונטער דער חופה, טאקע בעת זיא טרייט אן דעם חתן אויפ'ן פיסס, ווייסט זיא, אונ וויל עס מיט'ן גאנצען הארצען, אז דער מאנן זאל איהר דערפאר דאס גאנצע לעבען טרייטען אויפ'ן קאפ!?... נאר גלאטט, מע מוז נאך טיהן דאס אלטע נארעשקייט... היינט, מאהלט איך, אז מע מוז נאך מיט אזא פיסס צעברעכען דאס גלאזעל!... אויך איין אלטער מנהג, פאר א זכר אויף חורבן-ירושלים — אונ אויפ'ן חורבן פין טויזענטער יונגע פאארליך, צוצעקעס, וואס בלייבען נעביך אומ=גליקקליך זייער גאנץ לעבען אונ אפשר נאך אויף דור דורות... דאראף איז ביי יודען קיין זכר, קיין קרעכטץ, אפילו קיין מחשבה ניטא!... נישמעהר, איך בין שוין דאס אויך איבערגעקוממען! „מזל טוב! מזל טוב! מיט מזל זאלט איהר לעבען!...“ הארט מען פין אללע זייטען; אזוי פערלאזט זיך אלץ דער יוד מיט זיין לעבען אויפ'ן מזל, אונ אליין קיין האנד אין קאלט וואססער ניט טיהן וועגען דעם לעבען... אונ זיי פערגעססען גאר, אז דיא גמרא אליין זאגט „אין מזל לישראל“ נאר „וברכתיך בכל אשר תעשה“ — טיה, וועט גאט העלפען!... אכלל מע פיהרט אונז שוין געארעמט פין דער חופה, (טאקע גאר איין מאל אינ'ם לעבען... אי דאס פינ'ם געוויססען סמן וועגען...) „מזל-טוב, מזל טוב! דאס „פוילישע יונגעל“ שוין געווארען א „פוילישער יונגער=

מַאנְטְשִׁיק". אַ גְדוֹלָה, אַ שִׂמְחָה מִיט אַ פּוֹיק: מֶע טַאנְצְט דֶעם גַאנְצֶען וֶועג, מֶע זִינְגְט, מֶע פְּלֶיעסְקֶעט, אוּנ דִיא [2] מְחוּתָנִים, מִיט זֵייעֶר כָּבוֹד, אַלֵיין גֵעהֶען, אִין דְרוֹיסֶען פַאר דֶער שְׁטִיבּ, אַ קָאזַאטְשֶׁקֶע אַזוֹי... פַאנֶע-בְּרִיָה'שׁ... בִּנְמוּס... אוּנ פֶּערְטִיעפְּט עֶט, עֶט ··· אַזוֹי וִויא אַזוֹיְנֶע
[2] בֶּעיַאהְרְטֶע שְׁוֶוערֶע הֵייסֶע חֲסִידִים אוּנ גֶעקְאוֶועטֶע יוּדֶען דַארְפֶען צוּ זַיין... אוּנ אַלֶע וַוייבֶּער פְּלֶיעסְקֶען צִי, אוּנ טְהֵייעֶן מַמָשׁ קִיקֶענְדִיג אוֹיף דִיא [2] הִיסְטֶע יְרֵאִים וּשְׁלֵמִים... גְלַייךְ זֵיי שְׁלִינְגֶען דִיא שְׁכִינָה וָואס רִיהֶעט אוֹיף זֵיי ···· בַּיי דֶער טִיהר אִיז מֶען אוּנְז אַרוֹיסְגֶעגַאנְגֶען אַקֶעגֶען מִיט אַ גֶעפְלַאבְּ-טֶענֶעם קוֹילֶעטְשׁ — אַ פָּנִים צוּ וַוייזֶען, אַז מִיר וֶועלֶען זִיךְ שׁוֹין קֵיין מָאל נִיט צֶעפְלֶעכְטֶען — וִויא דֶער קוֹילֶעטְשׁ — בִּיז דִיא צָרוֹת אוּנ לֵיידֶען וֶועלֶען אוּנְז נִיט אוֹיפְטָאטְשֶׁען מִיט זֵייעֶרֶע שַׁארְפֶע טִיגֶרֶעשֶׁע צֵאהְן אוּנ אַיינְשְׁלִינְגֶען וִויא דֶער קֶבֶר!... מֶע הָאט אוּנְז אַרַיינְגֶעפִיהְרְט אִין שְׁטִיבּ, גֶעזֶעצְט אוֹיזֶועגְאָן אוּנ מֶע הָאט אוּנְז דֶערְלַאנְגְט דִיא גִילְדֶענֶע יָאךְ... אוּנ וִויא אַזוֹי זִיא אִיז שׁוֹין גֶעוֶועהְן נִיט „גִילְדֶענֶע" אוּנ נִיט „יָאךְ"... בִּין אִיךְ שׁוֹין דָאךְ גֶעהֶערֶען גֶעוֶועהְן צוּ חָאפֶּען חָאטְשׁ אַ עֶרְשְׁטֶען לֶעפֶעל, כְּ'לֶעבֶּען פָּארְט נָאךְ אַ תַּעֲנִית... נָאר חֶבְרָה חֲסִידִים הָאבֶּען בַּאלְד אַרַיינְגֶעטִיטְצְעט דִיא לַאפֶּעס אִין שִׁיסֶעל אַרַיין אוּנ הָאבֶּען זֵייא אוֹיס-גֶעלֶעקְקְט בִּיז דֶער שְׁפֶּענְטֶע.

קוֹירְץ גֶערֶעדְט מֶע הָאט זִיךְ גֶעזֶעצְט צוּ דֶער חוּפָּה-וֶועטְשֶׁערֶע, דִיא כְּלֵי-זֶמֶר רִימְפֶּלֶען אוּנ מַאֲכָלִים גֵעהְן אוֹיפ'ן טִישׁ נָאר בִּגְדֵי-מַלְכוּת... נָאכ'ן עֶססֶען אִיז מַיין בַּדְחָן אַרָאפ אוֹיפ'ן טִישׁ, הָאט אַנִידֶערְגֶעשְׁטֶעלְט אִין מִיטְטֶען טִישׁ אַ גְרוֹיסֶען קָארֶענֶעם טֶעלֶער פַאר דְרָשָׁה-גֶעשַׁאנְק, הָאט צוּשְׁפְּרֵייט דִיא הָאנְד אוּנ הָאט אַ גֶעשְׁרֵיי גֶעטְהָאן: „שַׁאט רַבּוֹתַי! אִיךְ וֶועל אַייךְ מְשַׂמֵחַ זַיין מִיט אַ שְׁפִּיצִיג פְּשָׁטְ'ל, פַאר'ן דְרָשָׁה-גֶע-שַׁאנְק! אִין פָּסוּק שְׁטֵעהְט „וַיִּקַח קֹרַח בֶּן יִצְהָר" — אִיז דָאךְ מִמָּה-נַפְשָׁךְ קָשֶׁה: אִיז קֹרַח גֶעוֶועהְן אַ נְקֵבָה — וָואזְשֶׁע שְׁטֵעהְט „בֶּן יִצְהָר" — וָואלְט דָאךְ בֶּעדַארְפְט שְׁטֵעהֶען „בַּת" יִצְהָר...? אֶלָא אִיז עֶר גֶעוֶועהְן אַ זָכָר — וָואזְשֶׁע הָאט עֶר גֶענֶעהְמֶען יִצְהָר'ן פַאר אַ וַוייבּ?... אַ בָּחוּר מִיט אַ זָכָר שַׁייט זִיךְ דָאךְ...? דֶער תֵּירוּץ דֶערְפִין אִיז אַזוֹי. קֹרַח אִיז טַאקֶע גֶעוֶועהְן אַ זָכָר, נָאר יִצְהָר — אַ נְקֵבָה אוּנ דֶער „בֶּן" אִיז דִיא טַייטְשׁ „אַלְט", סְ'הֵייסְט „דִיא אַלְטֶע יִצְהָר" — אוּנ אָ דָאס פְרֶעגְט טַאקֶע רַשִׁ"י דִיא קַשְׁיָא: „קֹרַח שֶׁפִּקֵחַ הָיָה מָה רָאָה לִשְׁטוּת זֶה?": דִיא, קְלִיגֶער קֹרַח, וִויא קִימְמְסְטוּ דָאס נַארֶעשְׁקַייט טְהוּן אוּנ נֶעהְמֶען אַיין אַלְטֶע מוֹיד...! ? נָא, רַבּוֹתַי, קִימְמְט מִיר אַ כַּלָה...? אֵיי, הַרֵיי הַרֵיי, חָתָן'ס צַד דְרָשָׁה-גֶעשַׁאנְק!" — דֶער טַאטֶע הָאט אַרוֹיסְגֶענֶעהְמֶען פִין דֶער בֵּיזֶעם-קֶעשֶׁענֵי אַ כְּתָב מִיט חֲתִימוֹת פִין אַלֶע וְצוּנֵי'ר חֲסִידִים, אַז אִיבֶּער הוּנְדֶערְט יָאהְר קֶעהְר מִיר דִיא אַגֶענְטוּר פִינ'ם רֶבִּי'נְס מַעֲמָדוֹת

געלט... און האט עס אריינגעוואָרפן אין טעלער אריין .... דער איבעריגער עולם פון חתן'ס צד שווייגט .... דער בדחן ווערט שיר איבערגעריסען שרייענדיג — מע שווייגט וויא דיא ערד שווייגט.... אלוואי אלדעם באז זאל אזוי שווייגען .... ענדליך שרייט אויס דער בדחן: איי, הריי, הריי, הריי, כלה'ס צד, דרשה-געשאנק!" — דער מחותן האט א פירגעגעהמען פון אונטערען געזאס א שטר-חצי-זכר אויף זיין גאנצען מאיאנטעק .... און אויך אריין אין טעלער אריין .... דער בדחן שרייט ווייטער: „און ווייטער חתן'ס צד, צד חתן, כלה'ס צד, דרשה-געשאנק!" — א שטילשווייגעניש וויא דער טויט! .... „איי, מימעס, פעטערס, זיידעס, באבעס, גיטע פריינד, אלטע שקראבעס, חתן'ס צד, צד חתן, כלה'ס צד, בייט אויס א קאפיקע אויף מינץ, דרשה-געשאנק!" קוים מיט צרות האט זיך ארויסגעריקט דער קראקאדאלעווקער נגיד און האט אריינגעוואָרפען 6 אלטע קופערנע פיטאקעס, אז דער טעלער האט באלד געטרעסקעט אונטער זיי .... און ווייטער א שטילשווייגעניש, חאטש ווער צעריסען שרייענדיג .... צעבראכען דער טעלער, איז דיא מחותנת'טע אין כעס געוואָרען; דיא מחותנת'טע אין כעס — איז דיא מאמע ברוגז געוואָרען; דיא מאמע ברוגז — האט זיך דער טאטע אנגעבלאזען, דער מחותן אראבגעלאזט דיא נאז, דיא אונטערפיהרערס פערכמורעט, דיא גאסט — וויא אומגעדרייט .... א כלל, ס'איז געוואָרען א סאמאטאכע מיט א קאלעבליק — דערווייל האט דער מלוה זיך מיישב געוועהן: „גיטא קיין דרשה-געשאנק ....?" און רייסט מיר אראב דאס מיטצעל און אנטלויפט!....

שטעלט איך פאר, אין וואס פאר א לאגע דיא גאנצע חתונה איז געבליבען און איך נאך בעזאנדערס! ... און טאקע ווען ניט חסדא דער קראקאדילעווקער שוחט, וואלט, ווער ווייסט צו וואס חלילה געקעננט קיממען .... חסדא האט פליצעס, פון דער העללער הויט, אויסגעגאססען א גאנצע פאמיניצע וואססער איבער דער שטיב, האט זיך אליין אויסגעטיהן ביז אין דיא אייגענע תחתונים, און דעם גאנצען עולם אויך דאס אייגענע געטיהן, און מיט זיין יארמעלקע, וואס האט געוואויגען געוויסע 2-3 פינט איבער איהר פערשמאלצעוועטען שווייס און ברוד. האט ער געפאטשט דיא אלטע ווייבער מיט דיא יונגע ווייסע-חברה'ניקעס, זייא זאלען אין איין אטהעם פליעסקען אהן איין אויפערינג. און ער מיט'ן עולם האבען זיך צוטאנצט אויף וואס דיא וועלט שטעהט און מע האט איבערגעקעהרט דיא שטיב אָרע קארען... א ברכה זאל נאר אויף זיין קאפ קיממען, וויא אזוי ער האט אונז אללע ממש מחיה געוועהן! ... אט א דאס הייסט א כשר'ר יוד. א שוחט! — וואס דען? אפשר פיגי דער וצנוע'ר שוחט איז א יוד...?

אזא יאהר אויף אללע דייטשען, רבונו של עולם!... נא, נא! אויך מיר א שוחט! — האט איהר נאך געהערט א שוחט מיט געוויקסעלטע שטיוועל, מיט פערקעמטע בארד און פאות און מיט א מאנטינענעם קאשקעט און דערצו נאך לייענען און שרייבען מאסקוויטעריש...? הא? — נאר מע זעהט עפעס באשאנפערליך, וויא די קליפה, אומשטיינסגעזאגט, איז זיך אזוי גובר, אז מע קען גאר באין אופן צו'ן איהר קיין שליטה ניט האבען!: איז ער, וויא אויף צו להכעיס, איין קינציגער בריה אין שחיטה ובדיקה; איין מכניס-אורח אין שטאדט; איין גיטער מענש אויף א טובה טיהן א יודען ביז מסירת-נפש; איין חשוב ביי נאטשאלסטווא איבער זיינע בנימוס'ע תנועות און הנהגות; איין איש אמת, וואס ס'איז ווייט אזעלכעס צו געפינען און איין בר מעלה און בעל מדות-טובות אין דער וועלט! — נא, וואס זאגט איהר אויף אזא סטרא אחרא, רחמנא ליצלן!?.... דער רב רודף'ט איהם אפילו ביי קהל און שרייט נאגעוואלד, אז ער איז א קל-שבקלים — נאר צו זיין טרף גליקק קען ער נאך א סך בעססער לעהרנען פינ'ם רב, אז ניט איין מאל חאפט ער איהם אין א שאלה, אזוי... גאר מאום... און ער מוז נעביך שווייגען! אזא כשר'ער יוד, אזא פייעריגער חסיד, אזא עולה תמימה מוז נעביך בטול ווער'ען פאר אזא מין פיינע-בריה'שען שוחט... א יא, גיטע יאהרען...:? זעהט איהר, מיין חסדא איז דייקע ניט קיין איבריגער בריה אין שחיטות, און אזוי לעהרנען קען ער דייקע גאר ווייניג, כמעט אויפ'ן שפיין-מעססער... נאר איך וועלל איהם ניט בייטען אויף זייערע 18 שוחטים וויא דער פיני! — וויא פערמאגט יענער גאר אזוינע זיססע תנועות, אזוינע חן'עווידיגע פאטעמקעס וויא חסדא?... קיין צער! חסדא'ס בראנפען-טרינקען, זיין יארמעלקע פאטשען, זיין משמח זיין דעם עולם מיט אללע זיינע קאטאוועסלעך און אבשניטצלעך... איז דאך ממש א פקוח-נפש, א תענוג צו צוזעהען!.... ער האט עס פערבראכט מיט'ן עולם די נאכט; ער האט עס אבגעוואיעוועט א חתונה, אז ס'איז טאקע גאר געווען צום גאפען, וויא איך בין א יוד!.... ער האט זיך געגליטשט אויף דער נאססער ערד, נאר עפעס וויא א קונדס'ל פין 15 יאהר; ער האט קאמאנדעוועט די „שבת-טאנץ“, וויא איין קינצלער אין דער וועלט: ער האט ארויסגעחאפט זיין גרויסע פאטשיילע פינ'ס בוזעם ארויס, איז מיט איהר ארומגעגאנגען פין איינעם צום אנדערען, געהייסען דעם בדחן אלץ אויסרופען, צו די כלי-זמר א וויזק — זיי זאלען צושפיעלען און אליין האט ער אללע מאל דערלאנגט איין עק פאטשיילע דער כלה, דעם אנדערען טא דעם יודען טא יענעם, טא דער יודענע, טא יענער, און אליין געהאלטען די מיטט און געפיהרט דעם טאנץ ביז ער האט אזוי אויסגעדרייט די כלה מיט אללע מאנסבלען

און וויבער וואס אין שטיב ... און אין צימבעל אריין איז געפאללען „שבת“ פון אללע זייטען... א פינט קופער, גאר בלתי שום ספק... און פון דעם געלט האט מען אלין געקויפט בראנפען און וויטער בראנפען! — ערשט נאך אללעמען האט ער א געשריי געטיהן: „אללע אין א ראד!“ — און באלד איז פונ׳ם עולם געווארען א דרייענדיגע ראד וויא א וויבער און חסדא אין דער מיטט...

קורץ, א סך זענען אנידערגעפאללען שלאפען פון שכרות און פון מיעדקייט; אייניגע האבען זיך אנגעהייבען קלויבען א היים, קאם שלעפענדיג דיא פיסס; דיא מחותנים און מחותנת׳טעס האבען זיך אנגעהייבען איבערקיקען צווישען זיך .... און באלד האבען דיא אונטער־פיהרערס פערשטאנען דאס עסק .... און, ארויף — לעגענדיג דעם קלאמץ אויף מיר מיט דער כלה, האבען זיי א געשריי געטיהן: „גא געניג, חתן־כלה האבען היינט נעביך געפאסט, דארפמען זיי שוין לאזען זיך אבריהען!“ — ביי דיא ווארטער האבען דיא כלי־זמר א שפיעל געטיהן דאס „מצוה־טאנצעל“ .... דיא אונטערפיהרערס האבען געחאפט מיך און דיא אונטערפיהרעקעס — דיא כלה און מע האט אונז, וויא דיא פאימעניקעס, אוועקגעפיהרט ערגעץ אין א פינסטער קעמערעל, וויא ס׳איז געשטאנען א מין בעטעל... מיט א טאפטשאן... שאט רבותים, לאז זיין שטיללער! מיינע אונטערפיהרערס ראמען מיר איין עפעס א סוד... א גוטע נאכט אייך, און מיר אוויסטען תמיד!...

ענדע דער ערשטער טהייל.

צווייטער טהייל.

1.

אַז, ס'איז פֿין גאָטט, ווי עס איז נאָך שאָן,
האָט דאָך עס טאַקע דעם זיבעטען חן!...

אַצינד, ליעבע לעזער, אַזוי וויא איהר קענענט מיך שוין יעטצט פֿין מיין געבוירען ביז דער חתונה, אונ איהר ווייסט שוין, וואס פֿאַר אַ טהייערע כּלי איך בין... ווילל איך שוין טאַקע פֿאַר אייך דערצעהלען כּל דבר שורש פֿין מיין גאַנצען לעבען! מכּי תיתי, לאז דיא וועלט וויססען, וואס פֿין פּוילישע יונגלעך ווערט אין אונזער געבענשט פּוילען?... אונ טאַקע פּשוט געוואָהר-ווערען פֿין אַ סך נוטצליכען זאַכען אינ'ם לעבען... מאָהלט אייך, מה דאָך נאָך קליינערהייט, אַז איך בין נאָך גאָר געוועהן אַ שנעק, אַ סמאַרקאַטע יונגעל — האָט מען שוין געהאָרט אונ געזעהען פֿיר מיר אַזוינע חדושים, וואס ניט איטליכער איז זיי גאָר ביכולת משיג צו זיין. מכּל-שכּן ציינד, אַז איך בין שוין, ברוך השם, אַ פֿאָלנע מאַנסביל!.. פֿערקעהרט, זאָגט, אַדרבּא: אַ סך האָט איהר אין פּוילען אַזעלכע יונגלעך, וואס זאָלען אַזוי סקלאַדנע, אַזוי בפּרוטרוט בעשרייבען דאס פּויליש-יודישע לעבען, וויא איך? (אי דאָס האָב איך נאָך קיין מן המעשׂר ניט דערצעהלט, וויפֿיעל ס'איז נאָך דאָ...); ביי אַ סך פּוילישע מאַמעס אין בויך איז אים ניינטען חודש געוואָרען פֿין אַ מאַדעל אַ יונגעל...? אַ סך האָבען דיא זכיה געהאַט צוזעהען מיט זייערע אויגען אַ שרייטעלע אין אַ קאַפּעליושעל, וויא איך...? אַ סך האָבען אַזוינע לעכטיגע אויגען געהאַט, צוזעהן, וואס דיא בחורים טיהען איבער אין קלויז אונטער דער הריבע אונ אויפ'ן בוידעם... וויא איך? היינט ר' אייבּישס מיטצעל, וואס ס'איז דאָך באמת איין אַנטיק אין דער וועלט, כּמעט איין אַכטער נאָך דיא זיבען וואונדער... איז ווער האָט עס?—

איך! ווער האט דעם למ״ד וא׳וניקס טאכטער פאר א ווייב? — איך! ווער האט מזכה געוועזן דיא וועלט מיט אזעלכע היילינע, גרויסארטיגע פלאות׳ן, וויא מיין מחותנ׳ס בריעף, דעם רב׳ס תורה, דעם איינקעל׳ס גמטריאות, דעם פנקס „אסור לדבר“, מיט דעם בלינדען בדחנ׳ס גראמם?... איך! — נא, אונ אקעגען דיא שילורען מיט דיא סקופעטען בין איך דאך אודאי ווערטה אויף איין שאהל גאלד אונ אויף דער אנדערער מיך!... זיי נעהמען זיך איבער מיט דיא זילבערנע קנאפ אונ טשעבענע קאלנער — אז ווא! אויך מיר אחריפות, צו געהען וויא א גוי!... געהען וויא איין אמת-עהרליכער יוד, אונ דאך האבען דעם זיבעטען חן — א דאס איז א בריהשאפט! — אונ א דאס בריהשאפט האב איך דאך בעוויזען גאר אויף איין אנדער אויפ׳ן! ; איך האב דאך שוין צו ניין יאהר געטראגען דעם הולך פין א 70-יאהריגען חסיד, פא ווסיוא פארמווא... היינט ווער דארף חשוב׳ער זיין ביי יודען אונ טאקע אפילו ביי גוים — איך, וואס איך האלט מיך אין דיא בגדי קודש פין מיינע אבות-אבותינו, ביז אין בארג סיני... צי זייא, מיט׳ן נאככרימען זיך יענעם — הא?... א נא, לאמיר אקיק טיהן שער׳ן פין אלטע היילינע ספרים, צי אויף דיא עטליכע מזרח׳ן אונ פאטרעטען, וואס האבען זיך נאך פארוואלגערט ביי איינינע עהרליכע יודען מדור דורות — וויא אזוי זענען, דארט אויסגעמאהלט משה רבינו מיט דיא יודען בשעת יציאת-מצרים? מן הסתם אין זשיפעצעס מיט לאפענמיטצלעך!... אונ טאקע מרדכי, דער שני למלך אליין, איז ניט אבגעמאהלט אין א ספאדעק, א קאפטען מיט סטראקעס אונ א פאאר ווייסע תחתונים מיט פאנטעפעלעך...? נא, אונ דוד המלך, אונ טאקע דער מיליאנשטיק, שלמה המלך, זענען דען חלילה געמאהלט אין סערדעטען מיט קאפעליושען? חס ושלום! אויך אין דיא אייגענע בגדי-קודש, וואס אללע יודען ···· פערשטעהט זיך, אז זייערע בגדים זענען מן הסתם פין צייגען פערווע סארט: דאס שטריימעל אודאי פין דיא טהייערסטע סאמבירסקי מארדערס ···· דיא זשיפעצע אודאי פין דעם בעסטען מיילאנדער אטלאס ···· דיא תחתונים מן הסתם פינ׳ם בעססטען האלאנדסקי וועבעל ···· אונ דיא פאנטעפעל אודאי פינ׳ם עדעלסטען טשיגירינער סאפיאן ···· נא, מילא? דאראף זענען זיי דאך מלכותים אונ גרויסע שררות ···· אבער אלין יודעש! ···· אלא מאי דער רבי, זאל מאריך ימים ושנים זיין, געהט אויך כמעט ניט אין ערגערס פין זיי ···· זיי זענען מלכותים אויף ד-ר-ערד אונ דער רבי אויפ׳ן הימעל!···· זיי מאכען זיך פאן אייגענער קעשעניע, אונ דעם רבי׳ן מאכט דיא וועלט ···· וויאזשע זאל דען אנדערש זיין? ···· נישמעהר ניט דאס בין איך דאך אויסען — איך מיין דאך אייך נאר צו דערוויזען, אז נאך מששת ימי בראשית, וויא יודען זענען גענאנט, האבען אללע גלייך געטראגען

דיא זעלבע פארמא, דעם אייגענעם פאסאן, וואס אללע פוילישע יודען טראגען נאך היינט! .... נמצא, אז מיר זעהען בעשאנפערליך, אז א דעם היילינען קוסטיום האט נאך אודאי דער רבונו של עולם געוויזען משה'ן אויפ'ן בארג סיני און האט איהם אנגעזאגט מיט'ן הארבען ווארט, אז יודען זאלען דאס טראגען אימער און אייביג ביז דיא וועלט וועט אונטערגעהן! און נמצא, אז דער פויליש-יודישער קאסטיום האט נאך אין זיך א סך מעהר קדושה וויא דער משכן; ווארען דעם מאדעל פינ'ם משכן האט דער אייבערשטער געוויזען נאר משה'ן אליין, און משה האט, קאם אונטער ששים רבוא יודען, געפינען איין בצלאל'ן, וואס האט פערשטאנען אבצוקאפירען דיא זאך, און פין דעמאלט אן איז טאקע איין אמת, שוין מעהר ניטא ביי יודען קיין שיהל אין דער וועלט אויף יענעם סטריא — ווייל קיין יוד ווייסט עס ניט .... אבער א דעם היילינען קאסטיום האט דער רבונו של עולם געוויזען אללע יודען גלייך אזוי, נאז בכל דור ודור געפינען זיך, ברוך השם, דייקע פראסטע יודען, שניידערס שיסטערס און קערזשנערס, וואס מאכען נאך דעם מאדעל אות באות, מיט אללע פישטשעווקעס .... נא: אידאס ניט א וועהטיג, אז אזעלכע יונגע שיבעניקעס ווארפען א ראב פין זיך אזא קדושה, אזא שיינדלינג .... און נעהמען זיך נאך איבער מיט זייערע חוזק'דיגע בגדים, מיט זייער משוגע'נעם הילך! ? .... אפילו א בלינדער אויף ביידע אויגען, זעהט, דאכט זיך, אויך, אז דער, וואס טיהט איבער דיא היילינע בארג-סיני קליידער אויף דיא שפאלטען מיט דיא דאשעקעס — פערליערט ער באלד דעם צלם-אלהים און זיין פינטעלע יוד לעשט אויס אויף אייביג! ....

ובכן בין איך דאך טאקע נאר דאס וואילע יונגעל! א יא ....? ווארען אפילו געגען זייערע סך לשונות'ן וועלל איך אויך כלל גאר ניט פערשעהמט ווערען .... און אפשר נאך גאר איבערפוציווען זיי! ווארען צו וואס מו"ג באמת דער סך, אז מע קענן דאס אייגענע אבמאכען מיט איינס און א גיטס? — נאט איך א גראשען פאר אללע זייערע לשונות א קעגען איין אברהם'ל חיריק'ס א דבור! .... מיט אברהמ'לס לשון וועלל איך דאך איבעררעדען זייערע שבעים לשונות .... איהר האט געהערט דאס גילדענע לשון — נא? איז דאס ניט גבורות — הבורא! ?... היינט אז איך בין עס יא דער פיינער בחור, פרעג איך אייך, רבותים: פאר וואזשע קיקט עס מיין שווינער אויף מיר אזוי קרימם און האלט זיך אין דאיען אויף מיר? .... און פרעגט זיא אליין, פאר וואס? — ווייסט זיא ניט, כ'לעבען! עפעס טראגט זיא אויף מיר א שנאה בלב נאך פין דער חופה-וועטשערע אן: איהר איז עפעס ניט געפאללען, פאר וואס איך בין אין קעמערעל באלד אנידערגעפאללען וויא א קנאפ אויפ'ן טאפטשאן,

און

און בין אזוי אבגעשלאפען ביז אין ווייסען טאג אריין, וויא א געהרגה׳טער ? .... זיא האט מיך שוין דערפאר מבוזה מבזה געמאכט פאר אללע גבאי׳טעס אין שטאדטעל, און חאטשע איך פיהר מיך שוין היינט גלייך מיט אללע יונגעלייטליך .... קענן איהר נאך אלץ דאס הארץ ניט אבגעהען אויף מיר! — דער נסתר מייגער האט זיך עפעס תהלת וויא געקרימט אויף מיר דערפאר, און האט מיר אפילו, אזוי, אונטער דיא צאהן א זאג געטיהן: „אי, פע! וויא אידעם א חסיד׳שער יונגערמאנן אזוי ווייט פוגם אינ׳ם סוד אבא-מאימא...?“ נאר שפייטער האט ער לחלוטין פערגעסען און איז מיט מיר שוין אדרבא ואדרבא, און זיא טשעפעט זיך נאך אלץ און זיכט זיך אלטע אייבעלעך .... און ס׳איז א מעשה אהן איין עק .... זיא האט שוין טאקע געוואללט נחת זעהען פין דער טאכטער... פשוט זיא עקט זיך א באבע צו זיין! פין דיא זיהן איז איהר קארג; נאך פין דער טאכטער איין אייניקעל! ... גישמעהר אלסדינג טראג איך פין איהר איבער און שווייג — אביא אין איהר מויל ניט אריינצופאללען, נאר איין זאך קאן איך שוין באין ענין ואופן ניט איבערטראגען: דיא רפואות איהרע, וואס זיא ברענגט מיר אללע נאכט פאר׳ן שלאף אונטערען פארטעך, פעראימערט מיר פשוט מיין לעבען! ... איך בעט מיך ביי איהר אללע נאכט וויא ביי א גזלן — און זיא טרייט מיר ניט אב אזוי לאנג, ביז איך נעהם עס איין און ברעך עס טאקע באלד אויס מיט דער גרינער גאלל .... און נאך אללע נאכט א נייע רפואה, אז זיא האט מיך שוין ממש פערמיטשעט, וויא איך בין איוד! איהר זאלט אויף ציקאוועס שטעהען אונטער דער טיהר און הארען איהר דרשה׳נען איבער מיר פאר יעדער מאל איינעהמען — איז, דאכט זיך, נאר פערעל שיטטען זיך פין איהר מויל .... און אין אמת ארײן אידאס א סם, א שלאנג, וואס מע דארף נאר שטארקער זיין פין אייזען, אויסצוהאלטען איהרע רעד! .... צום מוסטער וועל איך אייך דא אונמכטען גיבען איינע פין איהרע דרשה׳ס — וועט איהר שוין פערשטעהען וואס פאר א מכשפה דאס איז! ? ....

2.

מיין ניט וועסט זיין א פריי פאגעלע, בלאטע!
זאלסט אפילו לאפנען, מיזטי ווערען א טאטע!

„דיין שוויגער א שלעכטע! .... א יא, איציקעל? .... אומ.... רבי
(חס״א)

יונה שלמה .... וואס איך ווינטש דיר, זאל עס מיר נאר אין מיין ביזעם אריין! .... וואס זאל איך שוין רעדען, אדער וואס זאל איך זאגען — אז דיא ביסט נאך גאר א יונג ציגעל', אומשטיינסגעזאגט! .... איך ווייּ····ס? דאכט זיך, וואס איך וויל זעהן אין דיר אונ אין צייטעלען, מיינע ביינער זאל זיא מיר איבערלעבען — אלוואי, רבי יונה שלמה, אהן יודישען שאדען, אויף מיר געזאגט געווארען! — אונ אז טרייגע דיא בארעבאליכע שטאפט אונ קראפט פאק איהר איידעם ... פריטאה, א נא: וועהמען איז מען מעהר מקנא — דיר, צי איהם ...? הא? וואס זאגסטי, איציקעל...? ווארען זיא, לאז זיא מיר מוחל זיין — איז פארט פון א גראבען שייערעש (?) האטשע מיט איהר נגיד'עשאפט אינאיינעם! דער מאטע איהרער — גאטט זאל מיך ניט שטראפען פאר דיא רעד — (א קלאפ מיט דיא פינגער אויפ'ן פיסק.) איז פארט כל-ימי (?) געוועהן מחילה א קישקע-טרייבער אין יאטקע.... לאז ער זיך שוין דארט מיהען פאר דיא אלטע כאליוועס.... אונ מיין טאטע — זאל מאריך ימע ושנותיו (?) זיין, איז נאך בחור-וויים שוין געוועהן א שמייסער ביים רבי'ן עריב געצעלע צי עריב (?) געציקעל זכריינעה-לברכה (א קלאפ איבערען פיסק) איך בין ניט ווערטה זיין הייליגען נאמען צודערמאנען! ... אונ פון מיין חתונה אן ביז היינטיגען טאג, איז ער דאך דער שענסטער מקבל אין שטאדט, ס'זאל איהם נאר ניט פערשטערט ווערען ... נא, אונ מיין שמריה? איך מיין טאקע דעם שוועהר דיינעם — אויסגעניקערט זאל זיין נאמען ווערען! — ער זאל נאר וועלען, וואלט דאך איהם דיא וועלט נאכגעלאפען! .... וואס איז, מע ווייסט ניט, אז ער איז פון דיא לאנדוואלניקעס? (למ"ד וא"וניקעס) נאר וואס, אומשטיינס-געזאגט...? אזא נאכליע, וואס טייג ניט, ניט דא באהא, ניט דא ליודיי! ... אונ טאקע אין דער אמת'ן: וואס אומשטיינסגעזאגט איז דער מענטש...? (א קלאפ איבערען פיסק). א ווארעטשעק... דא גיסט מען אן אונ דא רינט ארויס... ווארען אפילו א ווארגעטשקע אין אקרופ איז דאך עך שטארקער פון איהם!... עט! נא דיר א גראשען פאר אללע נגיד'ע-שאפטעניששען!... אז פאר וואהר זאל איך טאקע אזוי נאך הארען סופר של-לשוח (?), וויא איך האב נאך פינ'ם רבי'ן עריב געצעלע אליין געהארט, אז א יודענע איז געגלעכען צו'ן א לאקשענטאפ: היינט ריקט מען איהם אין טשולענט אונ מארגען איז שוין נאכ'ן קיגעל!... היינט וואס ביסטי מיך דא חושד...? האר אויס, איציקעל: א-נ-אישה איז א קלאפ אבער א... ניט אומזוסט האט זיא אין זיך ניין מאאס רעד... נאר פון איהר קימען דאך אבער פארט אללע צדיקים ארויס!... איז זיא דאך, א פנים, עפעס פארט א שטיקעל חשוב ביי דעם, (א קלאפ איבערען פיסק) איך בין ניט ווערטה צודערמאהנען-וואס לעבט אייביג... דער גאנצער דר-עיקר איז נאר, פון וואנעט זיא קיממט

ארויס ?... וואס טויג דאס גוטע ביער אינ'ם שלעכטען פאסס... ?
אייביג לעבט מען דען מיט דער קישקע... ? זעה, וואס דער היילינער
בוהיי (בחיי) שרייבט אינ'ם צאנה-ראינה, אז נאר דורך גוטע קינדער
קוממט מען גלייך אין לעבטיגען גן-עדן אריין... אט פאלג דיין
נארישע שוויגער, איציקעל, אונ נאך היינטיגעם מאל טיה מיר צוליעב,
אונ נעהם איין אט דאס סערעפעל !... וויפיעל איז דא דא, אומ-
שטיינסטענזאגט ?: איין ברידער דעם אנדערען, א לעקק ! קיין צער,
ניט מעהר !... וואס מיינסטו איז דען דא חלילה אזוינס ? אסור, ניט
קיין סם, וויא מיר יודען זענען... ווייס איך דארט... ס'האט מיר
היינט דיא אלטע זיססעל, דיא גאטט'עבע, דערצעהלט, ביים גאארען-
מאסטען, אז איהר האט, פאר עטליכע יאהר, דוואסי, דיא בערעכע
אליין דערצעהלט, אז נאך אין קליין-קעטארעד האט זיך אזא מעשה
פערלאפען... (?) האט דעמעלט דער זילשטווער זכריינע-לברכה
געהייסען צונויפקאלעפוצקען אביססעל הינדעקאממען מיט א האלב לויט
קאטשקע-פוטער אונ פערשיטטען מיט א קאפ קעבעבע אונ עס לאזען
פערזידען אין א קליין טעפעלע, אבער טאקע גאר אין א פיטצעלע
טעפעלע... אט האסטו דיר דעם גאנצען סוד... אונ דיא מיינסט
חלילה, ווער ווייסט וואס ?... אין מיין פאזעכע זאל עס אריין, וואס
דיר קענן דא שאטען, רבי יונה שלמה ! דיא אלטע דוואסי עלע-
שאלע (?) — א גוטער מליץ זאל זיא דארט זיין, — איז א גרויסע
מומחה'טע געוועהן ! אונ וואס אידאס חדוש ? — אזא צדקת, א יודענע !
וואס האט זיך אויסגעוואלגערט ביי אללע אלטע צדיקים (א קלאפ
איבערען פיסק) — איך בין זיי ניט ווערטה צודערמאהנען — אונ האט
זיך אנגעהערט מיט אלפי אלפין סגולות אונ שפראכען, וואס דיא
האאר זענען ניט איהרע !... אז פאר וואהר זאלען מיר טאקע אזוי
אין גיכען אויסגעלעזט ווערען, וויא איהר אבשפרעכען פון א נאנהרע (?)
פון א בושעכע, פון א אבטיהעכטם אונ פון אלדע באזע רוחות, איז
געוועהן, וויא מע נעהמט ממש צי מיט דיא האנד !... היינט, וואס
ביסטו מיך דא, איציקעל חושד...? טיה זשע מיר צוליעב, נאך
דאס מאל, אונ נעהם איין האטש איין לעפעל !..." אונ מיט דיא
רעד, חאפט זיא שוין א פיהר פון אונטערען פארטעך דאס מין
טעפעלע... אונ האלט מיר, מיט איין האנד, צי דיא נאז אונ מיט דער
אנדערער קעהרט זיא מיר איבער דאס טעפעלע אין מויל אריין, נאך
גאך איידער איך אוספייע מיך ארומצוקוקען... פונקט אשטייגער, וויא
דיא נייע אפיקורסים'לעך, דערטאפענדיג אין זייער חברה אריין א פוילעש
יונגערמאנטשיקעל, ריקקען זיי איהם אין מויל אריין א שטיקעל קאלבאס,
כדי איהם מחנך זיין צום עסק...

פע ! אונזערע חסידים גיבען זיך ניט אב מיט אזעלכע פיסטע
מצות ! : פרעגט אין גאנץ פוילען , צי שטראבט זיך א חסיד אין דער
מצוה, ארייננצוריקקען א דייטש א שטיקעל קיגעל אין מויל , צי קאלטע
דרילליעס אין דיא אויזען-קעשעניעס אריין ? . . . חס ושלום . . . פוילישע
חסידים געהען, אמת, נאך נאך מצות — אבער וואסערע מצות. . . ?
מצות , וואס זענען נאטהיג וויא אין לעבען אריין ! . . . אשטייגער :
א מצוה פאר'ן רבי'נס איין אומכבוד'ל יענעם אויסדינגען דיא ארענדע ;
פאר דער רבי'צענס א חן'דעלע יענעם מסור'ן אויפ'ן לעבען און פאר'ן
רבי'נס קינדערליכס א קאטאוועסעל יענעם אנשיקען א רויטען האן אויפ'
דאך . . . נא , און פין דיא מצות אשטייגער : פאר טראגען אייגענע
האאר, מאכען א ממזר-בלבול, צי פאר לעהרנען תנ"ך — ארייננשטיפע
אין געוואנט בעז שטשאט . . . צי פאר שערען דיא בארד-פאטשען אי
באלף מחילות נאכ'ן טויט וכדומה . . . היינט וויפיעל מצות טיהען
פוילעשע יודען נאר מיט'ן אויסרעד „לשם-מצוה“ ? . . . אי שווערען
פאלש, אי מעסטען און וואגען פאלש , אי ראבעווען און גזלנ'ען , און . .
און וואס איהר ווילט ! . . . און אלץ „לשם מצוה“ . . . כ'לעבען , דער
יוד מוז דאך נעביך פארט האבען אויף טויזענטער מצות , אהן וועלכע
מ'איז גאר קיין יוד ניט . . . מוז נעביך גיבען א פדיון דעם רבי'ן :
א מתנה'לע דער רבי'צען ; א תיקון דער חברה ; א לילקע-ציבעכעל אויף
הכנות ; אויף ווארעמען דיא מקוה : אויף שמירה ; אויף א שאאפען
קאפעל ; אויף א ווייסען כפרה-האן ; אויף א סאדענערער שאלל ; אויף
שמירות, סגולות און קמיעות און נאך , און נאך , און נאך . . . נא
פין וואנעט נעהמט מען עס ? . . גיט איז , אז מ'איז א געשעדיגט
שמיידיג חסיד'ל . וואס נארר'י אראב טאקע פינ'ם רבי'נס טיש א זילבער
נעם לייכטער, צי טאקע פין דער רבי'צענס האלז אראפ א שנירעל
פערעל . . . ניששט תמיד געראטה אבער . . . נא , מוז מען דאך „לשם
מצוה“ זוכען עפעס איין אנדער-מצוה קערבעל . . . און דער אייבערשטער
בעשערט ! איי וואס מענשען ווערען אומגליקליך דורך זיין „לשם מצוה“ !
נא , איז וואס ? דא געהט דאך עפעס אין יודעשקייט . . . וואסזשע זנאט
שען דא עטליכע יחידים ? . . . היינט פאר וואס בערעכענט איהר ניט ,
אז דורך איין אומגליקליכען קוממט ארויס א טובה צעהנער און הונ
דערטער אנדערע, און א סך בילכערע פין איהם ? . . . אשטייגער אז
א חסיד דינגט אויס בייא א מתנגד , צי אזוי ביי א-נ-עם הארץ , דיא
ארענדע , צי ער מאכט נאך דעם פריץ א פאלשען קוויטט , וכדומה . . .
האט דער רבי מיט זיין סוויטע וויא איינצושטעהען , און טויזענדער
עולי-רגל'ס צום רבי'ן האבען זיך וויא צודערקוויקקען מיט א אומזוסטיג
ביסעל בראנפען . . . פינ'ם קוויט בעקיממט דער רבי מעשר , דיא

רבי'צן — א חאבאר, דיא קינדערליך מתנות און דיא גבאים לא-יחרץ-געלט . . . נא, און דורך דער יפה פיה איז דאך קיין רעדע ניט: דורך איהרען א גיט ווארט, וויא מען דארף . . . ווער שמיסט א חן'דעלע . . . ווער שמיסט טאקע א-נ-עבירה'לע . . . קענן דאך טאקע א מאל דער רבי מיט הונדערטער חסידים פשוט נצל ווערען פון אסטראג און אפשר פין סאמביר אויך! . . . אט, אזעלכע מצות זענען כדאי: יענעם מאכט מען דערמיט חלילה ניט קאליע אין יודעשקייט אריין . . . און א סך יודען ווערען נאך נתגדל ונתקדש דורך דעם . . . אבער ניט אזא מצוה, וויא קאלבאס ריקקען אין מויל אריין! דאס פערזינדעגט דאך א יודישע נשמה אויף אייביג, און מאכט איהם אויס יוד! . . .

נאר ניט דאס בין איך דאך אויסען! — הערט, וואס א מכשפה קענן: מאהלט אייך, אז זיא האט שוין אויסגעפיהרט איהרס . . . און דיא טאכטער האט שוין אנגעהייבען עפעס מאכען קרימע הויות . . . זאלט איהר עס זעהען, וואס איך האב אויסגעשטאנען פין איהר דער פאר! ? געזידעלט מיך כאחד הריקים, געשאלטען מיט דער תוכחה, טייג-ווייס מיר קיין עסען ניט געגיבען, און סוף כל סוף האט זיא מיך פשוט ארויסגעיאגט פין דער שטיב, איך זאל מיר געהען צו'ן אלדע שווארצע יאהר . . . נא, פרעג איך אייך, רבותים האב איך פערדיענט אזא פאדריאקע? . . . נישמעהר ס'איז דאך פארפאללען: זיא שטעהט וויא א פאסטוי ביי דער טיהר און לאזט מיך ניט אריין! . . . נא, וואס טיהט אזא יונגערמאנטשיק אין פוילען, אז מע טרייבט איהם ארויס פין שווער און שוויגער . . . ? מן-הסתם איז קיין אנדער עצה ניטא וויא נאר: צום רבי'ן אין דער חברה-בארשט . . . אודאי, אודאי האב איך געחאפט מיין טלימעקעל אויף דיא פלייצעס און וואליי צופיסס קיין סירקעוו, גלייך צום רבי'ן אויפ'ן הויף! און וואס איך האב דארט דעם ערשטען טאג איבערגעהארט און איבערגעזעהן און אין זיננען אריין געגעהמען — וועל איך אייך דא אין קורצען בעשרייבען לזכרון אויף דור דורות! :

3.

נאר אומר, נאר דברים, נאר נשמע קולם . . .
און מע פלאקערט, און מע ברענט און מע היצט דעם עולם! . . .

אום פרייטאג זייגער 12 ביי טאג ביז איך אנגעקוממען צום רבי'ן אייפ'ן (חס"א)

אויפ'ן הויף, און איך שווער אייך ביי מיין יודעשקייט, אז דיא מינוט האט זיך מיר אויסגעוויזען, אז איך בין אין בערדיטשעוו אויף פרעט־שיסטער יאריד! דער הויף איז פולל מיט יודען, יודענעס, יונגעלייטליך און קינדער; א געשריי ... געפילדער, א שטיפעריי, נאר וויא דיא פער'סם'טע מייז! מע וואי פט מיט האנד, מע שטעקקט גראבע פינגער, מע טרעסעלט מיט פאות, מע קנאקט מיט פאנטעפעל, מע רעבערט, מע היססט, מע בראקעט, מע שפייט, מע קייט, מע שטיפט עללענבוי־גענס, מע זידעלט, מע שעלט, מע פאטשט; דיא היטלען פערריקט אויף דיא פאטילעצעס, דיא פאלעס צולאזט אויף אונטען, דיא עק גארטלען אויף דער ערד, א חוואלי א הער, א חוואלי א היען; עס רוישט, עס טימטעלט וויא אין 100 פארעוואיע מיהלען און ס'איז כמעט ניטא וויא א שפילקע צו ד־ר־ערד ווארפען! ... איך בין געבליעבען שטעהן וויא א פריטשמעליטער און האב ניט געוויססט וואס טיהט זיך עס מיט מיר, און וויא בין איך עס אין דער וועלט... ? און נאך א מינוט וואלט איך געוועהן אנידערגעפאללען פין שווינדעל און קאפדרייעניש... נאר פליצעם דערהאר איך עפעס א מין הארצרייסענדיג קול מיט א ביטטער געוויין און יאמער עד לב השמים! און קיק מיך אום — דערזעה איך עפעס א דערשלאגענער פערפינסטערטער יוד פיהרט אונטער דיא האנד א מין צעשויבערטע יודענע מיט א ווילד פנים, מיט ארימלויפענדיגע ווילדע אויסגעסטארטשעטע אויגען און פערקרימטע ליפען; דער גאנ־צער קערפער איהרער ציטערט און פלאטערט וויא אין א שרעקליכעד קאנוואלסיא; זיא שטיפט דעם יודען פאראויס אין איין אומפעט און שרייט מיט א מין רעווענדיג קול: „צום רבי'ן, צום רבי'ן, גיכער צום רבי'ן!" — נבהל ומשתומם'דיג פין דער שרעקליכער קארטינא, האב איך מיך געווענדעט צו'ן א חסיד, וואס איז לייבען מיר געשטאנען, און מיט א ציטטערענדיגער שטימע האב איך איהם געפרעגט, וואס דאס בעטייט? ... דער חסיד האט זיך צעלאכט מיט א פערווינדערט גע־לעכטער, און וויא מיט א דערעך־גענעהמענעם קיק אויף מיר, האט ער אויסגעשריגען: „א . . . א נעוועקעל! ? . . . וואס פערשטעהסטי ניט, דיא שקץ איינער, וואס דאס זאל זיין? ... האסט דען קיין מאל פין קיין רבי'ן ניט געהערט? ... ביסט געוואקסען אין א וואלד! ? ... האסט דאך מן הסתם, פאר'ן פאהרען א הער, עפעס געהערט פין אונזער רבי'ן, וואס פאר א קדוש עליון, א צדיק יסוד עולם דאס איז, אז מיט זיינע מופתים, נסים ונפלאות איז ער מרעיש אללע עולמות עליונים ותחתונים, וואס קיין צדיק אין דער וועלט איז נאך ניט געקיממען אין אזא הויכער מדרגה פין התגלות־השכינה, וויא ער! ... היינט וואס פרעגסטי, יונגעל, וואס דאס בעטייט...?" — איך

בין געבליבען שטעהען וויא א געבעכעל, עפעס וויא א חיב אין דער גאנצער מעשה... און קוקענדיג אויף איהם מיט א בטלות'דיגער טונגע און מיט א רחמנות-פנים, האב איך גאר ניט געוויסט וואס איהם צו אנטווארטען... מיין שפלות און הכנעה האט איהם, א פנים, געריהרט און ער האט מיר באלד א זאג געטיהן מיט א ווייבער שטיממע: „נא, איך זעה, ביסט איין עהרליך קינד, נאר ביסט נאך גאר א תם.. האר זשע, וועל איך דיר מפורש זיין דעם גאנצען ענין דערפין בקצור, ווארען איך דארף זיך נאך לויפען מכין זיין צום דאווענען!" איך בין שיר פין דיא כלים ארויס פאר שמחה און פאר דאנקבארקייט, און ער האט מיר אנגעהייבען דערצעהלען בזה הלשון: „נאך צוריקק מיט א יאהר פיער, איז א דידאזיגע יודענע עפעס ניט געזונד געווארען; נא, מיילא, מאלע א מענש ווערט עפעס ניט געזונד! מע האט איהר געטיהן עפעס עטליכע באבסקי רפואות און ס'איז כמו וויא איבערגעגאנגען; נאר אין א חודש ארום האט זיא בעקיממען עפעס וויא א מין ספאזמא, אז דהיינו: פליצעם פלעג זיא עפעס אנהייבען ווארפען מיט דיא האנד, מיט דיא פיסס, און פלעג דערביי עפעס וויא לאכען און וויינען אינאיינעם, ביז זיא פלעג אנשלא-פען ווערען, און אין א פערטיל שעה ארום פלעג זיא זיך אויפ-חאפען פריש און געזונד, גלייך ס'איז גאר ניט געוועהן, נאר דיא מינים ספאזמעס האבען זיך, וואס ווייטער, אלץ אפטער געמאכט, זיא האט אנגעהייבען דארען און מרה-שחורה'ן, ביז צום יאהר האט מען אנגעהייבען בעמערקען אין איהר עפעס תנועות פין משוגע... (אזוי האבען דיא בערלינער אין שטאדטעל געזאגט — ימח שמם וזכרם!, אבער אין אמת אריין איז דאס כלל וכלל קיין משוגעת ניט געוועהן, און איהרע עלטערען, דער מאנן מיט דיא קרובים און אללע חסידים אין שטאדטעל האבען ניט פערשטאנען, אז דאס איז אודאי א... ד..." „א דבוק! —" האב איך אונטערגעחאפט זיינע רעד מלא שמחה און השתוממות — „א! ביסט א מאלאדעץ! — האט דער חסיד געזאגט מיט א פערביססען שמייכעלע — מן הסתם א דבוק, וויא דען!?... א קיצור, דאס גאנצע בני-בית האבען זיך איין עצה געהאלטען, און ס'איז בהסכם כלם געבליבען, אז דער מאנן זאל זיא אוועקפיהרען א העהר צו'ן אונזער רבי'ן, ער זאל איהר ארויסטרייבען דעם דבוק!... אומר ועושה: דער מאנן האט זיא א העהר געבראכט און איז מיט איהר געקוממען צום צדיק פינקט ווען ער האט געהאלטען אין פראווען... וויא דער רבי האט נאר א קיק געטיהן אויף איהר מיט זיינע ל'עכטיגע אויגען, האט ער באלד געזעהען מן השמים, אז דאס איז א מסופן שטיקקעל ארבייט... דיא פערשטעהסט, וואס מע מיינט?... או

בִּכְדֵי דֶעם בִּידְנֶע מָאנן נִיט אִיבֶּערְצוּשְׁרֶעקְען אוֹיף טוֹיט.... הָאט עֶר אִיהם אַזוֹי, כְּלוֹמֶר׳שְׁט בְּנִיחוּתָא, אַ זָאג גֶעטִיהן: פֶערְלִיעֶר נִיט קֵיין בִּטָחוֹן אִינ׳ם אֵייבֶּערְשְׁטֶען, עֶר אִיז אַ כֹּל יָכוֹל! אִיךְ וֶועל דִיר מִיטְגֶיבֶּען אַ קָמֵיעַ, אוּנ דִיא פָאהר בַּאלְד מִיט אִיהר אַ הֵיים, אוּנ אַז דִיא וֶועסְט קִימֶען בְּשָׁלוֹם אַ הֵיים, זָאלְסְטִי אִיהר דִיא קָמֵיעַ בַּאלְד אוֹיפְהֶענְגֶען אוֹיפְ׳ן הַאלְז, אוּנ דֶער אֵייבֶּערְשְׁטֶער וֶועט אַוַדַאי רַחְמָנוּת הָאבֶּען, אוּנ וֶועט אִיהר צוּשִׁיקְען אַ רְפוּאָה שְׁלֵמָה בְּתוֹךְ שְׁאָר חוֹלֵי יִשְׂרָאֵל... אַיי, אַיי, אַיי, זִיא דַארְף גֶעבִּיךְ הָאבֶּען רַחֲמִים!...״ דִיא פֶערְשְׁטֵעהסְט דֶעם אוֹיסְלָאז...? מֵיילָא, דֶער מָאנן הָאט גֶענֶעהמֶען דִיא קָמֵיעַ אוּנ אִיז מִיטְ׳ן וַוייבּ אַהֵיים גֶעפָאהְרֶען בְּשָׁלוֹם, אוּנ קִימֶענְדִיג, הָאט עֶר אִיהר בַּאלְד אוֹיפְגֶעהַאנגֶען דִיא קָמֵיעַ, ווִיא דֶער רֶבִּי הָאט גֶעהֵייסֶען. — הַאר אַ מִין פֶּלֶא וְהַפְלָא: ווִיא עֶר הָאט אִיהר נָאר אָנְגֶעטִיהן דִיא קָמֵיעַ — הָאט זִיא בַּאלְד עֶפֶּעס אַרוֹיסְגֶעלָאזְט מִינִים קוֹלוֹת, עֶפֶּעס ווִיא נָאר אַ מִין גֶעלֶענְק מִיט טְרֶעלֶען פוּן אַחַזָן, אַזוֹי אַז וֶוער עֶס הָאט נָאר דִיא קוֹלוֹת פוּן אִיהר גֶעהֶערְט — הָאט בַּאלְד גֶעשְׁוָוארֶען, אַז אִין אִיהר אִיז אַ דִבּוּק פוּן אַ חַזָן, וָואס הָאט עֶפֶּעס חוֹטֵא גֶעוֶועזֶען בַּיים לֶעבֶּען, צִי פּוֹגֵם גֶעוֶועזֶען אִין דֶער תְּפִלָּה אוּנ נָאכְ׳ן טוֹיט הָאט מֶען דִיא נְשָׁמָה זַיינֶע, אַ פָּנִים, אַרוֹיסְגֶעשְׁטִיפְּט מִחוּץ לַמְחִיצָה... אוּנ זִיא הָאט זִיךְ גֶעבִּיךְ גֶעזוּכְט עֶרְגֶעץ אַ פְּרוּטִילִישְׁטְשֶׁע... בִּיז זִיא אִיז אַרַיין אִין אַ דֶער יוּדֶענֶע אַרַיין!... דִיא קוֹלוֹת הָאבֶּען זִיךְ אַלְץ אָפְטֶער גֶעלָאזְט הֶערֶען אוּנ בַּיי יֶעדֶען מָאל הָאבֶּען זִיךְ גֶעהֶערְט דִיא וָוארְטֶער: פִּיהְרְט מִיךְ גִיכֶער צוּ דֶעם מֶענְשֶׁען, וָואס הָאט גֶעגִיבֶּען דִיא דָאזִיגֶע קָמֵיעַ!״... קֶערְץ דֶער דִבּוּק הָאט גֶעבִּיךְ דִיא יוּדֶענֶע גֶעמִיטְשֶׁעט אוֹיפְ׳ן טוֹיט בִּיז מֶע הָאט אִיהם גֶעמִיזְט צוּלִיעבּ טִיהן אוּנ פָאהְרֶען נָאךְ אַמָאל צוּ אוּנְזֶער רֶבִּי׳ן.

קִימֶענְדִיג צוּם רֶבִּי׳ן, הָאט זִיא דֶער רֶבִּי בַּאלְד דֶערְקֶאנְט, אוּנ הָאט זִיךְ גֶעוֶוענְדֶעט צוּם דִבּוּק מִיט דִיא וֶוערְטֶער: „אִיךְ בִּין אוֹיף דִיר גוֹזֵר, זָאלְסְט מִיר בַּאלְד זָאגֶען; וֶוער בִּיסְטִי, אוּנ ווִיא קִימְסְטִי אִין דֶער דָאזִיגֶער אִשָּׁה אַרַיין?...״ — „אוֹי רֶבִּי, אִיךְ שֶׁעהם זִיךְ מַיין נָאמֶען צוּדֶערְמָאהנֶען בִּפְנֵי כָּל עַם וְעֵדָה...״ הָאט דֶער דִבּוּק אוֹיס-גֶעשְׁרִיגֶען מִיט אַ בִּיטְטֶער-רַחֲמָנוּת׳דִיג קוֹל — דֶער רֶבִּי הָאט בַּאלְד גֶעהֵייסֶען, אַז דֶער גַאנְצֶער עוֹלָם זָאל אַרוֹיסְגֶעהְן פוּנ׳ם חֶדֶר, אַ חוּץ זַיינֶע 2 לַייבּ-גַבָּאִים... אוּנ דֶערְנָאךְ הָאט עֶר ווִיעדֶער גֶעפְרֶעגְט דֶעם דִבּוּק: „זָאג דִיא מִינוּט, וֶוער אוּנ וָואס דִיא בִּיסְט!?...״ — „עֶס זֶענֶען דָאךְ אָבֶּער נָאךְ גֶעבְּלִיבֶּען 2 פְרֶעמְדֶע מֶענְשֶׁען אִין שְׁטִיבּ״ הָאט דֶער דִבּוּק וַוייטֶער גֶעזָאגְט מִיט אַ קוֹל-תַּחֲנוּנִים. אַ דָא הָאט זִיךְ עֶס דֶער רֶבִּי שְׁטַארְק צוּבֶּאזֶערְט אוּנ מִיט אַ קוֹל-מוֹשֵׁל הָאט עֶר אָנְגֶעשְׁרִיי גֶעטִיהן:

„שטיא! די ביסט דאך אין איין אשה וויא זשע טאר מען עס יחוד מיט איין אישה, אהן א שומר?...“ באלד האט דער דבוק א שמאצקע געטיהן מיט די לופען איבער דער גאנצער שטיב... (די בארלינער, ימח שמם, זאגען אפילו, אז דאס האט עס די יודענע א שמצקע געטיהן, ווארען א נשמה—זאגען זייא—האט ניט קיין לופען... נישמעהר וועער הארט זיי, א די הפקר יונגען!?...) אונ האט זיך צו-וויינט אויף א קול: „וועה אונ ווינד איז מיר, וואס אזא קדוש עליון איז גוזר, איך זאל מיין נאמען מגלה זיין בין-הבריות! איך בין געוועהן כל ימי חזן אין טארעבארעוועקער גרויסער שיהל אונ האב מיט מיין מתיקות אונ מיט מיין תפלה תמיד מעורר געוועהן דעם עולם צו תשובה, אז פין מיין דאווענען פלעג מען צוגאססען ווערען פין געוויין, ווארען איך האב טאקע זעהר פרומכו אונ ערענסט מתפלל געוועהן פאר'ן בורא שמים וארץ מיט אמת יראת-שמים אונ מסירת נפש! אונ הלואי וואלטען מיר נאר באגעשטאנען די אללע מלאכים, וואס איך האב בעשאפען מיט מיינע תפלות, וואללט איך מיך שוין פערשפארט מיטשען א דא, ביי דער יודענע אין בויך... נישמעהר דער אייבערשטער האט מיך אבער, א פנים, געוואללט ברענגען לידי נסיון... אונ האט אויף מיר אנגעשיקט אזא שטן, וואס איך האב איהם באין אופן ניט געקענט ובר זיין, אונ בין רחמנא לצלן, געחאפט געווארען אין זיין נעטץ!.. אונ נאך וויא?—וועה איז צו מיין נשמה! נאך אין פוליש פין דער שיהל!.. דאס איז געוועהן דעם שיהל-גבאי'ס א קעכניע, א מכוער'ע יודענע, קיין תקומה זאל זיא נאר ניט האבען, א די חצופה איינע, וואס האט מיך פערזינדיגט אויף דער וועלט אונ אויף יענער וועלט, אונ איך מוז מיך איבער איהר ארומוויען אין דעם עולם השפל, גאטט וייסט וויא לאנג!...?“—„אבער דעם חטא האסטי געטיהן באונס, צי ברצון?“ האט איהם דער רבי געפרעגט. „אוי, רבי! האט דער דבוק געשריגען—השי"ת אליין איז יודע דעם אמת, אז איך בין דא איין אונס געוועהן! מיך האט מיין הדרת-פנים געקוילעט···· אריינגעהענדיג שטענדיג צום שיהל גבאי, האט אויף מיר די חצופה געווארפען איין אויג, אונ א מאל אין א פארנאכט אקעגען א האלבע שעה פאר מנחה, ווען קיינער איז נאך אין שיהל ניט געוועהן, יאוועט זיך פליצעם א די שפלה אויסגעפוצקעט אין פוליש אריין אונ ריהפט מיך בוצים צום גבאי... אונ וויא איך האב שוין נאר וואס געוואללט געהען—חאפט זיא מיך אן ביים ארבעל אונ איז מיך פשוט תובע בקול רם, אונ זאגט מיר נאך דערביי; „טאמער מיינט איהר אפשר, איהר וועט מיט מיר מאכען די שפיעל, וואס יוסף הצדיק מיט דער פוטיפר'שע··· לויף איך שוין ארויס אונ שרייען קאראוואל, אז איהר

האט מיך א הער פערנארט און מיך געוואלט מאנים זיין! מיט מיר זאלט איהר זיך ניט שפיעלען .... איך האב א קיק געטיהן, דיא שפיעל איז פאר'ן טייוועל און אט, אט קוממט זיך צונויף דער עולם דאווענען .... און דא האט דער יצר-הרע א שפיעל געטיהן זיינס... וועה און אך איז מיר, אויף מיין זינדיגער נשמה, וואס איך האב ניט געקאנט עומד בנסיון זיין — און בין געהאפט געווארען!... — האסטי חאטשע כל ימיך תשובה געטיהן בלב שלם אויף דעם ביטטערען חטא?" פרעגט איהם דער רבי. — וועה איז מיר אויף מיין בראך! — האט אויסגעשריגען דער דבוק — פון יענער מינוט אן, האט זיא מיך שוין אזוי אריינגעהאפט אין דיא לאפקעס אריין, אז איך האב שוין אפילו ניט אין זינגען געהאט מיין לעבען אויך, און טאקע דאס יאהר בין איך געשטארבען!. קיממענדיג אויף דער אמת'ר וועלט, האט מען מיך באלד געבראכט פאר'ן בית-דין-של-מעלה און מ'האט מיר ארויסגעגעבען א פסק, אז מע זאל מיך א קיילעכדיג יאהר ווארפען אויף כף הקלע פון איין עק וועלט אין דער אנדערער, און דער נאך זאל איך הערומגעהן אויפ'ן עולם התועה, ניט וויססענדיג אז איך בין א מת... אזוי האב איך מיך אין צרות און אין ליידען ארומגעוויעט 3 יאהר כסדר און צו לעצט³ יאהר האט מען מיר מן השמים מודיע געווען, אז איך בין א מת און אז איך שוועב ארום אין עולם-התועה... א דא האב איך מיך זעהר דערשראקען פאר דער לעבעדיגער וועלט... און האב מיך בעהאלטען ערגעץ אויף א הייליג ארט צווישען יונגע קבריב'ליך... און האב מיר אלין געזיכט א פריטולישטשע... ויהי היום איז דיא דאזיגע יודענע געקיממען אויף דעם הייליגען ארט, צו איהרען א קינד אויף קבר אבות — און כפי זיא איז דעמעלט געוועהן אין איהר אומריינער צייט... האב איך בעקיממען דעם רשות פון אויוען, איך זאל אריין אין איהר און דארטען געפינען מיין מקום מנוחה פון דעם פינסטערען עולם התועה און פון דיא אללע מלאכי-חבלה, וואס רודפ'ן מיך אויף יעדען שפאן..."

באלד האט זיך דער רבי ערוואכט וויא פון א איינערפלעט, און האט א געשריי געטיהן: „בשם כל אבותי הקדושים והטהורים בעשווער איך דיך, זאלסט דיא מינוט ארויס פון דער אשה אין דיין ריהע אריין!"... דער דבוק שווייגט..." בשם כל הצדיקים קדושי עליון, בעשווער איך דיך, זאלסט באלד ארויס פון דער אשה!" האט דער רבי ווייטער אויסגעשריגען — נאר דער דבוק שווייגט וויא דער טויט... דיא פערשטעהסט א העזה... דער רבי האט דאס דריטטע מאל אויסגעשריגען מיט א קול שאגת-אריה: „איך בעשווער דיך, דבוק, בשם הקדוש והטהור, ר' קחצי פירקעווער! (דאס האט ער געמיינט זיך אליין...)

כהן לאל עליון, זאלסט דיא אותו רגע ארויס פון דער אשה, אין דיין ריהע אריין!..." הארענדיג דעם דאזיגען נאמען, איז דער דבוק פערציטטערט געווארען מיט אללע אברים... אונ האט אנגעהייבען רעווען וויא א טיגער: „פאר אייך רבי איז גלוי וידוע, אז איך וואללט אליין געוואללט ארויס פון אזא אומרייגער נייסט, נאר געוואלד! וואס זאל איך טיהן, אז דער שרעקליכער מלאך-דומה, שטעהט פאר דער אשה אונ פערשטאמפעט מיר דעם וועג..." דאראף האט איהם דער רבי, מיט א קול תנחומים געזאגט „געה ארויס פון איהר, אונ איך וועלל שוין מתפלל זיין פאר דיר, זאלסט בעקוממען א תקון עולם..." דאראף האט זיך דער דבוק צוויינט מיט א יאמער אונ קלאג: „אוי טהייערער רבי! גאנצע שייקעס מלאכי חבלה מיט רוחות רעות שטעהען אונ ווארטען דיא מינוט, ווען איך וועלל נאר ארויס פון דאנען, זיי זאלען מיך וויא חיות רעות צוריסען אויף שטיק-שטיקלעך אונ מיר אנטיהן כל ענויים קשים שבעולם!..." (דיא בארלינער, ימח שמם מאכען זיך דערפון א לצנות'ל „שטייטש-זאגען זייא-אונ פון דיא אללע שדים רוחות אונ מלאכי-חבלה בעהיט איהם א שוואכער פרויען-קערפער?... נישמעהר וואס פערשטעהען אזעלכע מגושם'ע עמי-ארצים?...) דאראן איז שוין דער רבי פון דיא כלים ארויס, אונ האט א געשריי געטיהן: „ארויס עזות מחוצף פנים, איך היים!..." דעמעלט האט דער דבוק ארויסגעוויזען זיין רוח-הטומאה אונ מאכט אזוי „אז איהר זענט אזוי גוזר — וועלל איך אנדערש ניט ארויס פון איהר, ביז איך וועלל זיא מזיק זיין אין איינעם פון איהרע אברים אונ דעמעלט איז זיא מסוכן!..." א דא האט דער רבי א געשריי געטיהן צו דיא גבאים: „פיהרט ארויס א דעם חוטא, דעם חצוף פון מיין שטיבּ! ער איז געשטארבען אהן תשובה — לאזט מען איהם מן השמים קיין תשובה ניט טיהן: זיין תקון איז זעהר א שווערער ענין!" — דיא פערשטעהסט א קיק פון א צדיק יסוד עולם!... „שווער"... אבער דאך מיגליך!... אונ אזוי, שוין באלד א יאהר, זיטצט זיא מיט'ן מאנן דא אין סירקעוו, אויפ'ן רבי'נס קעסט, אונ אללע טאג טרייבט זיא דער דבוק צום רבי'ן אין קלויז אריין, וויא זיא פערגיסט בכיות אינ'ם ארון קודש פאר דעם זונדיגען חזן'ס נשמה, זיא זאל אינ'ם זכות פונ'ם הייליגען רבי'ן, באקוממען א תקון צווישען אללע נשמות ישראל, אונ זאל מכנים ווערען תחת כנפי השכינה... נא, מן הסתם איז דאס נאך ניט קיין תשובה שלמה... נאר יבוא יום..." דאס אללעס האט מיר דער חסיד דער־צעהלט מיט א מין התלהבות אונ התפעלות, אז איך האב מיך אויך, אזוי וויא ער, דערוויל פערגעססען אינ'ם עיקר: אז דעם דבוק האט דאך טאקע דער רבי פארט ניט ארויסגעטריבען... אונ בין אויך נתפעל

געוואָרען גלייך מיט איהם... און האָב שוין דעם גאטטליכען מופת הונדערט מאל איבערדערצעהלט אנדערע, איטלעכם מאל מיט נייע צוזעטצליך און אויפטיהעלעך... און אללע היטצען מיר זיך און צופלאקערען זיך... און פליהען אין הימעל אריין... און קיינער גיט זיך עד היום קיין חשבון ניט אב: אין וואזשע בעשטעהט דא דער מופת?...

6.

דארט מעשה מלכות מיט אללערליי תענוגות:
א עולם־הזה אזוי זיסס, וויא מילך און האניק;
דא שפלות, ענוות, געמיינע אינטריגעס,
מיט געמאכטען התלהבות אויף א שנאפס מיט א רעטשאניק...

איך האב מיך אנגעהייבען ריקקען אין דיא פוצונעס, וויא דער רבי געפינט זיך דארט: איך קומם אין דער ערשטער שטיב אריין, כמעט נאר הוילע 4 וואנד, אהן א פיטצעל מעבעל... א גרויסע שטיב געפאקקט מיט חסידים, יונג און אלט, ווייבער און קינדער... אללע שפארען זיך צו דער פערשלאססענער טיהר אין דרום זייט; א געפילדער, א גוגעריי, א זידלעריי א שעלטעריי! מע היסט מע ניססט, מע שנייצט, מע שפייט, און ביי יעדען האלבען אפפען פין דער פערשלאססענער טיהר, פליהען, פין דיא טיהר־גבאים צום עולם, פעטש מיט סטיסאקעס מיט טאטענס־טאטען... יונגע חסידים'לעך פליהען וויא דיא האלעשקעס, ארוממע ווייבער פאללען צו דער ערד, קינדער טרייט מען מיט דיא פיסס, אפילו ארוממע לומדים און כלי קודש געהען זיך אויך ניט אוים אהן א זידעל, א שטיפ פין דיא גבאים... פאקעוואנעט עם געהען ניט איבער פריער אללע נגידים, פאטשטארען, רייכע רענדארעם, בעל־טקסא'ס, פידראטשיקעס, גובערנסקי חאדאטייעס וכדומה פיינע־בריות... צווישען דעם געמיינעם עולם, האב איך מיך אויך יאקאם אריינגעשטיפט אין דער פערשלאססענער טיהר און חאטשע איך האב טאקע געלעזט גוטע עטליכע סטיסאקעס אין האלז־און־נאקען אריין — איז דאס אבער כדאי געוועהן, דערפאר וואס פין דעם חדר איז שוין נאר געוועהן איין טיהר צום רבי'נס חדר... אין דער שטיב איז שוין יא געשטאנען עטליכע באנקליך פין אנשים מכובדים וועגען... און ביי דער מזרח־וואנד, ניט ווייט פין דער טיהר, איז געשטאנען א

אומגעלימפערטע שאפע, פילל מיט אללערליי מאכלים און משקהות, און דאס איז געוועהן דער בופעט פאר דיא גבאים און העברע משרתים דעם רבי'נס... דיא לעצטע טיהר איז שוין געוועהן פערקייטעלט פין דער זייט, און 2 גבאים ביי ביידע ביישטידלעך; איינער פין זיי — א דארער א ברייטביינערינגער מיט אייזערנע מוסקעלעס — האט ניט אבגעטרייטען פין דער טיהר א רגע, און דער אנדערער א בויך מיט א געפאלדעוועטען רויטען קארק, מיט 2 גראבע גרויסע בערישע לאפעס — האט אפט אבגעטרייטען אין פערשיעדענע זייטען און על פי רוב צו דער שאפע... דאס איז געוועהן דעם רבי'נס טיש גבאי, מעכציע, און דער ראש איבער אללע גבאים, א חוץ דעם רבי'נס לייב-גבאי...

ווען איך בין אריין אין דער שטיב, האב איך מעכציע'ן געטראפען שטשיפען דיא פיש אין שאפע... וויא איך האב מיך אזוי אנגעהייבען אונטערוויילעכם צישארען צו דער לעטצטער טיהר — איך וויים ניט פין וואנעט און פין וואס...? פליהעט פליצעם פין מעכציע'ן א פלעם מיר אין דער מארדע אריין, אז איך בין אויף דער שטעלל אנידערגעפאללען וויא א פרישטמעליטער צו דער ערד — און ער האט זיך ווייטער גענעהמען צו דיא פיש... איך האב מיך אביסטעל ספאמניעטעט און האב מיך פאוואלי צוגעריקט צו מעכציע'ן, און האב איהם אריינגעריקט א צווייער, וועלכען איך האב אלץ אויסבעהאלטען נאך פינ'ם דין'ם שמירה קלויבען — און מעהר האב איך טאקע ניט געהאט א גראשען ביי דער נשמה... ער האט מיר, שמייכעלדיג נאך דערלאנגט א פאאר באכענציעס און האט מיר געאפענט דיא טיהר צום רבי'ן אין חדר...

וואס זאל איך אייך, ליעבע לעזער, אויסמאהלען דעם רושם, וואס אויף מיר — ארום, זלידניעש, פוילעש חניאקעל — האט געמאכט דער פראכט און גלאנץ וואס מיינע אויגען האבען דערזעהן, אריינקוממענדיג צום רבי'ן!... איהר פערשטעהט אליין, וואס אינ'ם אבגעריסענעם בעטטלער געהט פאר, אז ער דערזעהט זיך פליצעם אין א זאאל מעשה מלכות...! דער רבי איז געזעסען ביי א זילבער-געגילטען קאפע-סערוויז מיט אללערליי טהייערע געבאקקסען, אויף א מין וואס-אמאליר'טער שטיהל מיט פערגאלדעטע פיסס און פארענטשעס, און מיט פישנעם רויטען סאמעט זעגעט, לייבען א קיילעכדיג מאינעווע טישעל מיט פערשיעדענע טאקערייאון שניצערייי, און אליין אין סאמעט, אטלאס און זייד פין אויווען ביז אראב, חוץ דיא פאאר לאקירטע פאנטעפעלעך מיט זיידענם בעברייטט גרויסע, לאנגע טוילינע זאנאוועסען מיט אויסגעשטיקטע אוזארען אויף געטאקטע פערגילדעטע שטארען איבער אללע טיהרען און פענסטער; מעבלען מיט גארניטורען אונטער זיידענע און סאמעטענע מאטעריעס בעשלאגען, מיט 2 גאלדענע וואנד-שפיגלען, פין דער סטעלי ביז אין דער

פידלאנגע; אין דער מיטט סטעליע א קאנדעליאברע אין 3 שטופען לעכט־ראהרען אויף בראנזי-געגילטע קייטען אונ איבער דער גאנצער פידלאגע א פישנע פערסידקע קאוויאר מיט פערשיעדענע פיגורען אונ אויזארען, אונ עט ארויף צום ווינקעל, איין צונויפגעלעגט אמאלירט-פערגאלדעט בעטעל מיט פעהאווע בעטגעוואנט אין זאמשענע איינשיטען מיט בלוי-זיידענע ציכען; אין דיא 4 ווינקלען אונ אויך דיא לאמבער-טישלעך מהייערע פערצעלייענע וואזאנעס מיט פערשידענע זילבערנע אונ גילדענע חפצים. — דיא רבי׳צען איז דעמעלט גראד געשטאנען אויף דער טיהר, וואס אין ספאלניא אריין, אונ אין דער מינוט האט מיר געגיבען א בלישטש אין דיא אויגען איהר ציהערינג א סך מעהר וויא מעכציעס פאטש... אונ אפשר נאך מעהר פין א שטארקען בליץ אין א שטאק-פינסטערער נאכט... א האלז מיט דיא גרעסטע ארליאנער פעריל, אפשר 20-שניערלעך פאר א מציאה, אונ אין דער מיטט א בריליאנטענער בראש מיט א רובין אין דער מיטט פין א געווים וועלישען ניססעל דיא גרייס; א גאלד־געשטיקט ברוסטיק מיט פערעל אונ דיאמאנטען בעלעגט; א שטערנ־טיכעל, א פארמואר מיט א ציטטערשפילקע-לויטער בריליאנטען אונ פערעל, אונ א פאאר אוירינג, אין יעדען א בריליאנט פין א גרויסס האזען ניססעל דיא גרייס, חוץ פינגערליך אויף אללע פינגער פין בריל־יאנטען, שמוראקען אונ רובינען אונ א פאאר סאמעטענע גאלדגעשטיקטע טופלילעך מיט פערעל אונ דיאמאנטען געזעטצט... א כלל, עושר, כבוד, גדולה אונ כל תענוגים שבעולם אזוי, אז דער עולם הזה רינט אריבער דעם בעכער!... — איך האב אין גיכען אבגעחאפט פינ׳ם רבי׳ן דעם שלום-עליכם אונ האב מיך, וויא איין אגעבריהטער, קוים ארויסגעחאפט, אונ ערשט אויפ׳ן הויף האב איך מיך קוים ספאמניענטעט פין דעם אללעמען, וואס מיינע אויגען האבען געזעהען...

אז איך בין שוין צו זיך געקוממען האב איך דערזעהן, לינקס אויפ׳ן הויף, דעם רבי׳נס קלויז אונ האב מיך געלאזט אין קלויז אריין, אריינקוממענדיג אין קלויז, האט זיך פארגעשטעללט דער הפך, וואס ביים רבי׳ן: א סבראד אבגעריסענע צעבראכטעטע, שמוטציגע אונ קויטיגע שלעפערס, מיט פערגעהלטע אויכגעצויגענע פנים׳ער, מיט געגאלטע קאפ אונ קלאטשעוואטע צונויפגעשלאגענע בארד-אונ-פאות, פייערברענענדיגע שווארצע אויגען טיעף אין קאפ אריין, וויא ביי א טשעכאטעטשניקעס... פערמאטערטע, אויסגעמארכעוועטע, ערנידריגטע אונ פעראכטעטע — נאר זייא פיהלען עס ניט, אונ היטצען זיך נאר דורך געקינצעלטע התלהבות פין א ביססעל תיקון; פין סדורי מעשיות איבער צדיקים בכלל אונ איבערען רבי׳ן בפרט. פין א רקוד׳ל; פין א ניי מופת׳ל, וכדומה... א כלל: נשמות אהן גופות אונ שטי׳ם

אהן א זינן, וועלכע שוועבען און שטרעבען און קוראזשען זיך און דרייען זיך און וואקלען זיך און טאנצען און שפרינגען און בליהען הערום עפעס א מין לעבט, וואס ווייזט זיך זייא נאר אויס... דעם לעבט דיענען זיי, איהם פערשקלאפען זיי זיך, פאר איהם זענען זיי זיך מוסר נפש און צוליעב איהם זענען זיי זיך אליין מבטל כעפרא דארעא און משפיל עד שפל-המדרגה!... אריינקוממענדיג בין איך שיר זאלישעט געווארען פון רויש און געטיממעל: א חוואלי זקנים, יונגע לייט און יונגע-לייטליך שלאגט ארויף קיין מזרח-וואנד און א חוואלי, אראב, צו דער טיהר... דיא יארמעלקעס אויף דיא פאטי-ליצעס, דיא טליתים אויף דיא קאפ, אויף דיא אקסלען, אויף דיא עלענבויגענס אקערשט זיי פאללען אונטען אראב און ביי א טהייל שלעפען זייא זיך שוין אינגאנצען אויף דער ערד, נאר נאך בייא איין בנפה פערהאלטען זיי זיך אין א האנד ···· איינער לויפט מיט א של-ראש אין איין האנד און א רעטשאניקעל אין דער אנדערער; איינער פליהעט סטרום-האלאוואי און דיא רצועה של יד שלעפט זיך איהם נאך איבער דער גאנצער קלויז; איינער זיטצט איבער א זוהר און קלינגט און האלט צי מיט דער האנד א גלעזעל-בראנפען אין סטענדער; ניט ווייט פון איהם שטעהט איינער, אין טלית איבערען קאפ, מיט'ן פנים צו דער וואנד און שאקעלט זיך און אויפ'ן טלית, אקעגען דיא באקקען, ערקענט מען, אז ער קייט עפעס ···· איינער שאקעלט זיך באקאם. איינער-מיט'ן קאפ אין סטענדער, דער פאטש מיט דיא האנד אין דער וואנד, און דער קנאקט מיט 2 פינגער אין דער לופט; איינינגע לויפען נאך ארום מיט דיא ליקעס און ציגארען, און לאזען בייגעליך און שלאנגליך פון רויעך; דער שלעפט ביי דעם א פאטשיילע פון דער קעשעני בסוד, און דער קניפט צונויף 2 טליתים ביי 2 חסידים, וואס שטעהן שמונה-עשרה... ריידליך שטעהן און אמפערען זיך; יונגעלייטליך לויפען הין און הער אין התלהבות פינ'ם דאווענען און מאכען מיט דיא קאפ וויא טאבונסקי פערד... טויזענטער געלענקליך, טויזענטער תנועות, טויזענטער הויות!... פון דעם הערט מען פלאקערען: „ישמחו השמים ותגל הארץ“ און דער קלינגט „לאסור מלכיהם בזיקים“, א דריטער קרייט: „שחיטתן בצפון“, א פערטער שרייט: „א ח... ד!“, א פינפטער וויינט: „אל מסתתר“, א זעקסטער ברימט: „והאלילים כרות יכרתון“ וכדומה... אלעס אין א שום, א זשימעריי א מיש-מאש, און אט פליהעט איינער דרך וויא א וויכער, בעט אבוויקלען דיא רצועה, און שרייט: „נא, און מיין חלק שליש!?...“ —

איך האב מיך געשטעללט אין א ווינקעלע, געלעגט טלית ותפלין און אנגעהייבען דאווענען פון פארענט, וויא איך קיק מיך ארום, זעה

איד

איך ווייא א זייטען מיהר אין דרום-וואנד, איז אביסעל אפפען; איך האב נאך דעמעלט ניט געוויסט, אז דער רבי האט אין קלויז א „יחידות-קלייזעל“ אדער „התבודדות-שטיבעל“, וואס קיינער וואגט ניט אהין אריינצוגעהן... האט זיך מיר תחלת נאר געוואלט א קיק טיהן דורך דער אפפענער שפארינע, וואס איז דארט אזעלעכס? — אונ אז איך האב שוין דערזעהן א שאן, לעכטיג, ריין חדר מיט א טהייער ארון-קודש'ל אונטער א גאלדגעשטיקטע סאמעטענעם פרוכת אונ א טהייערן פאליטורטען טיש אין דער מיטט אונטער איין אויסגעשטיקט פארטשעווער טישטעך מיט גילדענע פראנזען אונ לייבען איהם א סאמעטגעבעטער פאטעל מיט זילבערנע האנדליך — האט זיך מיר שוין פערגליסט טאקע אריינגעהען אינעווייניג... איך האב מיך הערומגעקיקט אויף אללע זייטען... אונ האב זיך יאקאס אריינגעכאפט אהין אומבעמערקט... באלד האט זיך מיר געווארפען אין דיא אויגען א גרויסע שאנע שאפע ספרים, אהן טיהרען; איטלעכס ספר אין א שפאגעל-נייער סאפיאנענער בינד מיט פערגאלדעטע ריקקענס אונ טאוולען אונ מיט זילבערנע האקען אונ דיא בלאטטער גאלד-שניטט, איך בין א בהלן געוועהן אנקיקען האטש איין ספר אינעווייניג — נאר הארט א פלא: וואס פאר א ספר איך געהם ניט ארויס — זענען דיא בלאטטער איינגעקלעבט איינס אינ'ם אנדערען, אז ס'איז אוממעגליך זיי צונעהמען... גלייך אללע זענען ערשט פריש פינ'ם איינבינדער געבראכט... אפילו דיא טאוולען לאזען זיך גרינג ניט אפפענען, גלייך קיין האנד האט זיך נאך ניט צוגערירט צו זיי... א דא האב איך באלד פערשטאנען, אז דאס איז געוויסס א מופת פינ'ם רבי'ן, אז קיין בן-אדם זאל אין זיינע היילינע ספרים ניט קיקען... אונ האב מיך שוין, ווייא איין אבגעבריהטער, געוואלט אבטראגען פין דאנעט, נאר דאס לעטצטע ספר האט זיך מיר פערטשעפעט מיט'ן האק אין ארבעל, אונ ווייא דער טאוועל האט זיך עטוואס געאפפענט, איז ארויסגעפאללען א בעשריבען בייגעלע פאטשט-פאפיער פין ביידע זייטען; איך בין זעהר נייגעהירעג געוועהן דאס צולעזען, מיינענדיג, אז דאס איז געוויסס עפעס סודות התורה פינ'ם רבי'ן... אונ האב עס יאקאס, אין פחד, איבערגעלייענט... לאזט זיך אויס: דאס איז א רשימה פין א נסיעה דעם רבי'נס אויפ'ן פאוויעט... אונ דאס איז זיא אות באות, מיט מיינע איבערזעטצען אין איינינע ערטער:

5.

דער סדר הדרך פֿינ'ם רבינ'ס א נסיעה נאך מעות; דיא בילקעס, דעם רבינ'ס טיש און מעשׂות גאר פֿלאות!

אויפֿ'ן ערשטען זייטעל פֿינ'ם בייגעלע פאפיר איז פֿערצייכענט געוועהן מיט'ן רבינ'ס כתב-יד:

"סדר הנסיעתי:"

"ביום ג' פרשה ואתחנען הנני לצורה-נוסע (וועל איך ארויס פאהרען) על העולם בסדר הזאת: מפה אנסע אל כל ראשון (צום אללעם ערשטען) להבקר-יבש (צום רענדאר) מאשקע טארבע, ובאם הוא נותן לי ח"י פעמים ח"י צפרים (קערבלעך) אני מבטיח לו בן-זכר עם הפלונית'טע שלו, ובאם פחות מזאת — אזי אני מבטיח לו רק בת, ובשאם לא נותן לי פדיון כלל, אז עשיתי ממנו תל... נם שלא שכחתי ללוקח אצלו את הכסף-משתין-פרה שלו (זיין זילבערנע פישקי) אל אחוזה בה (צו האלטען אין איהר) את אתרוגי. משם אני נוסעתי לבעל-הפזמון (צום פאטשטאר *)) ללוקח אצלו את סוסו-השבה (זיין גראוו-פערד) שיהין לי להזוג וגם ב' פעמים ח"י על פדיון, ממנו אנסע רחוק-הוא (ווייטער) בכפר סטוקעלקע, לעשות לעמפעל להפריץ דשם, מפני זאת שאני יודע... משם אני נוסע-תוך (אריינפאהרען) לק"ק וצוני בטראסק גדול, ושם עשיתי להרב דשם סוף-שחור, (אשווארצען סוף) שלמה לא בא אצלי על שבת-חנוכה, ושם מחיב אני לעשות סך אלף וחצי צפרים. משם לק"ק מערענאוו, לעשות שם לא פחות מסך אלף צפרים, גם ללוקח את הקארעטע אצל הגביר דשם. גם אנסע לק"ק טשולענט ולק"ק ווייסבראל ולק"ק בילאוועץ, לעשות ביחד סך שלש אלפים וחצי צפרים, ואפשר אנסע גם לק"ק אלטאב, שנותנו לי כתב-מגידות, ומשם לק"ק קראקאדילעווקע, לקרוע (אויסרייסען) את הקהל דשם, שלמה שלחוני לי בשנת היום (הייַנטיגעס יאהר) רק ריי"ש-צפרים מעות-מעמדות ולא ר"ן צפרים, כמדובר. משם אני נוסעתי לק"ק זאדקיוועץ, לשקין (אויסשייגעצע) מעט את אחי ה'הודי-טוב, שלמה ישקול עצמו (פאר וואס ער דערוואגט זיך) לנוסעת במתחתי? (אין מיין שליסעל — פאוויעט). גם את הסטאנאוואי דשם אזרוק מן הספסל בתקיפת דספראווניק, כידוע לי... וכלם יקחו זאת לפני מופת פרא... (אללע וועלען עס אנגעהמען פאר א ווילדען מופת...) ומשם החזרתי לביתי."

אויף

*) ווייל אויף דערצעהלען א "פאטשטש" זאגט מען א "פזמון" — קלעהר איך, אז אזוי מיינט אודאי דער רבי..

אויפ'ן צווייטען זייטעל איז געשריבען געוועז מיט שליאמקע, דעם לייב-גבאי'ס, האנד בזה הלשון:

„סדר לקיחותי בדרך":

„אצל טארבע מחיב אני לקבל שני ששים ביהים (2 שאק אייער) וצאן אחד חמאה (אשעפעל פוטער) ושנים אוזאים (גאנז) ורענדעל אחד אדמוני תחת—מכה (מיט א רויט רענדעל אונטערגעשלאגען). אצל הפלונית'טע של בעל הפזמון צריך אני ללוקח כובע אחד מתיקות (א היטעל צוקער) עם אחד וחצי צפור. אצל הבקר-יבש'טע (רענדארקא מסטוקעלקע — אחד זוג אחוז-לך (א פאאר הינדיקעס, ס'הייסט „האלטדיר" וואס הינדיקעס מאכען . . .) ושנים עשרונים שבויתין (2 צעהנדליג הינער), גם שני'ם צפורים מהקשר שלה (פין איהר קניפעל). אצל הפלונית'טע של הבעל-טקסא בוצוני צריך אני ללוקח ח"י זהובים ואצבע'לע אחד שעל אמצע אצבעתה (אפינגערעל פין איהר מיטטעלסטען פינגער) משום טעם הידוע לי . . . אצל הזונה בטשולענט אקרע (וועל איך רייסען סך ח"י צפרים ואת מחט-הרעדה (דיא ציטטער-שפילקע) שגנב החסיד התלני מזונתיו ונתן לה לפני ישקני אחד, כידוע לי מפהיתה . . . (פין איהר מויל), את המסור מפילאוועץ והנפקא באלטאב אני לפני ערבים (וועלל איך פערוערבעווען — פין „ערבי" נחל . . .) לפני חסידי רבינו (פאר'ן רבי'נס חסידים) כי צריך אותם אל הרעמעל . . . בכל הערים אני קורע ממות ומחיים (וועלל איך רייסען פין טויט אונ פין לעבע.יג) כי שליאמקע אני! . . ." איבערלייענענדיג א דיא 2 רשימות האב איך ערשט דערזעהען דאס גדולות פינ'ם סירקעווער צדיק מיט'ן תקיפות פין שליאמקע'ן . . . אונ מיט א שרעקליכען בטלות האב איך א טראכט געטיהן: איי, וויא העלפט מיר דער אייבערשטער, איך זאל א מאל זוכה זיין צו שליאמקעס מדרגה! . . . אונ עפעס וויא דאס הארץ האט מיר געזאגט: ווארט! אויף אללעמען קיממט א צייט! . . . איך האב זיך יאקאס בשלום ארויסגעכאפט פינ'ם רבי'נס יחידות-קלייזעל ווען ס'איז שוין אין קלויז קיין פיסס פין א חסיד ניט געסטייעט. איך האב אויף גיך אבגעדאווענט, אבגעלעגט טלית-ותפלין אונ בין ארויס אויפ'ן הויף. איך טיה א קיק: פאר דער קעך-טיהר א כמארע חסידים, יונג אונ אלט, אונ מע חאפט בילקעס פין דער קעך-יודענע אויף שבת . . . איך האב מיך מיט כל מאמצי כוח אויך צינגעשלאגען צו דער טיהר, נאר אומזיסט! דיא קעך-יודענע האט מיך אפילו אין פיאטע ניט אין זינען . . . . (איך האב דאך נאך דערמעלט ניט געוויססט, וויא אזוי מע דארף האנדלען מיט'ן רבי'נס שפחות . . .) נאר צו מיין גליקק האט דער

חסיד, וואס לייבען מיר, געחאפט שוין א צווייטע בילקע ביי דער קעכען, (איך ווייס ניט אין וועלכען זכות?...) אונ האט זיא געוואללט אריינלעגען צו זיך אין קעשעני, אונ פון גרויס העננשאפט האט ער זיא אריינגעשטיפט צו מיר אין קעשעני.... איך האב זיך באלד אבגעטראגען צוריקק אין קלויז אריין, אונ שטעללט אייך פאר מיין שטויגען אז צוזאממען מיט דער בילקע איז נאך געליגען ביי מיר אין קעשעני א זילבערען נאדעל-טעשעל מיט א שנירעל קרעלען.... ציא האט עס דער חסיד בגנבה ארויסגענעהמען בייא דער קעכנע פינ'ם ביזעם, בעת חאפען דיא בילקע, ציא דיא קעכנע — האט עס איהם אליין געגיבען מיט איהר גיטען ווילען צום אייביגען געדעכעניש...? דאס האב איך באין אופן ניט געקאננט טרעפען.... נאר שפעטער בין איך עס ממילא געוואר געווארען...

קורץ, ס'איז געווארען נאכט דער גאנצער עולם איז זיך שוין צונויפגעקימען פינ'ם מרחץ אונ פון דער מקוה, מע האט אבגעדאווענט מנחה, מע האט מקבל שבת געוועהן אונ מע האט אנגעהייבען גרייטען דעם טיש אין קלויז; זאלט איהר עס געוועהן זעהען, וויפיעל זילבערען מע האט אנגעשטעללט אויפ'ן טיש: 36 דרייראהרענדיגע ביז צעהנראהרענדיגע לייכטער, 12 הייסגעגילטע בעכער, 2 זילבערנע הייסגעגילטע וואזעס, 3 אזעלכע שיססעל, 4 פאלימעסקעס, 10 טיטץ זילבערנע לעפעל אונ גאפעל-מעססער אהן א שיעור.... חוץ פערצעלייענע אונ קרישטאלענע קרידענצען, ממש מעשה מלכות! היינט קעננט איהר פערשטעהן, וויפיעל אין שטיב איז נאך געבליבען...? ווארען מע האט דאך פארט מורא, אז א חסיד זאל עפיס ניט אבטראגען פינ'ם טיש... זאל נאך אזא חפץ בלייבען אין שטיב. דער טיש איז פערטיג געווארען אונ מען האט אנגעהייבען ווארטען אויפ'ן רבי'ן צום קדוש — געווארט האט מען אפילו ניט קיין סך, איינגאנצען א שעה 4—5.... אללע האבען אנדערש ניט געדענקט, נאר אז דער רבי דאווענט אדער לערהענט, אדער ער איז פערטיעפט אין עולמות עליונים אזוי לאנג...

נאר אין א לאנגער צייט הערום בין איך געוואהר געווארען, אז דאס שלאפט ער זיך פשוט אויס אללע פרייטאג צונאכטס, פון דעם אנמיעדען זיך מיט דיא הונדערטער אורחים וואס קימען אויף שבת פון דעם גאנצען שליססעל הערום.. אונ צום אמת טאקע, וויא קאנן אזא רוחניות איבערטראגען אזא-נ-אבוזע פון הונדערטער מענשען אין איין טאג, אונ דער נאך פראווען א טיש במעט ביז אין ווייסען טאג אריין...? אודאי מוז ער זיך אביססעל אבריהען... ני'שמעהר אינ'ם שלאף ריהעט ער שוין דען? מע ווייסט שוין זייער שלאף... אמת'ע עלית נשמה, ובפרט נאך נאך קבלת שבת מלכתא!...

נא, מיילא — אין דיא עטליכע שעה ווארטען האט דערוויל דער עולם, רעדליך-ווייס, באלאקעט פון פערשיעדענע חכמות און וויססענשאפטען: איין רעדעל האט גערעדט מכוח ארץ-ישראל באקסערען, פון דיא רויטע יודלעך, פון דעם סמבטיון און פון באזע חלומות... איין אנדער רעדעל האט טראקטירט מכוח דעם רבי'נס קארע פערד און מכוח קארעפינער אתרוגים.. דארט א רעדעל האט גערעדט פונ'ם רמב"ם'ס מעשה, וויא ער האט צישניטען א מענשען אברים-ווייס און געלעגט אין א טלוי, און אין 6 יאהר ארום איז דער מענש געווארען גאנץ און לעבעדיג.... א טהייל האבען שטיללערהייט געשעפטשעט פון דער רבי'צענס פלימעניצא, פון רחב הזונה און פון דעם גובערענסקי האדאטיי... גאר אין א ווינקעלע איז געשטאנען א קיפקעלע מענטשען און האבען זיך פערטיעפט גאר אין הויכער חקירה.:. איך האב מיך צוגעשארט צו זיי, האב אויפגעשטעללט מויל און אויערען און וואס איך האב נאר געקענט פערשטעהען, וועל איך אייך דא, רבותים, איבערגיבען אות באות. איהר מאגט אייך טאקע לאכען פון היינט ביז איבער א יאהר, און איך זאג אייך פארט, אז אזעלכע טיעפע חוקרים, וויא צווישען הסידים געפינען זיך — איז טאקע ווייט צו זוכען! אט וועלל איך אייך דא אויפשרייבען זייערע חקירות איבער דעם כח הקטור און איבער דער עלעקטריא — וועט איהר זיך שוין איבערציינגען אין מיין אמת!... א חוץ לזה, ווילל איך טאקע פשוט, אז דער המון-עם זאל אויך עפעס געוואהר ווערען, וואס הייסט טעלעגראף, אייזענבאהנד און אללע אנדערע דאמפף-מאשינעס בכלל, וועלכע קיינער איז זיי ניט אומשטאנד צו ערקלעהרען אזוי ריין, אזוי קלאהר, וויא אונזערע פוילישע חסידים!... אנגעהייבען האבען זיי דערפון: צי קענן א שד'כע האבען א צווילינג?... דערפון זענען זיי אראפגעקומען אויף איינערפלעטש, דערנאך אויפ'ן גור אריה'ס עגול... און ווייטער ווייטער, ביז מע איז אראפ אויפ'ן טעלעגראף... אט האָרט און שטוינט!:

יודען קראטצען אויס רמזים מיט כונות,
אז אללע נייע המצאות זענען אין דער תורה געדאכט.
און לא די ס'איז חוזק און לצי לצנות
געפינט מען זיי נאך תמיד, ויעז אללעס איז שוין געמאכט!...

דער חסיד'שער טעלעגראף.

„פשיטא! — ריהפט זיך אן א באטאגטער חסיד, קרימענדיג דעם פיסק — אודאי פערשטעהסטו א סך זאכען!... איך זאג דיר בפירוש, אז אללע חכמות חצוניות זענען נאר פון דער סטרא אחרא, און ניט מעהר!... און דאס איז דער טעלעגראף זייערער אויך!... ס'איז מעהר ניט, וויא דער כח הטומאה, וואס איז זיך, בעונותינו הרבים, אזוי מתגבר אויף דער וועלט; און דער יוד, וואס איז אויס-געהילט פון אללע תאוות עולם הזה, און קיממט אין דער מדרגה פון אמת'ן התפשטות-הגשמיות, וויא דער רבי אשטייגער — זאל מאריך ימים ושנים זיין — דער קענן אודאי שולט זיין אויף דער קליפה, און קענן מבטל זיין דיא אללע חכמות אין איין הרף-עין!... נאר וואס דען? — אזעלכע קדושים מאכען זיך אינמיסטען בלא ידע, כדי זיי זאלען ארויסשלעפען דיא ניצוצות הקדושים פון דעם כוח הסטרא-אחרא... ומאליו נפל!...„עט, ביסט איין אלטער שטיא! — טיהט א באיאהרטער לאנגער חסיד א מאך מיט דער האנד — אמת טאקע, דאס אלסדינג געהמט זיך פינ'ם רוח-הטומאה, דאס איז בלתי שום ספק!... נישמעהר, ס'איז זייא ניט אזוי גרינג מבטל צו זיין, וויא דיר ווייזט זיך אויס! — קארג האט זיך שלמה המלך געמיטשעט איידער ער האט געחאפט דעם אשמדאי!... קארג האט ר' יוסף דעארליניש איבערגעליטען איידער ער האט דערטאפט דעם רעכטען בחור!... קארג האט זיך דער בראסלעווער געבראניעט אקעגען דער קליפה אין ירושלים!... אי דאס איז שלמה געחאפט געווארען... ר' יוסף איז ניזק געווארען און דער בראסלעווער איז, רחמנא לצלן, נאר פינ'ם וועג אראב... היינט וואס פלוידערסטו אזעלכע שטותים... האר אויס: ס'איז שוין איין אלטער כלל, אז דער כוח-הטומאה איז זיך כמעט תמיד גובר איבער'ן כוח הקדושה, בסוד „ואני אקשה את לב פרעה“... און דיא

נצוצות הקדושים וועט מען אויך קיין מאל ניט אויסשעפּען פון דער מין סטרא אחרא, ווייל יודען זענען עם מחזק אונ דערפין בעקיממט זיא אללע מאל נייע נצוצות קדושים... איי, וואס דער עצם טעלעגראף גופא איז אזעלכם...? ווערל איך אייך זאגען גאר פשוט: כשם אזוי וויא דער רבי אין דער סטרא־דקדושא — אז א חסיד ריהרט נאר אן דיא קליאמקע פין זיין טיהר — ווייסט ער שוין, וואס מיט איהם האט זיך איבערגעטיהן מיום הולדו ועד יום מותו — אזוי להבדיל באלף אלפי אלפים הבדלות דער טעלעגראף מיט זיין כוח־הטומאה — אז מע ריהרט זיך נאר צי צו איהם, זאגט ער שוין יענעם אללעסדינג, וואס דער טראכט, ווייל דיא ביידע זענען זיך בעת מעשה, גלייך מתכון אונ מתדבק אין איין רוח־הטומאה... נא, וואזשע האט מען דא ניט צופערשטעהען...״ — „עט, דיא רעדסט שוין גאר מחילה וויא א מאנקאליניעק! — ריהפט זיך אן איין אלטער חסיד, פינ׳ם רבי׳נס אינוואלידען — הארר זיך נאר צו וואס דיא רעדסט: מאהל דיר, זעלטעם אנדערש זיין, אז דער טעלעגראף איז געגלעכען צום רבי׳ן להבדיל — וואללט דאך פינ׳ם רבי׳נס קליאמקע ביז זיין שטיהל אויך באדארפט שטעהען סטויפעס מיט דראטען!?...״ — „איי, איי, איי — האט אויסגעשריגען א היים, דאר חסיד׳ל מיט שפּיצעכדיגע פינגער — איהר זענט שוין, א פנים, גאר אויסגעוועפּט מחילה!... וויא הייסט? — א דאס מיינט מען דאך טאקע... הארטטי! ווייל דיא קליפה מוז אין עפּעס האבען איין אחיזה, אונ דיא קדושה האלט זיך אין זיך זעל־בערט!.. איהר האט שוין פארגעססען וויפיעל דער רבי האט זיך געבארעט מיט׳ן דבוק פין דער וצוגי׳ר יודענע, ער זאל ארויס פין איהר גוף, אונ דער דבוק האט אלין געאנטווארט, אז ער האט מורא פאר דיא שדים, רוחות אונ מלאכי־חבלה, וואס ערווארטען דיא מינוט, ער זאל נאר ארויס פין דער אשה — וועללען זייא איהם צישפּרייטען אויף שבעה ימים!... זעהט איהר דאך שוין באשאנפערליך, אז דיא קליפה מוז האבען אין עפּעס איין אחיזה... לאז זיין אפילו א קראנקע יודענע — אביא א שטיקעל אחיזה... אט דאריבער מוז דער טעלעגראף האבען דיא סטויפעס מיט׳ן דראט, פין איין אחיזה וועגען... והא ראיה: מיר האט דער פאטשטאר פין סטוקעלקע אליין דערצעהלט, אז ער האט עס מיט זיינע אויגען אליין געזעהען, וויא, אז ס׳האט זיך א מאל, נאר פין איין סטויפ, אבגעריססען דער דראט — האט שוין דיא קליפה פערלוירען איהר כוח, ביז מע האט ניט איבערנייעס פערקניפּט ביידע עקען דראט... נא, איז דאס עפּעס א גלייכען צום רבין...?״ — „איי שוטים שוטים! — האט זיך אנגעריהפען א בעוואקסענער חסיד מיט א טשוב אויף דער גראבער נאז — איהר פערקריכט גאר אומזוסט צו

אלדע שווארצע יאהר! דער טעלעגראף איז גאר א גאנץ פשוט׳ר ענין! דיא גאנצע זאך דערפין איז גאר א דרך-הטבע! פשוט איז פשוט: אז מע טיהט א טרעסעל מיט׳ן דראט דא — טיהט ער זיך ממילא שוין א טרעסעל דארט אויך, אונ אזוי ווייסט איינער דעם אנדערען אין עק וועלט! . . .״ — „שאט, שאט! — האט אויסגעשריגען נאך גאר א יונגער, גאר א ציקאווע ברעננענדיג חסיד׳ל — איהר פארשפארט זיך גאר שפארען לבטלה: אט נעהמט דאס פשוט׳ע תהלים׳ל — געפינט איהר דארט דעם גאנצען טעלעגראף מיט אללע פישטשעווקעס! . . . וויא אזוי זאגט ער דארט, נאך אמאל? . . . יא: „והיה כעץ שתול על פלגי מים, אשר פריו יתן בעתו ועלהו לא יבול וכל אשר יעשה יצליח״ א דא ליגט דער גאנצער טעלעגראף!; „והיה״ — ער וועט זיין — „כעץ שתול״ — וויא סטויפעס מיט שיסעלעך — „על פלגי מים״ — וואס געהט האלב אין וואסער — (וואס אודאי האלב דראט ליגט אינ׳ם אקינום . . .) [פינ׳ם לשון „פלג-גוף״ ס׳הייסט „האלב״ —] „אשר פריו״ — וואס זייגע בריעף — (פינ׳ם מכון „פרי-עט״, ס׳הייסט דיא פריכטע פין דער פעדער) „יתן בעתו״ — גיט ער מיט זיין פעדער [גלייך ס׳זאל שטעהען „בעטו״ ווארען א תי״ז מיט א טי״ת פערביטען זיך אין דיא אותיות „ד. ט. ל. נ. ת״.] „ועלהו״ — אונ זיין יאך — ס׳הייסט, זיין שטענדיג ארבייטען; „לא יבול״ — ווערט ניט מיהעד״ — „וכל אשר יעשה״ — אונ אללע מאכען עס היינט אב — (אנשטאט שיססעלעך) „יצליח״ מיט גלאזלעך . . . (פינ׳ם לשון „צלוחית״) נא, היינט וואס האט מען זיך נאך צושפארען אומזוסט איבער אזא טפשות? . . . אזוי איז דער טעלעגראף, אזוי איז דער אייזענבאנד אונ אזוי זענען אללע זייערע מאשינעריען . . . וואס איז? עס שטעהט דען ניט אין שיר השירים „לא סוסתי (?) ברכבי פרעה״ — אז אין פרעה׳ס רייטוואגען איז קיין פערד ניט געוועהן? איי וויא אזוי איז מען געפאהרען אהן פערד? — א דאס זאגט טאקע ווייטער דער פסוק „נרדי נתן ריחו״ — דיא קוילען האבען געגיבען פארע . . . („נרדי״ מיינט מען אודאי קוילען! ווארען וואס דען . . . ?) אונ טאקע אין איין מינוט איז מען געפאהרען פין „צרור המור״ ביז „עין-גדי״ . . . אט האט איהר דעם גאנצען אייזענבאנד וויא אויף דער דאלאניע . . .״ אונ אזוי ריידענדיג איז דער רבי אריין אין קלויז אונ האט זיך באלד געשטעללט צום קדוש. אללע שניר אונ טאכטער אונ דיא רבי׳צען בעהאנגען אין פערעל, גאלד אונ בערליאנטען פין קאפ ביז פיסס, אונ אללע — חוץ דער רבי׳צען — (וויל זיא איז שוין אלטלעך געוועהן) — געקליידעט נאך דער לעטצטער מאדע אזוי, אז איך וואללט אין לעבען ניט געגלייבט, אז דאס זענען יודישע קינדער! . . . נאכ׳ן קדוש האט זיך דער רבי געזעטצט אויוועגאן צום טיש, דיא זיהן מיט דיא איידעמס פין ביידע זייטען, נאך זיי

דיא

די ווילדע מקורבים, דער נאך די פעטטע רענדארעס, "אטשטאַרעס וכדומה און גאר צולעצט די רבנים, דינים, שוחטים און אנדערע כלי-קודש... אללע פליקסקעס און חברה-בורשט זענען געשטאנען אויף באנק איבער די קאפ, איטליכער א געוואשענער מיט זיין בילקע אין דער האנד... אז אללעס איז שוין געווען אין דער ארדנונג — איז ערשט אריינגעקוממען מעכציע און איז גלייך ארויף מיט די זאקען אויפ'ן טיש, און האט גאר איבערנייעס אנגעהייבען פאראנדערען די ארטער... דאס ערשטע האט ער זיך צוגעטשעפעט צו א רב'ל פון א קליין שטאדטעל, ער זאל זיך נאר אראבריקען, און אבטרייטען זיין ארט דעם סטוקעלקעל רענדאר... דעם רבי'ל האט זיך נעביך זעהר ניט געוואללט אבטרייטען, און האט אינמיטטען געקוקט אויפ'ן רבי'ן מיט א רחמנות פנים, טאמער וועט ער זיך אנגעהמען פאר איהם לכבוד התורה... און חאטשע ווייערע ביידע בליקקען האבען זיך בעגעגענט, האט זיך דער רבי די רגע וויא פערטיעפט מיט פארגלאנצטע אויגען, גלייך ער האט גאר כלל ניט אנגעהייבען זעהען וואס דא טוהט זיך... און מעכציע האט זיך צושריען אויפ'ן רב'ל „אראב, די עזות'ניק פון דאנעט, תרבות ווייסטי ניט! הא? נא דיר גאר, האט זיך פערוועלשעוועט איין ארט, גלייך ער איז ביים טאטען אין ווייגהויז!..." נאר דאס רב'ל האט נאך אלץ געווילעט, טאמער וועט זיך דער רבי פארט אנריהפען, און האט נאך אלץ ניט געוואלט אבטרייטען, ביז מעכציע האט איהם אנגענומען ביים בארדעל און האט איהם א שליידער געטיהן אונטער זיך, אז ער איז אראפגעפאללען פון דער באנק ארונטער און האט זיך בחרפות-בושה אבגעטראגען פון דער קלויז — און דער רבי איז פערטיעפט... און שווייגט... נא, מן הסתם האט דאס רב'ל בעדארפט אבקוממען עפעס פאר א חטא... וויא דען קענן מען אנדערש זאגען — הא?... אזוי האט אלץ מעכציע מאשטירט דעם עולם: דעם נאטיהגען ארויף, דעם נישטנאטהיגען אראב... דעם אין טאטענס טאטען, יענעם א פאטש און וועהמען גאר וואן פון אונטערען טיש ארויס... עפיס איין אלטען, גרייז-גראווען דין פון א שטאדטעל האט ער אראבגעריססען דאס שטריימעל און ארויסגעווארפען דורכ'ן פענסטער — און דער רבי איז נאך אלץ פערטיעפט... זאגט מעכציע שרייט אויף א געמבע: „עזות-פנים'ר א רוח אין אייערע פאטער און מוטטער אריין, וואס זענט איהר מבלבל דעם רבי'ן!?..." וואס ס'האט געקענט אפילו א טויטען אויפוועקען... נישמעהר וויא קענן מען גלייבען טויט צו עלית-נשמה?... קורץ מע האט דערלאנגט די פיש — האט זיך דער רבי צודערעבעט און האט

אריינגעטיהן דיא פינגער אין פאלימעסיק (דיא צדיקים עססען מיט דיא
האנד, ניט מיט קיין גאפעל, בכדי דער תיקון זאל קיין מחיצה ניט
האבען...) אונ האט זיך אבגעבאברעט אקעגען א פערטיל שעה...
אללע חסידים, וואס איבער דיא באנק האבען אנגעהייבען קלעטערען
איבער'ן-עולם, וואס ביים טיש; דער האט זיך געשטעללט אויף
יענעמס פלייצע, דער אויפ'ן קריוש; איינער איז אריין מיט ביידע
פיסס צום אנדערען אין דיא קעשענים אריין אונ האט איהם
אבגעריססען 2 פאסעס זשיפעצע ביז אראב; איך האב דיא גאנצע
צייט ניט אראבגעלאזט איין אויג פינ'ם רבי'ן, אונ האב אלין געזעהען
וויא עס גליסט זיך איהם עפעס ניט ארויסנעהמען דיא האנד פינ'ם
פאלימעסיק פיש ···· אונ ווידער האב איך בעמערקט, וויא ער
טינקט אלין קוילעטש אין בראנפען ··· וואס ער האט געמיינט דער
מיט-קענן איך עד היום ניט משיג זיין!... קורץ ער האט ארויס-
גענעהמען דיא האנד, אונ תוך כדי דבור איז דער גאנצער עולם,
וויא דיא איישערקען, אריין מיט דיא זשמענים אין פאלימעסיק אריין
אונ ס'איז געווארען א ראססעריי מיט א שלאגעריי, גאר וויא צווישען
מוזשיקעס הארום א צעלעכטעס פאס בראנפען אינמיטטען דער גאסס...
מע האט זיך איינגם דאס אנדערע געריססען האנד, ארבעל לאטצען;
אויסגעדרייט דיא פינגער, פארפאצקעט דיא זשיפעצעס, געלעקקט
דיא זשמענים, געמאכט זיך וויא דיא רוחות אונ געשטיפט אין דיא
פיסקעס, מיט אזא לורקייט אונ התלהבות אונ מסירת נפש, גלייך
אין דעם ביינדעל, צי אין דעם ברויזען, וואס ער האט געהאפט,
ליגט עפעס א געוויססע רפואה שלמה אויף אללע אברים, צו אללע
צרות אונ ליידען, צוגעשריבען אויף א רעצעפט פינ'ם מלאך רפאל
אליין!... נישמעהר וואס רעד איך אזא טפשות..? וואס זנאטשעט
דען דעם מלאך רפאל'ס א רעצעפט פינ'ם מקור-החיים אליין, א קעגען
דעם רבי'נס א ביסען שורים!?... אזוי איז געוועהן ביא דיא
לאקשען, ביים געפילעכץ, ביים פלייש אונ ביים ציממעס, אונ נאך
אללעמען האט דער רבי פארגלאנצט דיא אויגען, פארווארפען דעם
קאפ ארינטער, אויף דער פארענטשע פון זיין שטיהל, אונ האט אין
זיך אנגעהייבען קרעכטצען א נגון'דעל, קאם וואס מע האט געהערט —
אונ ס'האט דאך בוקע רקיעים געוועהן... אונ דורך-אונ-דורך-גענעה-
מען אללע הערצער... באלד האט דער כת-מנגנים דאס נגון'דעל
א חאפ געטיהן אויף זייערע געמבעס, קאטשענדיג זייערע האלבע
נופות אראב אונ ארויף איבער'ן טיש, גאר וויא דיא האממערס אין
דער האממארניע, מיט פערשטעקטע האנד אין דיא גארטלען, דיא
פאות צוטרעסעלט, דיא ווערכעס פון דיא שטריימלען צוהוידעט,

דיא פּנים'ר אָנגעצויגענע וויא אין קראַמפּפּען און אַללע אבֿרים אין קאָנוואַלסיע, מיט אַ מין שרייען און מערעלעקען אויף פערשיעדענע וואַריאַציעס מיט דיא אַללע מינים אויסשפּראַכען פון „אַכטי-דעכאַכטי“, „דענענעם-דענענעם“, „טאָם-טע-דע-ראַמטאַם“, „טריי-ליי-ליי“ „טאַ-דע-ראַדע-רידאַם“, „טע-ר-באַם-בים-באַם“ וכדומה און דער עולם האָט צינגעפּאַמקעט; ציגע י ט מיט דיא פינגער אויף'ן טיש; ציגעקנאַקט, ציגעהירזשעט, ציגעבּיימט און ציגעזשימזשעט, אַז ממש ס'האָט פערהילעכט דיא וועלט, זאַלישעט דיא קאָפּ, נאָר וויא אין אַ קרעפּטשאַטקע אויף 18 מיהלשטיינער... נאָר פּליצעם האָט דער רבּי צוריק אויפגעהויבּען דעם קאָפּ און האַלב געאָפּענט דיא אויגען — און אין איין הרף עין איז דער שטורם פערשטוממט געוואָרען וויא דער טויט!... דאָס איז געוועהן אַ סיגנאַל, אַז דער רבּי וויל עפּעס זאָגען אַ תורה .. אַללע געהירען האָבען זיך איינגעשרימפּען, אַללע אויערען אָנגעשטאַהלט, אַללע אָטהעמס וויא פערשלאָגען, אַללע אויגען אויסגעס ארטשעט אין איין פונקט אַריין .. און אַללע פּנים'ר מיט אָפפענע מיילער וויא אין אַ מין גאַפּען און ערוואַרטען עפּעס אַ חוץ מדרך הטבע!... און דער רבּי האָט געאָפענט זיין פּיו הקדוש און אָנגעהויבּען אַגעז אויף אַ קול דממה דקה, וואָס ס'האָט דאָך געבּוירעט דיא אויערען און געלאַכערט דיא האַרצער!... אָט פערשרייב איך אייך דיא תורה אות באות:

7.

דעם רבּינ'ס תורה אַ פּלא, דער וויין־נפלאות, נאָר דעם רבּינס מעזינעקעל — גאָר פּלא־פּלאות!

„איי איי איי! האָט דער רבּי אָנגעהויבּען מיט'ן קול פון אַ חולה בּיי דער גסיסה — אַ יוד דאַרף וויסען, אַז דער גאַנצער ענין דער פון, ס'הייסט, דער גאַנצער תכלית-הבּריאה פונ'ם יודען איז נאָר, מע זאָל זיך אויסטיהן פון תאות-החומריות מכּל וכל, בּחינת התפּשטות-הגשמיות עד קצה האַחרון ממש! נאָר בּכדי צו קימען צו'ן אַזאַ מדרגה, מוז מען זיך פריער משפּיל זיין בּתכלית השפלות, בּחינת בּטול היש, בּחינת „ונחנו מה“... נאָר באופן, אַז מע זאָל גאָר ניט

וִיסְטְּן, אַז מֶע אִיז אַ גָאר-נִיט, וָוארְעְן קָאם וֵוייסְט מֶען בַּיי זִיךְ, אַז מֶע אִיז גָאר-נִיט — אִיז מֶען דָאךְ שׁוֹין עֶפֶּעס . . . אוּן דָאס קֶענֶן שׁוֹין פִיהְרֶען לִידֵי גַאֲוָה רַחֲמָנָא לִצְלָן, סְ'הֵייסְט גַאֲוַת-עֲנָוִות, בְּחִינַת „וּפִלַגְשׁוֹ וּשְׁמָהּ רְאוּמָה“: אַזַא עֲנָוִות, אַזַא פַאלְשׁ בִּטֵלוּת אִיז נִיט מֶעהר וִויא אַ פִּלֶגֶשׁ „וּשְׁמָהּ“, וָואס זִיא רִיהְמְט זִיךְ אָן „רְאוּמָה“, גְלֵייךְ וִויא רְאוּמָה מִיט אֵיין אָלֶ״ף, בְּסוֹד אַלְ"פִין וְעַיְ"נִין דְמִתְחַלְפִין . . . דָאס הֵייסְט „רְאוּ-מָה“: זֶעהְט, אַז אִיךְ בִּין בְּחִינַת „מָה“ אַז אִיךְ בִּין אֵיין עָנָיו, אַיין עָפָר וָאֵפֶר, אַ גָאר-נִיט! . . . אָ דָאס הֵייסְט עֲנָוִות מִתּוֹךְ גַאֲוָה — טוֹבֵל וְשֶׁרֶץ בְּיָדוֹ . . . אוּן אִיבֶּער אַזַא עֲנָוִות מְדוּמָה, אִיבֶּער יְעם אוֹיסְפֵּיינֶען זִיךְ „רְאוּ-מָה“, קִימְמְט אַרוֹיס: „וַתֵּלֶד לוֹ אֶת טֶבַח אֶת גַּחַם וְאֶת תַּחַשׁ וְאֶת מַעֲכָה“ דָאס אִיז מוֹלִיד אִין אִיהְם תַּאֲוַת הַיֵּצֶר, הוּא הַשָּׂטָן, הוּא מַלְאַךְ-הַמָּוֶת, הוּא הַטֶּבַח, וָואס קוֹילֶעט דִיא נְשָׁמָה, בְּחִינַת „וְטָבַח לוֹ בְּבוֹגְדִים“ — אַ שְׁחִיטָה אוֹיף דִיא וָואס פַאלְשֶׁען אִין עֲבוֹדוֹת הַבּוֹרֵא דוּרְךְ זֵייעֶר עֲנָוִות מְדוּמָה . . . אוּן דִיא תַּאֲוָה בְּרֶענְגְט לִידֵי „גַּחַם“ לְשׁוֹן חֲמִימוּת, פוּן „וּבְחֵט יֶחֱמַתְנִי“ „וְאֶת תַּחַשׁ“ בְּחִינוֹת צְבוּעוֹת, כַּתַּחַשׁ הַזֶּה הַמָּלֵא גְוָנִין . . . אוּן דֶער סוֹף אִיז: „וְאֶת מַעֲכָה“ פוּנִ'ם לָשׁוֹן „וּמָעוּךְ וְכָתוּת“, אַז מִיט אַזַא פַאלְשׁ עֲנָוִות אִיז מֶען נָאר „מַעֲכָ-ה“ סְ'הֵייסְט, מֶע אִיז מְמַעֵךְ דִיא „ה“, דָאס „אָתָא קְלִילָא דְלֵית בֵּיהּ מַמָּשׁוּתָא“ סְ'הֵייסְט, דֶעם אֶמֶת'ן „בִּטּוּל הַיֵּשׁ“, וִויא דָאס אוֹת ה', וָואס הָאט לַחֲלוּטִין קֵיין שׁוּם מַמָּשׁ נִיט אִין זִיךְ, נָאר דָאס אֶמֶת'ע עַנְוְתָנוּתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ-בָּרוּךְ-הוּא . . . אוּן נָאר אִיבֶּער אִיהר בִּטֵלוּת בְּתַכְלִית הַשִּׁפְלוּת, עַד קְצֵה בִּטּוּל הַיֵּשׁ — הָאט דֶער בּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא מִיט אִיהר נָאר דִיא וֶועלְט בֶּעשַׁאפֶען „בְּהִבָּרְאָם“ — „בְּ ה'“ — בְּרָאָם . . . אוּן דָאס מֵיינְט מֶען „מַגְבִּיהַּ שְׁפָלִים עֲדֵי מָרוֹם“ . . . אוּן דֶער עָנָיו-מְדוּמָה בְּרֶענְגְט נָאר צוּ „מַשְׁפִּיל גֵּאִים עֲדֵי אָרֶץ“, אַז בְּמֶשֶׁךְ הַזְּמַן פַאלְט עֶר לַחֲלוּטִין אַרַיין אִין בְּחִינַת אַרְצִיּוּת, בְּחִינַת תַּאֲוַת-הַגַּשְׁמִיּוּת, אוּן בְּלַייבְּט נָאר בַּיים הִתְעָרוּתָא — דִלְתַתָּא — הִתְעוֹרְרוּת הַחוֹמְרִיּוּת, אָהְן אַ שׁוּם הִתְעָרוּתָא-דִלְעֵילָא . . . אַיי, אַיי, אַיי, אַזַא עֲבוֹדָה אִיז פִּגּוּל: דָאס אִיז דִיא עֲבוֹדָה פוּן דִיא מִתְנַגְּדִים, עֲבוֹדָה שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, בְּחִינַת בְּרָכוֹת — הַנֶּהֱנִין: מֶע דִיעֶנְט דֶעם אֵייבֶּערְשְׁטֶען פוּן אֵייגֶענֶער הֲנָאָה וֶועגֶען . . . פוּן הִתְעָרוּתָא-דִלְתַתָּא . . . עֶר דַאוֶוענְט, עֶר לֶערְנְט, עֶר טִיהְט אַלֶע מִצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת, נָאר פוּן זַיין הֲנָאָה וֶועגֶען. אוּן דַארִיבֶּער מֵיינֶען אַ דִיא לַייט, הָנֵי כַּלְבֵּי דַחֲצִיפִין, אַז זֵייא הָאבֶּען שׁוֹין אָנְגֶעטִיהְן גָאט אַ מֶענְטְלִיךְ מִיט זֵייעֶר תּוֹרָה-וּתְפִלָּה, צְדָקָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, אוּן גְלֶעטְטֶען זִיךְ דִיא בַּייכְלִיךְ: „מִיר הָאבֶּען הַיינְט אָבְּגֶעדִיעֶנְט דֶעם אֵייבֶּערְשְׁ'עֶן עַל צַד הַיּוֹתֵר טוֹב! אַ סַךְ גֶעדַאוֶוענְט אַ סַךְ גֶעלֶערְנְט! מִיר הָאבֶּען אֶמֶת יוֹצֵא גֶעוֶועהן אוּנְזֶער חוֹב

בשלמות! . . ." אוי לאותה בושה ולאותה כלימה! . . . אוי לנו מעלבונה של תורה, אוי לנו מעלבונה של תפלה! . . . דאָס איז דיא אמת'ע עבודת-אלילים, אש זרה במקדש השם. . . איין אמת'ר צדיק, איין עובד השם מאהבה, פיהלט זיך קיין מאָל ניט בעגניגט אין עבודות-הבורא-ברוך-הוא; קיין מאָל ניט יוצא פאַר גאָטט! אדרבא, וואָס מעהר ער דאַווענט, וואָס מעהר ער לערענט — ווייסט ער, אַז ער האָט נאָך ניט אָנגעהייבען דאַווענען, ניט אָנגעהייבען לערנען! . . . אַ יוד דאַרף תמיד זיין אַ הולך מדרגא לדרגא, בחינת „לכו ונלכה" — ניט צושטעהען תמיד אין איין דרגא, בחינת „מצות אנשים מלמדים" . . . נאָר בתנאי אַז דער הולך זאָל זיך חלילה ניט איבערנעהמען קיין מאָל מיט זיין „ילכו מחיל אל חיל", און זאָל ניט מאָסטען דיא עליות המדרגות פון זיין הליכה, וואָרען קאָם „שיר למעלות אשא עיני" . . . אַזוי איז שוין נאָר „מאַין יבוא עזרי!?" . . . איי איי איי! „אם אסק שמים" — אַז איך וועל ווייסען ביא זיך, אַז איך געה לעילא ולעילא, ביז אין הימעל אַריין — איז גאָר „שם אתה": ביסטו נאָר, גאָטט, דאָרט ערגעץ! גאַנץ ווייט פון מיר . . . אָבער: „ואציעה שאול" — אַז איך וועל מיך, מיט מיין גאַנצער עבודה, אַליין רעכענען פאַר אַ שפל בתכלית השפלות עד שפל המדרגה התחתונה — ערשט דערמעלט „הנך"! : אָט ביסטו! . . . ובכן דאַרף אַ יוד זיין תמיד אַ הולך נאָר ניט ווייסען דערפון, און קאָם פיהלט ער עס אין זיך — אַזוי איז „וילך חרנה" — דיא הליכה ברענגט צו חרון אף השם . . . און אַ דאָס מיינט דער פסוק, איי, איי, איי! „לדוד בשנותו את טעמו לפני אבימלך-ויגרשהו וילך" דוד איז בחינת כללות נשמות-ישראל, כידוע ליודעי חן . . . זאָגט ער אַז דיא נשמה חזורט איבער איהרע מעשים, ס'הייסט, ווען זיא וועהרט אַ מרא-דחושבנא „לפני אבימלך" פאַר'ן אבי-מלכו-של-עולם, דאַרף זיא זעהען, אַז „ויגרשהו וילך" — פערטרייבען דעם „וילך" ס'הייסט, ניט רעכענען זיך פאַר אַ הולך אין עבודות-הבורא ברוך הוא . . . וואָרען דיא גאַנצע עבודה דורך תורה און תפלה דאַרפמען גאָר כלל ניט מיינען זיך! מיר בעטען ניט דעם אייבערשטען פאַר זיך, פאַר אונזערע פליישיגע חסרונות, וואָס אונז פעהלט אינ'ם עולם הזה, כי „מה אנו מה חיינו!" — מיר דאַרפען נאָר מתפלל זיין אויפ'ן „עמו אנכי בצרה . . ." ס'הייסט, אויף גלות השכינה כביכול . . . ווייל, אַז יודען זענען שרוי בצער, איז כביכול דיא שכינה בצער „קלני מראשי-קלני מזרועי" . . . אָבער קאָם מיינט אַ יוד, אַז מיט זיין תורה ותפלה טיהט ער אָן אַ מענטליך דעם אייבערשטען, אויף דעם געהט דער מאמר „איזהו

חסיד המתחסד עם קונו" פינ'ם לשון „אי" — גיט — אזוי וויא „אי-כבוד" אונ דאס מיינט מען „אי-זהו חסיד" — ניט דאס איז א חסיד, וואס „המתחסד עם קונו" — וואס מיינט אז ער טיהט דעם אייבערשטען א חסד מיט זיין תורה ותפלה . . . אחרי כל אלה זעהען מיר, אז דער גאנצער תכלית המכוון פין א יודען איז נאר התפשטות-הגשמיות על ידי בטול היש לגמרי! אונ אז מע פאללט חלילה א מאל אריין אין בחינת גאות דורך א סך תורה ותפלה — זאל מען באלד לויפען צום צדיק-הדור, וואו'רען גאוה נעהמט זיך נאר פין קליפת אחוריים, בחינת מעין-נוקבן — אונ דער צדיק הדור איז דער שלוחא-דמטרוניתא, בחינת דוכרן, בחינת משפיע, וואס איז מהפך נוקבתא לדוכרתא דורך א פדיון כסף, בחינת לבנונית, בחינת רחמים, המתקת הדינים . . . בסוד „אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו . . ." —

נאך דער תורה איז זיך דער רבי ווידער פערגאנגען אויף א פערטיל שעה אין עולמות, אונ דערנאך האט ער געאפפענט די אויגען אונ האט צווישען די צאן א זאג געטיהן: „ווייו". א דא איז מעבציא ווייטער אראפ אויפ'ן טיש אונ האט אנגעהייבען אויסריהפען אויף זיין געמבע: „הגביר מוצוני, לכבוד דעם רבי'ן מיט זיין טיש אורחים! (ער האט זיך א בייג געטיהן צום גביר, אונ יענער האט איהם געזאגט, וויפיעל בוטעלקעס ווייו) ב' פעמים ח"י בוטעלקעס יין טוב דטוב! — הפרנס חודש מקאדילעווקע (א בייג.) ג' פעמים ח"י בוטעלקעס יין טוב! — הפאטשטאר מחראבאווקע (א בייג.) אך פעמים ח"י בוטולקעס יין טוב דטוב ושני הין יין פשוט! — הרענדאר מסטוקעלקע (א בייג) חצי ח"י בוטעלקעס יין טוב דטוב ושלשה הין פשוט! — הבעל-טקסא דחאבארעווקע (א בייג) ב' פעמים ח"י בוטעלקעס יין טוב והין אחד יין פשוט! — הגבאי דחבורא קדישא מק"ק וצוני (א בייג.) ג' פעמים ח"י בוטעלקעס טוב דטוב ושלשה הין פשוט! דאס איז פאר איין לעהרער, וואס האט היינטיגס יאהר א מיתה-משונה איינגענעהמען, אם ירצה השם, צום נייעם יאהר, אז נאך א פאאר לעהרערס וועלען מאכען די שפיעל, וועט ער שטעלען כפל כפלים! א יא, ר' נחום? . . . וויא זאגט איהר רבי . . . ?" (דער רבי האט מיט א זאנעפט שמייכעלע א זאג געטיהן צווישען די צאן: „געה שוין געה, די לין איינער! . . ." — אזוי האט ער כמעט אללע אורחים ביים טיש איבערגעריהפען, ביז צום סוף האט ער א געשריי געטיהן: „אללע פרעמדע יונגעלייטליך שטעללען צו 2 בוטעלקעס יין טוב ופשוט! ווער עס וויל ניט, לאז אויסשרייען „גיין" מיט זיין נאמען . . ." פערשטעהט זיך, אז קיינער האט עס ניט געוואגט בפומבי אקעגען רבי'ן . . . ער האט אפילו ניט געמאגט האבען אויף הוצאות א היים פאהרען . . . חברה בארשט אונ אזוי

אללע

אללע פלאסקעדריוקעס האט ער גיט זאטשעפעט... נאכ'ן אויסריהפען האט ער א שאף געטיהן צום רבי'נס וויינשיינקער: (דעם רבי'נס עלטערער זיהן האט טאקע אליין געהאט א וויינקעהלער ביים רבי'ן אויפ'ן הויף פין אללע טיש-אורחים וועגען....) „מענדעל! טראג ארויף דעם וויין!" — פין דיא אללע סך וויינען, וואס ס'איז ביים טיש געפאללען — בלי גוזמא 20 מאל ח"י בוטעלקעס טוב און טוב דטוב און 20 עמער פשוט — האט מען צום טיש קאם דערלאנגט אפשר א האלב מאל ח"י בוטעלקים טוב דטוב, פינ'ם רבי'ן מיט דיא קינדערס וועגען, און ב' פעמים ח"י בוטעלקים יין טוב און איין עמיר 10 ממש דייזשע בארשט... און מוצאי-שבת האט מען שוין געריססען בייא דיא אורחים פאר אללע אויסגעריהפענע וויינען צו 2 רו"כ א בוטעלקי טוב דטוב, אנדערהאלבען רו"כ א בוטעלקי טוב און 3 רו"ב איין עמער פשוט.... דער וויין ווערט צוגאססען אין גלאזער פין דיא טיש-אורחים וועגען און אין גלאזליך, דער דייזשע בארשט, פין דער חסיד'רניא וועגען... איטליכען בעזונדער גיט דער רבי דיא גלאז פין זיין האנד און גיט איהם, בעת מעשה, דיא האנד לחיים — קענגט איהר שוין פערשטעהען, וואס פאר א שטיפערייא מיט א זידלערייא מיט א ווארפעריי עס ווערט דעמעלט צווישען דיא באנק-חסידים כמעט אויף סכנות נפשות! ווארען איטליכער וויל דאך אלץ זיך ארויסשטעללען אין פראנט, דער רבי זאל איהם פריער פין אנדערע דערזעהן, אדער ער זאל איהם חאטש לפחות ניט פערזעהן חלילה לגמרי!... איך האב מיך א מאל צעהן געהרג'ט פין דער באנק אראפ, און געלעזט קלעפ מיט קניפ מיט באבענציעס, וויא פיעל ס'איז אין מיר ניט אריין... נישמעהר, ס'איז עפעס א תירוץ אויפ'ן רבי'נס לחיים...? און ווען אפילו אומקימען אויף קדוש השם, וועט א חסיד לאזען פערלוירען דעם רבי'נס לחיים? חס וחלילה! אהנ'ם לחיים איז ער דאך איין אומגליקליכער אויף זיין גאנץ לעבען!... נא, מיילא. מן הסתם איז איטליכער געגאנגען אויף מסירת-נפש, אויף קדוש השם, און קיין איינציגער איז ברוך-השם ניט פערפעהלט געווארען! אללע האבען געטרינקען צום רבי'ן לחיים, און יעדער האט זיך געפיהלט איבער גליקקליך, גלייך ער איז אין זיבעטען הימעל אריין.... וואס איך האב מיך דעמעלט איבערגעהארט פין דיא חסידים וועגען דעם רבי'נס האנד...? איז כ'לעבען ניט צו בעשרייבען!.. וואס דארפט איהר מעהר? אז איינער האט עפעס א זאג געטיהן „ס'איז ממש" כאשר ירים משה את ידו"... האט איהם א צווייטער וויא מיט כעס געאנטווערט: „אזוי? טפוש אויף גראססער האסטי גאר קיין השגה ניט?!.... איך זאג דיר, שוטה, אז זיין האנד איז ממש „וירא ישראל את

היד הגדולה!" . . ." — קורץ מע האט אבגעבענטשט, דער רבי איז אװעקגעגאנגען אין זײנע פוצונעס און די חסידים זענען זיך צעקראכען, א טהייל צום עלטערען, א טהייל צום אינגערען זיהן, א טהייל צו די איידעמס און א טהייל צום רבי'נס מעזינעקעל, א קינד פון א יאהר [8].

דאס איז טאקע געװעהן נאר א מלאך אלהים! — מע זאל מעהר ניט זעהען פון א קינד נאר שטענדיג בלאטטערען ספרים און אבבײסען די טאװלען! . . . נאר אזוי פיעל גוטע יאהר זאל איך האבען, װיפיעל זקנים פון 70—80 יאהר האבען איהם געריהפען „רבי" און געבױגען פאר איהם די קאפ, ער זאל זײא בענטשען! ארענדארעס פלעגען בײ איהם עצות פרעגען מכוח זײערע פריצים; פאטשטארעס — מכוח זײערע פערד; בעל-טקסא'ס — מכוח זײערע אקסען; סוחרים — מכוח זײערע געשעפטען און חסיד'רגיא — מכוח מחשבות — זרות. . . איי. װאס ער האט געענטװערט? — דאס מאכט דאך ניט אױס! — װאס ער זאל ניט ענטװערען, איז דאך עס אלץ פלאות-הבורא! . . . א מאל פלעגט ער ענטװערען װיא א קינד, א מאל װיא א משוגע'נער, און אפט איז זײן אנטװארט געװעהן: א צופ בײ דער בארד, א ציהע בײ דער פאה און אראבבײסען דאס היטעל . . . איך שװער אײך בײא אללעם הײליגען, אז די װעלט קלינגט מיט הונדערטער מופתים פון א דעם 8-יאהריגען מעזינעקעל, פון א דעם מלאך-אלהים, און גאנץ פױלען בענטשט זיך אין איהם און װינשען זיך אזױנע קינדער װיא ער! . . . דערװײל געהט איהם שױן דאס נײנטע יאהר, און ער קען נאך, בנאמנות, רעכט עברי ניט זאגען! . . . נישמעהר װער װײסט, צי די מלאכים קענ'ען יא עברי . . . ? נישמעהר, װאס האב איך צו רעדען פון דעם טהײערען מעזינעקעל? — ער האט שױן אביסעל שאנערע און בעססערע הסכמות װיא מײנע! הלואי װאללטען אללע יודישע מחברים פערמאגט דאס, װאס זײנע מתנות טרעפען אן, װאללטען זײ שױן פערשפארט בעטטען בײא די ציבעלעזירטע סוחרים שטעללעס, האטש פאר 10 רובעל א חודש . . . און יענע זאלען ענטװערען: „פארדאן, װיא קאנען זיע צו עטװאס געשעפטליכעס טױגען — װען זיע איין פערפאססער זינד? . . ." נא? איז ניט גלײכער בײם רבי'ן א מעזיניקעל זײן און רײסען ספרים, אײדער א טאטע פון קינדער, און שרײבען ספרים . . .? נישמעהר, לאו כל אדם זוכה! . . .

קורץ דער שבת'דיגער טאג איז ניט ערגער געװעהן װיא דער פרײטאג צונאכטס . . . דעם רבי'נס תורה בײטאג, װער שמיסט זײן תורה בײם שלש-סעודות, צום בני-היכלא, איז נישט צום בעשרײבען, װײל זיא ברעכט דעם מוח און פיהרט זיך עפעס אויף א מין

שפראך נאר בחינת אברהם'ל חיריק . . . נא , און פון דער מלוה-מלכה איז דאך אוודאי ניטא , וואס צו רעדן ; איין בײן פינ'ם רבי'נס מלוה-מלכה-בארשט פארענפערט דאך אללע זייערע מעדני-מלכים ! . . . א כלל , אויב דער גן-עדן איז אזוי גיט וויא שבת ביים רבי'ן — האב איך , כ'לעבען רחמנות אויף דיא אפיקורסים , וואס זייא וועללען געביך פערשפיעלען אזא תענוג נצחי ! . . .

8.

אהן מדות , אהן מוסר , אהן תורה , אהן תפלה , און דאך אזוי גיך בין איך עולה לגדולה !

איך בין מיט דער צייט יאקאס היימישער געווארען אין קלויז ; איך רעכען מיך שוין פאר א מחויב אין דער חברה-בארשט , זיך בין שוין א שטיקעל מחותן מיט'ן רבי'נס משרתים און דיע-סטען און כמעט צום יאהר , בין איך מיט דיא גבאים שוין אויך געווארען א שמואל שמעלקי : זיי האבען מיך שוין בענוטצט צו איינגע שליחות'ן , אשטייגער איך זאל געהען אין דער גאסטעדארער קלויז און דארטען שעלטען זייער רבי'ן אין טאטען אריין . . . דאס האט אפילו געשמעקט מיט א היימעלע — נאר איך האב עס , מיט גאטס הילף אויסגעפיהרט בשלמות : איך זאל נאכגעהען ביינאכט אין שטאדט-גארטען דעם קאזיאנע רב , ווען ער שפאצירט דארט , און איהם אבשערען אונטען א האלבע קודלע ; איך זאל ערגעץ ביינאכט דערטאפען דעם לעהרער אליין און איהם גיבען צוויי פעטש , וכדומה . . . דורך דיא מיני שליחות'ן , וואס זענען מיר כמעט שטענדיג אבגעראטהען — האב איך מיך שוין אביססעל איינגעקויפט אין דער לאסקע ביים רבי'נס קינדער ; זעלטען שוין געהארט א ווארט פון דער רבי'צען אויך , און א מאל , א מאל — א שמייכעלע פינ'ם רבי'ן אליין אויך . . . א כלל איך בין געווארען א שטיקעל טיהער ביים רבי'ן אין דיא פוצונעס . . . און ווייטער ווייטער , טאקע א שטיקעל בן-בית אויך אזוי , אז מע האט זיך שוין פאר מיר ניט געהיט מיט א ווארט און אפילו ניט מיט א סוד אויך . . . דערציא איז מיר נאך געראטהען , וואס טאקע אין סירקעוו גופא האט עפעס געוואינט נאך א מין אלטער פארשלעפטער גיטער יוד , ר' אברהם'לע , וואס פלעג נאך זעלטען חאפען א פדיון'דעל

און אונטערוויילעכט ארויסגעווארפען א מופת'ל — און דאס האט דעם רבי'ן ניט געשמעקט. . . אודאי בין איך געווארען דער רכילות — פיהרער פין דעם ר' אברהם'לע צום רבי'ן . . . און דאס האט דער רבי גאר ניט פיינד געהאט . . . מן הסתם האט ער געוויססט וואס ער טיהט . . . נאר דערוויל בין איך בייא איהם דער פאר אלין מעהר חשוב געווארען: איך פלעג איהם שוין א מאל צושטעללען דיא פאנטאפעלעך צום בעט, אריינריהפען איהם דיא רבי'צען; פערי געהמען דיא קוויטלעך פינ'ם פדיונות-טיש אללע פאר'ן שלאף — איין ארט פאר זייא איז שוין געוועהן טאקע אינ'ם רבי'נס בית-הכסא, וועלכער איז שטענדיג געוועהן אונטער א שלאסס. . . וכדומה אזעלכע שאפעכטצען . . .

אז דאס מזל שפיעלט — שפיעלט עס מיט אללעמען! דארף דער רוח אנטראגען פין אלדע שווארצע יאהר 2 ווייבער מיט א מאל זאלען זיך צי טשעפען צו מעכציע'ן, אז ער איז זייערע ביידענס מאנן, און האט זיי שוין א יאהר 15 אוועקגעווארפען מיט קליינע קינדערליך; איינע איז פין חירעווקע און דיא אנדערע פין לאזעקיווקע, און ביידע ווייזען זייא דארויף בריעף פין רבנים מיט עדות, און רייסען איין דיא וועלט, ער זאל זיי, אדער גיבען גט און כתובה, אדער ער זאל זיי גיבען ספוק אויף צו לעבען מיט דיא קינדער, און ביידע טרייטען איהם ניט אב. . . און דא האפט דאס היימישע ווייב זיינס, און פלאנטעט זיך איהם אריין אין דער בארד, מיט א געשריי עד לב השמים: „גט, א רוח אין דיין טאטענס טאטען אריין, זאלסטי מיר דיא מינוט גיבען! דיא אלטער היללטיי איינער, ווארען איך וועל דיר דא דעם גארגעל דיינעם אויסרייסען, מיין טויט און דיין טויט זאל זיין!. . .
גט, דיא אלטער נואף, א רוח אין דיין טאטען! מעהר וויל איך שוין דיין טרייף פארצערו ניט אנקיקען ווייל איך וועלל לעבען! דיא מינוט זאלסטי גיבען תקיעת-כף פאר'ן רבי'ן, אז היינט גיסטי מיר א גט, אלא ניט, לאז איך דיך ניט אפ פין דאנעט, א רוח אין דיין טאטענס טאטען אריין, דיא אלטער עכבריש איינער! מיינסטי איך וויים ניט, וואסערע וועלטען דיא האסט אפילו דא געפיהרט, הא? . . . אויס בושה, א רוח אין דיין טאטען!: וויא איז דאס זילבערנע נאדעל-טעשעל מיט'ן שנירעל קרעלען פין דער רבי'נצס פאקעיאווע, וואס דיא האסט אונזער איינגעהערען געשענקט . . . און האסט עס טאקע אליין ביי איהר צוריקק אוועקגע'גנבה'ט, הא? . . . ראסס מיר נאר ניט אויף דאס מויל, דיא אלטער שיבעניק איינער! איך וויים דאך, דיא האסט פערטאכליוועט דעם זילבערנעם כ . . . (צוריקק מיט א האלב יאהר האט מען אראב גע'גנבה'ט דעם כתר פינ'ם רבי'נס ספר-תורה אין קלויז.)

גיב זשע מיר דיא מינוט א גט, אונ לאט איך דיך ניט ברענגען אויפ'ן פייער!" — קורץ אונ גוט: ער האט דעם היימישען ווייב געמוזט געבען א גט אונ איז, פאר בושה, מיט דיא צוויי ווייבער אוועק — אונ איך בין אויף זיין ארט געווארען דעם רבי'נס טיש-גבאי!... — אין א גיטער א מזל'דיגער שעה האב איך אנגעהייבען פראווען דעם רבי'נס טישען, אונ האב זעהר גושא חן געוועהן ביים רבי'ן מיט זיין גאנצען בני-בית, אונ בין אזוי געגאנגען לעילא ולעילא, ביז דער אייבערשטער האט א נס געטיהן: שליאמקע דער לייב-גבאי איז פליצעם געשטארבען פין א דערשרעקק.... אונ איך בין, צו מזל, געקריינט געווארען פאר'ן רבי'נס לייב-גבאי!

ימח שמם וזכרם זאלען זייא ווערען, דיא בארלינער, וואס זאגען, אז ברוך טאלנער האט אונזער שליאמקען בוטע געהאפט מוצאי יום כפור מיט זיין ווייב אונ האט איהם אבגעשלאגען דיא לינג-אונ לעבער, פין וועלכען ער איז געשטארבען.... שקר בנאמנות! זייא לאקען אין זייער ווייטען האלז אריין! דיא מעשה איז אזוי געוועהן: שליאמקען עליו השלום האט זיך נעביך זעהר געוואלט, אז ברוך שיינעצ'ס שניר, (ניט זיין ווייב.) א ווילדע יפת תואר, זאל ווערען דעם רבי'נס א חסידה, כ'לעבען, מע דארף א מאל אזא נפש פין א טובה וועגען ביי נאטשאלסטווא.... אודאי האט ער זיך נעביך געלעגט אין דער בריט אונ אין דער לאנג אונ אזוי לאנג געארבעט מיט איהר, ביז ער האט זיא ערב יום כפור צו כל נדרי (ניט מוצאי יום כפור . . .) פערנארט דאוועגען אין דער רבי'צענס שיהלעכען אריין, אונ געהענדיג א היים האט ער זיא באלייט ביז אין איהר שטיב, אונ האט אלץ נעביך גערעדט וועגען רבי'ן, אונ איז יאקאם מיט איהר לגמרי פארטיג געווארען, אונ פין גרויס שמחה איז ער מיט איהר אריינגעגאנגען אין שטיב אריין, כפי איהר בני-בית איז נאך געוועהן אין טאלנער קלויז אונ פון גרויס התלהבות אונ חדוה, וואס ער האט זיא געמאכט פאר'ן רבי'נס חסידה, האט ער זיך מיט איהר אזוי פערטיעפט אין דעם ענין, אז זיי האבען זיך גאר ביידע פערגעססען, וויא זייא זאגען אין דער וועלט, אונ אינמיטען דער אינען איז אנגעקימען דער מאנן מיט'ן שווער גלייך צום ווייבעל אין אלקער אריין. . . סאמע ווען זייא זענען ביידע געוועהן גאר עט, עט!... אודאי האט ער זיך נעביך דערשראקען אויף טויט אונ איז נעביך אבגעליעגען 10 טאג כסדר אין א שרעקליכער קאנוואלסיא, ביז ער האט נעביך הושענא-רבה אין דער פריא אבגעגיבען דיא כשר'ע נשמה אויף קדוש השם... פערשטעהט איהר שוין, וואס הילטייעס קענען אויסטראכטען, אבי צו לעגען דעם רבי'נס כבוד!?... נאר

דער טויט האט דאך בעוויזען דעם אמת: דער רבי אליין איז געגאנגען צו זיין לויה, און הושענא רבה ביים טיש האט ער פון איהם גאר א גוזמא גערעדט מיט'ן עולם, און האט אויסגעלאזט בזה הלשון: „אוי ווא, אוי ווא! א ווילדער ירא שמים געוועהן! און כל ימיו ריין פון דער מעשה וויא א תנוק בן יומו׳ . . .“ נא? האט מען שוין וואס מסופק צו זיין?... נישמעהר, יא ריין-ניט ריין, אביא איך בין דעם רבי׳נס לייב-גבאי׳! . . .

דארפען נאך א גליקקלעכערען מענטשען פון מיר, הא? — נאר אין איטלעכען מזל מוז זיך צומישען א חלק שלימזל אויך! דארף זיך מיר מאכען אזא ציפאלל, וואס איך וואללט מיך אין לעבען ניט געערבט דארויף; און איך בין שיר שיר פון מיין גדולה אראב! ···· און וואס מאכט עס אלץ? — ניט געניטשאפט! הארט א מעשה, וואס דיא בארלינער זענען קאפאל צוטיהן אביא מחלל השם זיין און לעגען דעם רבי׳נס כבוד! ····

איך זיטץ מיר אזוי, אין א פרייטאג גאנץ פריא, אינ׳ם רבי׳נס פארשטיבעל, קיינער איז ניטא, און איך שרייב א בריעף צום חירעווקער קהל׳ זייא זאלען, למען השם, זעהען וויא גיכער פער׳מסור׳ן דעם דארטיגען לעהרער, און פאר וואס זייא שיקען שוין ניט ציא דאס גילדענע חנוכה-לעמפעל, וואס זייא האבען מבטיח געוועהן דעם רבי׳ן א מתנה? — און וויא איך וויל זיך שוין אויפגעהויבען, אריינצוטראגען דעם בריף צום רבי׳ן, ער זאל איהם אונטער׳חתמה׳נען — קלאפט איימעצער אזוי האסטיג אין טיהר: איך וויים, אז אין דער צייט קימט מען זעהר זעלטען צום רבי׳ן, שוין בייא סכנות-נפשות-זאך . . . און האב באלד געעפענט דיא טיהר; איך זעה עפעס וויא א יונג ווייבעל אין איינע צרות, און בעטט מיך מיט ביטטערע טרעהרען, אז כפי זיא איז ניט קיין היעגע און מוז נאך היינט אוועקפאהרען, לכן זאל איך זיא באלד אריינלאזען צום רבי׳ן; נא מילא: זיא האט מיר אנידערגעלעגט א דרייערוּבעלשטיק פאר דער טובה און איך האב איהר אנגעשריבען א קוויטעל אזוי וויא זיא האט מיר געדוקטעוועט, און וואס, מיינט איהר, איז געשטאנען אין קוויטעל? — א דיא עטליכע ווארטע: „בתיה בת אסתר, להתפלל עליה, שהשד על-ישמע (זאל אויפהערען) לתבוע לה כל לילה וגם אשר תוכל לעשות טהור לבעלה... וכמו איה (און אזוי וויא) היא יש מעוברת ינתן לה השי״ת זרע חייא וקימא בתוך כלל ישראל“ — א דאס איז גאר! — און האב זיא אריינגעפיהרט צום רבי׳ן, דער רבי האט איבערגעלייענט דאס קוויטעל, האט געקרעכטצט און פערגלאנצט דיא אויגען, האט מיט איהר אקעגען א מינוט 10 גערעדט, און האט איהר מבטיח געוועהן, איהרע אללע דריי בקשות . . .

און האט זיא געבענטשט ··· איך האב פשוט געקוועלט, וואס דער פדיון איז אזוי גרינג און גלאטט אבגעגאנגען, און האב פערשטאנען, אז ס'איז דערמעלט א ווילדער עת-רצון געוועהן ביים צדיק!... נאר נאכ'ן בענטשען טיהט זיא אזוי דער רבי א פרעג: „פון וואנעט ביסטו?" — „פון הירעווקע" — ענטווערט זיא „פאר וואס איז דיין מאנן ניט געפארען צו מיר?" פרעגט דער רבי — „מיין מאנן"? — אנטווארט דאס ווייבעל — בא, בא, בא! איך זאל האבען א מאנן!... דאס איז דאך מיין אומגליק, וואס איך האב קיין מאנן ניט!..." — א דא איז דער רבי געקוממען וויא אין א מבוכה און פרעגט זיא: שוין לאנג...?" — „שוין א יאהר דריי, אז איך בין נעביך א וויסטע אלמנה!"... האט זיא געענטווערט. „סטייטש — זאגט דער רבי — דיא שרייבסט דאך אין קוויטעל, אז דיא ביסט מעוברת...!?" — „א דאס — זאגט זיא אין טרעהרען — איז דאך טאקע דאס גאנצע אומגליק מיינס!..." און איז געפאללען צו דיא פיסס... איך האב זיא, אויפ'ן רבי'נס א ווינק, באלד א חאפ געטיהן ביי דיא האנד און האב זיא קאם מיט צרות ארויסגעפערעט אויפ'ן הויף ארויס זיא זאל זיך געהען צו'ן אלדע שווארצע יאהר... נאר זיא האט אנגעמאכט א גוואלד, אז ס'זענען זיך אנגעלאפען א פילער הויף מענטשען, און פליצעם חאפט זיא און הייבט זיך אן אויסטיהן בפני כל עם ועדה... און וויא זיא האט נאר אראפגעווארפען דאס אייבערשטע בגד פון זיך — מע טיהעט א קיק: אוי, א דוננער האט מיך דערשלאגען! ס'איז גאר א יוד מיט א געגאלטער בארד!... א דא זענען מיר, אללע גבאים, ציגעפאללען צו איהם וויא דיא בינען, און מיר האבען איהם נאר געוואללט צוררייסען אויף שטיקלעך... נאר אין דער מינוט האט ער עפעס געגיבען א הילעכדיגען פייף, און תוך כדי דבור האבען זיך געיאוועט פינ'ם רבי'נס גארטען ארויס אפשר 10 דיסאטניקעס מיט א קווארטאלנע, און מע האט אונז גע הרגה'ט גע'ממית'ט און עטליכע אין פאליציע אריין גענעהמען, און דער רשע מרושע האט נאך גע הייסען דעם קווארטאלנע אבנעהמען ביי מיר דאס דרייערעל און ביים רבי'ן דעם פדיון ח"י רו"כ, (פלאות, בנאמנות: וויא גרויסע הילטייעס זייא זענען, אזוינע גרויסע טפשום זענען זייא ווידער... ווען דאס אייגענע אויף אונזערע לייט — וואללט ער דאך שוין, על כל פנים, געזאגט חאטש דריי מאל אזוי פיעל, ווען ניט 10 מאל!... און מיר וואללטען עס דאך געגיבען בשמחה-רבה... אז אך און וועה איז טאקע זייער נארריש-הילטייסקע-ארענטליכקייט!)... און דער רבי איז שיער אומגליקליך געוועהן — ווען דער קווארטאלנע איז ניט א גלגול פון... ווייססט איהר זשע ווער דאס איז געוועהן, א דער

הילטייאיסקע ? — טאקע דער חירעווקער לעהרער אליין ! . . . נאר וויא לאנג קריינקט ער , וויא לאנג ער האט דעם רבי'ן אבגענארט ! — דער רבי האט דער נאך בפירוש געזאגט מיט זיין הייליג מויל, אז אין איהם איז טאקע א ווייבירשע נשמה , א גלגול פון א ווילנא'ר מתנגד'קע . . . אז אך אונ וועה איז איהם ! . . . נאר דערווייל איז דער רבי אויף מיר ווילד ברוגז געוועהן , אונ שיר שיר וואללט איך געהאט איין העברה פון גבאית , ווען איך טראכט ניט צי עפעס א גיט מיטטעל דערצי ! . . . אזעלכע מיטטלען זענען אפילו ניט קיין נייעס ביי אונז חסידים . . . נאר ניט תמיד פאללט דאך איין אזא לעכטיגע מחשבה ! נאר ציגנד אידאס מיר גראד געקימען אויפ'ן זיננען , אונ איך האב זיך דערמיט ארויסגעראטעוועט פון מיין אומגליק ! טאקע נאר א סעיתא דשמיא , בנאמנות ! הארט א מעשה :

9.

מעבצ'ים קארק מיט שליאמקעס בויך טויג אויף כפרות ! א קלעפקע אין קאפ — א דאס העלפט פון אללע צרות . . .

נאך מיט א יאהר 3—4 פאר מיין קימען קיין סירקעוו , האט אנגעהייבען דער צעפליקער פאטשטאר פאהרען צום רבי'ן 2 מאל אין יאהר, אויף ראש השנה אונ אויף פורים , אונ האט איהם יעדעס מאל געגיבען א פדיון 100 רובעל , חוץ מתנות , אונ פלעג איהם אלץ בעטטען וועגען א בן-זכר , אונ דער רבי פלעג איהם אלץ מבטיח זיין , נאר עס איז שוין 2 יאהר אוועקגעגאנגען אונ דיא הבטחה איז ניט מקוים געווארען — מן הסתם איז דיא מניעה געוועהן מצד הפאט-שטאר . . . אונ דאך איז ער אלץ ווייטער געפאהרען צום רבי'ן אונ געשאסטעט מיט געלט כמקודם , אונ האט נאך א מאל זיין פלוני'ת'טע אויך געבראכט מיט זיך צום רבי'ן . מיילא ביי דיא חסידים איז דאס כלל קיין חדוש ניט געוועהן , וואס אזא קאלטער יוד , וויא דער פאטשטאר פאהרט אלץ צום רבי'ן אונ גיט איהם אזעלכע רייכע פדיונות ? . . . „אדרבא — האבען דיא חסידים געזאגט — א דא זעהט מען ערשט דעם רבי'ס כוח מיט זיין גדולות , אז אפילו אזעלכע קאלטע נשמות ציהעט ער אויך צי צו זיך חאטשע זייא זענען פון

איהם ניט מקבל טובה אויף א האאר! . . .“ נאר ביי דיא מתנגדים אונ דיא בערלינער איז דאס א ווילד חדוש געוועהן, אונ ניט איין מאל האבען זיי איהם געפריוועט אפשלאגען פינ׳ם רבי׳ן — נאר ער האט זיי געהארט וויא דעם קאטער — חאטשע ער איז מיט זיי אויך געוועהן א גוטער — ברידער — אונ איז טאקע ווייטער געפאהרען! . . . וואס נאך? — אויפ׳ן דריטטען יאהר האט ער נאך אנגעהייבען פאהרען צו 4 מאל אין יאהר, חוץ א 2—3 מאל אין יאהר אזוי דורכפאהרענדיג אויף א טאג, צוויי, אונ יעדעס מאל געשאסטעט אויפ׳ן רבי׳ן מיט׳ן בני-בית מיט דיא גבאים כיד המלך, חאטשע קיין בן-זכר האט ער טאקע אלין ניט! . . . א יא, א פלא? — נא, אדרבא; פאללט איהר, דייטשונעס, אויף דעם שכל, וואס דאס קאנן בעטייטען . . .? א יא, אייך וועט עס גאר קיין מאל ניט איינפאללען? — אונ מיר, חסידים זענען באלד דערגאנגען דעם סוד דערפין. פשוט איז פשוט, ביי דער רבי׳צען איז געוועהן איהרע א פלימעניצע א מיידעל פין א יאהר 13, גאר קיין עין-הרע א געוויקסיגע אונ א יפת תואר פין דער וועלט . . . נא? וואס נאך גלאנצט איהר דיא אויגען, נארישע דייטשונעס? . . . . מן הסתם האט דער פאטשטאר אויף איהר געווארפען איין אויג . . . . כ׳לעבען, א שאנער, געזונדער מענש, רייך אויך, אונ א שטיקעל דייטש אויך דערציא — אונ א ווייב, וואס זעהט איהם אוים כמעט א מאמע, אונ האט נאך קיין זכרים אויך ניט . . . נא? . . . דיא קשיא: לאז זיך חלום׳ן אזא גאלדען מאדעל . . . מיט דער צייט וועט עס אפשר זיין א כשר׳ער טאפ מיט א כשר׳ען לעפעל! . . . אונ כך הוה: מיט זיין פיגור אונ מיט זיין שאסטען מיט געלט אונ מיט זיינע ווייבע חן׳עוודיגע אייגעליך, איז ער דעם מאדעל שטארק געפאללען, אונ צו 15—16 יאהר האט ער מיט איהר אנגעהייבען סודות . . . אונ ווייטער, ווייטער, ביז אויף איהר 18-טען יאהר האט זיא אנגעהייבען בעקיממען פאסטעוועקעס . . . איך האב פין דער גאנצער אינטריגע זעהר גוט געוויססט, וואס דער פאטשטאר האט גוט בעצאהלט פאר שווייגען *) אונ צווייטענס האט עס מיר טאקע פשוט אזוי געטויגט צו מיין פלאן . . . נאך איין זאך מוז איך אייך זאגען, אז ווען דיא פאטשטארקע איז געוועהן ביים רבי׳ן, האט דיא רבי׳צען געזעהען אויף איהר א בראש מיט אוירינג, אודאי פין 7—8 טויזענד רובעל דיא ווערטה, אונ זיא

איז

---

*) שפעטער וועט איהר געוואהר ווערען, אז איך אליין האב א מיאוס׳ן טעות געהאט! דער פאטשטאר האט טאקע נאר אמת ליעב געהאט רחל׳ען, א ריינע, אומשולדיגע ליעבע, אונ האט נעביך געמיינט, אז זיא איז איין אונשולדיגער מלאך . . .

אִיז מַמָשׁ פֶערְקְראכְט גֶעוָוארֶען נָאךְ זֵייא . . . אונ פִין דֶעמָאלְט אָן גֶעהט אִיהר דֶער פָאטְשְׁטַארְקֶעס צִיהְרִינְג פִינ׳ם מוֹחַ נִיט אַרוֹיס אַזוֹי, אַז זִיא וָואלְט דִיא נְשָׁמָה דֶעם רוּחַ אָבְּגֶעגֶעבֶּען, אַבִּיא דֶעם בְּרָאשׁ מִיט דִיא אוֹירִינְג צוּ בֶּעקִימֶען ! . . . פִין דִיא בֵּיידֶע סוֹדוֹת, וָואס קֵיינֶער הָאט זִיא נִיט גֶעוְוִיסְט, אַ חוּץ מִיר, אִיז בַּייא מִיר פֶערְטִיג גֶעוָוארֶען אִין מוֹחַ אַזַא פְּלַאן: וְוִיא דֶער פָאטְשְׁטַאר אִיז נָאר גֶעקִימֶען צוּם רֶבִּי׳ן, הָאבּ אִיךְ אִיהם אַוֶועקְגֶענֶעהְמֶען אוֹיף אַ זַייט אונ הָאבּ מִיט אִיהם גֶעמַאכְט אַ שְׂמִים וֶועגֶען דֶער פְּלִימֶענִיצָא . . . אונ אַז אִיךְ הָאבּ בַּיי אִיהם אוֹיסְגֶעטַאפְּט זַיין הָאֶרֶץ, אַז עֶר הָאט זִיא טַאקֶע פָּשׁוּט לִיעבּ אַהֲבַת-נֶפֶשׁ אונ אִיז גָאטָאוו מִיט אִיהר חֲתוּנָה הָאבֶּען — הָאבּ אִיךְ אִיהם, כְּלוֹמֶר׳שְׁט וְוִיא כְּלֹא יָדַע, אַ פְרֶעג גֶעטִיהן: נָא, אִין וָואס זְשֶׁע אִיז דָא דִיא מְנִיעָה ? — „וְוִיא הֵייסְט „אִין וָואס“ ? — הָאט עֶר פֶערְוְוִינְדֶערְט גֶעזָאגְט — אונ אִיהר פֶערְשְׁטֵעהְט עֶס דֶען נִיט ? עֶפֶּעס הָאבּ אִיךְ דָאךְ אַ וַוייבּ ! וָואס טִיהט מֶען מִיט אִיהר ? . . .“ — עֶט ! זָאג אִיךְ אִיהם וַוייטֶער, וְוִיא כְּלֹא יָדַע, דִיא מְנִיעָה אִיז אַ קְלֵיינִיגְקֵייט ! — אוֹיבּ אִיהר מֵיינְט נָאר צוּ נֶעהְמֶען דִיא פְּלִימֶענִיצָא מִיט׳ן גַאנְצֶען הָאֶרֶץ — אִיז דִיא מְנִיעָה גָאר פִין דִיא קְלֶענְסְטֶע . . . „וְוִיא הֵייסְט צִי אִיךְ מֵיין מִיט׳ן גַאנְצֶען הָאֶרֶץ ? — זָאגְט דֶער פָאטְשְׁטַאר כִּמְעַט מִיט טְרֶעהְרֶען אִין דִיא אוֹיגֶען — אִיךְ זָאג דָאךְ אַייךְ, אַז אִין אִיהר הֶענְגְט מֵיין לֶעבֶּען ! אונ וֶוען אִיךְ זָאל עֶס נָאר קָאנֶען אוֹיסְפִיהְרֶען, שְׁפִּיעלְט בַּיי מִיר קֵיין רָאלֶע נִיט, עֶס זָאל מִיךְ אֲפִילוּ אָבְּקָאסְטֶען מֵיין הַאלְבּ פֶערְמֶאגֶען ! . . . נָאר וְוִיא אַזוֹי זְשֶׁע, ר׳ אִיצִיקֶעל, קֶענְן אִיךְ פָּטוּר וֶוערֶען פִין מֵיין וַוייבּ . . . ? זִיא וֶועט דָאךְ בַּיי מִיר קֵיין גֶט נִיט נֶעהְמֶען פַאר כָּל הוֹן דְעָלְמָא ! ?“ — אַיי, הָאט מִיר קֵיין פֶערְאִיבֶּעל נִיט, ר׳ קַלְמָן סֶערְדְצֶע, הָאבּ אִיךְ גֶעזָאגְט דֶעם פָאטְשְׁטַאר כְּלוֹמֶר׳שְׁט וְוִיא מִיט אַיין פֶערְטִיעפְטֶער אוּמְרִיהִיגֶער מוּנֶע — אִיהר רֶעדְט אַלְץ פִין אַייעֶר וַוייבּ, אונ מִיךְ אַהְרְט עֶפֶּעס אַ סַךְ בִּילֶעבֶערְם דֶערְפִין ! . . . אַלְוַאי וָואלְט עֶס שׁוֹין נָאר דֶערְבַּיי גֶעהַאלְטֶען . . . אִיז שׁוֹין דֶער גֶט גָאר פִין דִיא קְלֵיינֶע זַאכֶען ! עֶךְ, דִיא מַעֲשֶׂה, אוֹיבּ פִין אַייעֶר זַייט זֶענְט אִיהר זִיא פֶעסְט בֶּעשְׁלָאסֶען צוּ גֶט׳ן . . . „גְוַואלְד ! ר׳ אִיצִיקֶעל — הָאט עֶר אוֹיסְגֶעשְׁרִיגֶען מִיט הָאֶרֶץ — מִיט וָואזְשֶׁע נָאךְ זָאל אִיךְ אַייךְ דֶערְוַוייזֶען מֵיין אֶמֶת ? — פֶערְקֶעהְרְט אַדְרַבָּא: גִיט מִיר נָאר אַ מִיטֶעל, וְוִיא אַזוֹי זִיא זָאל בַּייא מִיר מוּזֶען נֶעהְמֶען גֶט ? — וֶועט אִיהר זֶעהֶען, צִי וֶועל אִיךְ עֶס נִיט אִיסְפֶּעלְנֶען, עֶס מֵאג זַיין מִי יוֹדֵעַ וָואס פַאר אַ מִיטֶעל ! . . . אַבִּיא רַיחֵל׳ען נָאר צוּבֶּעקִימֶען פַאר אַ וַוייבּ ! . . . וָוארֶען אָהן אִיהר וֶועל אִיךְ מִיר נָאר חָלִילָה אַ מַעֲשֶׂה אָנְטִיהוּ ! . . . .“ — עֶט, ר׳ קַלְמָן לֶעבּ, זָאג אִיךְ אִיהם כְּלוֹמֶר׳שְׁט מִיט עַגְמַת-נֶפֶשׁ, הָאט מִיר קֵיין

פערהאַבעל ניט, ס'איז נאָר געזאָגט אויף דער הייסע שעה . . . איך קען דאָך אייך, ר' קלמן, איהר זענט דאָך אַ וועלטליכער יוד און האָט ליעב יוצא זיין פאַר אַללע . . . איך מיין פאַר דיא דייטשען אויך! — און אַז ס'וועט טאַקע קיממען דערצוא — וועט איהר ניט וועללען אָבזידען אייער ווייב . . . זאָג איך אמת, צי ניין . . . ? — „וויא הייסט — זאָגט דער פאַטשמאַר ניט פערשטעהענדיג מיין כוונה — איך מיין זיא גאָר בפירוש ניט צו אָבזידען; איך וועלל איהר באהבה אָבגעבען אפילו מיין האַלב פערמאָגען! עס וועט מיר נאָך, ברוך השם, בלייבען גענוג, אַזוי וויט“. (דערביי האָט ער געוויזען מיט דער האַנד איבער'ן קאָפּ.) — ניין! זאָג איך איהם, ר' קלמן לעב, דערפון איז קיין רעדע ניט! דאָס קען איך אייך פאַר אַ גוט הארץ . . . נאָר איך מיין, אַז בכדי זיא זאָל נעהמען ביי אייך גט, וועט דאָך אפשר מוזען קיממען דיא זאַך לידי בזיון פאַר איהר כבוד . . . און אפשר נאָך וועט עס בעריהרען איימעצען פון יענע לייט . . . כ'לעבען, ביי אַ גויטה קען מען דאָך ניט וויססען, וויא אַ זאַך מאַכט זיך? . . און דעמעלט קענט איהר וועללען אַרויסווייזען אייער אַמביציע, און קאַליע מאַכען דיא גאַנצע שפּיעל . . . און איך זאָג דאָך אייך, ר' קלמן, אַלץ מיינס: אַז ס'איז נאָך עפּעס דאָ אַ סך אַ גרעסערע מניעה פון אייער ווייב . . . „צינד — זאָגט דער פאַטשמאַר מיט פעסטער בעשלאָססענהייט — האָט שוין איהר מיר, ר' איציקעל קיין פעראיבעל ניט, וואָס איהר הייבט ניט אָן צו קעננען פיהלען יענעמס האַרץ! נאָר נאָט אייך מיין האַנד תקיעת-כף — אָבער פאַר אַ-נ-עהר-ליכען יודען קענט איהר דאָך מיך — אַז קיין מיטטעל וועט מיך ניט אָבהאַלטען דערפון צוליעב רחל'ען! גיט מיר שוין נאָר דאָס מיטטעל — וועט איהר שוין אַרויס זעהן מיין אמת האַרץ . . . מיילא, איהר לעבען שפּיעלט דאָך דאָ חלילה מיט גאָר ניט! נאָ, איז וואָס, אַז זיא וועט פּאַק מוזען איבערטראָגען אַ שטיקעל בזיון? . . . דאָס הייבט מיך ניט אָן אַהרען, כ'לעבען! און מכוח יענע לייט, וואָס איהר זאָגט — איז זיך עס גאָר אַ שטות! — איך שפּיעל נאָר, מכי תיתי, אַ ראַללע געגען זייא — אָבער פרא מיר מאָגען זייא אפילו הונד צוטהיילקיממען . . . ובפרט נאָך פאַר מיין רחל'ען! . . . זאָגט שוין נאָר דאָס מיטטעל, ר' איציקעל — וועט שוין אי״ה זיין רעכט . . . געשמעהר יאָ, וואָס מיינט איהר עס אַלץ מיט אייערע דבורים, מכוח עפּעס איין ערגערע מניעה . . . ? איהר מיינט אודאי דעם רבי'נס הסכמה דאַרויף? . . . נאָ . . . ! דאָס פערשטעה איך אַליין גאַנץ גוט, און איך וויים גוט וואָס דאָס שמעקט ··· נאָ מיילא, איז נאָך פינעף טויזענט רובעל . . און רחל'ע זאָל זיין מיינע! . . .“ ביי דיא

ווארטער האט ער מיר געגיבען דיא האנד תקיעת כף, אז וויא אזוי איך וועל דיא זאך אבמאכען, וועט ער מיר ניט דערווידער זיין אונ וועט מיר נאך זיין צו הילף . . . פין דעם אללעמען האב איך שוין געוויסט, אז מיט איהם בין איך פערטיג אויף אלץ . . . . אונ האב איהם מיט א פערביסענער מינע א זאג געטיהן: מיילא דער רבי יאך דער רבי! דאס זענט איהר דייקא, ר׳ קלמן, גערעכט: איז נאך א אלף׳ר! . . . דאס איז ניט פין דיא גרויסע זאכען . . . נאר דא שטעקט אבער, ר׳ קלמן לעב, גאר איין אנדער שפילקע! אונ פין דער שפילקע איז טאקע געווענדט אייער ווייבס גט אויך . . . ס׳הייסט: פין דער שפילקע געווענדט זיך דאס מיטטעל, וואס איך מיין צו טיהן, אז אייער ווייב זאל מוזען נעהמען גט, אונ נאר דורך איהרען א בזיון . . . אונ איהר בזיון ווידער מוז בעריהרען איינעם פין יענע לייט . . . „איין עק! — האט דער פאטשטאר אויסגעשריגען מיט אונגעדולד — איך האב דאך איך שוין געגיבען א תקיעת כף! זאגט זשע, שוין, ר׳ איציקעל, וואס איהר מיינט? . . .“ — פערשטעהט איהר, ר׳ קלמן לעב, האב איך איהם מיט א ערענסט-מרה-שחורה׳דיגע מינע געזאגט, בכדי איהם אלץ מעהר פאראינטריסירען אין דער זאך, ער זאל אללעס טיהן, וואס איך וועל איהם הייסען . . . פערשטעהט איהר, דיא שפילקע שטעהט אייך אין וועג וויא איין אייזערנע וואנד! נאר איך האב א מיטטעל, דורך וועלכען איהר זאלט, ניט נאר דערגרייכען אייער ציעל, נאר ס׳זאל נאך גאר אזוי געשוינט ווערען אייער כבוד, אז דיא רבי׳צען זאל אייך נאך אליין בעטטען, אז איהר זאלט איהר איידעם זיין . . . נאר . . . (דאס איבריגע האב איך אינמיסטען ניט דערזאגט, כדי זיין אמביציא אלס מעהר ארויס צוריהפען . . .) “מיין כבוד, זאגט איהר, זאל געשוינט ווערען? ! — האט ער מיר מיט א ערענסט-שטויגענדיגער מינע געפרעגט — וויא הייסט? איך פערשטעה ניט! מיט וועלכען האב איך דען דא חלילה פערדיענט צו האבען אומ׳כבוד? ! נישמעהר, איהר קעהרט אודאי מייגען, אז איך זאל קיין פנים ניט האבען עפעס פין א יונגעלע, בעטטענדיג, ביי דיא יאהרען אונ ביא מיין שטאנד, א בתולה׳כען פאר א ווייב, מחמת איך האב זיא ליעב . . . ? אודאי הייסט דאס פאר מיר איין אומ׳כבוד, מע קאן אנדערש ניט רעדען! — א יא, א דאס מיינט איהר? אודאי וועל איך אייך, ר׳ איציקעל, דאס אייביג ניט פערגעססען, אז איהר וועט מיר דא מיין כבוד דערהאלטען באופן, אז איך זאל מיך ניט דארפען משפיל זיין וויא עפעס א בחור׳ל! . . זאגט זשע שוין, ר׳ איציקעל, גיכער: טאקע דאס מיינט איהר? הא?“ — איך האב א קיק געטיהן, אז ער רעדט עפעס אזוי

בתמימות . . . בין איך עפעס וויא אין א ספקות אריין: ציא ווייסט ער טאקע ניט פון גאר ניט צוזאגען . . . ציא פיהרט ער עס געגען מיר אויך זיין אמביציא אונ מיינט מיך אפשר אבצוטיציען . . . ? אונ חאב מיך באלד, במחשבה, גענעהמען אויף איין אנדער סטריא . . . אונ האב איהם, וויא כלא ידע געאנטווארט: לאז זיין דאס! . . . ער האט עס אנגענעהמען פאר איין אמת, אונ פאללענדיג מיר אויפ׳ האלז פאר שמחה, האט ער מיט הארץ אויסגעשריגען: „זאלל איך גאר גאטט אזוי מחיה זיין, וויא איהר האט מיך דערמיט מחיה געוועזן! נישמעהר, וואזשע מיינט איהר, ר׳ איציקעל, מיט׳ן „נאר“? . . . דעם „נאר“ מיין איך, אז איהר וועט מוזען שענקען דער רבי׳צען אייער ווייבס אוירינג מיט׳ן בראש; אונ וויא אזוי דאס אבצומאכען אגיל ואשמח? — זאלט איהר מיך נאר פאלגען, וועט אללעס זיין רעכט על צד היותר טוב! — אט הארט, ר׳ קלמן, דיא גאנצע אינטריגע אין דעם ענין, מיט מיין פלאן דערציא אונ טיהט וויא איך וועלל הייסען! . . .

10.

טאקע זעהר ריכטיג דער יעזואיטישער טיטעל: «דער צוועק היילגט דאס מיטטעל»!

פערשטעהט איהר, ר׳ קלמן לעב, דא איז אזא מעשה: ר׳ מחונציא דעם רבי׳נס עלטסטער זיהן, האט אויך ליעב רחל׳ען צום שטארבען! (דער פאטשטאר האט אזש א ציטטער געטיהן ביא דיא ווארטער). נאר אזוי וויא זיין ווייב פאדערט ביא איהם ד׳ אלף רובעל פאר גט׳ען זיך מיט איהם, האט ער זיך שוין באשלאססען ר״ח אדר א פאהר צוטיהן אויף דער מדינה, אונ מאכען געלט אויף צו גט׳ן זיין פלונית׳טע אונ געהמען רחל׳ען . . . דער רבי ווייסט נאך דערפון גאר ניט, נאר דיא רביצ׳ען ווייסט עס יא, אונ — וויא א מאמע — טיהט איהר זעהר וועה דאס הארץ אויף זיין שרעקליכען פלאגען — זיך נאך רחל׳ען . . . נאר, פון דער אנדערער זייט איז איהר, אי א בושה דער גאנצער ענין, אי א וועהטיג דער גט מיט׳ן רבי׳ן ר׳ חנינא׳לעס טאכטער, עס וועט דאך אויפריהרען דיא וועלט! . . . אונ, ועל כלם, ווילל זיך

איהר זעהר ניט זיין נסיעה נאך געלט, וויל, ראשית, וועט דער רבי ארבייטען מעשים אונ קענן איהם נאך חלילה אומברייגען מיט זיינעם א קיק . . . והשנית וועט טאקע פשוט א דיא נסיעה א שטארקען פאדריוו מאכען דעם רבי'ן מיט איהר אין דיא פינאנסען . . . דערוויל שטעהט אזוי דיא זאך פערשפיעליעט: ר' מחונציא איז פעסט בע־שלאססען צו פאהרען, אונ דיא רבי'צען ווייססט דא גאר ניט, וואס זיא זאל טיהן . . ? צינד פערשטעהט איהר אז איך וועלל איהר, אין א דער מבוכה, פארשלאגען דעם שדוך מיט אייך — וועט דאך איהר שוין לעבטיג ווערען אין דיא אויגען, וויל דורך דעם ווערט זיא אויף איין מאל פטור, אי פון דעם זיהנם שענדליכען גט, אי פון זיין נסיעה, אי פיג'ם רבי'נס רוגז חס ושלום . . . נאר בכדי נאך צוטרייסטען איהר מוטטערליכען שמערץ אויף איהר קינד'ס פלאגען זיך . . . איז מיין עצה, כפי זיא עקט זיך גאר נאך אייער ווייבם אוירינג מיט'ן בראש, פין זינט זיא האט זיי אויף איהר דערזעהן ביי אייער זיין מיט איהר היע, לכן זאלט איהר איהר דאס שענקען במתנה גמורה, וועלל איך שוין פועל'ן, אז זיא וועט אייך אליין בעטטען איהר זאלט זיך משדך זיין מיט איהר פלימעניצא, אונ דאס זאל נאך אבגעמאכט ווערען אום שבת שירה, דער זיהן זאל גאר ניט וויססען פין וואנעט ס'איז געקיממען . . . לכן פאהרט באלד א היים געזונדערהייט, אונ איך וועלל שוין אי"ה אלעס פארפערטיגען על צד היותר טוב, אונ ווען איהר וועט בעקיממען פין מיר א בריעף, בפקודת הרב, זאלט איהר מיט אייער וייב קיממען אויף שבת-שירה צום רבי'ן מיט'ן גאנצען ציהירינג איהרם ···· אונ עפעס א מתנה'לע דעם רבי'ן, וואס זאל אויך ליגען צווישען דעם ציהרינג . . . אונ דער עיקר איז, אז דער צעפליקער לעהרער מוז אויך דא זיין דעמעלט אויף שבת, אונ דאס קענן מען אויספיהרען גאר בנקל: קיממענדיג צינד א היים, זאלט איהר איהם, אזוי, בהעברה בעלמא, זאגען, אז איהר קיממט פין דער גובערניע, אונ דארט איז א גרויסער מאנגעל אין לעהרערס, אונ אז קאם פאהרט ער זיך דרך אהין אויף איניגע טאג — וועט ער דארט געוויסס בעקיממען דיא בעסטע לעהרער־שטעלע . . . איהר פערשטעהט? . . . אונ אזוי וויא מיר וויסען דאך, אז ער האט ניט אויף הוצאות-הדרך, וועט איהר איהם דורכ־ווארפען א ווארט, אז כפי איהר דארפט אין גיכען ווידער פאהרען אין גובערניע, קענן ער זיך דעמעלט אויך אויפזעטצען מיט אייך . . . איהר פערשטעהט ···· ? דאס אלסדינג דארפט איהר איהם זאגען אזוי . . . כלאחר־יד, גליך עס געהט אייך גאר כלל ניט אן . . . אונ גליך איהר רעדט גאר ניט צו איהם . . . אונ אז איהר וועט

קימעוּ אַ הער, וועט ער דאָך שוין מוזען דאָ אויך שַׁבָּת האַלטען — און דערמעלט וועט שוין אַלעס אויסגעפיהרט ווערען עַל צַד היוֹתֵר טוֹב! . . . מעהר פרעגט מיך ניט, ר׳ קלמן לעב, און פאָהרט געזונד, וה׳ יַצְלִיחַ דַּרְכְּךָ! . . . און מיט דיא ווערטער האָבען מיר זיך ווידער געגעבען דיא האַנד תְּקִיעַת־כַּף, און בּיי אַ ניט גלאָזעל

וויין האָבען מיר זיך געזעגענט הערצליך, כְּדְבָעִי! — און אַ פּאָאר וואָכען אַרום איז דאָך, מִן הַסְּתָם, דיא רביצען געוואָר־געוואָרען פון איהר רחל׳עס פּעקקעל, און האָט ניט אַנדערש גערעכענט, נאָר, אַז דאָס איז פינ׳ם עלטערען זיהן איהרען, ווייל זיא האָט ניט איין מאָל געזעהן, וויא אַזוי ער טשעפּעט זיך צו׳ן איהר, האָטש ער האָט שוין געהייסען בּיי דער וועלט אַ פאַלנער גיטער־יוד . . . מיילא, קענט איהר דאָך פערשטעהען, וויא פינסטער און ביטטער ס׳איז איהר געוואָרען! . . . וּבִפְרָט, אַז רחל׳ע אַליין האָט איהר כְּמוֹ וויא מוֹדֶה געוועזען — אָהן ווערטער — אַז דאָס איז פינ׳ם יונגען רבּי׳ן, וואָרען איך האָב דאָך איהר שוין געזאָגט דיא בְּשׂוֹרָה, אַז זיא ווערט אַ גיכען אַ כַּלָּה פאַר׳ן פּאַטשטשאַר, וועלכען זיא האָט אויך זעהר ליעב געהאַט צום שטאַרבען, (און — וויא עס האָט זיך שפּעטער אַרויסגעוויזען — אַ פְּנִים אויך זעהר ריין און אונשולדיג . . .) אַוודאַי האָט זיא — אויף דער רביצענס פראַגע: „פון וועהמען איז . . . אַוודאַי פון מחוּנציא׳ן . . . ?" — נאָר געהאַלטען אין איין וויינען . . . איז דאָך עס בּיי דער רביצע שוין אַוודאַי געוועהן אַ גיטער סִימָן . . . און בּיי דער דאָזיגער געלעגענהייט האָב איך זיך בּיסלעכווייס אָנגעהייבען אונטער־חַנְפָה׳נען צו דער רביצען, און איהר אַלץ געגעבען אָנצוהערען, אַז איך ווייס פון דער גאַנצער מַעֲשֶׂה . . און אַז איך האָב אַ תְּרוּפָה, וויא אַזוי רחל׳ע זאָל נאָך גליקליך חֲתוּנָה האָבען, און עס זאָל אֲפִילוּ אַ האָאר ניט געקריממט ווערען, ניט פון איהרען, ניט פינ׳ם רבּי׳נס, ניט פון דיא קינדערס כָּבוֹד . . . און דיא גאַנצע זאַך זאָל וויא אין וואַססער אַריין, אַז ס׳זאָל אייביג ווענען דעם קיין האָן קיין קריי ניט טיהן! . . . וואָס נאָך האָב איך איהר געזאָגט? אַז זיא וועט נאָך, דורך דער געשיכטע, בּעקוממען דאָס, צו וואָס איהר האַרץ גליסט שוין אֶפְשָׁר 2 יאָהר כְּסֵדֶר, און זיא וואָלט עס אייביג ניט אויסגעפיהרט . . . מיין רביצען איז שיר פון דער הויט געשפּרינגען פון שִׂמְחָה, און האָט מיר אַזוי פריינדליך אַ זאָג געטיהן: „נאַ, אַדְּרַבָּא, איציקעל, ראַטעווע מיך אַרויס פון דעם בִּזָּיוֹן, וועסטו זיך, דורך מיר, געהעכט און געקריינט ווערען בּייא מיין אַלטען! — נישמעהר וואָס מיינסטו עס דערמיט וואָס דיא זאָגסט עפּעס, אַז איך וועלל בּעקוממען דאָס וואָס איך גאַאַר שוין 2 יאָהר? . " — וואָס ווייסט איהר דאָ

ניט, רבי׳צען קרוין, וואס איך מיין? איהר גאארט דאך שוין לאנג נאך דער פאטשטארקעס אוירינג אונ בראש... נא, אצינד קענט איהר זיי בעקוממען!... „אוי איציקעל! — האט זיא א געשריי געטיהן אויסער זיך פון פרייד — דיא האסט מיר פשוט א נייע נשמה אריינגעזעצט!... מיילא, וויא אזוי דיא וועסט דאס מיר בעקוממען? ווייס איך ניט! נאר לאז שוין זיין וויא אזוי ס׳וועט זיין — אביא איך זאל זיי האבען!..." — וויא הייסט, רבי׳צען קרוין? — האב איך כלומר׳שט מיט א פרומם פנים׳ל געזאגט — גנבה׳נען וועל איך דאך ניט געהען ביי יענעם! איך בין דאך ניט וויא אייערע פריערינע גבאים... אונ צווייטענס, וויא אזוי וועט איהר טראגען גנב׳יש — ציהרינג פאר מענשען...? — „מאהל דיר דאס, איציקעל, — זאגט זיא מיט א פערביססען שמייכעלע — איז שוין פון דיא קליינע זאכען: דאס ציהרינג גיט מען צו אונזער גאלדשמיד איבערארבייטען — אונ דענצמאל אפילו ת׳ק פייגען דער וועלט!... אונ דעם גאלדשמיד גיט מען עס אויך נאר אין ברעך... אונ פערפאללען אויף היינטיגען טאג!... נישמעהר יא — האט זיא זיך פליצעם א חאפ געטיהן, וויא פערשעהמט איבער דיא אויערען — דיא מיינסט דאך, זאגסטי, ניט גנבה׳נען! — טאקע זעהר רעכט פון דיין זייט כ׳לעבען... יא, נאר וויא אזוי זשע דען וועסטי עס אנדערש אויספיהרען?..." — איך וועלל עס, מיט גאטט׳ס הילף, אויספיהרען, האב איך איהר געענטווערט, אזוי, אז דער פאטשטאר אליין וועט עס אייך ברענגען אין דיא האנד אריין! נאר איהר זאלט מיך פאלגען אונ נעהמען דעם פאטשטאר טאקע פאר רחל׳עס א מאנן! ער האט זיא ליעב צום שטארבען, אונ גאארט זעהר נאך א בן-זכר אויך... אונ אז מע וועט איהם נאר א פיפס טיהן דערפין, וועט ער זיך אנחאפען דעראיגען מיט האנד אונ מיט פיסס, אונ וועט נאך פאר דעם כבוד גיט בעצאהלען דעם רבי׳ן אין בייטעל אריין, חוץ דאס ציהרינג... אונ רחל׳ען האט ער אזוי ליעב, אז ער וועט אפילו נאכדעם קיין שאלות ניט מאכען... איהר פערשטעהט, רבי׳צען קרוין, וואס איך מיין...? איהר זעהט נאר, דער רבי זאל גיבען זיין הסכמה דארויף!... „מיילא, זיין הסכמה — זאגט זיא מלא שמחה אונ שמייכען אויף מיין פלאן — איז שוין וויא ביי מיר אין קעשעני! — נישמעהר וויא אזוי זשע, איציקעל..." איך האב איהר ארויסגעהאפט דיא ווארטער פינ׳ם מויל: וויא אזוי דאס קענן זיין אז ער האט דאך א וייב...? א יא דאס מיינט איהר, רבי׳צען קרוין!? — דאס איז שוין נישט אייער דאגה! פערלאזט זיך נאר אויף איציקלען! אם ירצה השם אויף שבת שירה וועט דער פאטשטאר מיט׳ן וייב קוממען א הער, אונ עס וועט שוין אלעדינג

זיין רעכט, אגיל ואשמח! . . . דיא רבי'צען האט מיר געגעבען איהר
ווארט, אז דיא זאך איז אפגעמאכט, אפילו אויף חמש עשר בשבט
א חופה שטעללען . . . אונ איך האב באלד אנגעשריבען איין בריף
צו פאטשטאר, כמדובר . . . אין נאך א בריעף צום צעפליקער סטא־
רעסטע, אז ער זאל, בפקודת הצדיק, קוממען מיט'ן סבארשטשיק
אויף שבת-שירה בלי שום תירוץ כלל וכלל! . . . אונ כך הוה: אויף
שבת-שירה איז געקוממען דער פאטשטאר מיט'ן לעהרער, כמדובר . . .
אינ דער סטארעסטע מיט'ן סבארשטשיק כמצוה בשם הצדיק . . . אונ
איך האב שוין אנגעהויבען ארבייטען מיין פלאן באופן, אז איך זאל
חלילה ניט בלייבען א נארך . . .

איך האב שוין לאנג געוויסט, אז דער סטארעסטע מיט'ן
סבארשטשיק זענען להרוג ולאבד אויף דער פאטשטארקע דערפאר,
וואס, אז בעת דיא פאימאניקעס, האבען זייא געחאפט דעם צעפליקער
לעהרער אונ האבען ביי איהם געוואללט ציגעהממען זיין פאסס אונ
פארברענגען, בכדי איהם אבצוגיבען פאר א פאימאניק — אזוי וויא עס
האט זיך דערמעלט געפיהרט — גאר אויף דער מינוט איז גראד דורכגע־
גאנגען דיא פאטשטארקע אונ וויא זיא האט דערזעהן וויא דיא שאנע
2 ליט ראנגלען זיך אזוי מיט איהם אונ ווילען ביי איהם אויסרייסען
דעם פאס — האט זיא בייא איהם א חאפ געטיהן דעם פאס פון זיין
האנד אונ איז גלייך געלאפען צום גאראדניטשיע אונ האט איהם געוויזען
דעם פאס אונ דערצעהלט דיא גאנצע מעשה, אזוי אז דער גאראדניטשיע
האט באלד בעפרייט דעם לעהרער אונ דיא ביידע חברה-לייט האט
ער געהייסען איינזעטצען אויף א חודש אין טערמע, אונ האט זייא
נאך שטראפירט צו 100 רובעל א יעדען. פון דעמעלט אן ברענגען
זיי אויף דער פאטשטארקע א העלליש פייער, אונ זייא זאלען נאר
קענגען, וואלטען זיי זיא דערטרענקען אין א לעפעל וואססער . . .
היינט פערשטעהט אליין, אז איך האב זיי נאר בעדארפט זאגען דאס
ווארט: „נקמה אין דער פאטשטארקע מיט'ן לעהרער" ... בין איך שוין
מיט זיי פארטיג געווארען אויף כל הרעות שבעולם! . . . אונ וואס
האב איך זיי, מיינט איהר, אנגעשטעללט? — גאר א קלייניגקייט,
באמונות! : אז ווען איך וועלל זיי נאר א ווינק טיהן — זאלען זיי
געהען אבגיבען ביים רבי'ן א גביהות-עדות אויף דער פאטשטארקא,
אז זייא האבען זיא אליין געזעהן עטליכע מאל מיט'ן לעהרער אליין
אין דער שטאלל, ביי איהר אויפ'ן הויף, אונ איין מאל האבען זייא
איגמיסטען זיך בעהאלטען אונטערען טויער ביז זיא וועט מיט איהם
ארויסגעהן. האבען זיי, ערשט אין א האלבע שעה ארום, געזעהען
זייא ארויסגעהן פערפלאממט דיא באקען, אונ ער צושפיליעט אונ

צעשוידערט דיא בייהאאר אונ פארפאליעט וויא א שניידער-יונג...
גאר ביז א העׂר האבען זייא עס אבגעשוויגען, בכדי ניט מבייש זיין
דעם פאטשטאר, אונ טאקע ניט מוציא שם רע זיין אויף א יודישער
טאכטער, ביז מע האט זיא ניט געחאפט בגלופין — נאר ציגד, נאך
דער מעשה מיט'ן ציהרינג, קעננען זייא געהן שווערען אין טלית אונ
אין קיטעל, אז זיא איז טאקע איין אמת'ע חצופה בריש גלי!...

דעם פאטשטאר וויעדער האב איך אנגעזאגט, באלד וויא ער
איז געקימעמען, אז ער זאל דעם לעהרער הייסען זיך נעהמען א
בעזונדער שטיבעל אינ'ם איינפאהר-הויז איבער שבת, אונ אויף
אויפדערנאכט בעת ער וועט אוועקגעהען צום רבי'נס טיש, זאל ער
אזוי, כלאחר-יד, א זאג טיהן דעם ווייב, אז וועז זיא וועט דארט
געהען עססען זאל זיא, אוים רחמנות, אריינבעטען דעם לעהרער
אויך אויף וועטשערע צו זיך... דער רבי האט שוין ביי זיך
געוויססט, וואס ער האט צו טיהן מיט דער פאטשטארקע, בעת זיי
וועלען נאך ערב שבת ביי טאג קיממען איהם מקבל פנים זיין...
אונ וואס מיינט איהר חלילה? גאר ניט כ'לעבען! אז דער פאטשטאר
מיט'ן ווייב זענען אריינגעקיממען צום רבי'ן, האט איהם דער רבי
באלד שלום געגיבען בסבר פנים יפות, אונ מניה וביה האט ער
אויף איהר א שרעקליכען מרה-שחורה'דיגען קיק געטיהן אונ, פאר-
גלאנצענדיג דיא אויגען, האט ער, וויא צווישען דיא ציין, א זאג
געטיהן: „דינים, דינים! שרעקליכע דינים!"... אויפדערנאכט איז
דער פאטשטאר נאכ'ן דאווענען געבליבען אין קלויז ווארטען אויפ'ן
רבי'ן, נאר וויא מיין אונטערגעשיקטער שלוח איז געקיממען אונ
האט מיר איינגערעמט, אז, נאר וואס, האט זיך דיא פאטשטארקע
געזעטצט עססען מיט'ן לעהרער — האב איך א חאפ געטיהן דעם
פאטשטאר: קיממט צו אייך אויף דער אכסניא! אונ וויא איהר וועט
גאר אריינקיממען אין שטיב, זאלט איהר באלד זעהען נעהמען צו
זיך בסתר דאס ציהרינג, ס'הייסט דיא אוירינג מיט'ן בראש אונ נאך
א פינגערעל דערציא, אונ זאלט עס מיר אונטערוויילעכם איבערגיבען...
דער פאטשטאר האט אויף מיר דעם מינדעסטען חשד ניט געהאט
מכוח: טאמער ווילל איך עס גאר ציגעהמען זיך?... ווייל דיא
רבי'צען מיט רחל'ען האבען איהם שוין דורכ'ן טאג עטליכע מאל
געמאכט אייגליך אונ חן'דלעך אזוי, אז ער האט זיך איבערצייגט,
אז דיא זאך איז אבגעבעטט לטובתו ארום אונ ארום... איך מיט'ן
פאטשטאר אונ נאך אקעגען א מנין חסידים, אללע אבגעבעטע פין
פריער... זענען מיר אריין אין זיין שטיבעל מיט א ברייטען גיט
שבת דער פאטשטארקע, אונ אללע וויא מיט א שטוינענדיגען בליקק

אויפ'ן לעהרער און אויפ'ן פאטשטאר, וויא איינער רעדט: וואס אידאס? וויא קוממט אהער דער בערלינער צום רבי'ס מקורב, און נאך ביחידות מיט איין אשת-איש . . . ? און דער פאטשטאר האט באלד געהייסען גיבען וויין, מיר האבען אללע קדוש געמאכט און אביסעלע פרייליך געווארען, און אז דער פאטשטאר האט מיר שוין אריינגעריקט דאס ציהרינג . . . האב איך אונטערוויילעכס אריינגע-שטיפט דאס פינגערעל אין דער ביזעם-קעשענע פינ'ם לעהרערס פאלטא, וואס איז געהאנגען אויף א צוויאק לייבען דער טיהר . . . און מיר האבען זיך גאנץ היבש צוהיליעט און צעווערטעלט זיך אויפ'ן לעהרערס סטשאט בכון, כדי ער זאל גיכער אוועקגעהען . . . און כך הוה: ער האט אנגעטיהן דעם פאלטא און איז אוועקגעגאנגען אין זיין שטיבעל אריין און אין א האלבע שעה ארום האט זיך דער פאטשטאר, כלומר'שט וויא דערמאהנט, (דאס איז אלץ געווען אזוי אבגעגעבט מיט מיר). אז ער האט געבראכט דעם רבי'ן יעהר א טהייער פישקעלע א מתנה, און מיר האבען איהם כלומר'שט געבעטען, ער זאל עס אונז ווייזען. . . ער האט כלומר'שט וויא תחלת ניט געוואללט, נאר ענדליך האט ער אונז צוליעב געטיהן און האט א זאג געטיהן דעם ווייב: „נעהם מיין ווייב ארויס פינ'ם שקאטולקעלע דאס פישקעלע, וואס איך פיהר דעם רבי'ן . . .“ נאר וויא זיא האט געעפענט דיא שקאטולקע, איז זיא פליצעם געווארען געהל און גרין, האט זיא נאך א 2 מינוט געבאברעט, און האט ענדליך אויסגעשריגען מיט א ווילד קול: „קלמן, דאס ציהרינג איז ניטא!“ — „וויא הייסט?“ — האט דער פאטשטאר, מיט א כלומר'שט ערענסטער און פערווינדערטער מינע געזאגט — פאר מיין אוועקגאנג צום רבי'ן צו קבלת שבת איז דאך עס נאך געוועהן! וויא זשע האט עס געקעננט הינקוממען? . . . חלילה! מן הסתם האסטו עס אפשר ערגעץ איבערגעלעגט און האסט פארגעססען . . . זיעך נאר גוט און שרעקק זיך ניט . . .“ זיא האט אנגעהייבען זיכען, מיר אללע האבען ציגעהאלפען זיכען, א כלל מע האט איבערגעקעהרט דיא שטוב — ניטא דאס ציהרינג! — איך האב באלד, כלומר'שט וויא סטראגע, א געשריי געטיהן: ר' קלמן לעב, באלד זאלט איהר אונז אללע בעזיכען! אונזער הייליגע גמרא זאגט „כבדהו וחשדהו . . .“ ער האט ניט געוואללט אפילו הערען דערפון, נאר איך האב איהם געצווינגען דערציא, און ער האט אונז אללע איבערבעזיכט . . . ניטא דאס ציהרינג! . . . מע האט אריינגעריהפען דעם בעל אכסניא מיט דעם משרת; זיי האבען געשוואוירען, אז מע האט געמאגט גלעבען א מ . . . און האבען זיך אויך געלאזט בעזיכען, — ניטא! ענדליך טיהט א געשריי דער משרת. „דא האט דאך מיט אייך

געגעסען דער דייטש, וואס איז מיט אייך געקומען . . . ? זייט מיר הונדערט מאל מוחל, איך קען דאך איהם ניט! אפשר . . . ? לאז מען איהם אויך געהען בעזיכען! ווער איז מיר, אז ס'וועט אויף מיר פאלען א חשד גנבה, בין איך דאך געקוילעט פון ברויט! ווער וועט מיך שוין ציגעהמען פאר א משרת צו זיך ? . . .״ דער פאטשטאר האט כלומר'שט פארווארפען מיט האנד און פיסס „חס ושלום! ס'איז איין ארענטליכער מענש! מיר קענען איהם שוין יאהרען לאנג! וויא זאל איך פליצעם אזוי מבייש זיין א מענשען . . . ?״ נאר דער בעל-אכסניא מיט'ן משרת האבען ניט געוואלט אבטרייטען, ביז מע זאל געהען צו איהם אין שטיבעל, איהם אויך בעזיכען, כדי פון זיי דעם חשד אראבצונעהמען, און דער פאטשטאר מיט'ן ווייב און מיר אללע האבען געמוזט אריינגעהען צום לעהרער אין שטיבעל און מאכען איין אביסקע! מיילא, וואס זאל איך אייך א סך בריען ? . . . מע האט פריער איבערגעקעהרט דיא שטיב, אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז מע האט געפינען דאס פינגערעל אין דער ביזעם-קעשעניע פון זיין פאלטא . . . דער פאטשטאר האט כלומר'שט געבעטען, מע זאל ניט אנמאכען קיין ליארעם און ניט אויסגיבען דעם לעהרער . . . נאר דער בעל אכסניא האט תיכף געשיקט נאך דער פאליציא און מע האט דעם בארלינער מחילה אהן כלי-זמר, אוועקגעפיהרט אין פאליציא אריין, און מיר האבען דערווייל געווארפען שטעכווארטליך אויף דער פאטשטארקא, אין וועלכע מיר האבען אזוי . . . נאר ברמז . . . געגיבען אנצוהערען דעם פאטשטאר, א סברא, אויב זיא האט עס איהם אליין ניט אוועקגעגיבען ברצון הטוב . . . וכדומה אזעלכע ווארטליך . . . און מיר זענען אללע אוועקגעגאנגען צוריקק אין קלויז אריין . . .

ציינד דארפט איהר שוין, רבותים, פערשטעהן דעם סוף פון דער שפיעל: אויף מארגען האט שוין דיא גאנצע שטאדט געקלינגען מיט דער מעשה, און אללע חסידים זענען געוועהן ביי דער מיינונג, אז דאס האט איהם דיא כלבטע, דיא פאטשטארקא אליין געמוזט אוועקגיבען דאס ציהרינג, אדער, לפחות, דורך איהרע הילטייסקע פיהרעכצען מיט איהם, האט ער עס גענומען כמעט מיט איהר רשות דארויף . . . שבת-צונאכטס איז דער פאטשטאר מיט'ן ווייב געלאדען געוועהן צום רבין אין זיין יחידות-שטיבעל, און דער רבי האט גע־מאכט זיינע ווילדע הויות און אלין געקרעכצט, אז ער זעהט אין הימעל א שרעקליכען קטרוג אויף דעם פאטשטאר'ס פלונית, און אינמיטטענדערינען זענען אריין אין שטיבעל דער קאמערטע מיט'ן

ספארשטשיק און האבען אבגעגיבען זייער גביהות-עדות . . . און דיא פאטשטארקע איז חלשות געבליבען . . .

נא מיילא ? מע האט זיא דערמינטערט און אוועקגעפיהרט אויף דער אכסניא. וואס דארט האט זיך איבערגעטיהן צווישען דעם פאאר פאלק? פערשפאר איך אייך זאגען, נאר זאנטאג אין דער פריא האבען זייא זיך ביים רבי'ן אין שטיבעל געג'ט . . . זיא איז בחרפה ובבושה א היים געפאהרען און מאנטאג ביינאכט זענען געוועהן תנאים צווישען פאטשטאר מיט רחל'ען . . . דער רבי האט געחאפט 500 קארבען, דיא רבי'צען — דאס ציהרינג, איך א מנה-יפה אויף א-נ-אנדער אופן . . . און מיטוואך, חמש-עשר בשבט, איז געוועהן דיא חופה למזל ! . . . היינט פערשטעהט וויא נתגדל ונתקדש איך בין געווארען ביים רבי'ן ! . . .

11.

מע דארף פאלגען דעם רבי'ן ביז אין פינטעלע אריין, דער דין מיט'ן יושר מאג אפילו ניט אזוי זיין !

איך בעטט איבער אייער כבוד, מיינע ליעבע לעזער, וויא אזוי דערמאהנט זיך עס ניט חאטש איינער פון אייך אין דער גאנצער צייט, א פרעג צוטיהן : וואס הארט זיך מיט מיין פלונית'טע ? . . . האלטען אייך פאר איילעכע צדיקים וויא בועז, אויף וועלכען דיא גמרא חדוש'ט זיך, וויא ער קוממט צו פרעגען אויף א-נ-אשה ? — ווייס איך, אז ס'איז א ליגען ! מע דארף ניט מעהר צדיק וויא אונזער רבי-פריטאה פרעגט ער אויך אפט זיינע רייכע מקורבים „וואס מאכט אייער פלונית'טע ?" — זאגען, אז איהר שייט זיך צו מישען צווישען א פאאר פאלק ? — איז אודאי א ליגען ! ביי וועלכען נאך פאלק אין דער וועלט קיקט אזוי איינס דאס אנדערע אין טאפ אריין . . . וויא ביי יודען ? . . . אפשר פרעגט איהר ניט דערפאר, וואס איהר זענט אין כעס אויף מיר, פאר וואס איך האב זיא פערגעסען מכל וכל — ? דאראף וועלל איך אייך אין קערצען זאגען, אז איך האב דייקע אין איהר ניט פערגעסען, והא ראיה, אז זיא האט שוין איז דער צייט 5 קינדערליך . . . ווארען אללע יאהר חאפ איך מיך אלץ ארויס, איין מאל אין יאהר, אויף א טאג-צוויי, און פערשטיפ איהר דאס מויל מיט עטליכע גילדען

איך . . . נא, וואס נאך ווילט איהר . . . ? נאר טאמער פרעגט איהר מיך ניט אויף מיין פלוניתטע דערפאר, וואס איהר האט זיך אזוי שטארק פערטיעפט אין מיינע מעשות — ? דאס, זעהט איהר, חדוש'ט מיך שוין אויף אייך, אז איך פערשטעה אייך שוין גאר ניט ! — נאך א מאל : דיא אללע מעשות זענען דען א נייעס ביי אייך ? — מיר דאכט זיך, אז איהר ווייסט זיי נאך א סך מעהר פון מיר, ווארען ווער מאכט דען אן א דעם גאנצען ענין, און ווער ברענגט דען צו דיא אללע מעשות, מעהר וויא איהר אליין . . . ? און ווען ניט איהר, וואלט איך דאך גאר בסך הכל ניט געהאט פון וואס צושרייבען ! — נישמעהר איך ווייס זעהר גוט, אז ווען מיין פלונית'טע זאל זיין א שאן וייבעל — וואלט איהר זיך געוויסט אינטערעססירט, א פרעג צו טיהן וועגען איהר . . . און אז ס'איז יא אזוי — וועלל איך אייך, אויף צולהכעיס, דייקע אליין דערצעהלען, וואס מיט איהר האט זיך פאסיערט ביז אהער, און וויא אזוי איך האב זיא בעהאנדעלט צו לעטצט — און ווייסט, אז א חסיד איז א סך מעהר עדעלמאנן פון אללע אייערע דייטשען און ישובה'ניקעס אקעגען זיין וויב און קינדער ! . . .

אין א האלב יאהר הארום נאך דעם פאטשטארם מעשה, איז צום רבי'ן געקוממען וואגען זיין שוועסטערס א טאכטער, א יונג אלמנה'כען פון א יאהר [28], א געזונד מכוער ווייבעל, לויטער, דיקלעך, שווארצע אויגען מיט פארביגע באקקליך, און זיא איז מיר שטארק געפאללען, דער רבי מיט דער רבי'צען האבען מיר עטליכע מאל געגיבען אנצוהערען מכות חתונה האבען מיט איהר, האטשע דאס ווייבעל גופא האט עפים ניט אזוי גוט געקוקט אויף מיר… נאר עס וואלט דאך איהר ניט געהאלפען . . . נאר גאר טיה עפעס, אז איך האב אזא פעקיל אויף דיא פלייצעס . . . ? איהר קענט אייך פארשטעללען מיין דאסאדע, אז מע זעהט דאס גליק פאר דיא אויגען ; נאך וואסער א גליק? ווערען, ס'הייסט, כמעט דעם רבי'נס איין איידעם! איהר פערשטעהט, וואס דאס הייסט . . . ? נא, און טאקע אזא געזונד לויטער ווייבעל. . . ס'הייסט דאך ממש : דעם גן-עדן אויף דער וועלט ! . . . און איבער אזא זלידניע, אזא מאוס'ניצע, אזא חראנדיע — קענן איך עס ניט דערלאנגען ! . . און צו מיינע צרות, בעפעלט זיא מיר נאך אלין גריססען, דורך קראקאדילעווקער חסידים, אז באשר, זיא געהט דארט אום מיט דיא קינדערליך פון קעלט און הינגער — זאל איך איהר שיקען חאטש א צעהנט-חלק פון מיינע פערדיענסטען ; נא, וואס זאגט איהר צו אזא עפלה ? . . מאהלט אייך ראשית קלויב איך גאר, מיינע

שבירות מיט אלע מיינע הכנסות, ביים רבי׳ן אזוי, אז איך וועל דערפֿין ניט רירען א גראשען אפילו פֿין מיינעט וועגען! והשנית מאג דאך, דאכט זיך, אזא יפהפיה דיישקעס קנייטען און האדעוועז איהרע קינדער! הא, וויא זאגט איהר?... אז איך קען זיא פארט ניט אנקוקען פֿין דער התונה אן... און פֿין זינט איך זעה דאס מכוער׳ע ווייבעל! אודאי ניט!... און קיין גט וויל זיא ניט נעהמען אהן כתובה — נא, וויא קענן מען אויסהאלטען, הא?... פריטאה וועט איהר, א דא וויטער, אליין זעהען מיין עדעלקייט, וויא אזוי איך האב שוין, א דער זיססער יפהפיה, געררעכענט צו גיבען איהר כתובה דאוריתא — און זיא האט נאך ארויסגעוויזען איהר עזות און חוצפית מיט איהר רשעות געגען מיר, אז א מלאך אפילו, וואלט עס שוין אויך ניט געקענט איבערטראגען פֿין אזא מאוס׳ניצע, א מרשעת!... אט הארט אינמיסטען, און קיממט מיר צוגלעבען:

א מאל אין א פרייטאג-צונאכטס פאר׳ן קדוש, האט דער רבי צו זיך אין שטיבעל אריינגערופען די רבי׳צען מיט זיין פלימעניצע און מיך אויך, און ער האט געמאכט איין אפפענעם שמים מכוח משדה זיין זיין פלימעניצע מיט מיר, און האט מיר ריין געזאגט בזה הלשון: „זאלסט וויססען איציקעל, אז מע לאזט מיך מן השמים ניט ריהען מכוח דעם זיווג, און מע ווייזט מיר שטענדיג אין חלום די ווארטער „יצחק-ורבקה“! (דאס ווייבעל האט געהייסען „רבקה“) על כן איז ביי מיר מיט דער רבי׳צען געבליעבען, אז דוא מוזט שוין טאקע פאהרען לק״ק קראקאדילעווקע און אבגט׳ן דיין פלונית׳טע! איי זיא וויל דאך אבער די כתובה, און די האסט דאך נעביך ניט איהר צוגיבען — און פֿין דעם מעות, וואס די האסט ביי מיר, איז דאך פשוט א-נ-עבירה אראפצונעהמען, דארפסט דאך ערשט אנהייבען לעבען מיט מיין קרובה, חאטש וויא לייבען לייט ---- לכן געפין איך, אז דוא דארפסט איהר גיבען א בעל-כרחו-גט און ס׳זאל דאך מעהר ניט קאסטען וויא די הוצאות קיין קראקאדילעווקע מיט 2 עדות... און דאס קליינקייט האסטו נאך מן הכתם ביי זיך... ובכן דארף מען נאך ציווארטען א פאאר וואכען ביז שבת-חנוכה, דעמעלט פאהרט דיין חסיד-שוטה, דער ווערעמדיגער נסתר דיינער, צום זאדקיוועצער אויף שבת מיט דער שוויגער מיט דיינער — זאלסטו טאקע מוצאי-שבת-חנוכה בין השמשות, חאפען א גיטע פאאר סוסים מיט מיינע 2 מיש-גבאים; קיין קראקאדילעווקע איז פֿין דאנעט סך הכל דריטהאלבען מייל, וועסטו געוויסס קאנגען אבטיהן דיין זאך, און נאך אומפיען צוריק אויף מלוה-מלכה.. ציגד מאך איך דערווייל צווישען אייך א ווארט, לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה.

און אי״ה, אז דיא וועסט קיממען א געג׳טר פין קראקאדילעווקע. וועללען מיר זאת חנוכה שטעללען א חופה״... (און ביי דיא ווארמער האט ער ארויסגענעהמען זיין זיידענע פאטשיילע פין דער זשיפעצע, און האט געגיבען מיר מיט׳ן ווייבעל מקבל קנין זיין...) און ער מיט זיין הייליג מויל האט דער ערשטער געזאגט „מזל טוב!״... דעם ווייבעל האט זיך אפילו געשטעללט טרעהרען אין דיא אויגען... נישמעהר, אקעגען רבי׳נס רצון וועט זיא דאך ניט געהען!... איהר קעננט פערשטעהן, וויא אזוי איך בין געוועזען אין זיבעטטען היממעל... און מיט וואס פאר א נאארען איך האב געוואארט, שוין צודערציהען דיא 2 וואכען!?.. איך האב יאקאס דערלעבט דעם שבת-חנוכה, און האב נאך געהאט א ידיעה פין קראקאדילעווקע, אז מיינע 2 זיסע שוואגערליך זענען אויך גראד ניטא צינד אין דער היים; און תיכף נאך מעריב האב איך געכאפט דיא עגלה מיט דיא פאאר סוסים, וואס איך האב נאך פרייטאג בעשטעללט און וואלייי מיט דיא 2 טיש-גבאים קיין קראקאדילעווקע! דער רבי האט מיר נאר געזאגט „יברכך״ און מיר מבטיח געוועזען בפה מלא: „השם יצליח דרכך ולא יחרץ כלב לשונו״... און חאטש דער רבי זאל מאריך ימים זיין, האט מיר קיין כתובה איהר ניט געהייסען גיבען — האט מיך דאך מיין גיט הארץ ניט דערלאזט דערציא, און איך האב מיט זיך גענעהמען מיינע לעטצטע 100 רובעל, איהר כתובה-דאוריתא איהר צוגיבען! זעהט איהר שוין, דייטשונעס, מיט וועהמען איהר האט פיר, הא?... בעדיי אויף דעם רבי׳נס פקודה עובר זיין — און טיהן על פי היושר... (און אפשר האט מיך טאקע א דיא עבירה בעגראבען!... א קאטאוועס דעם רבי׳נס בעפעהל!...) א כלל, דער בעל-כרחו-גט ליגט שוין גרייט אין קעשעניע, וועלכען דעם רבי׳נס סופר האט נאך ערב שבת אנגעשריבען... און מיר פאהרען לק״ק קראקאדילעווקע! — אנקיממען זענען מיר קיין קראקאדילעווקע ארום 8 א זייגער ביינאכט, דיא עגלה האבען מיר אינמיטטען אבגעשטעללט ווייטער פין דער חורבה, וויא מיין יפהפיה האט געוואינט... און מיר זענען אין דרייען שטיללערהייט צוגעגאנגען צו דער חורבה און זיך אבגעשטעללט אביססעל אונטערען פענסטערעל פין איהר אלקערעל, קיין לעבעדיג נפש איז ניט געוועזען אין גאססעל און קיין הונד האט טאקע באמת קיין האווקע ניט געטיהן, חאטשע א פיהר אין דער פיסטקע קראקאדילעווקע פלעג תמיד, פאר א-נ-אוועגע, אויפהייבען גאנצע טיטשקעס הינד, אז זיי האבען פערהילעכט דאס גאנצע שטאדטעל מיט דער סביבה הערום!... דא האבען מיר באשאנפערליך געזעהן דעם רבי׳נס ווארטער אות באות, און מיר זענען שוין פעסט

פערזעכערט געוועהן , אז דיא גאנצע מעשה וועט וויא אין וואסער אריין , אז קיין האן וועט אפילו קיין קרייא ניט טיהן . . . גערה זייא א נביא אונ ווייסס , אז דיא פיהר האבען מיר אבגעשטעללט גראד לייבען א שטיב , וויא עס האט געוואינט איינער פון דיא בערלינער . וואס איז ניט לאנג אנגעקוממען קיין קראקאדילעווקע פאר איין אקציזניק ? אודאי בעת מיר זענען זיך דא אזוי ריהיג אונ פריילוך געשטאנען , האט ער דארט בעמערקט דורך זיין פענסטער דיא עגלה , אונ נאר פון זייער גייציגקייט , איז ער א בהלן געוועהן ארויסגעהען אונ זיך דערפראגען ביים שמייסער , א יונגעל פון א יאהר 15 , ווער דא איז געקוממען אונ פון וואנעט ? אונ דער שוטה האט איהם געזאגט , אז דאס זענען געקוממען דעם רבי'נס דריי גבאים פון סירקעוו , אללע מיט דיא נאמען , אונ ער האט זיך עס ניט אין קאפ אריין גענעהמען . . . דער שוטה זאל נאך געוועהן ווייססען , וואס מיר זענען געקוממען ? — וואללט ער איהם דאס אויך געוועהן געזאגט ! — נאך א גליק , וואס דער אפיקורס האט נאך , א פנים , ניט געוויסט , אז איציקעל דעם רבי'נס לייב-גבאי איז דעם נסתר'ס איין איידעם אין קראקאדילעווקע — וואללט ער נאך געוויס א בהלן געוועהן צו וועללען ווייססען , וואס אין דער חורבה טיהט זיך ? אונ ער וואללט אונז שוין טאקע אויפ'ן ארט געוועהן געפאקט . . . נא , מיילא ! זעהט איהר דאך , וויא איבער מיין כונה , צו טיהן על פי דעם דייטשונעשען יושר , נגד דעם רבי'נס רצון — האט עס מיר , אומשטיינסענעזאגט , דעם שכל אבגענעהמען , איך זאל בעצייטענס אנזאגען דעם יונגעל , אז ער זאל האלטען אין איין שווייגען ! — דא זעהט מען בעשאנפערליך דעם „משיב חכמים אחור" . . . אז אזא חוואט וויא איך , וואס קענן אבארבייטען אזא שטיקעלע , וויא דעם פאטשטארם גט מיט דער חתונה . . . האט קיין שכל ניט , צובע־וואהרענען זיך אליין מיט אזא קלייניקייט ! . . . נישטעהר פערפאללען ! הערט שוין אוים דיא מעשה פון מיין בעל-כרחו-ט ביז אין סוף אריין :

12.

אזא פינסטערע קארטינא דארף ריהרען פינ'ם זינן
נאר דעם רבינ'ס כבוד איז דאך בילעכער דערפין !

אין וואס פאר א לאגע איך מיט מיינע 2 גבאים האבען דערזעהן מיין פלונית'טע, וויל איך אייך גאר ניט דערצעהלען ! איך ווייס אייערע ווייבע הערצעליך, אז א מינדסטע זאך ריהרט אייך באלד צו טרהערען ! ובפרט נאך געגען א פרויענצימער — וויא איהר ריהפט עס אויף אייער לשון — נאר פינ'ם כבוד-החסידות וועגען מוז איך אייך דאך דערצעהלען חאטש א מן המעשר פין דער מין קארטינא, כדי דיא וועלט זאל זיך לעהרנען פין אונז, חסידים, וויא אזוי א תלמיד-חכם איז מחויב צו זיין איין אכזר, דארט וויא עס געהט אין זיין כבוד ! אזוי וויא אונזער היילינע גמרא זאגט אן „כל תלמיד-חכם שאינו נוקם ונוטר כנחש, אינו תלמיד-חכם“ . . . עס מאג זיין, ניט אזוי א ווייב, נאר אפילו אייגענע טאטע-מאמע — קאם זענען זיי אונז ניט נוהג כבוד, וויא א תלמיד-חכם שטעהט אן, דארפען מיר זיך שוין נוקם זיין אין זייא וויא א שלאנג ! . . ובכן דערצעהל איך אייך בקצור, וואס מיינע אויגען האבען געזעהן, קיקענדיג אונטערען פענס-טערעל אין מיין פלונית'טעס שטיבעל אריין ! אינ'ם אייוועלע פין דער הריבע האט געצאנקט א חלב'דיג קאנעצעל, וואס האט זיך אלם גע-לאשען פינ'ם ווינד, וואס האט געבלאזען דורך דיא אפענע ברייטע שפארינעס פין דער טיהר אונ דורך דיא אויסגעשלאגענע טאפליעס פינ'ם פענסטערעל ; מיין פלונית'טע איז געלעגען אויף ד-ר-ערד, אויף א ביסעל פוילער שטרוי, מיט א פיטצעל נאקעט זייג-קינד ביי דער בריסט ; ביי דער רעכטער זייט איז איהר געלעגען איין אבגעשליסען מאדעלע פין 3 יאהר, מיט א ריפטיך, אונ צופיסענס א יונגעל פין א יאהר 2 אין דער דאר ; אביסעלע וויטער פין א דעם געלעגער, צו פין א דעם קליינעם לאזארעט, אין א ווינקעלע זענען געלעגען 2 עלטערע יונגלעך, פין 5 אונ 7 יאהר, אויף דער הוילער ערד, ביידע מיט פארכעס איבער דיא אויגען, האלב נאקעטע, אונ האבען זיך געניארעט, אונ געדראזשעט מיט אללע אברים'לעך פאר קעלט, אז מע האט אזש געהארט אין דרויסען זייער קלאפען מיט דיא צאנדליך, מיט'ן געוויסען צימטערעניגען, היקעוואטע טאהן דערבי... דורכ'ן פענסטערעל האבען

זיך

(חמ"א)

זיך געהארט ווארטער אויף א פער'חלושט, פערביטטערט קול: „נאר געהם מיך שוין צו, גאטט'ניו, פון דער וועלט, לאם איך שוין פטור ווערען אזא געמיטשעט לעבען! (א פישטש, וויא פון א 3 טאגיג קאצעלע, פערלוירען פון דער קאץ) וואזשע זאל איך דיר טיהן, מיין אומגליקליך פיסקליאטקעלע? אז איך האב דאך פארט ניט מיט וואס צו זייגען . . . ? נא, ציהע מיין לעטצט ביסעל מארך פון דיא ביינער! (א לאנג, שוואך, אומענדיג קרעכטצעלע, וויא פון אונטער ד׳ר׳-ערד ארויס) אוי, דיין וויסטער רופטיך האט מיך שוין אויסגעמארגעוועט ביז לעטצט! וועה איז דיין מאמען, ציזעהענדיג, וויא דיא מיטשעסט זיך שוין 3 יאהר, וויא אויפ׳ן טויט, אונ איך האב דיר ניט מיט וואס צוהעלפען! .... (עטליכע קערצע, געהאקטע, זיפענדיגע זיפטצעלעך, אהן א קול) א מכה דער מאמע דיינער, א גרויסע, ציצוהארען דיינער ביטטערער זיפטצען שוין באלד 2 יאהר! קארג, וואס דיא געהסט איין פון הונגער אונ דארשט — דארף דיך נאך א דיא וויסטע דאר פערמיטשען צום איבעריגען! — וועה אונ ווינד איז מיר, ציצוזעהן אייער ביטטער רחמנות! אוי, דערבארעמדיגער גאטט אין הימעל, טיה שוין א קיק אויף מיינע לעבעדיגע יתומים׳ליך, וויא זיי מיטשען זיך נעביך אויפ׳ן טויט פאר זייערע עלטערענס חטאים! (א ציטטערענדיג צאן-קלאפעריא) אוי, איך ריהער מיך נאר פינ׳ם זינגען! וועה איז מיר פאר אייערע אברים׳ליך! נאט אייך, מוטשעניקליך מיינע, דאס לעטצטע קליידעל מיינס! נאט, קינדערליך, דעקקט אייך איין אביססעל! מיר איז בלויז ניט קאלט. . . מיך ווארעמען מיינע צרות. . . מיינע ברענענדיגע שמערצען! מיין הארץ צוגעהט אין מיר וויא וואקס, מיין גאלל צוגיעסט זיך אין אללע מיינע גלידער, אונ איך רעבער אלץ וויא דיא האלאוועשקע אין אויוען, אונ רעבער ניט אויס!... אוי, גרויסער גאטט, שטארקער, פאר וואס האסטו מיך אזוי ביטטער געשטראפט!? אונ אויב איך בין טאקע אזוי זינדיג, וואזשע זענען נעביך א דיא ריינע יונגע נשמה׳ליך שולדיג? וואס מוטשעסטו, גאטט׳ניו, א דיא אומשולדיגע שאאפעליך אומזוסט? געוואלד, וואס האט ער געוואלט האבען פון מיין לעבען, א דער עבעריש מיינער! — וואס האט ער מיר פעראומערט מיין בידנע שטיקעל וועלט? . . . בידנע? !״ — פאר וואס „בידנע?״ וואס איז מיר דען אבגעגאנגען מאדעל-ווייס ביי טאטע מאמע אפילו אינ׳ם ערגסטען דלות? — האט דיא מאמע געבאקען ברויט, איז דאך מיר שוין אודאי ניט געוועהן! אלא ניט — האב איך ביי א חברתה אויסגעבעטען א שטיקעל ברויט, אונ ווייטער פריי, אהן זארגען אהן שרעקען, וויא דאס פייגעלע אין וואלד. . . וואזשע הייסט עס „בידנע?״ —

בידנע בין איך פין מיין פינסטערער חופה אן ביז אויף היינטיגען טאג, אונ גאטט דער הארר ווייסט נאך, ביז וויא לאנג וועללען זיך נאך ציהען מיינע צרות! ?״ . . . „צרות ?״ המ . . . צרות, צו צרות איז ניט גלייך! אט האט דאך מיין מאמע אויך קיין האניג ניט געלעקקט אין איהר לעבען — אבער וויא קימט״ עס אפילו א טויזענד-חלק צו מיינע צרות, צו מיינע טיעפע ברעננענדיגע וועהטיגען אונ שמערצען, אהן א-נ-עק, אהן א-ברעג אונ אהן א גרונט, וויא דער חוואלינדיגער ים! . . . אונ אלץ דורך וועהמען ? — דורך אזא נבפה׳ניק, איין עכבריש, וואס האט מיך, צוליעב זיין חסידא׳רניא, געלאזט מיט 5 קליינע קראנקע קינדערליך אויפ׳ן וואססער, חאטש איינס דאס אנדערע זיך אויפעססען לעבעדיגערהייט! . . . אוי, א דאס וויסטע חסידות טרייבט אונז יודישע מאכטער, יונגערהייט אין ד-ר-ערד אריין! דורך דיא רבי׳ס מיט דיא נבאים מיט דער גאנצער חסידא׳רניא, פערפליעט אונזער וועלט וויא א כמארע! . . . וואס ניט געלעגענט פאר גאטט, איז ניט געלעגענט פאר לייט: איך וועלל שרייען געוואלד אין אללע גאססען: דער רבי האט מיך געקיילעט, אונ זיי קוילען אללע יודישע קינדער אהן א מעססער! . . . איבער א טענצעל דארט בייא דער מלוה-מלכה, מוז איך מיך דא וואלגערען מיט 5 קראנקע נפשות׳ליך אויף דער הוילער קאלטער ערד, אונ זיך מיטשען מיט זיי, נאקעט אונ בארפיסס, אהן א שטיקעל ברויט נאר וויא אויפ׳ן טויט! . . . אפשר זונדיג איך מיט דיא דאזיגע רעד . . . ? נאר סיי וויא סיי בין איך פערפאללען! . . . נעהם מיך ציא, גאטט׳אניו, נעהם אונז אללע ציא פין א דעם פינסטערען לעבעדיגען קבר, פין א דעם שווארץ פארכמארעטען וועלטעל אונטערם, אונ לאמיר שוין גיכער פטור ווערען פין אזא פינסטער, וויסט נוסה׳דיג לעבען! . . . נא, בידנע פייגעלע מיינס, נא, ציהע דיא ליידיגע ברוסט! ציהען זאל עס נאר דעם טאטען דייגעם אויף דערריגען, איך זאל שוין זיינער פטור ווערען חאטש מיט׳ן טויט! . . .״

וויא איך האב דערהארט איהר העזה נעגען מיר אונ, ועל כלם, איהר מחלל זיין דעם רבי׳נס כבוד, איז ביי מיר געבליעבען, איך זאל איהר ניט גיבען א גראשען . . . אונ באלד האב איך א וויגק געטיהן צו איינעם פין מיינע לייט, האט ער אנגעקלאפט אין דער טיהר, אונ אז מיין יפהפיה האט אין שרעק א פרעג געטיהן: „ווער איז ?״ האט ער איהר געענטווארט: „שרעקט אייך ניט, צייטעלע; עפענט אויף דיא טיהר זייט מוחל, איך האב צו אייך א בריעוועל פין אייער מאנן מיט עטליכע קערבליך!״ . . . וויא זיא האט נאר געעפענט דיא טיהר, האב איך איהר שוין אריינגעריקט דעם גט פאר

דיא 2 עדות, און אין 2 מינוט הארום זענען מיר שוין געזעססען אויף דער עגלה, און ויברח! . . . ניט קיקענדיג אויף דיא ביטטערע קולות, וואס האבען זיך געהערט, פון דער חורבה ארוים . . . און פינקט צו דער מלוה-מלכה זענען מיר שוין געוועהן אין סירקעוו ביים רבי'נס טיש! שמחה וששון פון אללע זייטען! דיא רבי'צען פאראנדעוועט מכוח דער חופה-וועטשערע אויף זאת-חנוכה . . . דיא משרתים לויפען הערום וויא פער'סם'טע מייז מיט פערשיעדענע שליחות'ן, דיא קעכין מיט דיענסטען מיט א סך סארוועריענעס האלטען אין איין באקקען און פרעגלען, ווארען מאנטאג איז שוין טאקע זאת חנוכה . . . דער וויינשיינקער פראוועט דיא וויינען און צוגיעסט אין בוטעלקעס; רייכע אורחים פון דער סביבה קיממען אן אללע מאל נייע, מיט פערשיעדענע מתנות דעם רבי'ן און דעם נייעם פאאר-פאלק ... קורץ און גוט, ס'איז שוין זאת-חנוכה פארנאכט: דער גאנצער עולם קלויבט זיך שוין אין קלויז אריין צו דער חופה, דיא כלה האלט אפילו אין איין וויינען . . . נאר אזוי איז דאך דער שטייגער . . . אויף דער נאכט איז דעם רבי'נס קלויז בעלייכטעט געווארען מיט הונדערטער לעכט און הבדלות; אללע אורחים יום-טוב'דיג אנגעטיהן, און ענדליך איז דער רבי מיט זיין גאנץ בני-בית אויך געקיממען; ער מיט דיא זיהן און איידעמס אין דיא יום-טוב'דיגע זשיפעצעס און שטריימלען; דיא רבי'צען אין דעם געוויסען בראזש און אוירינג . . . און איהר איבריג ציהרינג, און דיא טאכטער אין שניער, אללע וויא שמחת-תורה צו דיא הקפות . . . מע האט מיך מיט דער כלה שוין אויך אריינגעפיהרט אין קלויז אריין, איך אין א קיטעל מיט א שטריימעל . . . זיא אין'ם גרויסען שטערען-טיכעל מיט א מארענפאסענע איפע; מע האט צוגעהמען דיא חופה און מע האט אונז ביידע ארינטערגעפיהרט אונטער איהר; אונטערפיהרערס זענען געוועהן דעם רבי'נס עלטסטער זיהן מיט'ן עלטסטען איידעם, און דער רבי אליין האט מסדר קדושין געוועהן מיט דיא ערשטע ברכות . . . און וויא איך האב שוין געהאלטען דאס קדושין-פינגערעל אנצוטיהן דער כלה, איך האב נאך ניט אויסגעפיעט אויסצולאזען דעם „הרי-את" — פליצעם איז אין קלויז אריין דער קראקאדילעווקער סטאנאוואי מיט 2 דיעסיאטניקעס, מיט דעם בערלינער אקציזניק, און מיין יפהפיה מיט א יאממער א קלאג, און א ווארף אויף מיר גלייך אונטער דער חופה ארינטער, נאר וויא א טיגער אויף זיין רויב! . . . אללע זענען אויסטאפיעט געווארען, און איך בין ממש פערשטיינערט געווארען אויף'ן ארט . . . דער סטאנאוואי האט אויף מיין יפהפיה א געשריי געטיהן, זיא זאל זיך בערוהיגען און האט עפעס א זאג

געטיהן דעם אקציזניק; יענער האט באלד ארויסגעחאפט א קליין ביכעלע פון דער קעשעניע און האט עס איבערגעגעבען דעם סטאנאוואי און דער סטאנאוואי האט אריינגעקיקט אין ביכעלע און אויסגעריהפען: „איצקא יאסקעוויטש צערלינער! מארדקא מארדקעוויטש טראגנהארב! שמולקע שמייעוויטש פישטשעלקע!" מיילא, עס וועט דאך ניט העלפען קיין חכמות . . . האבען מיר זיך אללע [3], איך מיט דיא [2] גבאים, אין איין פלאטערניש, געמוזט אגריהפען, אז מיר זענען עס, און ער האט ווייטער אנגעהייבען; אויף רישעש, עפעס צורעדען צו אונז, נאר כפי מיר האבען ניט פערשטאנען, וואס ער דבר'ט, (מרדכי'לע מרדכי'לעס האט אפילו צו גוט פערשטאנען אויף רושיש . . . נאר ער האט זיך אויך געמאכט כלא ידע . . .) האט דער ערל געבעטען דעם אקציזניק, אז ער זאל זיין דער טאלמאטש צווישען איהם מיט אונז, און מיר זענען געוואר-געווארען, אז זיי ווייסען דיא גאנצע מעשה מיט'ן בעל-כרחו-גט, כמעט פון אל"ף ביז תי"ו! . . נאר אזוי וויא מיר זענען פערגלעבט געוועזען, אז קיינער האט דאס ניט געקענט וויססען בשום ענין ואופן . . . האבען מיר זיך געפריווט לגמרי אבלייקענען פון דער גאנצער מעשה . . . נאר דיא רגע האט דער אקציזניק איינגערוימט עפעס דעם סטאנאוואי אין אויער, און דער האט באלד א וואונק געטיהן צו'ן א דיעסיאטניק, וועלכער האט כהרף עין אריינגעפיהרט דאס יונגעל, וואס איז געפאהרען מיט אונז פאר א שמייסער . . . און וויא מיר האבען איהם נאר דערזעהן — האבען מיר שוין באלד פערשטאנען פון וואנעט דער עכט שטינקט .... און מיר האבען זיך באלד געמוזט מודה זיין אויף אונזער נס'עה, מוצאי-שבת-חנוכה, קיין קראקאדילאווקע, נאר מיר האבען זיך נאך געע'בר'יה'ט אבצולייקענען דיא מעשה פינ'ם גט, נאר דער סטאנאוואי האט זיך געזעצט צום טיש, האט אויסגעלעגט עפעס א מין פאר ליידערנע טאוולען, אין וועלכען ס'איז געלעגען עטליכע בעשריבענע און אומבעשריבענע בויגען-פאפיער, און דער גט אויך אין דער מיטט . . . און האט אנגעהייבען פרעגען און שרייבען און פרעגען, און האט שוין פאוואליינקע צריינגעשלעפט אינ'ם עסק אריין; אי דעם סופר, אי דיא כלה, אי דעם בעל-עגלה און האט זיך שוין אנגעהייבען וויא צו טשעפען צום רבי'ן אויך . . . דיא חופה איז נאך אלץ געשטאנען, און דעם רבי'נס בני-בית מיט'ן גאנצען עולם זענען נאך אלץ ניט אוועקגעגאנגען, ראשית מחמת אללע זענען אויף דער הייסער מינוט וויא פערשטמעליעט געווארען און האבען זיך גאר ניט געקענט ריהרען; שנית איז איטליכען ציקאווע געוועהן צו זעהען דעם סוף; והשלישית האבען דעם רבי'נס בני בית נאך געהאפט,

אז

אז דאס אללעס וועט זיך געוויסס אין גיכען אויסלאזען מיט גאר ניט... און מע וועט נאך הילליען אויף דער חופה-וועטשערע ···· ווארען ניט איין מאל האט זיך שוין ביים רבי'ן געמאכט עפּעס אביססעל וואזשנערע בלבולים פון א קראקאדילעוועקער הקדש'ניצע מיט איהר בעל-כרחו-גט . . . און אינ'ם רבי'נס זכות . . . איז אללעס תמיד נהפך געווארען מאבל ליום טוב . . . און והא ראיה: וויא דער סטאנאוואי האט זיך נאר זאהיקעט וועגען רבי'ן, איז באלד געווארען איין אויפריהר צווישען גאנצען עולם; און טאקע דער קראקאדילעוועקער בעל-טקסא, וואס איז אויך דא געוועהן אויף דער חתונה, האט זיך באלד, וויא אומגעהערען, ציגעשארט צום סטאנאוואי'ס ביינקעל, אונטער זיינע פּלייצעס; האט זיך, כלומר'שט, וויא איינגעקיקט אינ'ם גט . . . און האט שוין איספּיעט איהם א טארקע טיהן אין אויער, און באלד האט דער סטאנאוואי אנגעהייבען וויא דרייען מיט'ן ציגנ ···· אזוי לאנג אזוי בּרייט, ביז ער האט פארמאכט דיא טאוולען, זיך אויפגעהייבען פינ'ם באנקעל און א מאך געטיהן וויא צו זיך אליין: „נא, טעפּער אוזש פּאזדנא, אטלאזשים דיעלא נא זאווטרא . . . „און אויפהייבענדיג דיא אויגען אויף אונז ³, האט ער פּריבאוועט אזוי . . . מיט געמאכטען סטראגעסט . . . „א וואו נאדייאוס, ניע אוקראיעטעס דא זאווטרא! . . .“ און מיט דיא ווארטער האט ער זיך מיט דיא דעסיאַטניקעס שוין געלאזט צו דער טיהר. אונזער אקציזניק האט זיך איהם נאכגעשלעפּט אבל-וחפוי ראש . . . און דער עולם איז שוין איבערגייעס פערטיג געווארען צו דער חופה . . . נאר דער סטאנאוואי האט נאר א עפּעס געטיהן דיא טיהר, ער אזוי וויא אקאלייעט געווארען אויפ'ן ארט . . . און אין קלויז האט זיך א שיטט געטיהן . . . אוי איך קענן עס אייך, נאך איטצט, פאר שרעק ניט דערצעהלען! לאזט מיך עטליכע מינוט איבערהאפּען דעם אטהעם! . . .

13.

איין בלבול אוועק — איז דער אנדערער דא;
ניט באשערט דיא צדיקים קיין הישועה!

איידער איך דערצעהל אייך, וואס ס'איז דא פארגעקוממען אין קלויז נאך דעם סטאנאוואי'ס סליחה ומחילה... מוזען מיר זיך אויף א ווייל אומקעהרען צו דיא פריערינע חטאים: דיא מעשה מיט'ן פאטשטאר איז במשך דאס ערשטע האלבע יאהר אזוי ענטשוויגען געווארען, אז ס'איז, דאכט זיך, גאר וויא אין וואססער אריין... במשך דאס צווייטע האלבע יאהר האט זיך עס עפעס געהאט וויא אנגעריהפען, אבער אזוי נאר מיט א פיפס, א שארך... אלץ נאר בדרך העברה בעלמא; היינו עס האט זיך א מאל דורכגעווארפען א לייכט דאפראסעל אין קלויז, פינ'ם היימישען ספראווניק: א קליין גביהות-עדות'ל דורך א בריוועלע פינ'ם צעפליקער גאראדניטשיע; איין אמשנע-סטאווקע ביים סליעדאוואטעל אויף 10—15 מינוט איינגאנצען... און עפעס א פאאר מאל, דאכט זיך, האט מען דעם רבי'ן אליין עפעס אויך א פרעג געטיהן נאר א שבוש... און א מעשה מיט א-נ-עק... דיא גאנצע 2 חדשים, פון נאך סוכות ביז חנוכה, איז שוין גאר לא יזכר ולא יפקד פון דער גאנצער מעשה, און ווייטער שלום ושלוה השקט ובטח!... חוץ נאר, וואס דער פאטשטאר, דורכפאהרענדיג דורך סירקעוו אין דער גובערניע אריין, איין מאל בכך הכל אינ'ם גאנצען יאהר, (פון נאך דער מעשה אן איז שוין זיין פיסס ניט געוועהן ביים רבי'ן, א חוץ דאס איינע מאל, אי דאס גאר פאר יוצא זיין, אהן א פדיון, אהן מתנות... נאר אריינגעגאנגען, מקבל שלום געוועהן און זיך שוין טאקע געזעגענט — ער האט זעהר קיין צייט ניט!... פון רחל'ען איז אפילו קיין גריסס ניט געוועהן צו דער רבי'צען דיא גאנצע צייט...) האט עפעס יא א זאג געטיהן, אז איהם דאכט זיך, אז ס'קאכט זיך עפעס אין דער גובערניע מכוח דער מעשה, נאר ער ווייסט ניט וואס...? נא מיילא? מאל'ע וואס איהם ווייזט זיך פאק אוים...? היינט האט דאך עפעס דער רבי א שטענדיגען חאדאטיי אין דער גובערניע — און ער שרייבט אונז ניט א רמז דרמיזא דערפון... פארקעהרט; ארום ראש-חודש כסליו

(הט"א) האט

האט ער אונז דייקא דורכגעווארפען אין א בריעף, אז דער לעהרערושקע וועט שוין כח האבען אביססעל צו זיטצען אין אסטראג... נמצא, אז ס'איז כלל ניט געוועהן, וואס איבערצוטראכטען דערפין! אונ עס וואלט טאקע בפירוש גאר ניט געוועהן דערפין, ווען טאקע אונזערע לייט מחילה שטעקען דא ניט אריין זייער לאפקעלע! — וואס דען? פינ'ם לעהרערושקעס זייט איז געוועהן וואס מורא צו האבען, הא? ווארען ער זאל אפילו 18 יאהר אבפוילען אין אסטראג, וואלט דען אפילו איימעצער פין זייגע לייט א האנד אין קאלט וואסער געטיהן פין זייגעט וועגען? קיין צער! וויא לאנג קריינקען זיי, אללע בארלינער אינאיינעם, וויא לאנג זיי געהט עפעס אן זייערער א חברה-מאן ביי איין אומגליקק!... זייא וועלען דיר גאר ארומגעהן מיט דיא פוילע תנועות זייערע: „אך, וויא נידערטרעכטיג דאס איז!... אך, אזא בראווער מענש זאל נעביך אזוי אונשולדיגער-ווייזע אזוי אומגליקליך ווערען!... אך, דיא בילדונג פאללט איין אפפער דעם פאנאטיזמוס!...“ וכדומה אזעלכע פוסטע פראזען — אונ אויף עפעס צוטיהען פינ'ם אומגליקליכען חברה מאנ'ס וועגען, וועט קיינער אפילו קיין פינגער ניט אויפהייבען!...

אונ וואס איז דאס חדוש? ס'איז דען דא צווישען זיי אפילו אויף א גראשען אחדות? אז אינגאנצען זייער שטה אומשטיינסגעזאגט איז געגרינדעט נאר אויפ'ן שליפפעריגען, פיסנע יושר, אזוי וויא דיא שטה פין דיא מתנגדים — אויפ'ן קאלטען דין... דיא ביידע זענען ניט מעהר וויא גולמ'ס אהן נשמות, אונ יעדער מיינט נאר זיך ממלא תאוה זיין, דער — מיט חקירה אונ השכלה אונ יענער מיט ש"ס אונ פוסקים... ביידע זענען נאר א תאוה וויא אללע תאוות-הגשמיות: אללע תאוות זענען נאר פאר זיך אליין אונ, מכי תיתי, אז מע קענן דיא תאוה טיהן עטליכע בעל-תאוה'ניקעס אינאיינעם, איז אודאי געשמאקקער! אבער אלץ נאר פאר יעדען בעזונדער... אזוי איז זייער תאוה אויך דאס אייגענע: ס'וויל זיך טיהן דיא תאוה מיט נאך בעל-תאוה'ניקעס צוזאמען... אבער אלץ נאר פאר זיך אליין... אונ דאריבער, אז איינער פין זיי פעהלט — אהרט עס קיינעם ניט, ווארען ער קענן זיך דאך אהן איהם אויך ממלא תאותו זיין, וויפיעל ער וויל... מכי-תיתי, מע בעדויערט איהם מיט א קרעכטץ, ווארען מיט נאך איין בעל-תאוה'ניק מעהר איז אודאי פריילעכער, געשמאקער אונ אנגענעהמער... נאר אהן איהם קענן מען זיך אויך בעגעהען... נאפשיקלאד אונזערע לייט, דאס איז גאר עפעס אנדערש!: דאס איז א שטה, וואס איז געגרינדעט נאר אויף התפעלות, התלהבות אונ התפשטות... אונ דאס קענן גאר אהן חברה ניט זיין! אונ וואס מעהר חברה — איז אלץ בעסער אונ נוטצליכער צום אויספיהרען דיא

זאך, אונ לכן שטרעבט זיך יעדער בכל מאמצי כח, אלץ צו פערווערבעווען, וואס מעהר חברה-לייט, מע זאל איינאיינעם ארבייטען לטובת החברה... אונ אז איינעם טרעפט חלילה עפעס איין אומגליק, טיהט עס א ברענן דער גאנצער חברה, אונ אללע זענען זיך מוסר נפש פין זיינעט וועגען, ווארען יעדער פין אונזער חברה לעבט נאר פין דער חברה וועגען — ניט פין זיך וועגען... דאריבער, וואס מע זאל ניט איבערטיהן פאר פארברעכען געגען דער תורה אונ געגען דעם יושר פין אחברה-מאנ'ס טובה וועגען, ווער שמיסט לטובת כל החברה — רעכענט זיך עס ביי אונז לויטער מצות, אדער עבירות לשמה... ווארען מע מיינט דאך ניט זיך, רק דעם כלל, צו מחזק זיין אונ מזכה זיין אללע חברה לייט, אום צו ווער-בעווען אלץ נאך אונ נאך חברה-לייט עד אין קצה... נא? איז עפעס געוועהן וואס איבערצוטראכטען מצד עפעס א פעולה פין יענע לייט... ? אס'איז לויטער גופות אהן נשמות!... קאלטע פהילאזא-פען וויא אייז, אהן א מינדסטען חסידי'שען ברענן!... נאר דאס אומגליק אונזערס איז געוועהן, וואס א אונזעריגער האט זיך דא אריינ-געחאפט אין דער מיטט, אונ קאם איינער — זענען דאך שוין אללע געווארען פאר איהם... אונ זיי האבען שוין פערשטאנען, וויא אזוי דיא זאך צופיהרען בהדרגה אונ שטילערהייט, דורך טויזענטער אינטריגעס אונ אונטערשיססעלעך — אזוי וויא מיר חסידים קענגען — אונ האבען עס אלץ געטייעט אין זיך, פערבארגען פין א מינדסטער עין הרע מצדנו... ביז זייא האבען עס פארטיג געמאכט מיט אללע פישטשעווקעס, אונ האבען עס אנגעשיקט אויף אונז נאר וויא א פליצעמדיגער שטורעם-ווינד אין אשיינעם שטיללען ווארעמען זוממער-טאג, אז מיר האבען זיך אפילו ניט אוספיעט רעכט ארומצוקיקען!... וואס נאך? קאם איז איינער פין אונזערע לייט ארויס פאר א מעורר אין דער זאך-האבען זיך שוין יענע לייט אויף צודרעכעט אביסעל, אונ זענען אויך געקיממען אונזערע צו הילף, אי מיט געלט, אי מיט זייערע אפיקורס'ישע מיטטלען... דיא מעשה דערפין איז אזוי געוועהן:

דיא פאטשטארקע האט דאך בעקיממען פינ'ם פאטשטאר א קאפיטאל פין אריבער 20,000 רובעל, אונ קיין נארישע בעסטיע איז זיא דאך ניט געוועהן... פארט א שטיקעלע ברענן פין אונזערע לייט... האט זיא דאך פערשטאנען דיא גאנצע מאכינאציא פין אל"ף ביז ת"ו... אונ האט גאנץ גיט געוויססט, אז מיט אונז, חסידים, וועט זיא אליין געוויסס גאר ניט מאכען, אונ אפילו מיט'ן התקרבות צו יענע לייט וועט זיא אויך גאר ניט פועל'ען... לכן האט זיא א צייט גאר אבגעשוויגען מכל וכל איהר גאנצע אבידע, אונ האט נאר

מיט

מיט אללע איהרע מעגליכקייטען געשטרעבט, צו געפינען עפעס א רעכטען חברה-מאנן פין אונזערע לייט פאר א מאנן ... ביז זיא האט יאקאס, צום האלבען יאהר, געקריגען דאס וואס זיא האט געמיינט. . . אונ האט מיט איהם חתונה געהאט, דאס איז געוועהן א חסיד'שער פאד־ראטשיק, איין אלמן פין חיטרעוועקע, א ווילדער מעורב עם הבריות, אונ א גרויסער חשוב ביי אללערליי נאטשאלסטוועס, אונ א פייעריגער אנטעלער חסיד — אונ דאס דארף איך אייך דאך ניט דערצעהלען, וויא אזוי חסידים פין איין רבי'ן רודף'ען עד לחיים דיא חסידים פין אללע איבעריגע רביים? . . . אונ וואס פאר א קנאה-שנאה ס'איז צווישען דיא גיטע-יודען בכלל אונ בפרט נאך צווישען דעם סירקעווער מיט'ן אנטעלער רבי'ן . . . אייך, רבותים, וועט דאך אודאי ווילד קשה זיין, סטייטש, וויא אזוי האבען עס אונזערע סירקעווער חסידים גאר ניט געוויססט דערפין, אונ הויב מיר האבען יא געוויססט — וויא אזוי האט עס דער רבי מיט אונז אללע ניט פערשטאנען דעם גאנצען ענין דערפין, אונ זיך ניט געזעהן בעוואהרענען בעצייטענס. . . ? זאג איך אייך, אז מיר האבען עס בפירוש געוויססט אונ בפירוש פערשטאנען, אונ דער רבי האט אפילו דעם שבת, נאך דער כלב'טעס חתונה. געזאגט א שרעקליכע תורה ביים טיש, אונ האט ביינתים גע'דרש'ה'ט דעם פסוק: „וסכסכתי ממלכה בממלכה ונלחמו איש באחיו ואיש ברעהו" . . . נאר ראשית האבען מיר גערעכענט, אז א חסיד — וועהמעס ער זאל ניט זיין — האט ער אלץ פיינד דיא בערלינער וויא חזיר! . . אונ אפילו פין נקמה וועגען אין אנדערע חסידים, וועט ער עס אויך ניט טיהן, אהן א מעורר דערציא — אונ מיר האבען געהערט, אז דיא כלב'טע איז ווילד צופריעדען פין דעם מאנן אונ רעכענט זיך גאר א סך גליקקליכער אונ בכבוד'ר מיט איהם וויא מיט'ן פאטשטאר — הייגט געה וויים, אז דאס איז אזא זאזיענטע מרשעת, אונ מיינט דאס גאר אללעס נאר בכוון, בכדי גאר צופערבלאנדען דיא אויגען . . . אונ בסתר, ברענגט זיא נאך נקמה, וויא איין אמת'ר תלמיד-חכם . . . אונ איז נאך גאר א פיינע-בריה'טע אויך דערציא, אז ס'רייסט איהר דאס הארץ גאר אויף דעם בידנעם לעהרער! ? . . . והשנית, האבען מיר דאך טאקע בעצייטענס געשריבען דערפין אונזער גובערנסקי חאדאטיי, אונ ער האט בפירוש געקיקט דארויף מיט טויזענט אויגען — נאר דער אנטעלער חאדאטיי האט איהם א פנים איבערגעהיטרעוועט, אז ער האט גאר ניט בעמערקט . . . איין צד אין א מלחמה מוז דאך מנצח זיין! נא? איז, א פנים דאס מאל בעשערט געוועהן, דער אנטעלער נביא-השקר זאל מנצח זיין — אונ דער רבי האט עס גאנץ גיט געזעהן מן השמים, אונ איבער זיין זינדיגעו דור, א פנים, האט

ער עס מקבל באהבה געוועזן ער זאל בעסער זיין א קרבן פאר'ן דור . . . א כלל, וויא עס איז שוין געוועהן דארט — נאר דערווייל האט דיא כלב'טע ווילד מעורר געוועהן דעם מאנן, אונ ער דיא אנטעלער חסידים, אונ צו זיי האבען זיך דיא בארלינער אויך א ריהר געטיהן . . . געלט איז געוועהן לרוב: דיא כלב'טע אליין האט געטראצעט דארויף איהר האלב קאפיטאל פינ'ם גט, (דעם פאדראטשיק האט זיא מעהר פין 10000 רו"כ ניט ציגעזאגט, אונ ער האט דאס אויך געדארפט, וויא אין לעבען . . .) א חוץ איהר קניפעל, וואס זיא האט אנגעקליבען ביים פ . . שטאר . . . אודאי אויך געוויססע 10000 רו"כ . . . דיא גביר'שע דייטשען האבען זיך אויך צעגארטעלט. דיא אנטעלער רייכע חסידים. אויך . . . אונ א חוץ געלט, האבען זיך נאך ארויסגעשטעלט 2 וואזשנע אדוואקאטען פין זייערע לייט, שלא על מנת לקבל פרס .... אונ מע האט א ארבייט געטיהן דאס געשעפט בחדרי חדרים, קיין פויגעל זאל ניט וויסען (שוטים שבעולם! זייא מיינען, זיי האבען פערבלענדט דעם רבי'ן אויך! . . .) אונ פינקט אויף חנוכה איז פארטיג געווארען דיא דילא אויפ'ן רבי'ן מיט אללע, וואס זענען פערמישט געוועהן אין דער מעשה, א חוץ נאר דיא נקבות . . . כ'לעבען פארט דייטשונעם! . . .

דעם לעהרער האט מען בעפרייט; דעם פאטשטאר מיט'ן סטאראסטע אונ מיט'ן סבארשטשיק, האט מען שוין אין צעפליק פערקאוועט אין קייטען מיט א נאכט פאר זאת-חנוכה, אונ אבגעשיקט אין גובערניע, אין אסטראג, אזוי אז זייא האבען אפילו ניט אוספיעט צו גיבען א ידועה דעם רבי'ן . . . אונ פינקט צו מיין חופה מיט'ן רבי'נס פלימעניצע, וויא דער סטאנאוואי האט נאר געאפענט דיא טיהר, האבען זיך א שיטט געטיהן א האפטע פין א שטיק 18 פארשוין גלייך אין קלויז ארייין, נאר וויא איין אנשיקעניש מן השמים. פינקט ווען מיר האבען זיך שוין איבערנייעס ארונטער געקליבען אונטער דער חופה! . . . צווישען דער חברה איז געוועהן: דער פראקאראר, דער סליעדעוואטעל, דער זשאנדארמעניכקע, דער גאראדניטשיע, דער ספראווניק, 2 זשאנדארען, (חוץ 20 זשאנדארען ארום דער קלויז, וועלכעס מיר האבען באלד געוואר-געווארען, ווען עטליכע פין אונז האבען זיך געפרייוט אנטלויפען . . .) 2 קוואַרטאלניעס מיט 5 דיסיאטניקעס, א חוץ דער שאנער לעהרער מיט דיא 2 אדוואקאטען אונ רחל'ע אויך אין דער מיטט, פאר א אטשנע סטאווקע . . . איך האב באלד פערשטאנען, וואס מע מיינט? . . . אונ בין שוין ביי זיך פארטיג געווארען צו אללעם . . . דאס האב איך אינ'ם ערשטען אויגענבליקק אוספיעט צו בעמערקען, אז וויא נאר דער לעהרער מיט מיין כלה האבען זיך בעגעגענט מיט דיא אויגען, האבען זיי זיך ביידע אנגעהייבען מוגנען, אונ זענען וויא פערמישט

געוואָרען . . . קורץ, וואס וועל איך מיך דא צושפרייטען מכוח דיא טענות-ומענות, שאלות און תשובות, וואס זענען פאָרגעקומען צווישען אונז מיט דיא אדונים . . . ? איך וועלל אייך בעססער זאגען דיא אונטערשטע שורה, ס'הייסט דעם פּראָטאָקאָל, וואס מע האט ערשט סאסטאַוועט הארום 2 א זייגער ביינאכט, שוין נאך דיא אָביסקעס, און נאָכ'ן אראפּנעהמען דער פּאָטשטאַרקעס ציהרינג פין דער רבי'צען, און נאָכ'ן פּאַרפּעטשאַטעווען אללעסדינג, וואס ביים רבי'ן אין שטיב און אויפ'ן הויף, און נאך דער אָטשנע סטאַווקע צווישען רחל'ען מיט מוחתּניא דעם רבי'נס זיהן, און צווישען מיר מיט'ן לעהרער און מיט'ן רבי'ן . . . און שוין נאך אללע היום'ס . . . וועט איהר זעהען דיא עונות אומשטיינסגעזאגט, וועגען וועלכע מע לעגט אזוי איין דיא וועלט, ווער ווייסט וואס ! ? . . . נישמעהר, גיה גיב א גוי'שען קאָפּ צופערשטעהן דיא חסיד'ישע קאַטאָוועסלעך, אונטער-שיסעליך, שפּיצלעך און אייבער-הסברה'לעך . . . . בלייבט ער אלץ ביי זיינעם, אז דאס איז, גאָטט דער הארר ווייסט וואס ! . . . אט נאט אייך דאס גאַנצע צעטעל-חטאים פינ'ם פּראָטאָקאָל :

14

דער פּראָטאָקאָל פין אללע בלבולים וואס האבען סאסטאַוועט דיא גוי'שע פּלילים :

א) דעם רבי'נס חטאים :

„דער סירקעווער צדיק בעשולדיגט זיך בדרך כלל דעראינען, אז ער פערפיהרט א וועלט מיט שווינדעל און אָבמאַן, אז ער איז בודטא גאָטט'ס מייקלער אין הימעל . . . און בערייססט דערמיט דיא וועלט, און אין זיין נאמען טיהען זיינע אַגענטען און זיינע חסידים כל העבירות שבעולם, און מאַכען אומגליקליך מענשען און זענען זעהר שאדלין דער רעגיערונג . . . און בדרך-פּרט, בנדון דידן, לויט נאך דיא פּאַקאַזאַניעס פינ'ם צעפּליקער פּאָטשטאר מיט דעם דאָרטיגען סטאַרעסטע און סבארשטשיק, און לויט דער אָטשנאַ-סטאַווקע

צווישען דיא זעלבע דריי מיט דער געוועזענער פאטשטארקא אונ מיט'ן צעפליקער לעהרער, אונ, ענדליך, לויט דער סליעדסטווא אויפ'ן ארט, ביים סירקעווער צדיק אין קלויז, הן בנדון דידן והן בנידון הדילא מקראקאדילעווקע, אקאזשעט זיך, אז דער צדיק גופא בעשולדיגט זיך אין דעם:

1.) אז ער האט דורך אבמאן אונ פערשיעדענע פאקוסען אויס־געמאנטיעט ביים צעפליקער פאטשטאר, במשך 5 יאהר, העכער 3000 רובעל בארים, חוץ מתנות, אונ אונגאשמשעניעס אויף א רובעל 1000, פאר זיין פאלשער הבטחה, אז ער וועט איהם פועל'ן ביי גאטט א בן-זכר מיט זיין פרוי.

2.) אז, אום צו פערדעקקען זיינעם א פאמיליען-פלעק, וואס איז פארגעקוממען צווישען זיין עלטסטען זיהן, מחותניא, מיט זיין ווייבס פלימעניצא, אונ אום נאך פין געלט-אינטערעס וועגען, האט ער, נגד דעם יודישען דין: אז אללע רעליגיאזע משפטים בכלל אונ גביהת-עדות אבנעהמען בפרט, געהערען נאר צו א רב, אדער א דין — אבגענעהמען א גביהת-עדות, אונ נאך וויססענדיג, אז ס'איז פאלשע עדות, אקעגען דער צעפליקער פאטשטארקא, אונ האט דורך דעם געמאכט א צווישענשייד צווישען איין אלט, פריעדליך פאאר־פאלק, אונ אפאראטשעט איין עהרליכע טרייע פרויא, אונ א מאמע פין קינדער.

3.) אז ער האט אבמאנעוועט דעם צעפליקער פאטשטאר, גיבענ־דיג איהם זיין ווייב'ס א פלימעניצא פאר א פרויא, בתורת בתולה, וועהרענד ער האט געוויסט, אז זיא איז שוואנגער טאקע פין זיין זיהן... אונ האט נאך ביי איהם אויסגענארט דערפאר 5000 רובעל במזומן אונ א פאאר בריליאנטענע אוירינג מיט א בראש אויף ערך 8—7 טויזענד רובעל.

4.) אז, אום אויסצוגיבען זיינע א פלימעניצא, א גרושה — אהן נדן, פאר זיינעם א אינטריגאנט אין זיינע פערבארגענע שווינדלען — האט ער דעם אינטריגאנט געהייסען גיבען זיינער פרויא, אין קראָ־קאדילעווקע, א בעל-כרחו גט, אונ דעם סופר זיינעם מיט נאך 2 חסידים געהייסען שרייבען אונ חתמה'נען אזא גט, אונ זיינע 2 טיש-גבאים געהייסען זיין עדות ביים גיבען א דעם גט.

5.) אז ער האט דיא זעלבע פלימעניצא זיינע געצוויגנען חתונה האבען פאר זיין נידערטרעכטיגען אינטריגאנט, הנ"ל, המכונה לייב-גבאי, געגען איהר ווילען, אונ דעם אינטריגאנט האט ער זיא גע'שדכן'ט בתורת אלמנה, וועהרענד ער האט זיא גיט געוויסט פאר א גרושה, וואָרען טאקע ער אליין האט זיא, צוריקק מיט 8 יאהר, געצוואונגען,

 זיך

זיך צו גט'ן מיט איהרען א געליעבטען מאנן דערפאר וואס יענער איז א משכיל געווארען . . .

ב.) מחונציא, דעם צדיק'ס עלטסטער זיהן.

בעשילדיגט זיך אין דעם :

1.) אז ער האט מאנים געוועהן זיינע א געשוועסטער-קינד, רחל'ע, אין דער נאכט פון זכור-ברית שנת תר"י . . . ביים פאטער אין זיין יחידות שטיבעל.

2.) אז ער האט איהר איינגעגיבען טיינע רפואות צום אבטרייבען דאס קינד.

ג.) דער לייב-גבאי.

בעשילדיגט זיך אין דעם :

1.) אז פון אינטריגע — אונ פון געלט וועגען, האט ער אונטער-געהיצט דעם צעפליקער פאטשטאר, צו גט'ן זיין פרוי אונ געהמען רחל'ען, דער רבי'צענס פלימעניצא, וויסענדיג איהר שוואנגערשאפט.

2.) אז ער האט, דורך שווינדעל אונ חנופה, אויסגעמאנטיעט ביים צעפליקער פאטשטאר דער פאטשטארקעס א פאאר אויריננ מיט א בראש אונ א פינגערעל פון דער רבי'צענס וועגען, אונ דורך א פאקוס מיט'ן אונטערווארפען בסתר דאס פינגערעל צום צעפליקער לעהרער אין א קעשעניע, האט ער דעם אונשילדיגען לעהרער געמאכט פאר'ן גנב פון דעם ציהרינג.

3.) אז ער האט אנגעשטעללט דעם צעפליקער סטאראסטא מיט'ן סבארשטשיק, זייא זאלען פאלש עדות זאגען אויף דער פאטשטארקא דעם מאנן איהרען אין דיא אויגען, בודטא זיא זינדעגט מיט'ן דארטיגען לעהרער.

4.) אז ער האט במזיד געגיבען דעם ווייב זיינעם, אין קראקא-דילעווקע, א בעל-כרחו-גט.

ד.) ווייטער האט דאס פראטאקאל בעשילדיגט דעם רבי'נס סופר מיט דיא 2 עדות אויפ'ן בעל-כרחו-גט, פאר'ן שרייבען אונ חתמה'נען אזא גט; דיא 2 טיש-גבאים — פאר זייער זיין עדות, בעת מיין גיבען דעם בעל-כרחו-גט; דעם קראקאדילעווקער בעל-תקםא — פאר זיין גיבען חאבאר, אונ דעם מחילה אליין וואס נעמט חאבאר, אויסער דעם האט דער פראקוראר אביאזעוועט דיא רבי'צעו (כפי זיא בלייבט פרייא צו הויז) אז זיא זאל פון מיין חוב, וואס מיר קימט ביים רבי'ן, גיבען דער קראקאדילעווקער פלונית'טע

מיינער 20 רובעל מאנאטליך אויף צו לעבען מיט דיא קינדער, ביז דאס פראצעס וועט זיך ענדיגען לגמרי.

נא, וואס זאגט איה״, רבותים, צו דיא מינים חטאים...? איך זאג אייך דעם אמת: איך פערשטעה עס גאר ניט, וויא נעהמען זיך אזעלכע פארשטאפטע קאפ אויף דער וועלט, וואס ווייסען אפילו ניט דאס, וואס ביי אונז, חסידים אונ פוילישע יודען, ווייסט אפילו א תנוק בן-יומו! — אט לאמיר, אויף ציקאוועסט, געהען כסדר מיט דיא מינים וואזשנע חטאים פון זייער פראטאקאל, אונ באטראכטען, וויא מענשען, דאכט זיך, מיט אללע 5 חושים וויא מיר, הייבען ניט אן צו פערשטעהען דעם חילוק פון איין אמת׳ן חטא, איין אמת׳ע עבירה, ביז א גישטיג תאוה׳לע, א קאטועסעל, א שפיטצעל, א ווארטעל אונ טאקע א פשוט׳ר שטות...! אונ נעהמען אונ מאכען פון א מייזעל א הייזעל אונ פון א נפוח-א מישקעט-קויל... למשל; דער ביטטערער חטא זייערער: סטייטש; היתכן, הישמע כזאת, דער רבי נעהמט געלט פאר פאלשע הבטחות!?...מאהלט אייך, זיי זאלען זיך האטש נאר דערמאהנען אין זייער אייגענעם גוי׳עשען ווארטעל „דורענן דאיע א ראזומנע בערע״ דארפען זייא זיך דאך שוין אליין צולאבען אויף אזא מין טפשות!... נאר לאמיר טאקע בעקלעהרען דיא זאך אזוי, טיעפער אין ענין אריין אהן ווארטליך — איז דאך עס באמת טאקע נאר א חוכא ואטלולא! — איך וועלל שוין ניט רעדען דערפון, אז ביי אונז, חסידים, זענען דעם רבי׳נס הבטחות תורת משה ממש, אונ אז דער רבי איז א כל יכול! — מיילא דאס וועללען דיא פארשטאפטע קאפ אייביג ניט משיג זיין... ווארען דיא משכילים אונ מתנגדים, וואס זענען דאך עפעס פארט גמרא-קאפליך — פערשטעהען דאך אויך דעראינגען פינקט וויא דער האן אין בני-אדם!... נאר לאמיר שוין זאגען אפילו לדידהו, אז ס׳איז פאלש — נא? מיילא, איז וואס? א פנים דער רבי שלעפט דען ביי דיא פאללעס: קומט נא דיר קינדער, נא דיר פרנסה, נא דיר ראטע, נא דיר א פאלשע קוויט, נא דיר א פעטטען פגר... וכדומה? יענע קריכען, שלאגען זיך דורך מאוורען, טשעפען זיך, לאזען ניט לעבען, ניט אטהעמען: גיב קינדער! גיב רעגען, שנעה, מלחמות! גיב רבנים, שוחטים, דיינים, סופרים אונ מלמדים! טרייב אונז ארויס דבוק׳עס, מחשבות זרות! פערדריי אונז דעם פריץ, שיק אן דעם מלאך-המות! פאק דעם שטן! ראטעווע דיא מקשה לילד! וכדומה··· נא, לאמיר שוין זאגען איבערען הונדערטען פאלל, וויא זיי זאגען, אז דער צדיק קען דאס ניט ממלא זיין — נא? אבער יודען בני רחמנים גלעבען דאך אבער יא, אונ לאזען איהם ניט רוהען א מינוט! — קיממט דאך איהם, על

כל פנים, חאטש שכר-בטלה, חאטש שכר-טרחא פאר אזא קאפדילע־גיש, פאר אזא עבודת-פרך יומם ולילה, אהן א חיי שעה! ? . . . הא ? — יודעליך מוזען דאך נעביך ערגעץ לויפען נאך נסים, מופתים אונ נפלאות, וואס חוץ מדרך הטבע ! .... ווארען דעם יודענס גאנץ לעבען אונ שטערבען איז דאך לויטער נסים, לויטער זאכען למעלה מהטבע .... נא ? מוז דאך איינער נעהמען אויף זיך, אויסצושטעהען זייערע התפעלות אונ התלהבות צו הימעל-זאכען . . . אונ אז ניט דער — איז יענער ! וואס מע מוז — העלפט דאך ניט קיין חכמות ! . . . נא ? איז ער דער איינער ! . . . זאלען איהם ניט גיבען אויף צולעבען, וויא פאר אזא הויך, עדעל התמנות פאסט. . . ? הא ? . . . — צו דער חטא למשל, וואס דער רבי האט, אהן א רב, אבגענעהמען א גביהת-עדות אונ נאך א פאלשעס, אונ האט געמאכט א צווישענשייד צווישען א פאאר פאלק ; קענן מען ניט חלש'ן הארענדיג אזויגע שטותים ! ? — געה גיב זיי צופערשטעהען, אז דער צדיק-הדור איז אליין א ספר-תורה, וויא דער זהר הקדוש זאגט „אורייתא וקב״ה וישראל חד אינון“ אונ „ישראל“ מיינט מען דאך נאר דעם צדיק, בחינת יעקב אבינו, פון ישר-אל — ביינעקוממען כביכול דיא שכינה — ווארען הקדוש ברוך הוא גוזר גזרה וצדיק מבטל . . . נמצא אז דער רבי איז הוא הדין, הוא הדין והוא העד . . . אונ אללע גדולי-הרבנים והפוסקים זענען געגען רבי'ן כקליפות השום ! . . . נא, אידאס עפעס א שאלה פון א בר-דעת : פאר וואס דער רבי נעהמט אב גביהת-עדות ? . . . איי וואס זיי זאגען : א פאלש גביהת-עדות ? — איז דאך ווייטער דיא אייגענע מעשה, אז מע האט צוטיהן מיט טפשום ! נאך זייערע פלאט־שיגע מוח'לעך קיממט זיי אוים, אז כפי מע דארף אהן תרוץ טאקע גאר ממש חאפען בעת עבירה — לכן הייסט עס דא פאלשע עדות ! — אז דא געהט דאך אבער גאר ניט אינ'ם חטא נאיף ! ס'איז גאר לא זו הדרך ! . . . געה זיי מטעים אזא טיעפען ענין וויא „אין ארור מתדבק בברוך“ ? — אז א חסיד, ווער שמיסט חלילה א חסידה, איז זיך, גאר מיט א דבור, מיט א קיק, אפילו מיט א גמילות-חסד, מקרב צו א מתנגד, אדער א בערלינער — איז מען שוין פוגם אינ'ם עולם-הנשמות, אונ עס ווערט שוין געדעבענט וויא יחוד ממש . . . נא ? דיא פאטשטארקע, דיא מרשעת, האט דאך געטיהן א חסד מיט'ן לעהרער ; וואסזשע דארפמען נאך מעהר יחוד דערפון ? . . . אונ קוים איז זיא געווארען א מתדבק בארור — טאר זיא דאך שוין ניט לעבען מיט'ן מאנן, ווייל ער איז „ברוך“ . . . וואזשע איז דא ניטא צופער־שטעהן . . . ? דעסט גלייבען דער חטא, וואס דער רבי האט געטיהן מיט זיין אויסגיבען רחל'ען בתורת בתולה — גיין וואס דען . . . ? ער

זאָל גיהען אויסשרייען אין אַללע גאַססען, אַז זיין זיהן האָט מאַניס
געוועהן רחל׳ען אונ אַז רחל׳ע איז אויף דער צייט! הא? וויא מיינט
איהר? דאָס איז דאָך שוין טאַקע אַ תּנועה פון וואָהרע משוגעים,
בּנאמנות!... אונ דאָס זעלבּע איז מיט זייערע חטאים, וואָס דער
רבּי זהאָט חוטא געוועהן מיט מיין בעל-כּרחו-גט אונ מיט׳ן נאָטהען זיין
פּלימעניצא חתונה האָבּען מיט מיר. כּ׳לעבּען, קאָננען אַזוינע מגושם׳ע
זאַכען פערשטעהען דעם רבּי׳נס קיק אין זווג מן השמים...? מאָהלט
אייך, אַז מע ווייזט איהם פּאָרט פּינ׳ם עולם-הזווג דיא נאָמען „יצחק
ורבקה“ זאָל ער קוקען אָדער שטיא אין מויל אַריין, וואָס זיא ווייסט
ניט מאַ דקאָמרי רבּי׳צען.... ? וואָזשע הייסט „זכין לאדם שלא בּפניו“
אונ דער „כּופין אותו עד שיאמר רוצה אני“...? היינט זשע וואָס
זנאָטשיט אַקעגען אַזא הויכען ענין, וויא הזדווגות הנשמות בּשרשן —
עפּעס אַ קראָקאָדילעוועקער שפלה מיט איהר יאָ גט, צי ניט גט, צי
בעל-כּרחו-גט...? נאָר גיה רעד מיט בּראים, וואָס פערשטעהן ניט
דאָס מינדסטע קנייטשעל, דאָס מינדסטע קוועטשעל אפילו פון אַ גאַנץ
פּשוט׳ן יודען.... מכּל שכּן פון אַ חסיד אונ מכּל-שכּן דכּל-שכּן פון אַ
צדיק... אונ נאָך אין אַזעלכע דברים העומדים בּרומו של עולם!...
דאָס זעלבּע איז מיט ר׳ מחונצי׳ס חטאים! מאָהלט אייך, אַ צדיק,
קיין עין-הרע, אַזא בּעל-בּשר פון תּענוג זיו-השכינה, וואָס האָלט
שטענדיג אין אַזא ווילדען התערותא-דלתתא בּגין התערותא-דלעילא...
נאַ? פערשטעהען עס גאָר אַ דיא מגושם׳ע — זאַכען, אַז פון אַזא
בּרענענדיג התלהבות בּעקימט מען פּשוט הייסע געבּליטען, בּחינת
„בּ דמיך חיי!“... מן הסתם מוז אַזא אש-להבה פאַרשטאָפּען
דעם שטן דאָס מויל מיט עפּעס אַ מין געגועים׳ל, בּחינת „ודגלו עלי
אהבה“... נאָר אַז דער ס״ם וויל זיך שוין טאַקע אַ שפּיעל טיהן,
אונ וויל פון דעם „אש-דת“ גאָר מאַכען „אש-זרה“, אַז ס׳זאָל חלילה
בּעשאַפּען ווערען דערפון אַ נפש-הנדחת, כּהניך כּלבין דחצופין...
אוודאי מוז עס דער צדיק בּעצייטענס פערהאַקען! עס זאָל חלילה ניט
אָנקימען צו דיא רוחין דאָזלין ערטולאין... נישמעהר מיט וועהמען
רעדט מען דאָ פון אַזוינע טיעפע ענינים?...

נאַ, אונ פון מיינע חטאים איז דאָך אוודאי גאָר אַ חוכא-ואיטלולא
צו רעדען!... אַ קאַמוּעס אַביססעל איך האָב „אונטערגעהיצט“ דעם
פּאַטשטשאַר!?... נעבּיך אַ ילד פּעטרוסיא, וואָס קען נעבּיך קיין
צוויי ניט צאָהלען... אונ איך האָב איהם אונטערגעהיצט!?...
צי דערסגלייכען: איך האָב בּייא איהם דאָס ציהרינג אויסגעמאַנטעט
פון דער רבּי׳צענס וועגען! איהר פערשטעהט אַ חטא אין בּאַד!?
אָבּער ניט זיך?... אונ ווען מע וויל בּיי איהם דיא לעצטע

קאפאטע — וואלט ער זיא ניט געוועהן אוועקגעגעבען — א דער תם געביך ···· פאר רחל'ען ? . . . אונ פאר וואס טאקע ניט ? — עפעס א קארגע זכיה פאר אזא יונגאטש, דער רבי'צענס איין איידעם צו זיין ! ? . . . גבירים אדירים אונ גיטע יודען שטראכען זיך משדך צו זיין מיט'ן רבי'ן — נא, אונ אשת חבר כחבר . . . ובפרט, אז זיא איז אליין גאר איינגעטינקט אין יחוס ! איהר שפיעלט זיך מיט'ן גרויסען ר' שימציס איין איינקעל ! . . . אונ ווען טאקע ניט רחל'עס פעקעל — וויא לאנג קרייגקט ער, א דער טרעלבויך, וויא ער וואלט אייביג אפילו דיא זכיה געהאט רחל'ען דיא טופליליך צו פיטצען . . . אונ דיא שוטים האלטען עס פאר א חטא, פאר וואס איך האב איהם געדייעט איין אומעהרליך מאדעל ! ? . . . נאך איין עהרליכע פלימעניצע דער רבי'צענס וואלטען זיי א בהלן געוועהן איך זאל רייען דעם צעפליקער פאטשטאר . . . א קלייניקייט אזא טהייערע מציאה ! ? ···· נא, אונ מיינע איבריגע חטאים זענען דאך אודאי בוקע רקיעים . . . כ'לעבען איז ניט א לאך אין הימעל, אז דער אפיקורוס, דער ארעמער בעל-עבירה'ניק, דער צעפליקער לעהרער, וועט זיטצען אין אסטראג ? ציא אז מיין יפהפיה האט בעקוממען א בעל-כרחו-גט ? . . . בפראש נאך אומשטייגסגעזאגט אזוינע שוטים : איהר זעהט דאך גראד דא דיא גילדענע פארשוין מיט אייערע אויגען — נא ? מאכט איהר נאך שאלות וועגען אזא טנופת . . . ? אונ צוליעב אזא כשר'ער מציאה, נאך מחייב זיין דעם סופר מיט דיא עדות מיט'ן בעל-טקסא אונ אפילו אייערען א סטאנאוואי אויך ! ? . . . נא, איז שוין דא, וואס צו רעדען מיט אזעלכע טפשום . . . ? אקוראט אשטייגער, וויא גלייך זיי האבען גע'פסק'עט דעם ספוק איהר . . . נאך 20 רו"ב א חודש ! . . . מאהלט אייך, אז דער רבי, וואס ער איז דאך דער מדת-הרחמים אליין, הייסט איהר אפילו קיין כתובה-דאורייתא ניט גיבען . . . זענען זיי דיא בעל-רחמנא'קעס אויף א יודישער טאכטער ! . . . א יא קליג וויא דער טאג . . ? זעהט איהר דאך, אז ס'איז דא נאר געוועהן מעשה שטן . האט זיך זייא פארגעשטעלט א קוצע קיא פאר א ווינדמיהל, אונ, מיר יאק מיר — נאר דער רבי מיט ר' מחוניצי'ן מוזען געביך בחנם בלא דבר, אבקוממען בעון-הדור אונ איך מיט דיא איבריגע זאלען גלאטט זיין כפרה-הינדליך פאר פיסטע וואלדער . . .

קורץ, מע האט אבגעליעגט דאס פראטאקאל אונ דער פראקוראר האט א בעפעהל געגיבען, אז דעם רבי'ן מיט'ן זיהן זאל מען באלד אטפראוועו אין גובערניע אין קרעפאסט אריין ; דעם סופר מיט דיא עדי-הגט מיט'ן קראקאדילעווקער בעל טקסא זאל מען נעהמען אין סירקעווער אסטראג ; דעם סטאנאוואי זאל מען ארלאזען א היים פריי,

נאר מיט א פּאדפּיסקע, אז ער מאר, מעהר וויא פון זיין סטאן, זיך
ניט אטלוטשען, און מיך מיט דיא 2 טיש-גבאים, אזוי וויא מיר
זענען אללע 3 גראד געוועהן וצונגי׳ר נכתבים, און אזוי וויא קראקא=
דילעניקע איז וציונגי׳ר אויעד — זאל מען אונז שיקען אין וציונגי׳ר
טערמע אריין — און באלד האט מען געבראכט אין קלויז אריין
2 וועג-טיליבעס, מיט 2 סויבעלגע לארינמיטצליך, מיט 2 פּאאר ווא=
רימע, זאמשענע פויסטען, פאר׳ן רבי׳ן מיט ר׳ מהונציון; זיי האבען
זיך עסי אנגעטיהן בפני כל עם ועדה, אז ס׳איז ממש געוועהן אין
קלויז „וימש חושך“ . . . א סך ערגער וויא דאס חורבן-בית-המקדש!
אוי לעינים שככה רואות, וויא דיא לוחות פאללען צעבראכען פינ׳ם
הימעל און הקב״ה איז מוריד דמעות! . . . „אוי לנו כי נפלה
עטרת ראשינו!“ מיר האבען זיך וויא עס איז אנגעטיהן אין ווא=
רעמס . . . דער זשאנדארעמסקי האט א ווינק געטיהן, און אללע
זשאנדארען זענען אריין אין קלויז, האבען אונז אללע ארימגערענגעלט,
און דער פּראקוראר האט שוין געזאגט דאס ווארט „מארש!“ . . .
נאר פּליצעם איז דער לעהרער צו איהם צוגעגאנגען, האט איהם,
עפּעס אויף א מין לשון, געזאגט עטליכע ווערטער, און דער פּראקו=
ראר האט איהם געענטווערט „טריי ביען!“ (וויא עס האט זיך אקאזשעט
טאקע באלד, האט ער, א פּנים, געבעטען דעם פּראקוראר, ער
זאל איהם ערלויבען זאגען, דיא ארעסטאנטען בכלל און דעם גאנצען
עולם בפרט, א מוסר אויף פראסט יודעש לטובת הממשלה ולטובה
דעם יודישען המון-עם . . . און ער האט עס איהם ערלויבט . . .)
אט וויא דער חלול-השם איז שוין נאר געקיממען אין זיין לעטצטער
מדרגה! .... און דיא שכינה שרייט: „גזרה היא מלפני!“ — דער
לעהרער איז ארויף אויפ׳ן בעלעמער און האט אנגעהייבען:

15.

וועה! אז דיא בארלינער ווערען מגידים און זאגען מוסר דעם רבי'ן מיט דיא חסידים!

דעם לעהרערס רעדע צום עולם:

„אומגליקקליכע, פערפיהרטע ברידער מיינע! איך ווייסס און זעה, אז נאך דעם אללעמען, וואס אייערע אויגען זעהען מיין גערעכטיגקייט פאר גאטט און פאר לייט, און דאס שרעקקליכע אוהרעכט פין דיא אללע, וואס האבען מיך, און נאך פיעל ערגעריכע מענשען, אינ'ם גרעססטען אומגליקק געבראכט אומזוסט און אומגישט — קוקט איהר דאך אויף מיר מיט שטערבליכע שנאה און פעראכטונג, און וואלט מיך געהערען איינגעשלינגען . . . און אויף דיא חיבים קוקט איהר מיט לייד און רחמנות, און רעכענט זייא פאר מוסר-נפש ניקעס אויף קדוש השם . . . נישמעהר „השם לי לא אירא מה יעשה לי אדם“? מיט מיר איז דער אמת — דארף איך קיינעמס לאסקע ניט! און פאלגליך, אז ניט מיין כבוד, ניט מיין קריוודע בין איך דא אויסען, זאנדערען אייער כבוד, אייער אומגליק! איך מיין דעם כבוד און דיא טובה פין מיין בידנע יודישען פאלק!... קוקט אייך הארום, ברידערליך, אין וואס פאר א ביטטערער לאגע מיר יודען געפינען זיך צווישען דיא פעלקער, איבער אונזערע שלעכטע מעשים, פערדארבענע זיטטען און הנהגות, און איבער אונזערען פערפרעמדען זיך פין אללעם וועלטליכעס, בילדונג און דרך-ארץ, און גיט זיך אליין אב חשבון: מיט וואס סטארעט איהר זיך דיא דאזיגע ביטטערע לאגע צופערבעססערען, אז יודען זאלען שוין ניט זיין לחרפה ולשנינה, ללעג ולקלס בין הגוים און, אדרבא, מע זאל שוין אויף זיי אויך א מאל א קיק טיהן וויא אויף ערענטליכע, נוטצליכע מענשען דער מענשהייט און בירגער דעם לאנד, וויא זיי געפינען זיך דארט? — איך רעד שוין ניט דערפין, אז מיר יודען, מיט דעם טיטעל, וואס גאטט האט אונז געגעבען „עם חכם ונבון“, וואללטען מיר נאך גאר

בּעדאַרפט זיין אַ מוסטער, אַ שיינדלינג פאַר אַללע פעלקער אין דער וועלט! — נאָר לפּחות, חאַטשע ניט זיין אַ שאַנדע, איין איבּריגער אין דער וועלט . . . יעדער גוף לעבּט אונ עקסיסטירט נאָר דורך דעם, וואָס אַללע זיינע גליעדער אַרבּייטען צוזאַממען, איטלעכס נאָך זיין בּעשטיממונג, אָהן איין אויפהער, בּכדי דעם גוף וואָס לאַנגער צו ערהאַלטען אונ וויא בּעקוועהמער איהם דאָס לעבּען צו מאַכען, אונ קאָם ווערט איין אבר שוואַך, ווער שמיסט, עס ווערט גאָר געלעהמט — אַזוי שטערט עס נאָך דער גאַנצער מאַכינאַציאַ פינ'ם קערפּער איהר אַרבּייט, בּיז מע מוז עס אָבּשניידען . . . נאָ, איהר פערשטעהט עס, אונ ווייסט עס טאַקע פין דיא קבּלה-ספרים, אַז דיא וועלט איז איין קערפּער, אונ יעדער מענש איז אַ קליין וועלטעל — „העולם קומה והאדם עולם קטן" נמצא, אַז יעדער יחיד איז אַ גליעד, איין אבר פינ'ם וועלט-קערפּער - פין דער מענשהייט — אונ אום דער דאָזיגער קערפּער זאָל לעבּען אונ עקסיסטירען, מוז יעדעס גליעד אַרבּייטען אונ צוּבּרענגען זיין חלק נוטצען דעם קערפּער . . . קאָם איז אָבּער אַ מענש, ווער שמיסט נאָך אַ גאַנץ פאָלק, איין עצל אין זיין אַרבּייט, צי גאָר אַ בּטלן, אַ ליידיגגעהער — אַזוי פאַללט ער שוין איין איבּריגע משׂא אויפ'ן גאַנצען קערפּער, אונ לא די, ער אַליין טיהט גאָר ניט, שטערט ער נאָך אַללע איבּריגע גליעדער זייער אַרבּייט, ווייל זיי מוזען זיך נאָך גאָר ניאַנטשען אונ וואַגען מיט איהם אויך . . . נאָר דאָך איז נאָך אַזאַ-אבר צוּדערליידען: מע טרייבּט עס אונטער צו דער אַרבּייט וויא ווייט מע קאָנן, אונ אַז ס'העלפט ניט גאָר ניט, לאָזט מען איהם גאָר לויפען; אונ מע גיט איהם ניט קיין חלק געניס פין דער אָבּשטשע אַרבּייט . . . אָבּער וואָס טיהט מען מיט אַזאַ — אבר, וואָס ס'ווערט גאָר שעדליך דעם גאַנצען קערפּער? דהיינו אַז אַ פיסס, למשל, הייבּט גאָר אָן פוילען אונ גנויען, וואָס לא די ער טיהט וועה אונ מאַכט אָן העפּטיגע שמערצען דעם קערפּער — איז ער נאָך גאָר פעיג צו זאַראַזען איהם אויך! . . . גוואַלד, בּרידערליך! וואָללט איהר חאַטש מעהר ניט געוועהן וויא אַ לא-יצלח'דיק אבר אינ'ם וועלט קערפּער — איז דאָך שוין אויך גענוג וועה אונ ווינד, אַז אַ גאַנצע נאַציאָן ווערט אַ בּטלן, אַ טונעיאַץ, אונ דאַרף פאַללען למשׂא, פאַר אַ קעסט-קינד אויף דער מענשהייט . . נאָר דאָך אידאָס נאָך פיפ-ס'בּידאַיוא! „ווער ס'איז פויל, האָט ניט אין מויל . . ." אונ דער קערפּער — חאַטשע טאַקע שווערער — טיהט זיך טאַקע ווייטער זיין אַרבּייט . . . וואָס זאָגט אָבּער דיא מענשהייט, אַז לא די איהר זענט אַ לא-יצלח'דיג אבר, וואָס גיט זיך נאָר אָב מיט פוסטע פאַנטאַזיעס, שטותים אונ הבלים — זענט איהר נאָך גאָר אַ שעדליך אבר, וואָס קענן זאַראַזען דעם גאַנצען

קערפער . . . ? אוי לאותה בושה, אוי לאותה כלימה! לא די איהר באגעניגט זיך ניט אינ'ם גייסטליכען לעבען, וויא אללע פאלקער, מיט א גאטט, א תורה, שיהלען אונ בתי-מדרשים, רבנים דינים, שוחטים אונ אנדערע כלי קודש, מיט א ר' מאיר-בעל-נס-פישקע, אונ נאך אזעלכע רוחניות — זאכען צום בעגייסטערען דיא נשמה מיט מזון הנפש — אונ מוזט נאך גאר האבען הימעל-מאקלערס, גאטט'ס סטראפטשעס, תורה-זאגער, מלאכים-האפער אונ פמליא-של-מעלה-אדוואקאטען .... מאכט איהר נאך אן דאריבער מחלוקת'ן, קנאה-שנאה'ס, אינטריגעס, אומגליקען, נידערטרעכטיקייטען אונ מעשים אשר לא יעשו, וועלכע שאדען דער גאנצער מענשהייט בכלל אונ דעם יודענ-טהום בפרט! . . . אונ דיא רעגיערונג, וועלכע האלט אייך אונטער איהר שוץ אונ געאנטשעט זיך מיט אייך, וויא מיט א ליידיגגעהער, א פיסטעפאסניק, מוז נאך טראטיען העכער האלב צייט, מיהע אונ שפייזען פין דיא אבשטשע נוטצען, אויף אייערע שאנדליכע אונ געמיינע אינטריגעס; חוץ וואס הונדערטער יחידים אונ פאמיליען אונ גאנצע געמיינדען מוזען נאך אומגליקליך זיין דורך אייך, אונ סטרא-דייען דאס גאנצע לעבען, וואס זענען נעביך גאטט דיא נשמה שולדיג, וויא איך אשטייגער! . . . ניט גענוג, וואס איהר טראטיעט אויף אייערע הימעל-מאקלערס קאפיטאלען, פאר וועלכע מע וואללט גע-קאנט אויסהאלטען אין אללע שטאדט גאנצע תלמוד-תורה'ס, בקור-חולים'ס, בית-יתומים'ס, מושב זקנים'ס, רעמעסליענע שוהלען, אונ בכלל בעוואהרען אללע ארימע אונ קראנקע, קאליקעס אונ בידנע אלמנות, פין הונגער אונ קעלט, אנשטאט וואס דיא הימעל מענשען שאסטען דאס בליטיגע געלט אויף פערעל, בריליאנטען, סערוויזען, טהייערע פיטערוואַרגען, קארעטעס, גאלד, זילבער, סאמעט אונ זייד — איז אייך דאס אללעס קארג, אונ איהר ברענגט נאך אויס דאס לעטצטע אויף פראצעסען, אגענטען, האדאטייעס, האבארען קערמעשליך אונ פראזענטען, אום אייער נאררישען נצחון אויסצופיהרען, אייערע געמיינע נידערטרעכטיגע פלאנעס אבצומאכען, אז דער רבי זאל אלץ א גרעססערער בעל-מופת אויסקוממען, א העכערער הימעל-מענטש הייסען . . . אונ צוליעב אזא נאררישען, אוננוטצליכען אונ משוגע'נעם נצחון, זאלען נאך הונדערטער אונשילדיגע מענשען אומ-קוממען דורך אללערליי אומגליקען! ? . . . קיקט אייך אום, ברידערליך, וויא אזוי איהר אליין אונ דאס גאנצע יודענטהום ווערען, דורך א דיא מינים מחלוקת'ן, אינטריגעס אונ נצחון'ס פאר דיא הימעל-פאקטערס — געשמוטצט אונ געפיינדעט ביי דיא לאנדעס-ברידער אונ אונ ביי דער רעגיערונג אין דיא אויגען, אונ וויא פיעל דאס יודענטהום

סטראדייעט

סטראדייעט אויס דערפאר, אי בגשמיות אי ברוחניות!... וויפיעל געלט מיהע, צייט, כח און מוח לעגט איהר אוועק אויף דערוויזען פינ'ם רבי'נס א פעהלער — א מופת; פון זיין עבירה — א נס; פון זיינער א תאוה-עבודות הבורא; פון זיין שרעקק פאר'ן סטאנאוואי — א קטרוג אין דיא עולמות עליונים; פון זיין זיטצען אין אסטראג — שכינתא בגלותא; פון זיין ערנידריגען זיך און חנפה'נען דעם גוי... המשכת נצוצות הקדושים; פון זיין חמדת-כסף-המתקת-הדינים און פון אללע זיינע טעות'ן, מרייזען, שטותים און שיחות-חולין — לויטער געטטליכקייט, סודות, נסתרות, כונות, רמזים און הימעל-זאכען — פון וועלכע ניט איך, ניט דעם יודענטהום, ניט דער וועלט, ניט קיין איינציגען קימט גאר ניט ארויס... איהר זאלט עס בעססער אוועקלעגען אויף טובת-הכלל, אויף צרכי-צבור, אויף צדקה וחסד, ענדליך פשוט אויף זיך אליין, אויף אייער שטיב, אויף אייער ווייב און קינדער — וואללט איהר דאך דערמיט גרויסע נוטצען געבראכט דער וועלט, דעם לאנד, דעם יודענטהום, דער געמיינדע, דער פאמיליע און זיך אליין! איהר וואללט זיך דאך צייט געהאט צופיהרען א שטילל, רוהיג פאמיליען-לעבען — וויא גאטט וואללט אייך געגעבען — איינאיינעם מיט ווייב און קינדער, וויא דיא טויבען; ערציהען דיא קינדער ליך צו גאטט, צו לייט און צו דער וועלט, וויא דיא יעטצטיגע צייט פאדערט פינ'ם מענשען; אייערע ווייבער וואללטען גאר אנדערש אויסגעזעהען אי בגשמיות אי ברוחניות, און איהר וואללט אייך טאקע זעהר שיין, בכבוד, געקעננט געהען ערב ובוקר אין שיהל אריין דאווענען און לערנען א פרק משניות און א בלאטט גמרא אויך, און אפילו אריינקוקען אין א רעכט מוסר-ספר אויך — און עס וואללט אייך נאך כמעט דער גאנצער טאג פריי געבליבען, אויף צו פערדיענען עהרליך און בכבוד אייער לעבענסמיטטעל... ניט אזוי וויא איהר לעבט אין אייער ווילדען חסידות, וויא דיא ווילדע ציגען, וויא טאבונסקי לאשעקעס, נאקיט און בארפיס, הינגעריג און שלאפעריג, הפקר און ווילד; אין שטיב דלות, חשכות, קללות און זידלעריי, דיא ווייבער פינסטער, וויסט, קויטיג און פערראימערט, און דיא קינדער אבגעריססען, אבגעשליסען, פערמארעט, פערוואגעלט, וויא א הונד און געוואקסען וויא אין א וואלד... ווייל אייער גאנצע צייט, כח און מיהע געהט אוועק אין קלייזעל, אין מרחץ, אין מקוה, אין ספורי מעשיות פון אייערע הימעל-מענשען; און אינ'ם שאנסטען שבת, אינ'ם בעסטען יום-טוב לאזט איהר גאר דיא היים אויף הפקר און לויפט צום רבי'ן, און קימט אהיים מיט שפאגעל נייע מופתים, נסים ונפלאות און דערביי שפאגעל נייע אינטריגעס, מחלוקת, הריגות און אפילו שפיכות-דמים

אויך .... איך אליין בין א בן-קדושים אונ בין ביז 20 יאהר געוועהן
דער אייגענער ווילדער חסיד — ס'הייסט פיסטעפאסניק אונ הפקר-יונג —
וואס איהר — אונ דער אייבערשטער האט אויף מיר רחמנות געהאט
אונ האט מיר מיינע אויגען געעפענט, איך זאל מיך הארומקוקען:
וויא ליג איך? וויא בין איך אין דער וועלט . . . ? אלזא, ווייס איך
צי גיט, וואס אין אייער חסידות טיהט זיך איבער, אונ וואס דער
וועלט קאסט נעבעך אב מזון אונ דמים דעם רבי'נס א מינדסט גע=
קינצעלט מופת'ל! . . . ס'איז דעם פראסטען, בלינדען, בידנע
המון-עם וועט איהר איינרעדען אויפ'ן הימעל א יאריד. . . אבער ניט
מיר, ברידערליך! א! איך ווייס צי גיט אללע מופתים דעם רבי'נס!:
מיילא פין זיינע נבואות איז דאך קיין רעדע ניט, אז ער ווייסט
אללעס פריער דורך זיינע נאראטשנע שפיאנען, אגענטען אונ שנארערס,
וואס זענען אימעדום פילל, פין דיא גרעסטע לייט'ס-קאבינעטען, ביז
דער קלענסטער ארעמסטער ספאלניא פין ד' על ד'. . . חוץ וואס
יעדער חסיד איז א פרייוויליגער שפיאן פינ'ם רבי'נס וועגען. . . אונ
ווען דער קליענט, צי דיא קליענטקא קוממט צו איהם מיט'ן קוויטעל
אונ מיט'ן פדיון — ווייססט ער שוין אללעס פריער. . . אונ זאגט
איהם שוין אויסענווענדיג וויא א וואססער. . . אונ הייסט „נביא,
מלאך-אלהים!“. . . נאר דיא מופתים זיינע! אוי לאותה בושה
ולאותה כלימה! אשטייגער וויא דיא מופתים פין דעם יעטצטיגען
פראצעס. . . : א מופת, דער רבי האט דעם צעפליקער לעהרער,
דעם אפיקורוס, פארטראכט, אז ער וועט שוין קיין תקומה ניט
האבען! . . . דיא כלב'טע, דיא פאטשטארקא, וואס האט זיך
אנגענעהמען פאר א לעהרער. . . האט ער געשטראפט מיט א בזיון
פאר דער גאנצער וועלט אונ דער מאנן האט זיא פליצעם. . .
געג'ט. . . דיא אוירינג מיט'ן בראש האט דער פאטשטאר פליצעם
פין דער העללער הויט. . . געבראכט דער רבי'צען, אונ נאך געבעטען
רחמים, זיא זאל עס ביי איהם צינעהמען. . . אונ דיא איבריגע
מופתים אין דעם פראצעס שעהם איך מיך פשוט פאר'ן מויל צוברענ-
גען. . . אזוי זענען אללע מופתים זייערע תמיד פאראויס אבגעבעטטע,
אבגעשטעלטע, אבגעפלאנעוועטע אונ אויסגערעכענטע צום פונקט,
צו דער מינוט אונ געוויססע 90% פין זיי ווערען אבגעמאכט דורך
האבארען, רכילות'ן, מסירות, שרפות, בזיונות, אסטראגען, גנבות,
גזלות, רציחות, מאשענסטוועס אונ שפיכות-דמים אויך, ווען מע
מוז! . . . נא, אונ דיא מינים מופתים, וואס בעגעהען זיך שוין אהן
דיא אללע מאשענסטוועס — זענען גלאטט לויטער שווינדעל אונ
אחיזת-עינים: דער פריץ פין 90 יאהר ליגט שוין באלד 3 יאהר געלעהמט.

אפילו אהן לשון — היינט מארגען צום קבר . . . נאר זיין יונגע קאבאנע שיקט, גראד א טאג פאר זיין טויט, 10 רייניש צום רענדאר נאך ראטע בשם הפריץ — דער רענדאר לויפט צום רבי׳ן, גיט איהם א פדיון דיא לעטצטע חיי רו״כ, און דער רבי גלאנצט און קרעכצט (ער ווייסט גיט וואס מיט דעם פריץ טיהט זיך . . .) און לאזט אויס: „פאהר בשלום, דיין פריץ וועט בקרוב אהנלעגען מיט׳ן קאפ!״ . . . און כך הוה! . . . איי דאס וואס דיא מרשעת, דיא פריצה שיקט, מאקע תיכף נאך׳ן בעגראבעניש, שוין 15 רייניש און מע קעהרט איבער דעם רענדאר׳ס ארע-קאנטראקט . . . ? דאס איז מען דאך ניט מחויב צודערצעהלען . . . און מיט דעם פריץ׳ס טויט קלינגט דיא וועלט . . . דער רבי ווייסט, דורך א דיפעשע פינ׳ם גובערנסקי חאדאטיי, אז אין דער סטאליצא איז שוין אביאוועט א מאניפעסט און וואס אינ׳ם מאניפעסט שטעהט. בקצור, און אז נאך אין א פאאר טאג ארום וועט ער שוין אביאוועט זיין אין דער גובערניע אויך, און מיט א פאאר טאג שפעטער וועט מען איהם שוין אביאווען אין דער גאנצער אימפעריא . . . און דא קיממט א דערשלאגענע, פוילישע יודענע מיט א פדיון: איהר מאנן זיטצט שוין 3 יאהר אין אסטראג און זיא מיט דיא קינדער געהען אויס פאר הינגער; א גלאנץ און א קרעכץ . . . און לאזט אויס „פאהר בשלום, דיין מאנן וועט איפדע-וואך בעפרייט ווערען . . . און כך הוה! . . . דער מאניפעסט ווערט א זייט-זאך . . . און דעם רבי׳נס מופת איז מרעיש עולמות . . .״ דער גבאי מאכט אפ מיט א בײדעל-שלעפער ער זאל געהען קיין בויבעריג אויף שבת-תשובה, און זאל פרייטאג אין מרחץ דאס-און-דאס טיהן ···· וועט צו איהם ציגעהען דער-און-דער . . . זאל ער איהם זאגען וויעדער דאס-און-דאס. און ענדליך זאל ער דעם און דעם׳ס טאכטער געהמען פאר א ווייב . . . און דא קיממט דער „דער-און-דער״ מיט א פדיון: דער רבי זאל איהם בעשערען א זווג פאר זיין מאוס-געשטיפעלטער מויד, אהן נדן; — א גלאנץ און א קרעכץ ···· און לאזט אויס: „פאהר בשלום, פרייטאג אין מרחץ וועסטו שוין געפינען דיין טאכטער׳ס זווג, א סימן: דאס-און-דאס . . .״ און כך הוה! . . . דערטאפט נאך א נסתר פאר זיין פאסקידנע מויד! . . . „אט א מופת, וויא א מענש קיקט מסוף העולם ועד סופו!״ . . . היינט דיא ווילדע מופתים, וואס דער רבי קינצעלט אויס דורך א צווייידייטיגער תנועה, א ווארט, א שמייכעלע, א לצנות׳ל וכדומה: מיט דיא ווארטער: „א-נ-עבירה א נפש״, אויפ׳ן פדיון פון דער מקשה לילד, וועט שוין ארויס א מופת אין אללע אופנים . . . וועט זיא לעבען און האבען א טויט קינד — געהט זיין „א-נ-עבירה א נפש״ אויפ׳ן טויטען קינד . . . וועט זיא האבען א לעבעדיג קינד און

אליין וועט זיא שטארבען — געהט עס אויף איהר . . . וועלען זיי ביידע שטארבען — געהט עס נאר אויף איהר , אונ דאס טויטע נפל רעכענט ער גאר פאר קיין נפש ניט . . . וועלען זיי ביידע לעבען — הייסט עס: ער האט אפילו דאס קינד אויך געראטעוועט פינ'ם טויט . . . אונ נאך אזעלכע הונדערטער פאקוסען , וואס דער פראסטאק געביך פאללט דארויף ניט , אונ חברה צופויקען עס פאר א מופת . . . איין עק , ברידערליך , לאז נעהמען מיט דיא הימעל-חאדאטייעס ! זייא לעבען אב א עולם הזה וויא גאטט אין פראנקרייך מיט כל התענוגים שבעולם , נאר אויף אייער שטשאט אונ זיי האבען אייך בנאמנות אפילו אין דער לינקער פיאטע ניט אין זיננען — אפילו בעת אייער שמחה — ובפרט בעת צרה , מאגט איהר , פרא זיי , אפילו הונד צו טהייל קיממען ! . . . איהר ווייסט דאס אונ זעהט דאס טאג טאגליך ! . . . איהר זעהט דאס אין דער אימצעיגער מינוט אויך , וויפיעל דעם רבי'ן קאסט דער פאמשטאר , נאך אזוי פיעל אויסזויגען זיין בליטט . . . אונ נאך פאר שווינדעל , אבמאן אונ פאדלאסט . . . אונ פין דיא איבריגע מחיבים איז דאך אודאי קיין רעדע ניט , אז ער האלט זיי וויא פאר-א-יאהריגען שנעה ! . . . איהר פערזונדיגט זיך נאר דיא נשמות דורך זייערע גרויסע אויגען אונ וואלפעשע אפטיטען ! . . . זיי זויגען אונ מעלקען אונ שערען אייך , אומגליקליכע שאאף , אונ טיהען פין אייערט וועגען קיין האנד אין קאלט וואסער ניט אריין ! . . . קיקט ניט דארויף , וואס גבירים , פיינע-בריות , וועלטליכע מענשען , אפילו אייגנע משכילים , אפילו אפיקורסים גלוחים אונ הילטייעס פאהרען אויך א מאל צו זיי אונ גיבען זיי פדיונות ! . . . איהר ווייסט עס פאר וואס . . . ? אונ טאמער ווייסט איהר עס ניט — ווייסען זיי גאנץ גיט ! : ס'איז פשוט , וויל א סך האבען מורא , אין דער מין טייגע יעזואיטסטווא , פאר זייער פערמאגען , פאר חרפות בושות , פאר אסטראג אונ פאר'ן לעבען ! . . . א סך געפינען אין א דער יעזואיטסטווא זייערע נעמיינע זויגאדעם אונ אינטערעסען . . . א סך נעהמען עס פאר א בייטש , צו שמייסען אונ סטראשען , וועהמען זיי דארפען . . . אונ א סך חאפען גלאטט פיש אין מיטנע וואססער ! . . . אונ איהר , בלינדע , קיקט נאר אויף דער דרויסענדיגער וויוועסקע . . . אונ קוועלט . . . אונ שלאגט כפרות מיט'ן יודענטהום , מיט ווייב אונ קינדער אונ מיט זיך פאר א גלאטט דעם רבי'נס שטריימעל . . . איך שווער אייך ביי מיין לעבען , אז איך האב מיך ניט אנגעהייבען סטארען פאר מיין בעפרייאונג , וויל איך האב זעהר גיט געוויסט , אז דורך דעם וועט דאך דער רבי בע-שילדיגט ווערען פאר אללע זיינע חטאים , אונ מע וועט איהם געוויסס ארעסטירען — אונ דאס וועט געוויסס ווייטער אבקאסטען צעהנער-טויזענטער

יודעש-בליט, מע זאל איהם בעפרייען . . . האב איך עס באין אופן ניט געוואללט! נאר איך בין דאך ניט שולדיג, וואס ארענטליכע מענשען האבען דאקאזעוועט מיין אונשולד מיט מיין אומזיסטיגען סטראדייען . . . גענוג זשע שוין זיך מוסר-נפש זיין פאר דיא גילדענע עגל׳ס! ליידען דלות, צרות, בזיונות, געוויסענסביססע און א הונדישען עולם הזה מיט שבעה מדורי גהנם לעולם הבא! . . . און לאז שוין נעביך דאס יודענטהום אויפהערען אבקומען פאר אייערע חטאים! . . .

דעם לעהרערס רעדע צום רבי׳ן:

און אייך, רבי, דאנק איך זעהר פאר מיין אבמיטשען זיך א יאהר אין אסטראג, צוליב אייער א פוילש כבוד׳ל און א קאראנטע קערבעל! . . . א דאנק אייך מיט אללע רביים פאר דער עהרע און גדולה, וואס איהר מאכט דעם יודענטהום מיט אייערע מופתים און מעשים טובים . . . א דאנק זיי פאר זייער באהראבעווען דאס ארץ-ישראל-געלד, בעת זיין גבאות-הכוללות . . . א דאנק דעם איבערגעקעהרטען בער, וואס אין איין וואך ארום נאך זיין געאכפערטען גיטעיודעשאפט, איז ער שוין טאקע געווארען א רועה-זונות און אוכל-טרפות בפרהסיא! . . א דאנק דעם באגושער צדיק פאר דעם כבוד, וואס ער האט אנגעמאכט רומענער יודען מיט זיין קלינגענדיגען פראצעס מיט דער פרוי בגלל און מיט זיין נאכשיקען איהר 2 גבאים, זיי זאללען ראבעווען ביי איהר, אויפ׳ן וועג, דאס ציהרינג פאר 10000 רו״כ, וועלכעס ער האט עס איהר, על פי פסק דין, ערשט נעכטען אבגעטרייטען, אלס איהר כתובה! . . . א דאנק דעם באיאנער הימעל-מענטש, וואס, נאכ׳ן אבעקען פארמאלגע מיט׳ן ברידער, אז ער טרייט יענעם אב דאס גאסעדארער גיטעיודעשאפט פאר 40,000 רו״כ באופן, אז ער טאר איהם אייביג דערזאינגען קיין פאדריוו ניט מאכען . . . האט ער נאכ׳ן נעהמען דיא סוממא, טאקע תיכף זיך איהם אנידערגעזעטצט ביי דער זייט, אנדערהאלבען מייל פון גאסעדארע, און נאך פונקט אין א שטאדטעל, וואס ליגט פון דער רוססישער גרענעץ פאר גאסעדארע, אזוי אז ער חאפט דארט איבער אללע רוססישע חסידים, וואס פאהרען צום ברידער, און ער פראוועט גיטעיודעשאפט ביד רמה! . . . (א יא, רבי, ס׳איז שאן און וואיל, אז איין שווינדעל דעם אנדערען פערקויפט און פערזעטצט

און גיט אב אין אַרענדע טויזענטער יודען צום-שערען און זויגע׳
וויא דיא קרעפּאסטנויע ביי דיא פּריצים . . . און דער שווינדעל
אבמאַנעווועט נאך יענעם שווינדעל ! ? . . .) אַ דאַנק דעם אַנטעלער
צדיק פאַר זיינע ענייוות׳דיגע וויזיטען — צוליעב אַ קערבעל — צו
אַללע מוסרים , גנבים , ראַסטאָוושטשיקעם , קאַבאַטשניקעם און בתי-
זונות , וכדומה . . . אַ דאַנק דעם קאַמאַרעווער רבי׳ן פאַר דער
שאַנער בכבוד׳ר איסטאַריאַ מיט דער טאָכטער , דיא יפהפיה . . .
און פאַר מאַנפּויק׳ס זיטצען 15 יאָהר אין אָסטראָג איבער דער
רבי׳צענס אַ קאַפּריזעל . . . אַ דאַנק דעם במאַרעסטריקעווער קדוש-עליון
פאַר זיין אָנמאַכען געשלאַגען , ביי נאַכט אויפ׳ן הויף , מיט דיא בנים ,
איבער דער חלוקה דאָס יודישע בליטט . . . און דאָס גאַנצע שטאָדטעל ,
יודען און קריסטען , לויפען קוקען אויפ׳ן באַז ווינדער , וויא דער
אַלטער הימעל-מענטש מיט זיינע הימעל-בנים , מיט דיא שניר און
טאָכטער און איידעמס , שלאָגען זיך מיט קאַטשערעס און לאָפּעטעס ,
און שעלטען און זידלען זיך ערגער וויא מאַרק-סעדעכעס , און אַללע
אין איינע תחתוגים מיט אונטערשטע קליידלעך ! . . . און אויף מאָרגען
טראָגט דער עולם טאַקע ווייטער פּדיונות . . . און דיא נעכטיגע
באַססען-יונגאַטשעס גלאַנצען שוין ווידער און קרעכטצען ווידער און
זענען ווידער מבטיח בנא , חיי , מזונא ! אַ דאַנק דיא 2 סאַווילאַטער
קדושים פאַר זייער וועלטען-פירען , נאך פאַר דיא שמיטץ . . . און
פאַר דעם באַר״נ פּדיונות-קוויטלעך , וואָס טויזענדער יודען האָבען זיי
געגיבען אין וציוני — און מע האָט זיי אַללע געפינען אין זייערע
יחידות-אַבטרייט בפני כל עם ועדה ! . . אַ דאַנק דעם סראַקעטשער
קדוש-עליון פאַר זיין רייססען געלט פין טויט און פין לעבעדיג אויפ׳ן
תוקף פינ׳ם אַלטענס צוואה , וואָס ער האָט איהם געזאָגט פאַר׳ן טויט :
„יעקעל אשר׳יל , מיין זיהן , זאָלסט נאָר נעהמען און נעהמען און
ווייטער נעהמען ! וואָרען וויפיעל דיא וועסט נעהמען — וועט אַל׳ץ מיינס
איבערגעהען ! . . .“ און יעקעל אשרי׳ל האָט עם מקיים געוועהן
בכתוב . . . און האָט יודען געמאַכט עהרע מיט זיין האַלטען דעם
אַקציז אין עקיווער גובערניע , מיט׳ן אפּיקורוס , נאַריצקין , בשותפות . . .
און זיינע 2 דרייסטאַקיגע מויערען אין אַטיזמיר — פין יודעש-בליט —
זענען ביי נאַריצקין פערפאַללען געוואָרען אין זאַלאָג . . . און נאַריצקין
האָט איהם בפני כל עם ועדה געזאָגט דעם געוויססען משל מיט׳ן
סאָלדאַט און דעם מלמד׳ס טלית-ותפילין . . . און ער מיט׳ן טרפה׳נעם
גלוח נאַריצקין׳ען האָבען זיך טאַקע ווייטער געקישט אין דיא פּיסקלעך ! . . .
און יודען בני רחמנים האָבען דעם גיטע-יודעשען-אַקציזניק ממלא
געוועהן זיין הזיק כפל כפלים . . . אַ דאַנק דעם 12-יאָהריגען צדיק׳ל ,

ר' חונם-בעריקעל, פאר דעם נחת און כבוד, וואס ער האט געמאכט דעם יודענטהום, ארימפאהרענדיג מיט דער מוטטער אין פוילען, מיט זיין זידלען און שעלטען זקנים מופלגי תורה! . . . מיט זיין מעביר זיין רבנים, דינים און שוחטים פון זייערע התמנות׳ן, מיט זיין ברעכען הונדערטער מענשען פון ברויט און מיט זיין נבואה, בעת אריינקוממען צו איינעם מיט א וויזיט . . . און האט נאך אויף דער שוועל אויס-געשריגען: „פע, א סרחה! א טומאה! א סטרא אחרא!" — און ס'האט זיך [אנ]געזאוועט אין שטיב (טאקע אונטערגעווארפען פון זיינעם א-נ-אטי-דאנט.) א בלאטטעל ישעיה מיט'ן באור . . . און שפעטער מיט א יאהר 10, האט ער מיר אליין געהייסען צי׳גנבה׳נען ביי מיין טאטען א ספר, וואס איז ניט בנמצא, און עס איהם צו שיקען מיט דער ערשטער פאסט . . . אז פאר וואהר זאל איך אזוי נצל ווערען אויף ווייטער פון דיא גיטעיודישע האנד! . . . און אייך, רבי, א גרויסען דאנק בשם כל ישראל, פאר אייערע קינצלעכע פאקוסען און דראטטארבייטיגע טאשען-שפיעלען מיט אייערע זיידענע חפצית׳ליך און אבגעבעטע מופתים, וואס קאסטען אב יודען זייער גאנצער כבוד, סאוועסט ממון און דמים . . . און פאר אייערע זיידענע בנים׳ליך, וואס זשירעוועט און בריקעוועט און ווארפען שטריימלען פון דיא קאפ, און טהיילען פעטש פאר ארוממע לייט, און רייסען גרייז-גרויע בארד און פאות . . . און וואס מעהר זיי זענען זיך ממלא תאוה, וואס מעהר זיי זינדיגען און וואס מעהר עזות, חוצפית און נבול-פה — זענען זיי אלץ מעהר נתגדל ונתקדש ביי אייערע חסיד׳ישע פאדאנעם . . . און מע רייסט איין פאר זיי דיא וועלט! . . . נישמעהר, הארט מיך אויס, רבי לעב, אויף א רגע און ענטווערט מיר, באמונה, אויף מיינער א לעטצטער שאלה! — לאזט אייך אויף א רגע אראב פון דיא עולמות עליונים צו אזא מגושם׳ען בשר ודם וויא איך . . . און פערגעסט אויף א ווייל דיא לינג-און-לעבער, וואס חסידים האבען אייך איינגערעדט אויף דער נאז: אז אייער קלויז איז א בית-המקדש און איהר — דער כהן גדול, דיא קינדער — דיא פרחי-כהונה, דער טיש — דער מזבח, דיא פדיונות — קרבנות און אייער ליקע-ציבעך דיא מחתה מיט דיא קטורת; און אז דער רויעך געהט גלייך ארויף — איז א סמן, אז איהר זענט דעמעלט משפיע שפע ברכה והצלחה דער וועלט . . . און אז חלילה קרים — איז א ווילדער קטרוג אויף יודען . . . ווען ער וויגעט זיך אין שלאנגעליך — איז דעמעלט: מיכאל והשטן מתאבקין זה עם זה . . . און ווען עס קאטשען זיך פינ׳ם רויעך באגעליך — דעמעלט איז יחוד אבא-ואימא . . . און דער רבי מיט דער פמליא של מעלה זענען דיא שושבינון . . . אט א דיא לינג-און-לעבער פערגעסט א מינוט, און זאגט מיר דעם ריינעם

אמת: (עס מאג אייך, רבי׳ניו, אנשטעהן, ווארען אזא בנן של קדושים
וויא איהר, בין איך אודאי? . . . אויב דאס קענן מען ריהפען
„קדושים?“ . .) איך האב ניט קיין טעות דערמיט, וואס איך דענק
אפט ביי מיר אין הארצען א למוד-זכות אויף אייך . . . ? כ׳לעבען!
איך טראכט מיר אפט: גוואלד, איהר זענט דאך עפעס שטיקלעך
איידעלע מענשען, טאטענס קינדער, אונ איהר האט דאך געוויסס
עפעס עדעלע געפיהלען אונ געוויססען אין הארץ, אונ עפעס ריינע
געהירען אין מוח — נא? איז דאס מעגליך אין דער וועלט, אז חאטש
א מאל אין א יאהר, אין א שמיטה, זאל אייך ניט ארויפקיממען אויף
דיא מחשבות דער געדאנק: „וואס הייסט עס? 30,000 יודען לויפען
מיר נאך, וויא דיא פער׳סם׳טע מייז; ווארפען מיר געלט אין דער
קארעטע כחול הים; זענען זיך מוסר נפש פאר מיינעם א מינדסט נאגעל,
אפילו פאר מיינם א חפץ . . . אונ נאר אין מיר הענגט זייער האפפנונג,
זייער השתוקקות, זייער אמונה אונ זייער לעבען! . . . וואזשע גיב
איך זיי אב דערפאר פין מיין זייט? וואס טיה איך עפעס דערפאר
פין זייערעט וועגען? מיט וואס צאהל איך זיי אב פאר דיא אללע
ראסקאשען אונ תענוגי עולם-הזה, וואס זיי שטעללען מיר צוא מיט
זייער ממון אונ דמים? . . . הא? . . . דעם טעות, וואס זיי האבען
אין מיינע תפלות פאר זיי צו גאט אונ אין מיינע מופתים — ווייס איך
דאך ביי זיך, אז ס׳איז א ליגען! בעת פדיון טיה איך טאקע א גלאנץ
אונ א קרעכץ צום רבונו של עולם, אונ אויך נאר פין יוצא וועגען . . .
ווארען ס׳איז דאך נארריש צו זאגען, אז אפילו דער שני-למלך אליין
זאל, במשך 5—6 שעה כסדר, אלץ קיממען פאר׳ן מלך, יעדער מינוט
מיט איין אנדער דאקלאד, איין אנדער בקשה! . . . נא, אונ נאכ׳ן
קוויטעל פארגעסס איך איהם וויא א באזען חלום . . . ווארען ראשית:
ווער קענן זיך עס אנגעדענקען טויזענטער פערשיעדענע בקשות?
והשנית: איז דאך אויף מארגען ווידער דאס אייגענע, אז דער קאפ
געהט אזש הארום, והשלישית: ווייסס איך דאך ביי זיך, אז קאם
אוועק פינ׳ם טיש, פינ׳ם פראווען — בין איך דאך דער אייגענער בשר
ודם, וואס אללע מענשען . . . אונ זיעך מיר פערשיעדענע געניעסען אונ
תענוגים צום לעבען: איך עסס, איך טרינק, איך שלאף, איך האב
מיר נחת מיט מיין בני-בית, איך שפאציער, איך טיה מיך אן, טיה
מיך אויס, אונ טיה א קיק אין א ספר אריין אויך א מאל! וויפיעל האב
איך דען, אומשטיינסגעזאגט, פרייע צייט אינ׳ם מעת-לעת, אז מע לאזט
דאך מיך כמעט נישט אטהעמען? . . . איי וואס מיינע פאדאגעס מיינען,
אז אין דער פרייע צייט בין איך אין עולמות-עליונים, אונ קיין עססען
קיממט כמעט ניט אין מיין מויל אריין, אונ קיין שלאף כמעט ניט אויף

מיינע אויגען, און אז מיין שפאציער מיט כדומה א פערגעניגען — איז לויטער עבודות-הבורא און תיקון-נשמות...? אבער איך ווייס דאך, אז ס'איז א טעות, און קיין צדיק — אפילו דער אמת'ר — איז דאס טאקע גאר ניט מחויב... נא, און וואס זיי האפען זיך אן אין מיינע מופתים? — דאס ווייס איך דאך אוודאי, אז ס'איז שקר וכזב!... איך ווייס דאך יא די אללע אומעהרליכע און שווינדלערישע מיטטעל, וואס מיינע חסידים, — בידיעתי ושלא בידיעתי — און א מאל טאקע איך אליין מחילה, געברויכען פון א מינדסט מופת'ל, וואס ס'מאכט זיך שוין יא, אהן מלאכות... איז דאך עס איין מקרה אונטער 100,000 הבטחות, וואס איך טרעף נישט... און וועלכער ילוד-אשה, עס מעג אפילו זיין משה רבינו אליין, האט דען, צי וועט דען בעווייזען אזוי פיעל און אזעלכע גאטטליכע מופתים, וואס מיינע חסידים שרייבען מיר צו — בשוגג, צי במזיד? בתמימות, צי בערמה...? ובכן, בלייבט דאך די קשיא: וואס טיה איך עפעס אב מיינע בלינדע שאאף פאר זייער מילך און וואאל, וואס זיי גיבען מיר אב פון זייער זיבעטער הויט!? — טרייסטען זיך דערמיט, וואס דורך זייער פעסטער אמונה אין מיר ווערען זיי, אדער עס ווייזט זיך זיי אויס, אז זיי ווערען שוין געהאלפען אויף אללע זייערע בקשות...? קיממט דאך מיר דערפאר ניט מעהר וויא א דאנק און אפשר איין אנבייסען, מיט א איילקיטייענעם קאפטען, מיט א פאאר פאנטאפעל און נאך מיט איין אלקעריל אויך — אבער ניט אזא עולם-הזה מעשה מלכות!... רבנים און אללע מינים כלי קודש, וואס טיהען דאך עפעס יא פון יודען וועגען, האבען אפילו יענץ אויך בצמצום גדול! און פון אללע אונזערע אלטע: שופטים, נביאים, תנאים, אמוראים, גאונים, מפרשים, פוסקים און צדיקים באמת, וואס האבען זייער לעבען געאפפערט פון יודען וועגען, און וואס יודען האבען טאקע באמת נאר געלעבט פון דער אמונה אין זיי — האבען דען חלילה נהנה געוועהן פון יודען אפילו באצבע קטנה? דיא וואס האבען פארמאגט אייגענס — האבען געלעבט פון זייער פארמאגען, און דיא, וואס האבען ניט געהאט — האבען געביך געליטען דאס גאנצע לעבען אין עניות אין דחקות — און צו יענעמס א גראשען ניט אנגעקוממען! וויפיעל פון אונזערע גרויסע תנאים זענען געביך געוועהן ארימע בעל-מלאכות און האראפאשניקעס? —: הלל הזקן איז געוועהן א פשוט'ר שבר-יום, ר' יהושע — א קוילען-ברענער, ר' יוחנן — א שיסטער, ר' יצחק — א קאוואל, רב כהנא — א פשוט'ר שינדער... און נאך הונדערטער אזוינע! אט איז רש"י געוועהן א גאלדשמיד וכדומה, היינט נאך אזוי לעבען וויא איך אויף א פרעמדען בייטעל נאר דערפאר, וואס זיי קוויקען זיך מיט דער אמונה אין מיר...

דאס איז דאך ממש גזלה, ממש רציחה! . . . היינט, אז טיהן, טיה איך פין זייערט וועגען גאר ניט, אונ איבער מיינע חפצית מיט מיינע חסידים׳ס מעשים אשר לא יעשו ווערט נאך דאס יודענטהום נמאס ומאוס בעין כל העמים, אונ זיי ליגען בתכלית־השפלות הן בגשמית והן ברוחנית — וויא אזוי זשע פיהר איך עס נאך אלץ אזא זונדיג לעבען, אזא מאגנאטישע ראללע, אזא ראסקאש כיד המלך, אונ פיהר נאך מיינע פיסטעפאסנע קינדער אויך אויף דעם סטריא — אונ אלץ אויף דעם חשבון פין מיינע 30000 בידנע אויסגעמארכעוועטע בלינדע שאאף! ? . . . אונ איך הייב גאר ניט אן ציקלעהרען עפעס א פלאן, וויא אזוי אמאל זיך ארויסקאראטשקען פין אזא לעבען, וואס ס׳דארף אללע מינוט אויספאללען באקאם דעם אמות ארענטליכען מענשען, אונ יעדער ביססען דארף איהם דערווארגען אויף דער שטעלל! ? . . .״

אזוי, רבי, דענק איך אפט איבער אייך אונ מיין, אז איך בין ניט גענארט אין אייך, אונ בעט איך טראכט דאס, ווייסט השם יתברך, אז איך האב שרעקליכען מיטלייד מיט אייך, אז פשוט מיין הארץ רייסט מיר אויס! . . . יא, איך האב געוויסס קיין טעות ניט! אזוי מוזט איהר אייך אמאל אבגיבען חשבון מיט אייערע אינגערליכע געוויססען: אנדערש קענן גאר ניט זיין! . . . איי, פאר וואזשע ווארפט איהר ניט אוועק אזא פאלש אומעהרליך לעבען? — דארויף געפין איך אייך אויך תמיד, ביי מיר אין הארצען, א למוד־זכות! — איך קלעהר מיר אזוי: דער רבי בערעכענט טאקע זעהר גיט זיין אונאיבערטראגליכע לאגע, אונ וואלט עס געוויסס געהערען פטור ווערען! נאר ער איז דאך פארט ניט מעהר וויא א בשר ודם: עס גליסט זיך פארט ניט, אונ ס׳איז טאקע שווערליך, אוועקצולאזען אזא גרינג קערבעל אונ איבערגעהען פין אזא ראסקאשנע לעבען אין א פשוט בעלי־הבית׳יש פיהרעכטס, מיט׳ן אויסגעצעהלטען גראשען! ווער שמיסט נאך גאר אין א לעבען פין עניות אונ דחקות, לויט זיינע אייגענע פערדיענסטען וועללען טראגען! . . . אונ ווען דער רבי זאל שוין אפילו האלטען דערביי, צולעבען ארעם, פראסט — אביא עהרליך אונ רוהיג, קענן ער עס שוין פשוט ניט אויספיהרען איבער זיין רבי׳צען מיט דיא קינדער: ער האט זיי שוין געוואינט אויף אללערליי לוקסוס אונ קאמפארט. זיי האבען שוין צו פיעל צעשטאפט דיא האלזער, אודאי וויל זיך זיי באין אופן ניט אראבגעהן פין אזא גדולה, אונ זיי וועללען איהם שוין בפירוש דעם קאפ אבדרייען, ער זאל זיי צישטעללען כל התענוגים שבעולם, עס מאגען איהם זיינע געוויססען אפילו איפטאטשען ביז גאר . . . קארג האט זיך ר׳ בער׳עניו לעוויר געראנגעלט מיט זיין רבי׳צען יאהרען לאנג, מע זאל אוועקווארפען דאס נידערטרעכטיגע גיטעוודישע פיהרעכטס, אונ לעבען

פְּרָאסְטֶע בַּעַל-הַבַּיִת'עשׁ, ווִיא אַנְדֶערֶע עֶהרְלִיכֶע בִּכְבוֹד'ע יוּדֶען? אוּנ עֶר הָאט עֶס בַּיי אִיהר אִין קֵיינֶען פָאלל נִיט גֶעקֶענְט אוֹיסְפִיהְרֶען, ווַייל זִיא הָאט שׁוֹין בְּאֵין עִנְיָן וְאוֹפֶן נִיט גֶעווָאלְט אַרָאפּ פִין דֶער גְדוּלָה — בִּיז עֶר הָאט גֶעמוּזְט גָאר ווָערֶען אַ יוֹצֵא לְתַרְבּוּת רָעָה!... צְווַייטֶענְס קֶענֶן מֶען דָאךְ אַזַא אִיבֶּערְגַאנְג נִיט אָבְּמַאכֶען אִין אֵיין טָאג, צִיא אַפִילוּ אִין אֵיין חוֹדֶשׁ, דָאס מוּז זִיךְ אָבְּטִיהְן פַּאווָאלִי, שְׁטוּפֶּענְווַייזֶע — אוּנ דָא ווָערְט דֶער שַׁארְוֶוערֶעק אַלֶע טָאג גְרֶעסֶער אוּנ פֶּערְטֶערֶראמְטֶער: דֶער עוֹלָם לוֹיפְט פִין אַרְבַּע פִּנּוֹת עוֹלָם, דֶער מִכֹּחַ אַ פַאלְשֶׁען קְווִיט, דִיא נָאךְ שְׁנֵעה אוּנ רֶעגֶען; רֶענְדַארֶעס נָאךְ רַאטֶעס: פַּיינֶע-בְּרִיּוֹת נָאךְ שִׁדּוּכִים; עֲגוּנוֹת נָאךְ מָאנֶען; פָּאאר-פָאלְקֶען נָאךְ קִינְדֶער; קָהָל'ס-לַייט מִכֹּחַ רַבָּנִים אוּנ שׁוֹחֲטִים — אוּנ רַבָּנִים, שׁוֹחֲטִים מִכּוֹחַ קָהָל... שׁוּתְּפִים נָאךְ בּוֹרְרוּת'ן; חֲסִידִים נָאךְ תִּקּוּן'ס, תְּשׁוּבוֹת אוּנ נַיי הִתְלַהֲבוּת; סוֹחֲרִים נָאךְ קְרֶעדִיטֶען, הַיינְט חוֹלִיים, דִבּוּק'ס, שְׁלָאף-שֵׁדִים, מְשׁוּגָעִים, גִלְגּוּלִים אוּנ מַקְשָׁה לֵילֶד'ס... אוּנ יֶעדֶער ווִילל דָאךְ אַ שְׁמִירָה, אַ סְגוּלָה, אַ קָמֵיעַ, אַ י״ב-חַלּוֹת-פֵּייגֶעלֶע, צִי בֵּייגֶעלֶע... אוּנ אֵיינִיגֶע גְלִיסְט זִיךְ גָאר דֶעם רֶבִּי'נְס אַלְטֶע חֲפָצִים קוֹיפֶען, צִי גְלָאטְט מָארְגֶעווֶען זַיינֶעם אַ פֶּערְצִיגֶער לְזִכָּרוֹן וּלְהַצְלָחָה... אוּנ נָאךְ הוּנְדֶערְטֶער בַּקָּשׁוֹת אוּנ סִכְסוּכִים, ווָאס ס'אִיז גָאר אֵין לְשַׁעֵר וְאֵין לַעֲרוֹךְ!... אוּנ דֶערְווַייל לָאזְט מֶען אִיהם נִיט אַ מִינוּט רִיהֶע, דֶער קָאפּ אִיז ווִיא אַ רָאטְהוֹיז אוּנ עֶר ווֵייסְט גָאר נִיט, ווִיא עֶר אִיז אִין דֶער ווֶעלְט! נָא, עֶפֶּעס הָאטְשׁ עֶנְטְווָערֶען מוּז מֶען דָאךְ אַ יֶעדֶען — מֶען נֶעהְמְט דָאךְ עֶפֶּעס גֶעלְט דֶערְפַאר; אוּנ דָא אִיז עֶר אִיז גָאר נִיט אוּמְשְׁטַאנְד אַלֵיין צוּ אוּפָארֶען, עֶר זָאל אַפִילוּ זַיין מִיט טוֹיזֶענְט קָאפּ! — אַוַדַּאי מוּז עֶר גֶעבִּיךְ אָנְקִימֶען צוּ גַבָּאִים, אַגֶענְטֶען, מְשׁוּלָחִים, חַאדַאטַייֶעס אוּנ שְׁפִּיאָנֶען, ווֶעלְכֶע מוּזֶען ווִיסֶען פִין אַלֶע זַיינֶע סוֹדוֹת אוּנ פְּלֶאנֶעס, אוּנ דִיא לַייט טְרַייבֶּען שׁוֹין דִיא זַאךְ אַלֵיין אִין ווַייטֶערֶע דְרָכִים אַרַיין, כְּדֵי אַלֵין מֵעהר ווִיגָאדֶעס פַאר זִיךְ צוּשַׁאפֶּען... אוּנ אַזוֹי פָאלְט עֶר גֶעבִּיךְ אוּנְטֶער זֵייעֶר אָפֶּעקָא ···· אִיז שְׁטֶענְדִיג בַּיי זֵיי אוֹיף דֶער אַרֶענְדָא ···· אוּנ קֶענֶן זִיךְ קֵיין מָאל נִיט אוֹיסְפְּלָאנְטֶען פִין זֵייעֶר פָּאווֶעטִינְיֶען-גֶעווֶעבּ!... דֶערְווַייל מֵיינֶען דִיא קִינְדֶער, אַז דֶער טָאטֶע אִיז אַ פָּאמֶעשְׁטְשִׁיק אוּנ דִיא חֲסִידִים אוּנ חֲסִידוּת — זַיינֶע קְרֶעפָּאסְטְנוֹיֶעס, אוּנ זֵיי לֶעבֶּען אִין טָאג אַרַיין... אֵיידֶער זֵיי קֶענֶען זִיךְ נָאךְ רֶעכְט דִיא נָאז אָבְּווִישֶׁען — קְרַיינְט מֶען זֵיי שׁוֹין פַאר גִיטֶע-יוּדֶען, הִימֶעל-מֶענְטְשֶׁען; אִין דֶער יוּגֶענְד מֵיינֶען זֵיי, אַז אַ מַלְאָךְ שְׁפִּיעלְט זִיךְ מִיט זֵיי... אוּנ צוּ דֶער עֶלְטֶער, אַז זֵיי בֶּערֶעכֶנֶען זִיךְ שׁוֹין יַא, ווִיא דֶער פָאטֶער אַשְׁטֵייגֶער — אִיז שׁוֹין צִי שְׁפֵּייט... אוּנ דָאס יוּדֶענְטְהוּם גֶעהט דוּרְךְ זֵיי אַלֶין מַטָּה, מַטָּה!... — אִיךְ מֶעג עֶס שְׁווֶערֶען בַּיי גָאטְט, אַז אַזוֹי אִיז דָאס! : אַזוֹי טְרַאכְט

איהר, אללע רביים, אונ עס קריינקט אייך אין דער זיבעטער רוב — אונ איהר קענגט גאר ניט מאכען! . . .

נאר אבער א סוף מוז דאך עס נעהמען! דיא שווארצע קונץ וועט דאך, סוף כל סוף, א מאל מוזען אונטערגעהן — דעמעלט וועט פין אייערע צעשטאפטע, לא-יצלח'דיגע קינדער מוזען ווערען בעטטלערס מיט דיא טארבעס אין דיא הייזער! . . . נעהמט זשע אייך, רבי, מיט הארץ אונ מיט העלדען-מוטה אונ ווארפט אוועק מיט א מאל אז דיא גאנצע שווינדלערישע מאכינאציא, אונ הייבט אליין אן לעבען צופריעדען מיט'ן סאוועסט, אונ לאזט דיא וועלט לעבען! . . . אט וועט איהר יעטצט געוויסס בעפרייט ווערען! עס וועט שוין אבקאסטען יודען זייער לעטצט ביססעל מארך אונ בליטט! — טא לאז זשע שוין דאס זיין זייער לעטצטער כפרת-עון פאר פרעמדע חטאים, אונ אייער לעטצטער סך-הכל נאך אזא שאנדליכעס לעבען! . . . גענוג אומגליקליך געמאכט מענשען ביז אהער — אונ אז איהר וועט נאך ווייטער חלילה פארטזעטצען דעם אייגענעם גאנג, גאטט אין הימעל! וויפיעל נאך מענשען וועללען נעביך ווייטער אומגליקליך ווערען, אונ מוזען פערברענגען אזא פינסטער גע-מיטשעט לעבען וויא איך! — איך מיין דא ניט, רבי, דאס יאהר אסטראג; דאס איז א ביסס פין א פליעג געגען דיא שלאנגענדיגע גיפטען, מיט וועלכע איהר, רבי, דורך אייערע אגענטען, האט מיין גאנץ לעבען פערגיפטעט! . . . איהר האט צושיידעט 2 אומשילדיגע נשמות, וועלכע גאטט האט פערבינדען, אונ פאר וועלכע דאס שיידען איז געוועהן זייער אייביגער טויט . . . שוין 8 יאהר אז דיא 2 נשמות סטראדייען אונ שטערבען איינס צום אנדערען, ממש כלות הנפש, אונ איבער אייך מוזען זיי נעביך ביידע פערשפיעלען זייער וועלט אין העפטיגע שמערצען אונ ליידען! . . . אט ביי דער יעטצטיגער לאגע, וויא איהר שטעהט, רבי! לאז דאס זיין אייער ערשטער נסיון צו א ניי עהרליך לעבען . . . אונ דערפרייט 2 ריינע נשמות מיט אייער הסכמה אויף בעניייען צוריק זייער אמאלעדיג גליקליך-ליעבענדעס פאמיליען לעבען! אונ דאן וועלל איך אייך, רבי, זאגען דעם ערשטען הערצליכען „ספאסיבאה!“ אונ נאך דעם געוויססענהאפטיגען שריטט, וועט איהר געוויסס שוין שפאנען מדרגא לדרגא, ביז איהר וועט הארען דעם דאנק פין דעם גאנצען יודענטהום! זאגט, רבי, אייער איין גיט ווארט אונ שיינקט 2 נשמות זייער אייביגעס גליק! . . .“ נא, וואס זאגט איהר, רבותים, אויף אזא רשע מרושע, אזא כלב שבכלבים, אזא חצוף שבחצופים! הא? . . . אונ דער רבי מיט דיא קינדער מיט אונז אללע, מוזען דאס הארען — אונ שווייגען! איז דאס ניט עוקבתא-דמשיחא? . . . נאר דער רבי האט שוין מעהר ניט געקענט איבערטראגען אזא חלול-השם

בפרהסיא, און האט, מיט אַ קול מרעיש עולמות, אויסגעשריגען: „רשע!... ווי לשכינתא בגלותא!...“ און האט אַראָבגעלאָזט דעם קאָפּ צווישעןביידע האַנד... צווישען גאַנצען עולם איז געוואָרען אַ חליפּעריי מיט אַ שטיקקענדיגער בכיה, גאָר ווי אויף אַ טויטען... און אין מיטען דעראינגען איז רבקה׳לע דעם רבי׳נס פּלימעניצא, פּליצעם, מיט אַ ווילדען טיעפען אויסגעשריי, צוגעלאָפען צום לעהרער: „טהייערער סאָלאָמאָן מיינער!“ און ער „ליעבע רעוועקא מיינע!“ און זענען זיך ביידע, אין אַ טיעף-שמערצליך געוויין, געפאַללען אויף דיא האַלזער ··· דער זשאַנדאַרעמסקי האָט אַ ווינק געטהון-און מע האָט אונז אַללע אַרויסגעפיהרט פון דער קלויז, און דער עולם נאָך אונז, לאָזענדיג דאָס שאַנע פּאַריל אַליין אין קלויז — ציגד האָב איך ערשט פערשטאַנען זייער ביידענס ערשטער קיק ···· און דעם אויסלאַז פון׳ם 5-טען חמא, דעם רבי׳נס, אינ׳ם פּראָטאָקאָל... און אויפ׳ן דריטטען טאָג בין איך שוין געווען אין וציוני׳ר אָסטראָג.

16.

דעם רבי׳ן האָט שוין געהאָלפען דיא יודישע מטבע אָבער מיר זיינע תפלות... אָ, מי יודע...?

אין אַ טאָג אַכט אַרום האָט מען צו מיר ציגעלאָזט דעם טאָטען מיינעם אין אָסטראָג אַריין, און חאָטשע עס האָט איהם געקרענקט מיין אומגליק, דאָך האָט ער זיך און מיך געטרייסט דערמיט, וואָס איך קימם אָב פאַר׳ן רבי׳ן, זאָל מאריך ימים זיין און אינ׳ם זכות פון מיין אמונת-חכמים, וועט מיך דער אייבערשטער אויספיהרען. דערביי האָט ער מיר דערצעהלט, אַז ער האָט געהאַט אַ ידיעה פון סירקעוו, אַז דיא עקיווער גבירים האָבען געגיבען ג׳ אלף קערבליך זאָלאָג פאַר׳ן רבי׳ן מיט ר׳ מחונציא, באופן, אַז דאָס געלט זאָל מען במשך אַ האַלב יאָהר צונויפמאַכען ביי דער וועלט, און זיי עס אָבגיבען, און דער רבי מיט ר׳ מוחתנציא׳ן זענען בעפרייט אויף פּאַרוקא ···· אין 2 וואָכען האָרום איז ווידער געוועהן ביי מיר דער טאַטע מיט׳ן רב און מיט נאָך 2 שאַנע יודען, נגידים, און האָבען מיר איבערגעגיבען, בפקודת הרבי, אַז איך זאָל זיך ניט דערוואַגען, בעת סליעדסטוואַ, אַריינצומישען דעם רבי׳נס און מחונציא׳ס נאָמען, ובאם לאו, וועל איך חלילה שלעכט

אבשניידען . . . אונ דערפאר אבער, וועט דער רבי שטענדיג מתפלל זיין פאר מיר אונ וועט ניט לאזען ריהען דעם רבונו של עולם ביז איך וועלל בעפרייט ווערען . . . דערביי האט מיר דער טאטע געזאגט דיא ווארטער: „דיא ביסט עס מחויב, איציקעל, אויסצופאלגען פינ׳ם רבי׳נס וועגען, אונ חוץ לזה וועט עס דיר אליין אויך צו דיא אויגען קוממען; איך בין שוין אלט אונ קראנק אונ וועלל שוין מן הסתם לאנג נישט שלעפען . . . נא, אז דער איבערשטער וועט רחמנות האבען, דיא וועסט ארויס פינ׳ם אסטראג, דארפסטי דאך האבען פין עפעם צולעבען — אונ טויגסט דאך ניט צו דער היינטיגער וועלט, אזוי וויא איך אונ אזוי וויא אללע עהרליכע יודען; גיט אז דער רבי וועט דיך איבערנייעס ציגעהמען פאר גבאי, טאמער אבער ניט — וועסטי כאטש האבען א שטיקעל ברוידט פינ׳ם צונויפנעהמען דעם רבי׳נס מעמדות היע מיט דער סביבה! א כתב פין אללע היעגע חסידים אונ בעלי-בתים האסטי דאך שוין דארויף, אונ אז דיא וועסט נאך איטצטער פאלגען דעם רבי׳נס פקודה, וועסטי, אי״ה, איבער הונדערט יאהר, געוויסס איבערנעהמען מיין התמנות בתוקף עוז, אונ וועסט האבען פין וואנעט צו לעבען — כאטש אין עניות — אבי ניט קיין מקבל“ . . — דיא ערשטע צייט אין אסטראג איז מיר זעהר שווער אונ ביטטער געוועהן איבערצוטראגען, ווארען איך בין דאך שוין געוואינט געוועהן אין אללדעם גיטען מיט הפקרות אונ א צעשטאפטען האלז . . . נאר מיט דער צייט האב איך מיך, וויא עס איז, ציגעוואינט צו דיא צרות, בפרט נאך, אז מיר האבען גע׳פועל׳ט, מע זאל אונז משבת לשבת צולאזען אביססעל בראנפען אויף קדוש — אונ דאס ביססעל איז בגנבה געווארען א קארט בראנפען אויף אונז [3], וועלכער צי האט אונז געסטייעט ביז מיטוואך, צו קאפעליך יעדען טאג — א דאס האט אונז אביססעלע מחזק געוועהן אין אונזער נויט. אונ נאכ׳ן ערשטען יאהר איז אונז שוין כמעט וויא היימליך געוועהן דער ענין . . . גאנצענע טאג פלעגען מיר זיך דערצעהלען ספורי מעשיות פינ׳ם רבי׳ן אונ פין אללע אלטע צדיקים ביז אין בעל-שם הקדוש, אונ איבערחזורען דיא אללע מופתים, נסים ונפלאות פינ׳ם רבי׳ן, מיט אללע זיינע תורות אונ גלייכע ווערטליך . . . א כלל ס׳איז געוועהן — וויא זאגט מען — וויא דעם ווארעם אין חריין . . . וואס ביי יעדען פין אונז דריי האט זיך געטיהן אין הארצען מכוח דעם גאנצען ענין חסידים אונ גיטער-יוד? . . . דאס איז פאר דיא איבריגע געבליבען א סוד ··· לפנים אבער האט זיך יעדער פין אונז געפלייסט, וויא הייסער אונ וויא ערענסטער ארויסצווייזען זיין אמונת-חכמים על צד היותר טוב . . . דערגלייכען ווען מע פלעג אונז א מאל אין וואך ארויסלאזען אביססעל אויפ׳ן הויף מיט אללע אנדערע יודישע ארעסטאנטען, פלעגען מיר פאר זיי האלטען שטאהל אונ אייזען פאר

דיא גִיטֶע-יוּדֶען אוּנ נִיט גֶעלָאזְט אוֹיף זֵיי קֵיין קְרִימֶס וָוארְט זָאגֶען . . .
וָוארֶען אַללֶע יוּדִישֶׁע אַרֶעסְטַאנְטֶען זֶענֶען כִּמְעַט חֲסִידִים גֶעוֶועהן אוּנ זֶענֶען
אוֹיךְ גֶעזֶעסֶען כִּמְעַט פַאר אַזֶעלְכֶע וַואזְשְׁנֶע חֲטָאִים וִויא מִיר . . . לָאם
אִיךְ דִיא גִיטֶע יָאהר הָאבֶּען, וִויפִיעל אַזֶעלְכֶע, אוּנ אַ סַךְ עֶרְגֶערֶע,
מַעֲשִׂים טִיהֶען זִיךְ אָב בַּיי פּוֹילִישֶׁע יוּדֶען בְּכָל יוֹם וָיוֹם עֶפֶפֶענְטְלִיךְ,
בְּפוּמְבֵּי, אוּנ נִיט נָאר קֵיין הָאן מֵיהט אוֹיף זֵיי קֵיין קְרֵיי נִיט — נָאר
זֵיי הֵייסֶען נָאךְ שֵׁאנֶע-יוּדֶען, רֶעדֶעל-פִיהרֶער, הָאבֶּען דֶעם גְרֶעסְסְטֶען כָּבוֹד
אוּנ טִיהֶען דִיא שֶׁאנְסְטֶע שִׁדּוּכִים מִיט קִינְדֶער, אוּנ לֶעבֶּען אָב זֵייעֶר
וֶועלְט אִין כָּבוֹד, נַחַת אוּנ פְרֵיידֶען . . . אוּנ וֶועהְמֶען ס'אִיז נֶעבִּיךְ
בַּאשֶׁערְט דָאס אוּמְגְלִיק — מֵאג עֶר זִיךְ נָאר צוּרִיהרֶען צוּ'ן אַזָא מִין
גֶעשֶׁעפְטֶעל, וָואס אִיז נִיט וֶוערְט אַיין אוֹיסְגֶעבְּלָאזֶען אֵיי, הָאט עֶר
שׁוֹין אַ בִּלְבּוּל אוֹיף זִיךְ, אוּנ מֶע מַאכְט דֶערְפִין אַ טַאראַראם אוּנ פוֹילְט
אָב אִיבֶּער אַזָא שְׁטוּת 2—3 יָאהר אִין אָסְטְרָאג אוּנ גֶעהט נָאךְ, אַ מָאל,
אוֹיפ'ן סָאמְבִּיר אוֹיךְ ! . . . אָט זֶענֶען, לְמָשָׁל, 2 חֲסִידִים גֶעזֶעסֶען
פַאר אַ פַאלְשֶׁען קְוִויט אוּנ אַ פַאלְשֶׁען קָאנְטְרַאקְט אוֹיף 2 גֶע'פַּגְר'טֶע
פְּרִיצִים: אַ יָא, אַ חֵטְא אִין בָּאד, הַא ? . . . אַזֶעלְכֶע זַאכֶען זֶענֶען
דָאךְ אַ וָואכֶעדִיגֶער גַאנְג אִין פוֹילֶען, אוּנ וֶוער רֶעדְט גָאר פִין אַזֶעלְכֶע
שְׁטוּתִים . . . ? מָאהלְט אַייךְ, אַז דִיא אוֹיסְגֶעלָאזְטֶע פַאנִיטְשֶׁעס, דִיא
הוּלְפַאקֶעס, וֶועלֶען נָאר יַרְשֶׁה'נֶען 2 מִילְלְיָאן פֶערְמֶאגֶען פִין דִיא
פָאטֶערֶעס, חוּץ גִיטֶער — וֶועט אַוַדַאי זַיין אַ לָאךְ אִין הִימְמֶעל ! . . . .
וֶועלֶען זֵיי חָלִילָה, אַנְשְׁטָאט 10000, נָאר פַארְשְׁפִּיעלֶען 9850 רוּבֶּעל אַ
נַאכְט אִין קָארְטֶען, אוּנ פֶערְהִילְלֶיעֶן אוֹיךְ וֶועניגֶער מִיט 10 רוּבֶּעל
אַנַאכְט, אוּנ דִיא 2 יוּדֶען וֶועלֶען אוֹיף דִיא בִּידְנֶע 10000 רוּבֶּעל חֲתוּנָה
מַאכֶען קִינְדֶער, קוֹיפֶען שֵׁאנֶע עֲלִיּוֹת, גִיבֶּען דֶעם רֶבִּי'ן אַללֶע הַאלְבֶּע
יָאהר אַ שֵׁאנֶעם פִּדְיוֹן אוּנ זִיךְ שְׁטֶעללֶען לַייטִישׁ בַּיים וַויין צוּם רֶבִּי'נְס
טִישׁ וְכַדּוֹמֶה .... דַאכְט זִיךְ אַבִּיססֶעל אַ שֶׁאנֶערֶער תַּכְלִית, וִויא דִיא
פְּרִיצִי'שֶׁע צַאפֶּעס וָואלְטֶען גֶעמַאכְט דֶערְפִין . . . ? דַארְף זִיךְ אָבְּזִיכֶען
אַ בֶּערְלִינֶער, צִי אַ מִתְנַגֵּד, צִי טַאקֶע אַ חָסִיד פִין אַ-נ-אַנְדֶער רֶבִּי'ן,
אוּנ אִיבֶּער עֶפֶּעס אַ מַחֲלוֹקֶת'ל, אַ נִצָּחוֹן'דֶעל, צִי אַ נִבּוּל-פֶּה אוֹיף דֶער
לֶעהרֶערְקֶע . . . זָאל עֶר — אוֹיךְ אַ קַאטוּעֶסְעל — זֵיי אַ מָסוּר טִיהן, אַזוֹי,
נָאר פַאר אַ שְׁפִּיטְצֶעל . . . אוּנ ס'לָאזְט זִיךְ אוֹיס מִיט אָסְטְרָאג ! . . .
צִי אַיינֶער אִיז נֶעזֶעססֶען פַאר אָבְּקוֹיפֶען אַ גְנֵבָה'לֶע . . . אִיהר פֶערְשְׁטֵעהט
אַ חֵטְא ? אַז אִיהם קִימְמְט אַשְׁטֵייגֶער עֶטְלִיכֶע גִילֶען פִין אַיין עָרֵל פַאר
בְּרָאנְפֶען אִין שֵׁיינְקֶעל, אוּנ דֶער עָרֵל בְּרֶענְגְט אִיהם אַ גְנֵבָה'שֶׁע פָּאאר
הִינְדִיקֶעס, צִי אַ קִיפֶּערְנֶע פָאן, אוּנ גִיט עֶס אִיהם אָב פַאר הַאלְב
אוּמְזוּסְט . . אוּנ דִיא הַאלְבּ רֶעכֶענְט אִיהם דֶער יוּד אָב אַ טְהֵייל
אוֹיפ'ן חוֹב אוּנ אוֹיפ'ן אִיבְּרִיגֶען שְׁטֶעלְלְט עֶר אִיהם וַוייטֶער אַיין הַקָּפָה

אויף בראנפען—קענן שוין, דאכט זיך, גאר עהרליכער זיין? — אונ אז ניט ער—וועט עס א-נ-אנדערער קויפען . . . ס'איז פארט א מציאה פין א גנב ! . . . נא, נא, געפינט זיך עפעס א „זאגט-ער“ אונ מאכט דעם יודען א בלבול אזוי, נאר פאר א ווארטעל. . . אונ מע מאכט פין דעם נישטיגען-געשעפטעל א גאנצען ענין אונ ער ווערט נעביך אומ-גליקליך ! . . . איינער איז נעבעך געזעסען פאר א פעקעל, איינער — פאר איין אנזעטין, 2-פאר א געשלאג אין קלויז, איינער — פאר א פאדריוונע שיינקעל, 3-פאר גיבען חופה-קדושין אהן א קוויטעל, אונ נאך אזעלכע וואזשנע חטאים . . . וואס זענען, בנאמנות, ניט ווערטה דיא רעד ! . . . א יא, איין אומגליקק, אז דיא קאזנא וועט חלילה אנווערען דיא 10 גילדען פאשלינא פאר זיין פעקעל — אונ עטליכע ארמע מתים וועלעו דערפאר האבען וועלוולער מיט א פיטאקעל אויפ'ן ארשין שוויביש אויף תכריכים . . . ? הא ? נא, אונ דאס פעקעל האט מען דאך אויך ביי איהם ציגענעהמען, וואס איז ווערטה 2 מאל פאשלינא ; אונ אריינגעלעגט האט מען איהם אין זיינע דארע יודישע ביינער פאר 18 מאל פאשלינא — נא . . . ? ניין ! נאך קארג ! פאר אזא שרעקליכען חטא . . . קיממט איהם אסטראג ! . . . אונ אז דער אקופשטשיק וועט פערדיענען ווייניגער מיט ר' זהובים א יאהר — וועט ער אודאי בדלות ווערען, א יא ? . . . ער גיט זיך עס אוועק פאר איין בוקעט דער אקטריסא . . . אונ דער יוד נעביך לעבט דארויף א קיילעכדיג יאהר מיט ווייב אונ קינדער, אונ דער רבי האט נאך אויך עפעס דערפין . . . אט פאר אזעלכע אונ כדומה חטאים, וואס געהען אין פוילען 12 מאל 12 אויפ'ן טיין, אונ פערקויפען זיך א גראשען דאס שאאק . . . אונ על פי רוב זעהט מען זיי כמעט נאר ביי חסידים, עהרליכע ידען, וועלכע האבען יונג חתונה כדבעי . . . אונ זיטצענדיג, ביים טאטען אונ ביי שווער-אונ-שוויגער, אויף קעסט, פערברענגען זיי נעביך עהרליך דיא צייט אין קלייזעל, אין מקוה, אין מרחץ . . . אונ פינ'ם ביססעלע עיסקא ביים שליש, וויא דאס ביססעל גדן ליגט, פאהרען זיי זיך גאנץ בתמימות צום רבי'ן אללע יאהר אויף ימים נוראים, וויא עס געער צו זיין . . . אונ קינדלען נעביך גאנץ ארענטליך, וויא גאטט האט געבאטטען . . . אונ אז דיא קעסט געהען אוים, אונ דער שליש זעטצט גאר אן, צי אז ער בעקיממט אפילו דיא ר' זהובים גדן אונ עסט זיי אויף אינ'ם ערשטען יאהר, אדער ער מאכט א קראמעל אונ זעטצט אריין דאס ווייב, א מאמע פין 5 קינדערליך . . . (אליין מוז מען דאך עפעס קלעהרען ארום רוחנית.) אונ מע עססט דאס קראמעל אויף — וואס זאל ער נעביך דעמעלט טיהן ? פין א מלאכה איז דאך קיין רעדע ניט ! איהר אליין, רבותים, וועט עס ניט זאגען ! . . . אויף מסחר טויג ער ניט אונ האט ניט א קאפיקע ביים פיפעק ! פאר א מלמד

[illegible] ער געביך זעהר אַ שוואַכע ברוסט, וויא אַיין עדעלען חסיד'ישען יונגענמאַנן שטעהט אָן . . . פאַר אַ מורה-הוראה — איז ער אַיין עם-הארץ . . . פאַר אַ מקבל — נאָך צו יונג ···· חוץ, וואָס ס'זענען שוין דאָ גענוג אָהן איהם . . . נאָ, מילא? האַפּט ער זיך אָן אין אַזאַ מין פּרנסה'לע, וואָס מע קאָנן עס אויספיהרען אָהן געלט, אָהן חכמה, אָהן תורה און אָהן איבריגען כח: איז ער למשל פון געבוירען אַ ליגנער — ווערט ער אַ שדכן . . . איז ער אַ פּלוידערזאַק, ווערט ער אַ בדחן; דער וואָס איז ביים טאַטען געוואַקסען אין אַ ווײנשײנק, וויא פּריצים ליגען דאָרט איבער, און ער קענן צביסעל פּויליש, ווערט ער אַ פאַקטאָר . . . אַז ער האָט פון געבוירען אַ שאַן האַנדעל און האָט זיך עפּיס יונגעל-וויס, סלוטשיגע, אויסגעלערענט דעם רישעשען אַז-בוק, צו אַפילו זהן דעם, מאַכט ער נאָך קוויטעס, קאָנטראַקטען, פּראָשפּאַרטען וכדומה . . . ס'איז דאָך אַ קונץ, וויא איך בין אַ יוד! . . . וואוינט ער ניט ווייט פון דער גרענעץ — פּעקעלט ער איבער דעם סוחר עטליכע שטיקליך סחורה, וויפיעל זיין כח טראָגט איהם געביך . . . און נאָך אַזעלכע פּרנסה'ליך, אַ כלל, מיט וואָס דער אייבערשטער האָט איהם מזכה געוועהן פון געבוירען, מיט דעם נעביך שלאָגט ער זיך דערעך . . . ס'איז אַודאי ניט פאַר זיין כח און פאַר זיין יחוס . . . נאָ מילא, אַז עפּעס אַנדערש ווייסט ער ניט און קענן ניט גאָר ניט — איז ניט דאָס אויך! מוז זיך אַזאַ-נ-עדלער יונגערמאַנן, דעם רבי'נס אַ מקורב און אַ בן של קדושים מטפל זיין דערמיט אויך! . . . איז ניט גענוג, וואָס ער איז מוחל זיין כבוד און גיט זיך אָב מיט אַזעלכע קלייניקייטען — הייסט ער נאָך ביי זיי אַ חוטא דערפאַר . . . און מע ריקט איהם אַריין אין אָסטראָג! . . . קורץ איך זיטץ שוין באַלד 5 יאָהר און האָב שוין כמעט וויא פאַרגעסען, וויא איך בין? . . . מע פלעג אונז שוין ציברענגען פּאַטשטען אין אָסטראָג: מיר זענען געוואָר-געוואָרען פון אַ סך חסיד'ישע ענינים, מחלוקת'ן, אינטריגעס, סודות און שפּאָגעל נייע מופתים, נסים ונפלאות! . . . איך בין אַפילו געוואָר-געוואָרען אַז דער אפּיקורוס ימח שמו, דער צעפּליקער לעהרער האָט שוין לאַנג חתונה געהאַט איבערנייעס מיט רבקה'לען . . . און איז שוין 2 יאָהר אין וציוני קאַזיאָנע רב, און ס'איז איהם גאַנץ גוט! איך בין אַפילו געוואָר-געוואָרען, אַז דער רבי מיט ר' מחונציא'ן זענען שוין לגמרי פריי פּינ'ם פּראַצעס, און אַז מעהר, וויא נאָר דאָס ערשטע יאָהר, גיט דער רבי מיין קראַקאַדילעווקער פלונית'טע אַפילו קיין צעבראָכענעם שילינגער ניט! . . . און ער איז טאַקע אפשר זעהר גערעכט! . . . כ'לעבען קאָרג האָט איהם נעביך אָבגעקאָסט אַ דער בלבול — זאָל ער נאָך צאָהלען חובות, און נאָך מיר אויך . . . ? — דערווייל איז ביי

מיר

מיר נאך איין מאל דער טאטע געוועהן, (שוין דאס לעטצטע מאל פאר'ן טויט.) מיט מיין עלטער יונגעל, וועלכען ער האט אראבגעבראכט פון קראקאדילעווקע צו זיך, ער זאל איהם בעהילפיג זיין מיט א גאנג אינ'ם מעמדות-געלט, ווייל ער איז שוין טויט קראנק אונ היינט-מארגען צום סמיך . . . אונ ער איז טאקע דאס יאהר געשטארבען. ת'נ'צ'ב'ה!

מיין יונגעל איז מיר עפעס וויא געפאללען, נאר מיט וואס, אונ פאר וואס? האב איך מיר קיין חשבון ניט געקענט אבגעבען! — דערצעהלט האט ער מיר, אז ווען ניט דער קראקאדילעווקער אקציזניק — וואלט זיך שוין לאנג געקיממען דער מאמען מיט די קינדער אין וואססער אריין ווארפען . . .

מכוח אונזער בלבול הייבען מיר נאך אלץ ניט אן צו וויססען איין אות! — דאס האב איך יא פערשטאנען, אז די גאנצע שולד האט מען ארויפגעלעגט אויף מיר. . . אונ אז דער רבי איז, מן הסתם, מרעיש אללע עולמות עליונים פון מיינעט וועגען. . . נא מיילא — אז מיר וועלען לעבען — וועללען מיר זעהען! —

17

נאט איך גאר פליצעם אזא מין שאלה:
עליונים למטה ותחתונים למעלה?

עס איז אוועקגעגאנגען נאך א יאהר, דער טאטע מיינער איז געשטארבען, מיין יונגעל, האר איך, איז עפעס א שטיקעל איינגעהער צום ראבינער, נאר בסוד . . . וואס, ווען? — ווייס איך ניט! חוב'לעך פינ'ם רבי'נס מעמדות מאהנט ער שלייגיש אויף אונ טראגט עס דערוויל אריין צום רב, איך זיטץ שוין, ברוך השם, קיילעכדיגע 6 יאהר אין אסטראג, אונ וואס מיט מיין בלבול טיהט זיך? — ווייס איך ניט א רמז דרמיזא! א פנים, אז דער רבי האלט עס אלץ אויף מיט זיינע תפלות פון מיינעט וועגען. . . פון די 2 טיש-גבאים, וואס זיטצען מיט מיר, האט איינער שמואל'יקעל צו לעטצט אנגעהייבען ארויסווייזען אביסעל תרעומות אויפ'ן רבי'נס שווייגען מכח אונז. אונ האט וויא מבצבץ געוועהן געגען דעם חסידות . . . אונ דער אנדערער, מרדכי'לע בן מרדכי'לע טראנגהארב, האט דייקע ארויסגעוויזען מסירת נפש פאר'ן

ביין מיט'ן חסידות, און האט אַללעס מקבל באהבה געוועהן, וויא אײן אמת'ר חסיד... און איך בין געוועהן וויא א ממוצע צווישען זיי ביידע, און האב מעהר געשוויגען וויא גערעדט... עפעס א מאל, אין א טאג, האבען מיר געוואר-געווארען אין אסטראג, אז מע מימעלט, אז דער גרויסער הסיד'שער מילליאנער, פערילהיין פון דראביטשעוו, האלט ביי אנזעטצען און ער וועט בלייבען איין עני ואביון... און אז דאס דיענט איהם אזוי צו דאס רייכע דייטשעל, הוי-ארץ, און ווידער א פאטשט, אז דער געוויססער יודישער אפיקורוס, איציע-בער לעווענזאהן, האט א מיתה-משונה איינגענעהמען... איך האב אויף דיא ביידע פאטשטען נאר ציגעשאקעלט מיט'ן קאפ און געקרימט מיט'ן פיסק... שמואל'קעל האט פינ'ם לעטצטען פזמון גאר ווילד הנאה געהאט און פינ'ם ערשטען — זיך ניט זעהר צוקראצט... נאר מרדכי'לע האט אויפ'ן לעטצטען אזש געטאנצט און אויפ'ן ערשטען האט ער זיך געריססען ביים קאפ און כמעט וויא געוויינט... אויפ'ן אנדערען טאג אין-דער-פריא, נאך דיא 2 פאטשטען, בעמערק איך, וויא מיין מרדכי'לע מאכט עפעס שרעקליך זאווערע מוננעס און דאס פנים איז שטארק פער'מרה-שחורה'ט, איך פרעג איהם: וואס איהם איז אזוינס? ענטווערט ער מיר וויא מיט פערצבטונג: „עט!... ס'איז גאר ניט כדאי דערפון צו רעדען! עפעס אזא נאררישען חלום האב איך דיא נאכט געהאט, אז ממש דיא גאלל געהט איבער!..." „נא? — האב איך איהם געזאגט — זיי דיר פותר-חלום ביי אונז" — „איך זאג דאך דיר, איציקעל, — האט ער מיר געענטווערט — אז ס'איז גאר ניט כדאי צורעדען דערפון! ממש עס שלאגט מיר צום הארצען!..." — „נא, מיילא! — האבען מיר איהם ביידע ציגערעדט — אבער מיר זעהען דאך, אז דיא האסט עפעס יסורים דערפון, איז דאך אלץ גלייכער זאלסט זיך פותר-חלום זיין!" — „נא מיילא, — האט ער געענטווערט, וויא ניט-וועללענדיג — אפשר זענט איהר גערעכט!" און אזוי האבען מיר זיך אללע דריי געזעטצט ביי דער גראטע און ער האט אונז אנגעהייבען דערציהלען:

„אזא נארריש-פיסטער חלום — זאגט ער — האט זיך מיר טאקע באמת אפילו אין חלום קיין מאל ניט געדאכט! — אין שלאף ווייזט זיך מיר אויס, אז ס'איז אזא שאנע לעכטיגע לבנה-נאכט, וואס איך האב נאך אין מיין לעבען אזעלכעס ניט געזעהן, און איך בודטא ליג עפעס אויף א הייליג-ארט, און בודטא איך ווייס, אז דאס איז אין קרעמעניץ... פליצעם הער איך וויא א שרעקקליך געריעדער און זעה, וויא הונדערטער מתים אין דיא קיטטלען און טלתים שטעללען זיך אויס וויא אין א עגול; איך קיק מיך איין — זעה איך אין דער מיטט עגול וויא א גינ-גאלדענע מטה, מיט א פינקעלדיגע חופה איבער איהר, 4 מלאכים

האלטען דיא 4 עקען, אונ צוקאפּענס — אַ מין העלל־פלאמענדיגע זייל, וואס אין חלום האב איך וויא געטראכט: דאס קעהר נאר זיין דיא שכינה אליין! . . . אונ פּליצעם געהט פון דער זייל ארויס אַ מין קלינגענדיגעס, האניג־זיס קול „צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו!“ . . אונ אזוי וויא איך ליג אזוי אין איין פלאטערניש, לויפט צי צו מיר אַ מת אין אַ פערשמוטצטען טלית אונ קיטטעל, מיט אַ שקעלעטיש פּנים, אונ טיהט מיך אַ טארע מיט בעס „וואס ליגסטו, רשע! ? שטעה אויף אונ געה מלוה זיין קיין ירושלים דעם גרויסען צדיק, דעם אוהב־ישראל, ר׳ יצחק בער לעווענזאהן זצ״ל! . . .“ הארענדיג דיא דאזיגע שטימע, בין איך אזש אונטערגעשפּרינגען; איך האב אין איהר דערקענט דעם אלטען מגיד׳ס שטימע, וועלכען איך האב יונגעל־ווייס ניט איין מאל גאר געהארט רעדען, אונ האב אַ געשריי געטיהן אויסער זיך: איהר זאגט אזוי אויף דעם אפּיקורוס! ? אונ וויא קיממט איהר פון אטאנאווקע אַ הער! ? . . „ציט, דיא חסיד שוטה! — האט מיר דער מת געענטווערט מיט שרעק — אז דיא האסט מיך יא דערקענט, שווייג זשע! דא אי מיין נאמען אַ חרפּה! ס׳איז אויף אייער וועלט, אויפ׳ן עולם השקר, האט מיין נאמען געגילט — דא, אויפ׳ן עולם האמת, איז דער נאמען לחרפּה ולשנינה! . . . לאז אוועקגעהן דיא לויה, וועלל איך דיר שוין אין קערצען דערצעהלען מיין סוף, כדי דיא זאלסט עס תיכף איבערגיבען דיין רבּי׳ן אונ דיא איבריגע זיהן מיינע, אויפ׳ן עולם השקר! . . .“ דיא לויה איז אבגעגאנגען איינגאנצען אקעגען אַ האלבע שעה, (אללע מתים האבען זיך באלד פּנ׳ם אהל אומגעקעהרט.) האט עפּעס אַ מין שרעקליך פערדומפּען קול אויסגעשריען „רשע, עד פּה תבוא! דא איז שוין דער גבול פון ארץ־ישראל, חזור לעולם התועה! אזא געלד־פרעססער טאר ניט טרייטען אויף דער אדמת־קודש! . . .“ איך האב ניט געזעהן, פון וואנעט דיא שטימע געהט, אונ וועהמען זאגט מען דאס? נאר דער אלטער מגיד האט מיך אַ חאפּ געטיהן ביים ארבעל: „קיממס צוריקק! — זאגט ער מיר — דאס איז אַ קול פון דעם מלאך־חבלה, וואס געהט מיר נאך אויף מיין עולם התועה אונ הייסט זיך מיר אצינד אומקעהרען“. אונ געהענדיג צוריקק, האט ער מיר דערצעהלט בזה הלשון: „מיילא, וואס פאר אַ ראליע איך האב געשפּיעלט אויפ׳ן עולם השקר — זאגט ער מיר — ווייסטו דאך אביססעל דערפון, וואס דיא האסט מיך יונגעל־ווייס געזעהן אויף אַ שבת אין וציוני . . . אונ דאס איבריגע האסטו דאך געהארט פון דער וועלט! איך, פאר זיך — חאטשע אין דער יוגענד האב איך ניט געוויססט ביי זיך, מיט וואס, אונ וויא אזוי איך בין אזא מפורסם געווארען פאר אַ צדיק יסוד עולם, אַ נביא, אַ בעל־מופת, אַ הימעל־מענטש? . . . אונ פלעג אפּט לאכען ביי זיך אין

הארצען פון דעם „עם חכם ונבון“ . . . וויא אזוי עס לאזט זיך אזוי גרינג פערפיהרען פון אזא כלי-ריק, א מאנקאלינעק, וויא איך — נאר וואס ווייטער, ווייטער, אז איך האב אנגעהייבען, זעהען וויא א וועלט לויפט מיר נאך אונ זענען זיך מוסר נפש פאר מיין מינדסט נאגעל מיט גוף אונ נשמה, אונ וואס מעהר עזות אונ שטותים אונ משוגע׳נע תנועות איך מאך — מעהר בין איך ביי זיי נתגדל ונתקדש, אונ מע ווארפט מיר נאך טויזענטער — האב איך מיך אנגעהייבען נארען ביי זיך אליין, אז איך בין עפעס א יש . . . אונ האב שוין כלל ניט געלאכט פון דעם „עם חכם ונבון“ . . . ווער שמיסט אויף דער אלטער, אז דיא וועלט האט מיך געקראנט מיט׳ן טיטעל: „אלטער מגיד“ — האב איך שוין לחלוטין פערגעססען: ווער אונ וואס איך בין? אונ האב מיך שוין אליין געהאלטען פאר א הימעל-מענש, אונ האב שוין געטראכט: „הלא עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה! ? . . .“ אונ האב שוין אבגעלעבט א וועלט ממש מעשה-מלכות, אונ מיינע קינדער געפיהרט אויף דעם אייגענעם דרך . . . אונ בין בטוח געוועהן, אז איך וועלל געוויסט ניט האבען קיין ערגערען עולם-הבא וויא מיין עולם-הזה . . . אונ תיכף נאך מיין טויט, וויא דער מלאך-דומה האט נאר געאפפענט מיין קבר אונ האט מיך א פרעג געטיהן „מה שמך?“ האב איך איהם, מיט גאוה אונ רוגז, געענטווערט: דיא ווייסט דען ניט מיין נאמען „דער אלטער מגיד?“ נאר וויא ער האט דאס דערהארט, האט ער מיר א טרענן געטיהן דעם בויך אונ ארויסגעריססען דיא קישקעס אונ מיר געווארפען אין פנים אריין . . . . אונ האט א געשריי געטיהן: „דאס ביסטו דער בחור, וואס האסט אויסגעזויגען יודעש בלוט וויא וואססער, פאר לויטער רמאות, פאקוס אונ שווינדעל, אונ האסט גע׳רודף׳ט אללע משכילים מיט דער השכלה בכלל אונ דעם גרויסען יודען-פריינד, ר׳ יצחק בער לעווינזאהן, בפרט! ?“ אונ האט מיך, אויף א פייער שפיז, א חאפ געטיהן ביי דער נאז, אונ א שמיטץ געטיהן אין דער ליפט, אונ איך בין אריין מיט׳ן קאפ אין א רויט פייעריגער טיהר פון א כבנות׳דיג גרויסער ווייס-פייעריגער זאאל, וויא ס׳איז געזעססען דאס בית-דין-של-מעלה אונ מיכאל מיט׳ן שטן זענען געשטאנען פוןביידע זייטען טיש, אויף וועלכען ס׳איז געליגען — א פנים — דער ספר-הזכרונות, גרויס וויא רוים, מיט שווארץ פייעריג בלוט געשריבען אויף רויט-פייעריגע בלאטטער . . . באלד האט דאס בית-דין געאפפענט דאס ספר אונ דער שטן האט מיט זיין פינגער אלץ אנגעטייט אויף מיינע חטאים אין ביך . . . מיילא, וואס זאל איך דיר דערצעהלען, דיא חסיד שוטה, : ס׳איז ניט געוועהן דער חטא, דיא עבירה, דיא עולה, דער דבור, דיא מחשבה אונ דיא מעשה פון מיין גאנץ לעבען; פינ׳ם גראססטען פערברעך ביז אין מינדסטען שטות, וואס

איז דארט, מיט מיין האנד אליין, ניט פערשריעבען געוועהן! אפילו מיין איבערשפולליען דעם ווייבעלם שלייער מיט מיינע ווארטער דערביי: „איי ביסטי טאקע זעהר מאוס געשלייערט!“ אפילו מיין אויפשטעללען דעם פאדעלעק אין מיטטען שמונה-עשרה נאכ׳ן רענדארם זילבער-געלד אונ מינ׳ץ, מיט מיין הירקען דערביי „נא! נא!“ . . . ס׳הייסט: ווארף אריין גיכער אין פאדעלעק! . . . וואס טויג דיר מעהר? — אפילו דער פאקום מיינער, פרייטאג-צו-נאכטס, אין וצונו ביים טיש, ווען איך האב פליצעם פארווארפען דעם קאפ אריבער דער פארענטשע פון מיין שטיהל, אז ס׳איז מיר אזש אראבגעפאללען דאס שטריימעל פינ׳ם קאפ, אונ בין געבליעבען וויא אין הינגער-פלעט . . . אונ האב פליצעם א הייב געטיהן דעם קאפ אונ זיך צושריגען אויף א ווילד קול „לאז מען גיבען ראזשענקעס-צימעס, ראזשענקעס-צימעס, ראזשינקעס-צימעס!“ אונ וויא מע האט דערלאנגט דעם ראזשינקעס-צימעס האב איך, מיט משוגע׳נע, ווילדע הויות, זיך אבגעבאברעט א פערטיל שעה אין טעללער . . . אונ געהאפט א ראזשינקע, אונ צעררייסען אויף צווייען, אונ אויף פיערען, אונ אויף אכטען . . . אונ האב איין אכטעל אריינגעלעגט אין מויל אריין אונ טאקע תוך-כדי-דבור, האב איך ווידער פארווארפען דעם קאפ וויא פריער . . . אונ האב . . . דא — זאגט ער מיר — ווייסס איך שוין ניט, וואס ווייטער איז געוועהן? נאר דער גבאי האט מיר נאכדעם געזאגט, אז איך האב אבגעהראפעט א שעה כסדר וויא איין אקם נאך דער שחיטה . . . אונ דער עולם איז געזעסען באימה, ביראה ובפחד, ממש דא לדא נקשן, מיינענדיג, אז איך בין משוטט אין אללע עולמות-עליונים, אונ רייסס איין דעם זיבעטען הימעל גלייך צום כסא-הכבוד! . . . מיכאל נעביך האט בעשלאגען א פייעריגער שוויים, זיבענדיג אין ביך חאטש עפעס איין זכות פאר מיר — אונ האט ניט געפינען . . . אונ נאך, וויא איהם אויף צו-להכעים, האט דער שטן א שרעקליכען לאך געטיהן, אונ האט אנגעטייט אויף א לעטצטען דף, וויא ס׳איז פערשריבען געוועהן מיינע לעטצטע ווארטער צו מיין צווייטען זיהן פאר׳ן טויט: „יעקעל-אשריל, סערדצע, זאלסט נעהמען געלט, אונ נעהמען אונ ווייטער נעהמען! וויפיעל דיא וועסט ניט נעהמען — וועט נאך אלץ מיינם איבערגעהן! . . .“ אונ דערביי איז ארויס דער פסק בית-דין-של-מעלה אזוי: „זיינע 3 הויפט-חטאים בעשטעהן: 1) אין זיין שרעקליכען לורקייט נאך געלט, 2) אין זיין מרמה זיין מענשען מיט פאלשע הבטחות בשם השם, אונ 3) אין זיין רודפ׳ן אונ מבזה זיין דיא משכילי הדור . פאר דיא 3 חטאים זאל ער, בכלל, זיין אין עולם התועה אזוי פיעל יאהרען, וויפיעל ער האט געשווינדעלט אין זיין גיטע-יודישער ראללע, אונ זאל דיא גאנצע צייט בלייבען אין דעם טעות,

מיט דער תאות-הממון, וואס ביים לעבען . . . ובכן נעהם איהם, שטן, אונ פיהר אויס איבער איהם אונזער משפט באופן הזה: גאנצענע טאג זאל ער זיטצען אין גהנים, אין דעם סקלעפ פינ'ם אוצר כסף-מדומה . . . אונ יעדער מינוט זאל זיך אין איהם צוברענען דיא תאוה צו געלט, אונ זאל האלטען אין איין גאארען אונ חאפען אונ ווייטער גאארען, חאטשע ביי יעדען חאפ וועללען זיך דיא אויסגעוויזענע שנעה-קערבליך צוגעהען ביי איהם אין דיא האנד . . . אונ דיי איבערגעבערענטע אש-דעפאזיטען וועלען ביי איהם ווערען פולל! . .

אונ ביי יעדען אפגענארטען חאפ זאל ארויס זיינער א געשטארבענער חסיד, אללע מאל א-נ-אנדערער, אונ איהם גיבען א לאך אין פנים . . . גאנצענע נאכט זאל ער בלאנקען אויף אללע בית-הקברות'ן, אויפ'ן עולם השפל, בתורת גיטער ייד צווישען דיא מתים, וועלכע זאלען איהם בודטא לעבעדיגע, אלץ גיבען קוויטלעך אונ ער זאל זיי מבטיח זיין בני חיי מזונא . . . אונ נאך יעדער הבטחה, זאל יעדער זיך איהם ארויסווייזען פאר'ן ווירקליכען מת, אונ זאל איהם ארויסשטעללען דיא צינג אונ גיבען א פייג . . . אונ ער זאל טאקע ווייטער מיינען אונ פראווען דיא קוויטלעך . . . חוץ לזה זאל מען איהם אללע מוצא-שבת ארייננפיהרען, אין זיינע גיטע-יודישע בגדי יום-טוב, אין דער גן-עדן זאאל, וויא עס זיטצען אללע חכמי-ישראל, אויף חוכא-ואטלולא . . ."

דער בעפעהל איז באלד איספעלנעט געווארען, אונ אזוי מיטשע איך מיך שוין א יאהר 30 גאנצענע טאג אין ברענענדיגער, שאנדליכער תאוה צו כסף-מדומה; גאנצענע נאכט אין א פאלשער, אויסגעלאכטער גיטע-יודישער ראללע צווישען מתים, אונ אללע שבת-צונאכטס לחרפה ולשנינה בעין כל חכמי ישראל, אזוי וויא מאנדריש מיט דיא גלאקליך . . . אונ וועהמען, מיינסטו, זעה איך צווישען דיא חכמי-ישראל? — וועה איז מיר, אויף מיין וויסטען טעות ביים לעבען! . . . צווישען אללע אונזערע אלטע גדולי חכמי ישראל, וויא א רמב"ם, א אבן-עזרא, א רמב"ן, א ר' יהודה הלוי, א אברבנאל וכדומה, זיטצען פארטש מיט זיי: ר' משה מענדעלזאהן, ר' ברוך שפינאזא, ר' נפתלי-הערץ וויזעל, ר' מענדעל שטערען וכדומה, אללע אין גאלדענע קרוינען, אונ מלאכי-השרת בעדיענען זיי . . . נעכטען ביינאכט, בעת מיין שטעהן, אין שאנדע אונ שפאט, אין דער חכמי-ישראל זאלל, פליצעם ווערט א רעש, אללע האבען זיך אויפגעחאפט פין זייערע ארטער, אונ אין זאלל האט דער מלאך מיכאל ארייננגעפיהרט דיא נשמה פין ר' יצחק בער לעווינזאהן ז"ל, נאר וויא א לבנה אין א לויטערער נאכט . . . אללע האבען זיא מיט יראת-הכבוד מקבל-פנים געוועהן, זיא אנידערגעזעטצט אויוועגאן אונ באלד זענען אריין א כתה מלאכים שרפים אונ האבען איהם

געזינגען א ברוך-הבא . . . און איינער פון זיי האט געלעגט אויפ'ן טיש זיין ספר „אפס-דמים“ מיט אלע זיינע העתקות אויף פערשיעדענע שפראכען, און א בת-קול איז ארויס פון אונטערען כסא-הכבוד: פאר זיין מיטשען זיך דאס גאנצע לעבען אין צרות, דחקות, יסורים און בזיונות פון דיא צבוע'קעס און חנופה'ניקעס, וויא דער באלאנטערעשער מגיד וסיעתו . . . און זיך דאך געאפפערט מיט מסירת-נפש לכבוד ולתפארת ולטובת עמו ודתו בעין כל העמים — זאל מען מארגען, תיכף נאך זיין קבורה, נעהמען זיין פערמיטשעטען, הייליגען גוף פינ'ם קבר אין חוץ-לארץ, און מקבר זיין בכבוד והוד-מלכות אין ירושלים עיר הקדושה!“ אט דעם ספור מיינעם, לויף גיכער און גיב איבער אלע מיינע בנים און דיין רבי'ן בכלל, לאזען זיי זיך ארומקיקען, וויא זיי זיינען אין דער וועלט? . . . און לאזען זיי, בתשובה שלמה, אוועקווארפען זייער פאלשע גיטע-יודישע ראליע — וועלען זיי נאך אפשר האבען א כפרה לעולם הבא, און דורך זייער תשובה וועט אפשר מיין ביטטערער עונש אויך אביסעל פערגרינגערט ווערען! . . . לויף, למען השם, און לאזען זיי זיך באצייטענס ראטעווען פון אייביגער שאנד און כל ענויים קשים!“ און ביי דיא ווארטער האב איך מיך אויפגעכאפט אין מיינע צרות און אנקסטען פון אזא מאוס'ן חלום . . .“

18.

געה ווייס וועלעכס איז ברכה און וועלעכס קללה: צי חסידות, צי מתנגדות, צי השכלה? . . .

דעם חלום האט מרדכי'לע דערציעהלט מיט א שרעקקליכער פער־אכטונג, אלע מינוט נאר וויא אויף צו ברעכען . . . און שמואל'קעל האט עס מיט דער זעלבער מונגע אויסגעהערט, און ביידע האבען צום סוף אויסגעשפיגען, גלייך דיא גרינגע גאלל קעהרט זיך זיי איבער . . . און האבען מיט ווילד יראת-שמים אויסגעשריגען „רחמנא יצילנו!“ — היינט אז איך האב גיט געקענט שמואל'קלען, נאך פון זיין יוגענד ביז ער איז אלט געווארען א יאהר 35, פאר א מתנגד, א למדן מופלג בתורה, וואס האט שוין געהאט 2 קאנסענסען אויף רבנות, און מרדכי'לען — פאר'ן ערשטען משכיל זיין גאנץ לעבען, וועלכער האט געקענט 4—5 שפראכען און האט שוין הערויסגעגיבען א העברייעש

ווערקק פין עפעס זייערען א גרויסען מענשען, איינער „גהעטע“, איבערזעטצט, וועלכעס זייער גאנצע השכלה — וועלט האט געלויבט גאר ביז אין זיבעטען הימעל, אונ חוץ לזה איז ער כמעט ביז 45 יאהר געוועהן איין אפיקור-אפיקורוס, וואס האט עובר געוועהן אויף כל התורה כלה, אונ האט שוין א קערבליך 10000 אויך פערמאגט... אונ א דיא ביידע חברה-לייט האבען, ערשט צוריקק מיט א יאהר 5—6, פליצעם געווארפען מיט זייערע אלטע דרכים, אונ האבען עס ממאס געוועהן וויא א נבלה... אונ זענען מיט אמאל געווארען אזעלכע הייסע חסידים, וואס ס'איז ווייט צווישען דעם רבי'נס ערשטע, אלטע מקורבים! א כלל, חסידים מיט מסירת-נפש פאר'ן רבי'נס א פאנטאפעל אזוי, אז איך האב ניט איין מאל פין שמואל'קלען געהארט דיא ווארטער א כפרה ש"ס אונ פוסקים פאר'ן רבי'נס שיחות חולין...!“ אונ פין מרדכי'לען דיא ווארטער „גלעבט מיר ביי מיין לעבען, אז מענדעלזאהנס מויל איז ניט ווערטה צו זיין... ביים בעל-שם זצ"ל!...“ היינט האבען זיי דאך גלייך מיט מיר געזעהן דיא גאנצע חתונה אין קלויז מיט'ן פראקורער, מיט'ן פראטאקאל .... א חוץ, וואס זיי האבען ביידע געוויסט נאך פין א סך סודות... גלייך מיט מיר, אונ פוילען דאך שוין, איבער'ן רבי'ן, קיילעכדיגע 6 יאהר אין אסטראג גלייך מיט מיר, חאטשע זיי זענען א סך וועניגער שולדיג פין מיר, אונ נאך אללעמען ווייזען זיי ארויס אזא ברענענדיג התלהבות צום רבי'ן מיט'ן חסידות ממש אויף מסירת-נפש .... פרעג איך אייך, רבותים: אחרי כל אלה, וואס האב איך געהאט צו דענקען וועגען דעם גאנצען ענין חסידות, אונ וואס האט זיך געזאלט איבערקאכען ביי מיר אין הארצען וועגען דעם...? פערשטעהט זיך, אז איך האב נאך בעדארפט וויסען אקוראט, צי מיינען זיי עס טאקע בלב תמים, צי מאכען זיי נאר פאר מיר אזוי דעם אנשטעלל מחמת איינס פאר'ס אנדערע האט מורא... אונ פאר מיר אודאי!... ווארען זיי וייסען דאך מיך ביידע פאר א געבוירענעם חסיד מבטן ועד היום הזה... אונ מיין ראליע, וואס איך האב געשפיעלט אין אסטראג מיט מיין שווייגען, האט זיי נאך, אדרבא, מעהר חשד געגיבען אויף מורא האבען פאר מיר... ווייל זיי האבען געקענט רעכנען, אז מיין שווייגען איז נאר א פארטעל זיי אויסצופריוען... ובכן האב איך מיר מישב געוועהן: סיי וויא סיי בין איך תקיף'ער אונ בעגלעבטער פין זיי אינ'ם ענין חסידות; כ'לעבען פארט איין אלטער זעלנער!... לאס איך מיט זיי מאכען א האלב-אפפענעם שמיס וועגען חסידות, אונ לאס איך וויסען מיט וואס שמעקען זיי...? דאכט זיך, אז לגמרי מיך אבנארען וועט זיי געוויסס ניט געראטהען... אונ מיט דער מחשבה האב איך צום ערשטען א זאג געטיהן מרדכי'לען, אזוי, מיט א מונגע

פין האלב-ערענסט, האלב-לצנות: — אפשר איז דיא גמרא גערעכט: „אין מראין לו לאדם בחלומו אלא הרהורי דליבא ביום“... ? (עס חלום'ט יעדען דאס וואס ער טראכט בייטאג.) מרדכי'לע האט זיך ווילד בעליידיגט אויף מיר, אונ האט מיר געענטווערט: „פע, איציקעל! איך האב מיך פין דיר גאר אזא טפשות ניט גערעכט, בנאמנות! מיר האבען עס דאך ערשט נעכטען געהערט פין דעם אפיקורוס'ס טויט! אונ טאמער האב איך אפילו עפעס יא א טראכט געטיהן פין איהם — האב איך איהם דאך אליין געקענט, דעם טהייערען צדיק אין פעלץ... נא, וואזשע קעהר זיך דאס אן מיט אזא פאסקידנע נארישען חלום וועגען אזא כלב שבכלבים, אונ וואס פאר א שייכות אידאס מיט'ן אלטען מגיד זכר צדיק לברכה...?“

— איך ווייסס...? האב איך א קנייטש געטיהן מיט דיא פלייצעס, אהן א שום באדייטינג... פערקעהרט, זאג דיא שמואל'קעל, וואס הייסט דאס?...

„איך מיין — זאגט שמואל'קעל — ס'איז גאנץ פשוט: וייל מרדכי'לע האט געקענט דעם אפיקורוס, איז קיין חדוש ניט, וואס ער האט אפשר א טראכט געטיהן אין איהם א פאאר מינוט אונ דער טראכט האט דאך איהם אודאי דערמאהנט יענע יאהרען, מיט יענעם דרך זיינעם, מיט דיא דעמעלדיגע זינדיגע מחשבות זיינע... נא האט זיך איהם גע'חלום'ט א דמיון פין דיא אמאלידיגע געדאנקען... וואזשע איז דערפין געדרינגען? — אז מרדכי'לע האט אפשר נאך נעכטען בהקי'ץ חלילה געהאט אזא מחשבה זרה?... הא?! געה שוין, געה איציקעל! ביסט גאר מחילה א ווילדער טפוט, א פנים! מאהל דיר, אז איך אשטייגער זאל הייגט גראד הארען, אז ר' חיים וואלאזשינער איז געשטארבען אונ כפי איך האב איהם אליין געקענט, וועלל איך מן הסתם א טראכט טיהן פין איהם נאך יענער צייט, ווען איך האב איהם געזעהען אונ מיט איהם גערעדט, אונ וויא אזוי איך האב דעמעלט געדענקט ארום איהם מיט'ן ווילנער גאון — אקעגען דיא גיטע יודען מיט'ן חסידות... אונ אז דאס וועט זיך מיר חלום'ען דיא נאכט — וועט וואס געדרינגען זיין דערפין? — אז איך האלט חלילה איטצט ביי דיא טרפה'נע געדאנקען וואס א מאל...? נא, וואס פארשטעהסטי דא ניט, איציקעל?“

— איך ווייס — האב איך, וויא מיט גדלות, געזאגט — אז מיר וועט זיך, וייל איך וועלל לעבען, אודאי אזוינס ניט חלום'ן! „חדושים, ב'לעבען! — האט שמואל'קעל, וויא אין לצנות, א זאג געטיהן — וואזשע זאל זיך דיר חלום'ן איציקעל? — א נעכטיגער טאג...? דיא האסט געקענט עפעס איינעם פין יענע לייט? — אונ זאלסט אפילו יא איימעצין

קענען — האסטו עפעס א פיטשעל שייכות מיט איהם . . . ? הײנט וואס זאל זיך דיר חלום'ן פון אזעלכע ענינים . . . ?

— אונ געלויבט דער איבערשטער, וואס איך האב זיי ניט געקענט אונ וויל זיי ניט קענען ! — האב איך שוין וויא אינמיסטען געזאגט ....

„אמת טאקע — האט זיך מרדכי'לע אנגעריהפען וויא קאנפוזיט — א געבוירענער חסיד, וויא דיא, איז אודאי גלייכער .... פערגעסס זשע אבער ניט, איציקעל, וואס דיא גמרא זאגט „במקום שבעלי-תשובה עומדים . . .“ (אין דער הויכער מדרגה, וויהין א בעל-תשובה קיממט — אהין קענן קיין געבוירענער צדיק ניט דערגרייכען.) לעת עתה זענען מיר ביידע שוין עומד-בנסיון געוועהן . . . אונ דיא וואס . . . ? פינ'ם קלייזעל אינ'ם רבי'נס קלויז אריין ! . . . אודאי ביסטו א בריה א יונג ! . . .“

מיר האט דערווייל ווילד הנאה געטיהן, וואס מיך האלטען זיי ביידע געוויסס פאר א-נ-אמת'ן חסיד, בלתי שום ספק אויף א האאר . . . אונ דערמיט האב איך מיך בענוצט אלץ מעהר אויפצוברעכען איין אפענעם שמים מיט זיי מכוח ארום-אונ-ארום . . . אונ האב דערווייל געמאכט וויא איין התחלה צום ענין :

— איך פערשטעה בכלל ניט, אין וואס פאר א נסיון זענט איהר דא געשטאנען . . . ? וואס איז דען דאס גאנצע מתנגדות מיט דער גאנצער השכלה פאר אזא כשר'ע מציאה, מע זאל דאס אבזאגען-זיך דערפון אנריהפען „נסיון“ ? . . . איך האב געמיינט דערמיט ארויסריהפען זייער אמביציא . . . אונ כך הוה :

„האר נאר אויס, איציקעל — האט זיך אנגעריהפען שמואל'קעל, וויא אויפגעטראגען — אודאי קענן מען מיט קיין געבוירענעם טויבען ניט רעדען מכוח נגינה . . . נאר דאריבער זאל זיך דער טויבער איבערנעהמען אקעגען הארענדיגע, דערמיט, וואס ער האט קיין מאל קיין קול-נקבה ניט געהארט, אונ זיי יא . . . ? זאלסט זיין א הארענדיגער וויא מיר, אונ זיך אנהארען א צייט יאהרען מיט דעם מתיקות פון א געהיימער פרוי'ען-שטיממע וויא מיר — יעדער פון אונז אין זיין פאך — וואלסטו דעמעלט ניט געפרעגט : וואס איז פאר אזא נסיון, זיך ברצון-הטוב צושיידען דערפון ? . . . אודאי איז פאר'ן פערזיכען דעם עץ-הדעת זעהר גרינג צו זיין איין עהרליכער יוד ! . . . אבער נאך דעם, איציקעל, וויא מיינסטו . . . ?“ אט דיא משלים האב איך טאקע בעדארפט צום עסק, אונ בין באלד ארויס מיט זיי גאנץ אפענטליך : — רעכענט איהר, הייסט עס — זאג איך זיי — יענע דרכים אייערע פאר עץ-הדעת, פאר א דבר גדול ? . . . מכי-תיתי ! ... „וויא אזוי מיר רעכענען צינד ? איז

דאך קיין רעדע ניט; נאר דעמאלט זענען זיי געוויסס פערדרעבענט געוועהן ביי אונז פאר א דבר גדול!...״ האבען זיי כמעט ביידע אין איינע ווארטער געענטווערט. — אז ס'איז יא אזוי — האב איך זיי מיט איין אמת חסיד'עש שמייכעלע און גיטברידערשאפט, געזאגט — לאמיר זשע טאקע אביססעל אריינשמיססען טיעפער אין דעם ענין אריין!... כ'לעבען, מכי-תיתי איך וואלט טאקע אויך געוואלט א שטיקעל תפיסה האבען אין דעם! — וואס האבען מיר זיך דא צוטשוואניען איינס פאר'ס אנדערע וויא דיא ציגיינער? הכל יודעים, אז מיר זענען ברוך השם אללע דריי אמת'ע הייסע חסידים, געקאוועטע יודען, און מיר וועללען שוין ניט אראבגעפיהרט פין אזא מין שמים!... זאגט זשע מיר, ברידער, איך בעטט אייך, וואס זענען טאקע באמת אזוינס דיא פריערינגע 2 שטות אייערע, און וויא אזוי געפינט איהר זיי אציגד אקעגען דעם דרך החסידות? ס'הייסט, איך מיין: ציא האט איהר זיי בכלל דערקענט פאר שטותים, צי אפשר גאר פאר סטרא-אחרא, צי האט איהר זיי געווארפען נאר דערפאר, ווייל איהר האט דאס חסידות געפינען בעססער פין יענע 2 דרכים — אבער פאר זיך אליין האבען זיי עפעס יא א ממש?..

איך וועלל אייך דא לאנג ניט איינמיהדען מיט אונזער שמים, ווארען ער האט געדיערט איין ערך פין גיטע 3 שעה אויפ'ן זייגער! — איך וועלל אייך בעססער אין קורצען איבערגיבען דעם סך-הכל, וואס איך האב ארויסגעפיהרט פין זייערע ביידע דעות איבער דאס ענין, וועט איהר שוין אליין פערשטעהן וואס צווישען אונז איז איבערגערעדט געווארען.

פין זייערע רעד בין איך אין זיי דעם דאזיגען אמת דערגאנגען: אז דאס מתנגדות מיט דער השכלה פאר זיך זענען זעהר גיטע 2 שטות, מיט וועלכע מע קען: מיט דער ערשטער זיין איין עהרליכער יוד און א פיינער מענטש, און מיט דער צווייטער — איין עהרליכער מענטש און און א פיינער יוד.. נאר וואס דען? דיא ביידע שטות זענען נאר מסוגל פאר קאלטבליטיגע מענטשען (מרדכי'לע האט עס אנגעריהפען „פאר קאנסערוואטען״) ס'הייסט מענשען, וואס האלטען זיך נאר דעם דרך-הפשוט.. און קיקען נאר אויף דעם חיצונית פין יעדער זאך, אהן א שום בערעכנונג וועגען דעם פנימית, (פערשטעהט זיך, אז יעדער פין דיא ביידע שטות נאך איהר'ע השגות נאך...) למשל: דאס מתנגדות הייסט דאווענען, לערנען, טיהן דיא תרי״ג מצות וכדומה איטלעכס אין זיין געוויססער צייט, בעשטיממט ארט, א געוויססען שעור און אויף געוויססע אופנים — ניט אנדערש! און דיא השכלה פטור'ט כמעט פין אללע מצות-מעשיות און הייסט נאר אללעם טיהן על פי

סאוועסט, נאר אויך אלץ חיצוניות מיט געוויסע כללים און שעורים, נישט צוזעברעכנען, אז נאכ'ן פנימית דארפמען דייקע דיא און דיא מצוה טיהן בפועל, און דאס און דאס ישרנות — דייקע ניט טיהן.... בכלל הייסען דיא אנהענגער פין דיא ביידע שטות „מצות אנשים מלמדים“ . . . ס'הייסט: נאכגעהען דער מאמעס סדור'ל . . . קאלט, פיסט, גענאטה — נאר עהרליך, ערענסט און, וויא ריהפען זיי עס: איינשטענדיג . . . נאר דער, וואס האט אין זיך התפעלות, התלהבות און — בכלל, א נשמה יתרה — דער איז באין אופן ניט מסוגל צו דיא ביידע שטות, ווייל אזויגע מזג'ן קענגען זיך ראשית ניט פיהרען פינקטליך, קענגן ניט משועבד זיין צו אויסגעשטעלטע כללים און תנאים; זיי ווייסען ניט דאס ווארט „סלוזשבא“: זיי זענען נאר וויא האנען: אז ס'טיהט זיי א בריה אונטער דיא פליגעל — קרייען זיי . . . והשנית מוזען אזעלכע מענשען שטענדיג נאר לעבען מיט חברה, זיי זאלען האבען מיט וועהמען צוטהיילען זייער התפעלות און אויסלאזען זייער ברענן . . . דאריבער האבען זיי ביידע געפינען דאס חסידות פאר'ן בעסטען דרך, ווייל — זאגען זיי — חסידות בעשטעהט נאר אין דעם ברענן . . . זיי זענען ניט אויסען דארויף, וואס דער דרך איז פאר זיך זעלבסט? פערקעהרט, זיי געפינען דייקע, אז דאס חסידות פאר זיך אליין, איז א פיקציע מיהל, א דבר שאין בו ממש אקעגען יענע 2 שטות פאר זיך זעלבסט . . זיי געהט נאר דערמאנען, וואס דער דרך לאזט דעם גייסט א פרייען וועג אין יודעשקייט און דאריבער זענען דיא אנהענגער דערפין שטענדיג פרייליך, לעבעדיג און אויפגעלעגט, וועלכעס ס'מאכט א שטארק אחדות צווישען אללע חברה-לייט, אזוי אז איינס דאס אנדערע איז מעורר און ווערט מעורר; מאכט א פעולה און ווערט נתפעל, אז כמעט אללע פיהלען מיט איין הארץ און אטהעמען מיט איין נשמה! . . . און דערפין קיממט ארויס דאס העלפען און טרייסטען און שטיטצען ביי דיא חסידים איינס דאס אנדערע מיט מסירות נפש, וועלכעס ביי יענע 2 איז דאס א זעלטענהייט, און דאס זעלטענהייט איז אויך נאר על פי דין, אדער על פי יושר .... ווארען יענע זענען קאלטע מלאכים, ספראווגע לאקייען, ערענסטע סאלדאטען . . . אהן א שום פינק, א ברענן, א שטיקעל התפעלות, (דיא השכלה — זאגט מרדכי'לע — האט אפילו יא אין זיך א שטיקעל התלהבות, אשטייגער, ביי לעזען א גיט ביך, שרייבען א גיטען שיר, וכדומה, נאר אבער אויך קערץ, אומענדיג און נאר אין זיך . . .) און קענגען זיך דאריבער בעגעהען יעדער פאר זיך, אהן א פיטצעל אחדות אויף א האאר . . . ביי א מתנגד און ביי א משכיל קריגסטי ניט איין אנבייסען אפעסען, הייגט ווער שמיסט פין אגעלעגער, פין א גמילות-חסד, פין א טובה ביי א פרייד, ובפרט ביי א לייד! . . .

 נאפשיקלאד

נאפּשיקלאד ביי דיא חסידים לאזט זיך איינס פאר׳ס אנדערע א פינגער אבשניידען אונ ביי יעדענס יחיד׳ס א נויטה שטעהט דער גאנצער כלל צו הילף מיט ממון, דמים אונ מסירת-נפש!... כללו של דבר: זיי געפינען יענע ביידע שטות טויטע, מיט אללע זייערע מעלות אונ מדות טובות... אונ דאס חסידות לעבעדיג מיט אללע זייגע פאללער אונ שווינדעל!... לאז זיין וואס ס׳וויל זיך — אבער א „חי" מיט א „ברענן" — מעהר דארפמען ניט!... היינט אז איך האב יענע ביידע גאר כלל ניט פערזיכט — מאג איך דאך אודאי פארגאטטערען דעם רבי׳ן מיט דיא חסידים! א יא?... אונ דאך ווארגט מיך עפעס א ביין אין האלז... דאס אללעס, וואס מיינע אויגען האבען איבער־געזעהן ביים רבי׳ן אונ ביי דיא חסידים לאזט מיך פארט ניט ריהען, אונ איך קענן עס באין אופן ניט פערדייען!... אונ אפשר איז דאס אללעס כשר וישר, אונ דער רבי — א היממעל-מענטש, גאר איך פער־שטעה ניט דיא אמת׳ע כונה, דעם ריכטיגען סוד פון א דעם דרך...? א כלל, איך בין אין א שרעקליכען ספקות אונ איך ווייסס ניט, אויף וואס זיך צו ענטשליעססען באופן, אז איך וועלל אפשר יא ארויס פינ׳ם אסטראג?... ס׳הייסט פון יענע ביידע דרכים רעדט מען דאך ניט — ווארען איך קאן דאך ניט, ניט דאס, ניט יענץ! — נאר דיא שאלה איז: צי זאל איך מיך דעמעלט אלין האלטען אין מיין אלטען דרך, ביי אללע זיינע חסרונות, צי זאל איך עס ווארפען מכל וכל אונ לעבען פראסט אין עניות אונ דחקות — אביא יוצא זיין פאר מיינע געוויססען...? אונ מיט א דיא טאטשענדיגע געדאנקען בין איך אנטשלאפען געווארען אויף מיין נארע אונ ס׳האבען זיך מיר גע׳חלומ׳ט 2 חלומות אין איין חלום:

19

מיין ערשטער חלום:

דיא אלטע פעטטע, גראבע שפון געהט קאפוט.
דאס יונגע פליגעל בעקוממט קוראזש אונ מוטה!

איז שלאף דאכט זיך מיר, אז איך בין טויט קראנק אונ האלט שוין ביים עק, אונ פליצעם שטעהט פאר מיר דער מלאך-המות מיט דיא

טויזענט אויגען, מיט א פלעשעלע סם אין איין האנד און אין דער אנדערער א שעכט-מעסער, און הייסט מיר מתודה זיין פאר'ן טויט... עס האבען זיך אנגעהייבען פע מישעו דיא געדאנקען אין קאפ, און איך קענן באין אופן ניט קוממען אויף דעם ריכטיגען אמת: אויף וואס האב איך מתודה צו זיין?: ציא אויף דיא אללע מעשים, וואס איך האב אבגעטיהן אין מיין חסיד'שעו לעבען לכבוד דעם רבי'ן מיט'ן חסידות... צי דארויף, וואס איך האב איז דער לעטצטער צייט אנגעהייבען ספק'ן אינ'ם דרך החסידות און ווארפען א חשד אויפ'ן רבי'ן אליין... אין א דער מין מבוכה, אין א דעם פינסטערען בלבול-מחשבות האט זיך פערפלאנטעט אזא מין מחשבה-זרה: אפשר איז דער גאנצער ענין הבריאה גאר פאלש און אחיזת-עינים! אז איך זעה דאך, אז א וועלט יודען פערגאטטערען דעם רבי'ן מעהר וויא משה רבינו און זיינס א ווארטעלע שטעהט בייז זיי העכער פון תורת-משה .... ווייל דער צדיק — זאגען זיי — איז בחינת קודשא-בריך-הוא אליין, און זיין ווארט איז א תורה מן השמים... היינט, אז איך האב אזוי פיעל יאהרען כסדר אליין געזעהן מיט מיינע אויגען און געהערט מיט מיינע אויערען אלפי אלפים ורבבות מעשים פינ'ם רבי'ן מיט דיא קינדער פונקט נגד התורה ונגד רצון הבורא-ברוך-הוא... מוז דאך, א פנים, זיין איינס פון דיא צוויי: אדער קודשא-בריך-הוא ואורייתא מייגען טאקע גאר דיא אללע מעשים אשר לא יעשו, וואס דער רבי מיט דיא חסידים טיהען אב אויף דער וועלט... אדער ס'איז גאר חלילה לית דין ולית דין וכל איש הישר בעיניו יעשה!..." און אין דער מחשבה-זרה האט מיר דער מלאך המות א שניטט געטיהן איבער'ן האלז און מיין נשמה איז מיר פינ'ם גוף ארויס... איז געפלויגען, געפלויגען איבער כמארעס, שטערען, גלגלים און מזלות, דורך אללע 7 הימלען, און איז אריין אין א זאאל, גרויס וויא דיא וועלט, און איז געבליבען שטעהן דארט אין א ווינקעלע וויא קיינער, דאכט זיך, זעהט זיא ניט... באלד בעמערקט זיא, וויא עס קלויבט זיך, הערום א טיש, דאס גאנצע בית-דין-של-מעלה, און דער וואס זיטצט טיהט א געשריי "פיהרט אריין דעם אלטען רמאי, דעם צורר ההשכלה, דעם גוזל אלמנות און יתומים, פערליהיין פון דראביטשעוו, צום דין וחשבון!"... הערענדיג דעם גרויסען געאכפערטען נאמען פון דעם חסיד'שעו מיללייאנער, אז מע ריהפט איהם צום משפט, בין איך נבהל ובישתומם געווארען! "שטייטשו, לא די ער האלט נעביך, וויא מע רעדט, ביי איין אומגליקק און וועט חלילה, פון אזא גדולה, דארפען קוממען אויף כבר — לחם — וואזשע וויל נאך פון איהם דאס בית-דין-של-מעלה האבען...?" גאר אין דער מינוט איז אריין אין זאל א שאנער יונגער-מאנו, דייטשעריש

געקליידעט, און דער משמש ביים טיש האט אויסגעריהפען: „ברוך הבא ר' שמחה-קצי הוי-ארץ!“ און נאך דעם יונגענמאנן האבען מלאכים נאכגעטראגען פאק ביכער מיט וועקסלען, סטשאטעס און פאפירען און איינער האט אנידערגעלעגט אויפ'ן טיש דעם ספר הזכרונות. — באלד האט מען אריינגעפיהרט אונטער א קאנאוואי דעם חיב, פערילהיין, אליין, לייבען איהם א באטאנטע חצופה, בעהאנגען אין גאלד, ברילאנטען, סאמעט און זייד... און אונטער איהר א פרוי בליטש-יוגענד, שאן וויא דער מארגענשטערן, מיט הימעל-בלויע אויגען און גאלדענע האאר, נאר דאס פנים טרויעריג, אין דיא אויגען טרעהרען און דיא הלבשה איהרע ארעם, איינפאך — נאר צעכטיג, זויבער און זעהער געשייט... און מע זעהט, אז זיא איז דער רייכער — חצופה'ס א פאקאיאווע... פין וויטענס, אין א זייט, שטעהט איין אלטע, ערענסטע, בכבוד'ע זקנה, און מיט איהר צו'חנפה'נען דער רייכער חצופה, ווייזט אויס, אז זיא איז איהרע א פאטאטשקע פאר'ן שטיקקעל ברויט מיט א מלבוש... דאס דייטשעל האט אנגעהייבען בלאטטערען דיא ביכער, אונטערצייכענען דיא וועקסלען, און אלץ דערוויזען דעם בית-דין, אז פערילהיין איז מעיקרא נאך א רמאי, א שווינדלער און א באנקראט-במזיד! אללע האבען דעם דייטשעלס עדות און ראיות פאווערייעט און זיך אין אללעמען איבערצייגט און פערילהיין האט זיך מודה געוועהן אויף אללע זיינע אונטערשריפטען און באלאנצען און דער ראש-בית-דין האט א געשריי געטיהן: „פערילהיין איז א באנקראט בערמה וזדון-לב און זיין פסק, על פי דינא מלכותא דארעא, איז ער זאל זיטצען תפוס עד יום מותו אינ'ם דראביטשעווער בית-האסורים! און דאס וואס איהם קיממט פאר זיינע שווערע חטאים נגד התורה און נגד היושר, מיט זיין גזלן'ען אלמנות און יתומים, קהל'ש, חברה'ש און עולמית-געלטען; מיט זיין רודף'ען עד לחיים דיא השכלה מיט איהרע סופרים און משכילים; מיט זיין שטיטצען, עהרען און שאטצען דאס חסידות מיט איהרע רעדעל-פיהרער, בכדי דורך זיי צו פערגרעססערען זיינע קרעדיטען און מחרים זיין אללעס, וואס שטעהט איהם אין זיין פאלשען מערדערישען וועג, און נאך בלייבען ביי דער וועלט א פרוממער, שאנער, עהרליכער יוד... און פאר נאך שווערע, חטאים, עונות ופשעים, וועלכע ער האט מיט זיין זינדיגער האנד אליין פערשריבען אין א דעם ספר הזכרונות — פאר דעם אללעמען וועט מען איהם אין גיכען משפט'ן, נאך זיין טויט, על פי דינא דרקיעא!...“ פערילהיין, מיט זיין אכזריות און אבירת-לב, האט נאר אראבגעלאזט דעם קאפ און פערכמורעט דיא ברייען און דיא באטאנטע חצופה האט אויסגעפלאצט מיט א איסטערישען קוויטש און און איז געפאללען חלשות... דאס יונגע ווייבעלע האט מיט א הימעל-

חנ'עוודיג, געשייטעס שמייכעלע, אויפגעהויבען פריי דעם קאפ... אונ די בכבוד'ע זקנה האט א פרייען אטהעם געטיהן, וויא נאך ארראפווארפען פון זיך א שווערע משא... דאס יונגע דייטשעל, הוי-ארץ, איז צוגע־גאנגען צום יונגען ווייבעלע, האט איהר געגיבען די האנד אונ האט זיא בעגריסט מיט די הארצליכע ווערטער אין גראמם: „ווילקאממען, ליעבע פרוי השכלה!

יעטצט נעהם זיך רייניגען דעם יודישען שמוטץ;
דיין פערפאלגער האט זיין מפלה,
מיט מיטעל, נעהם איך דיך דערוויל, אין מיין שוטץ!
זעה, דיין ווירטהין, דאס פרעכע חסידות
חלוש'ט, געהט אונטער גלייך מיט איהרען פאטראן!
דאס פראפעצייעט דיר גרויסע עתידות:
גיך וועלען אויך יודען קניען פאר דיין טראהן!..."

„ווארט, הוי-ארץ! — האט א געשריי געטיהן דער ראש-בית-דין — דא שטעהט עפעס עלטערס פון דער יונגער השכלה, וועלכע האט — הגם ניט אזוי געליטען וויא זיא — אויך געמוזט בייגע' איהר גרויען קאפ פאר א דער פארשייטער חסידות, נאך שטיפען איהר די קארעטע מיט חנופה אונ בטלות ··· דא שטעהט פאר אונז די אלטע רבנות וועלכע די פארשייטע פרוי ריהפט היינט אן מיט'ן נאמען „מתנגדות"... אונ מיר שווייגען! זיי זשע ניט-קיין דוחק את השעה!... מיר שווייגען דערפאר, וויל זיא אליין האט נאך ביז אצינד ניט פרא־טעסטירט עפענטליך געגען דעם חסידות, אזוי וויא די ענערגישע השכלה... אונ דאס נעהמט זיך דערפאר, וואס זיא האט נעביך ניט איהרע פארשטעהער אויפ'ן עולם השפל; „התורה מונחת בקרן זוית" (די תורה איז נעביך פערשטיפט אין א ווינקעלע). זייט איהר פאר־שטעהער — הגאון ר' אליהו ווילנער — איז נפטר געווארען, איז זיא נעביך כצאן בלא רועה, אונ מיז זיך לאזען פיהרען פון די חסידישע רביים, וואס זענען מקים ומעביר רבנים, דיינים, שוחטים אונ כלי קודש, נאך זייער פאלשער כוונה נאך... נאר טאקע דערפאר ווידער, וואס די זקנה איז זיך אזוי משפיל געגען דעם חסידות, אונ זיכט זיך גאר קיינע מיטעל ניט, צום בעפרייען, חאטשע זיא זעהט דאך פאר זיך א גיטען ביישפיעל אין דער השכלה... מוז נאך מעכב ווערען די גאולה שלמה אויף א צייט!... יבוא היום, כי קרוב הוא, ווען דאס בית-דין-של-מעלה וועט צוטרייטען צום משפט, ווענען די דעות ואמונות פון דיעזע 3 שטות, בכלל, בזמן הזה... לויט נאך די כוונות פון זייערע לעטצטע 3 מיסדים: מענדעלזאהן, הגאון והבעל-שם. ערשט

דערמעלט וועט דער עולם השפל דערוויססען מה לקרב ומה לרחק ...?

לעת עתה זענען מיר מודיע דעם עולם-השפל, אז פון היינט אן שוואכען מיר דיא מאכט מיט'ן חוצפית פינ'ם חסידות, ווייל זיא איז שוין גאר פון דיא האלאבליעס ארויס! ... אבער וועגען דער עקסיסטענץ אונ ממשלה פון דיעזע 3 שטות איז נאך ניט דיא רעכטע צייט גע-קוממען! ... גענוג דערווייל, וואס מיר האבען דער חצופה פארמאכט דאס גרויסע מויל! אונ ציגענעהמען ביי איהר איהרע געפאהרליכען פאטראן, פעריללהיין, הרמאי! — דאס איז שוין איין התחלתא דגאולה! ..."

אויף דיא ווארטער האבען דיא מלאכים געזינגען דאס ליעד:

דאס חוצפית אונ דעספאט
פון חסידות — פאלש קאפיטאל
האט שוין דער ליעבער גאטט
פארטראכט מכל וכל! ...
צינד, נאך דער מפלה
בעקוממט שוין אויך מגידות
דיא תורה אונ השכלה
גלייך מיט דעם חסידות! ..
איהר קעננט שוין אייער פאהן,
מתנגדים אונ משכילים,
אויף שטעללען אויוועגאן,
אהן מורא פאר בלבולים! ...
אין פראנט שטעללט אייער פאלק —
ס'איז יעצט דער שעת הכושר —
אונ ארבייט פאר דעם פאלק;
דיא הויפט נאר: אמת, יושר! ..
נעהמט טינט, פעדער, פאפיער
נוטצליכע ספרים דרוקקט!
וויא ווייט מעגליך פריער
ציווישען פאלק צושיקקט! ..
אונ אום, ליעבע קינדער,
ניט צו פירכטען פאר קיינעם —
ארבייט נישט בעזונדער ...
האלט אייך נאר אינאיינעם!
דאס חסידות אויך ניט וויכען;
מאכט זיא נישט אוועק!
זיא נוטצט צום עררייכען
דעם אמת ריכטיגען צוועק! ...

זעהענדיג

זעהענדיג דיא גאנצע קארטינא, אונ הארענדיג דאס דאזיגע ליעד,
בין איך נאר וויא עפעס פער'שכור'ט געווארען, אונ בין, טאקע אין חלום,
ווייטער אנטשלאפען געווארען, אונ, איך ווייס ניט אין וויפיעל צייט
הארום? — האט זיך מיר שוין פארגעשטעללט אין חלום גאר א נייע
קארטינא.

20.

מיין צווייטער חלום:

**דיא גאנצע צרה אונ אומגליק איז נאר דאס,
וואס ביי יודען איז קיין זאך נישט אין דער מאאס!**

שטעללט זיך מיר פאר, אז איך מיט מיינע 2 טיש נבאים שטעהען
מיר ערגעץ אין א מדבר, אונטער א הויכען שפיטציגען בארג אונ עט
אויוען, אויפ'ן שפיטץ, זעהן מיר, וויא א טאוועל ציגעשלאגען צו'ן
א הויכען סטאלב, אונ אויף דעם טאוועל ברעננען פייעריגע אותיות
דיא ווארטער: „החיים והמות-ובחרת בחיים"···· מיר האבען
זיך אללע 3, שטוויגענדיג, אנגעקיקט איינס דאס אנדערע, אונ געבליבען
שטעהן אין א שרעקקליכער מבוכה ···· אין איינינע מינוט שפעטער האב
איך זיי אויסדערצעהלט מיין ערשטען חלום; אללע האבען מיר געצויגען
מיט דיא אקסלען, געקנייטשט מיט דיא שטערנס, אונ עפעס וויא
געשעהמט זיך איינער פאר'ן אנדערען, אונ טאקע אין חלום, דאכט
זיך, טראכט איך מיר אזוי: אא, ציגד האבען זיי זיך ביידע אליין
אויסגעגיבען פאר מיר!... זיי ספק'ען גלייך מיט מיר אין דעם גאנצען
ענין, אונ ווייסען אויך ניט, אויף וואס זיך צו בעשליעססען...? אונ
אזוי וויא מיר שטעהען אזוי פערטיעפט — פליצעם וויא עס האט זיך אונטער
אונז געעפענט דיא ערד, אונ מיר זינקען אלץ טיעפער טיעפער···· אונ
מיר זענען געבליבען שטעהן אין א שרעקקליכען פינסטערען תהום,
וועלכעס, אין חלום טאקע, האט זיך מיר נאר געדאכט, אז דאס איז
אודאי דער שאול-תחתיה!... אונ וויא מיר שטעהען אזוי אין איין
פלאטערניש — שיסט פליצעם אויס א ווילד געלעכטער פין אפשר ששים-רבוא
מיילער, אז ס'האט ממש פערהילעכט אללע וועלטען — אונ וויא מיר

קיקען זיך אום, זעהן מיר: דאס איז א מחנה מלאכי חבלה שדים און רוחות, אללע טייטען אויף אונז מיט דיא פינגער: „אט זענען זיי דיא 3 חברה-לייט, וואס 2 האבען צו דער עלטער אויסגעביטען א שמאטע אויף א שמאטע . . . און איינער איז, פין ספק, גאר געשטארבען אהן וידוי, כמעט א כופר בעיקר!“ . . . מיר האבען געמיינט: אט ווערט פין אונז תל און פראך, גאר אין מיטען דעם ליארעם הארט זיך עפיס א מין פאכען מיט פליגעל; דיא מחנה האט זיך אנגעהייבען שטקען צווישען זיך: „א א! ער פליהט שוין, דער מלאך מיכאל א הער, מלמד זכות צו זיין אויף דיא 3 האלעפוזניקעס אויך“ — און דיא רגע איז דער גאנצער תהום בעלייכטעט געווארען וויא מיט 18 תמוזדיגע זיננען, און מיכאל מיט זיינע 6 גאלד-פייעריגע פליגעל האט זיך אזוי טרייסטליך-זים און ליעב, אראבגעלאזט איבער אונז 3, וויא דיא שטיללע ווייסע טויב איבער איהר טייבעל-גייסט, און האט, מיט א זיס, האניג-גיססענ-דיגער שטיממע, וואס האט געקוואלען, וויא א פריש-קיהלער וואססער-קוואלל אין א רויזען-גארטען, און געצווינגען דיא נשמה עפעס א הין, א הין . . . אין א אייביגער זיססער שטיללער מנוחה תחת כנפי השכינה . . . אויסגעריהפען: „שטילל! לאכט ניט, ליארעמט ניט! דיא 3 פערזאנען לעבען נאך און זענען נאך אונטער זייער אייגענער בחירה, האבען מיר נאך גאר ניט דאס רעכט זיי צו משפט'ן! . . . איהר זעהט דאך, וויא זיי האלטען נעביך אליין אין אזא שרעקליכער פערצווייפלונג! . . . קענגען מיר נאך גאר ניט וויססען, מיט וואס זיי וועללען ענדיגען זייער לעבען . . .? מיר זענען מלאכים, און דאך ווייסען מיר ניט, וועהמעס מארגען פין אונז איז? . . . „הן בקדושיו לא יאמין ובמלאכיו ישים תהלה!“ ובפרט מענשען! . . . דערוויל זעהען מיר, אז זיי זיכען נעביך דעם וועג — נאר מיר האבען דאס רעכט ניט, זיי אנצווייזען אויף איהם כל זמן זיי לעבען אין זייער בחירה . . . און הלואי וואללטען זיי זיך געקענט בענוטצען מיט זייער בחירה פין זייער קינדהייט אן — וואללטען זיי שוין אפשר לאנג געווען אויף א וועג . . . דאס אומגליקק איז אבער, וואס פוילישע יודען טייטען דיא פרייע בחירה אין זייערע קינדער מיום הולדם ביז זיי ווערען אליין טאטעס פין קינדער — און דערנאך, אז זיי בעקוממען זיא שוין, איז זיא שוין אבגעשוואכט, פארשטימט, עקט און אונפראקטיש; און דערציא נאך דיא דאגות-פרנסה, דער שוואכער גוף פין א געמיטשעט לעבען און אנדערע צרות — וויססען זיי שוין געביך ניט, וויא זיך צובענוטצען מיט איהר? און קאניוטשען אב א לעבען אין חרטה, ספקות, פערצווייפלונג, כעס און מכאובים . . . נא, קענן מען זיי בעשילדיגען אין זייער איטצטיגער לאגע? . . . ווייד דיא פאטער זייערע זענען אויך ניט שולדיג דעראינען, ווייל זיי ז

ערציִיגען דיא קינדער אויף דעם זעלבען אופן, וואס זייערע עלטערען האבען זיי ערציִיגען, יעדער נאך דער אלטער שיטה, נאך דעם אויס־געריבענעם דרך, וואס זיי האבען פֿון אבות אבותים, ביז דיא ערשטע מיסדים פֿון דיא שיטות, אונ וואלטען דיא ערשטע דורות, וואס נאך יענע מיסדים, געוועהן ריכטיג פֿערשטעהן דיא פּרינציפּען, וואס דיא מיסדים האבען געמיינט ביים גרינדען זייער שיטות, אונ אויף וועלכע דיא שיטות זענען געגרינדעט — וואלטען דיא יעצטיגע דורות, בפרט דער היינטיגער דור, געוויסס ניט געקוממען צו דער וויסטער לאגע, וואס דיא 3 דא, אונ טויזענטער נאך אזעלכע וויא זיי דארט, אינ׳ם עולם השפל; ווארען יעדער מיסד א נייע שיטה, האט געוויסס ניט געמיינט אונ ניט אויסגעארבייט זיין פּלאן, צור נוטצען אונ גליק פֿון זיין פֿאלק — געוואהנליך מיין איך דיא ארענטליכע מענטשען אונ היימע יודישע פּאטריאטען מיט ליב אונ זעלע — ניט קיין שווינדלער אונ אפּעריסטען חלילה — אונ ווען דיא נאכקאמען, נאך יעדען מיסד, זאלען טאקע נאכפֿאלגען זיינע פּרינציפּען אונ כונה, וואס ער האט געמיינט מיט זיין שיטה אונ, אדרבא דיא פּרינציפּען נאך מעהר ענטוויקלען אונ פֿער־פֿאלקאממען נאך דער צייט פֿון יעדען שפּעטערען דור — וואלטען, יעדער כת, געוויסס גליקליך געוועהן בגשמיות אונ ברוחניות, אונ מיט דער צייט וואלטען זיך נאך דיא אללע פֿעריִיעדענע שיטות גאר אויס־געארבייט אין איין אללגעמיינער שיטה, אלס איינע פֿאלקאממענע לעהרע אינ׳ם גייסטליכען לעבען, על פּי התורה־והחיים, הדעת והדת, פֿאר אללע יודען!... צום בייאשפּיעל לאמיר טאקע נעהמען אט חאטש א דיא 3 שיטות פֿון דיא 3 מענשען: דאס מתנגדות, השכלה אונ חסידות!: נא, דיא 3 מיסדים פֿון דיא 3 שיטות: דער ווילנער גאון, ר׳ משה מענדעלזאהן אונ דער בעל־שם, זענען געוויסס אללע 3 געוועהן פֿעיגע ארענטליכע מענשען אונ אמת׳ע יודישע פּאט־ריאטען, אונ יעדער האט זיין שיטה געוויסס געגרינדעט אויף פֿעסטע, גיטע פּרינציפּען, לטובת כלל־ישראל אויף דור דורות — דער בעל־שם איז חלילה קיין שווינדלער, קיין שווערמער געוועהן, וויא א סך מיינען, חס ושלום! זיין שיטת־החסידות איז בדורו געוועהן א נאטהיגע, נוטצליכע רעפֿארמע אינ׳ם רעליגיאזען לעבען, אקעגען דעם קאלטען שטרענגען ראבביניזמוס מקדמות דנא ביז אין זיין צייט, וועלכעס ס׳האט שוין געהאט געבראכט דיא גאטטעס־דיענסט מיט אללע מצות דאורייתא ודרבנן אין אזא מדרגה „מצות אנשים מלמדים“, אז דער יוד האט שוין גאר לחלוטין ניט געפֿיהלט אין זיי קיין שום טעם וריח, קיין שום איננערליכע כונה אונ תכלית!... ער האט גאר געטיהן דיא זאך וויא איין אוטאמאט אלס התחייבות, וויא דער סאלדאט — טלוזשבא

(זעהט מיין מאמר: „מענדעלזאהן און דער בעל-שם“ אין מיין חבור „כל-בו’ניק“) אודאי האט דאס דער בעל-שם פערהאפט מיט זיין נייער שטה „חסידות“, וואס דער תכלית המכון זיינער איז געוועהן: „עבודה מאהבה“, ס’הייסט, טיהן דיא זאך אויס אייגענעם ווילען און פיהלען דעם הויכען ערהאבענען זינן פון דער מצוה מיט איהרע ווירקליכע נוטצען אינ’ם לעבען, ס’הייסט: זיין אין דער עבודת-הבורא א פרייווילינער סאלדאט — אודאי דיא 3 מיסדים זאלען זיך בעססער געוועהן צוזאממענגעהמען אינאיינעם, און אינאיינעם אויסארבייטען א רעפארמא פיר דעם יודעש רעליגיאזען און גייסטיגען לעבען, יעדער נאך זיינע מיינונגען און פרינציפען — וואלטען זיי געוויס געוועהן געגרינדעט איינע אללגעמיינע פאללקאממענע שטה אויף דור דורות, און עס וואלט גאר פערשפארט שאפפען סעקטען אונטער יודען... נישמעדר אפילו אזוי — יעדע שטה פאר זיך — איז הלואי וואלט מען זיא, נאך זיי, געוועהן פינקטליך נאכגעפאלגט אין זייער ערשטען זינגען, וואלט אויך דאס יודענטהום גליקזעליג געוועהן עד היום און ווייטער! — דאס אומגליקק איז אבער, וואס דיא נאכקאמען, נאך יענע 3 מיסדים, זענען טאקע באלד, און וואס ווייטער ערגער, אראפ פונ’ם ערשטען תכלית-המכון, א סך אויס אונוויססענהייט, א סך אויס איבריגע הוספות, תקונים און שנויים אין דער שטה און א סך אויס אייגענעם אינטערעס און שווינדעל; אזוי לאנג, אזוי ברייט, ביז דיא אללע 3 שטות זענען לחלוטין אראפ פון דיא אלטע קאליעס, און זענען גאר ניט איינליך געווארען אויף יענע, אפילו מיט א רמז דרמיזא! לאזען יעטצט דיא 3 מיסדים אינמיסטען א קיק טיהן אט אויף א דיא 3 עקזעמפליארען — וועללען זיי געוויסס ניט דערקענען אין זיי אפילו א נצוץ דערפון, וואס זיי האבען געמיינט און בעהויפטעט... היינט וויא קענן מען זיי אין עטוואס בעשילדיגען? אדרבא! זיי האבען נאך גאר נישט-קשה געהאנדעלט געגען צעהנער טויזענטער פוילישע יודען, וואס בלייבען אייביג פערפאללען אין זייער איינגעוואינטעטן שמוטץ... און דיא האבען זיך חאטש געבארעט מיט אייגענער בחירה אקעגען זייער פערדארבענער ערציהונג: דער עלטערער פון דיא 3, נאכ’ן אנזינדיגען זיך איבער’ן מויל אין זיין פערגרייזטער שטה, וועלכע איז שוין אין זיין צייט לחלוטין ארויס מחוץ לגדר, וואס קיין זכר פון „השכלה“ איז שוין אין איהר ניט געוועהן צודערקענגען.. האט ער זיך א חאפ געטיהן אין זיין פעהלער און האט אנגעהייבען זיעבען עפעס א בעססער מזון — הנפש אין זיין גייסטליכען לעבען און, כפי אינ’ם לחלוטין פערשלאססענעם שטייגעל אריין — אינ’ם רבניזמוס, אין דיא הענגע דישנע ד’ אמות של הלכה — קענען שוין אזוינער געוויסס ניט וועללען אריינפליהען... איז ער אריינגעפלויגען אין א שטייגעל חאטש מיט ווינטעלאטערס, טיהרלעך און

פענסטערליך — דאס לופטיגע חסידות — דער צווייטער, וואס האט זיך געניעג אנגעליטען אין זיין פערגרייזטער שטה, טראגענדיג אויף זיך א משא פון תרי"ג מאל תרי"ג חומרות, גזרות, תקנות, סיגים און מנהגים ... און אללעס אווטאמאטיש און אונטער'ן שטרענגסטען דעספאטיזם ... האט זיך געביך אויך בעצייטענס ארומגעקוקט, און אנגעהייבען, מיט פרייער בחירה, צוזיכען עפעס א פרישע זערגע צום ערנאהרען זיין דורשטיגען גייסט, און כפי אין אזא לחלוטין אפענער שטייג — דיא פערגרייזטע השכלה אין פריקת-עול לגמרי — וועט אזא פויגעל געוויסס ניט אריין פליהען. . . . וואָרען אויסשפאנען זיך פון עול תורה ומצות מיינט ער גאר ניט . . . איז ער אויך אריינגעפלויגען אינ'ם חסידות — חאטש א האלב-צוגעמאכט שטייגעל . . . נא, און דער יונגסטער פון א דיא 3, וויקענדיג זיין גאנצע יוגענד אין זיין פערגרייזטער שטת-החסידות, און דערזעהענדיג דאך דיא מעשים אשר לא יעשו וואס אין דעם מין שטייגעל געהט פאר . . . האט ער זיך אויך נעביך א חאפ געטיהן אויס אייגענע געוויססענביסע, און גאארט ערגעץ איבערצופליהען אין א פיינער שטייגעל . . . ער איז אבער, ראשית, אומגליקליכער פון זיינע חברים: זיי האבען געהאט מיט עפעס צו פליהען און מיט עפעס צוקימען אין א נייער דירה: דער ערשטער בעזיטצט שפראכען, וויססענשאפט און דרך ארץ; דער צווייטער בעזיטצט ש"ס ופוסקים און עול-מלכות-שמים — ער נעביך איז א כלי-ריק מכל וכל: לעהרנען אויפ'ן שפיטץ מעססער, יראת-שמים אויף א שמעק-טאבאק און דרך-ארץ אביסעל מעהר פון א ווילדער חיה . . . נא, וויהין זאל ער אריינפליהען . . . ? והשנית, האט ער דאך שוין פון זיינע חברים, אז יענע 2 שטות טויגען אויך אויף כפרות . . . היינט וואס קוממט איהם צוטיהן אין אזא קריטישער וויסטער לאגע, ביי אזא פינסטערער ערציהונג וויא זיינע, ביי אזא נידריגען מצב המוסרי והשכלי, ביי אזוינע אויסגעמארכעוועטע ביינער און ביי אזא עניות, דחקות און שפלות — אז ניט אריינפאללען אין יאוש און פערליערען בטחון און אמונה אין אללעס . . . ?

אט זעהט איהר, דיע עלטערע צוויי זענען זיך נאך אומשטאנד ארויסצורייסען פון זייער נייעם טעות, פון דעם פאלשען חסידות און זיך נאך עפעס אויסארבייטען א מין דרך-הממוצע צווישען דיא אלטע 3 שטות, וויל זיי האבען עפעס מאטריאל מיט וואס צו ארבייטען; און הויב זיי וועללען, ביז אין זייער טויט, ניט קוממען אויף א דרך-הישר — זיי קעננען מיר אפשר יא בעשילדיגען נאכ'ן טויט — אי דאס איז אויף זיי אויך, דיא ערציהונג זייערע, א גענוגער למוד-זכות אויף אללעס . . . דער יונגערמאנן אבער קענן אפילו נאכ'ן טויט אין גאר ניט בעשילדיגט ווערען! זיין בחירה האט מען שוין לאנג געטייט אין איהם און געטייט אויף אייביג! . . .

איך זאג אייך בפירוש פאראויס, אז ער אונ נאך טויזענטער אזעלכע „פוילישע יונגלעך“ וויא ער וועללען שוין אזוי אבקאניוטשען זייער קוטיג שטיקעל וועלט אונ וועלען אללע שטארבען אהן ודוי... אונ איך וועלל זיי מיט אלע מיינע מאגליכקייטען פערטיידיגען נאכ'ן טויט אונ זיך אויסשטארען פאר זיי א ווינקעל'ע אין גן-עדן וויא א קאפ אנצושפארען!... יא, זייער וויסטע-פאנאטישע ערציהינג, איז א גענוגע כפרה אויף זייערע נארישע מעשים, אונ זייער בידעווען אין דלות, שפלות, קריינק, יסורים אונ אונ כל ענוים קשים, איז א גענוג אבקעמעניש אויף זייער פיסטע זונדיג לעבען!... פאר איין זאך וועלל איך איהם אליין מחיב זיין איבער הונדערט יאהר, אויב ער וועט זיינע קינדער מגדל זיין אויף זיין דרך!... איי ער ווייסט ניט אונ קען ניט אויספיהרען קיין אנדער דרך? — לאז ער זיך מיט זיי פערלאזען אויף ערענטליכע מענשען, אדער לאזען זיי זיך אליין געהן זייער וועג... אביא ניט דיא פינסטער, וויסטע ערציהינג, פין דיא „פוילישע יונגלעך“!...“

ביי דיא רעד האב איך מיך אויפגעכאפט אין איינע אנקסטען אונ וויא איך מיט מיינע 2 חברים האבען נאר דיא אויגען געעפענט, האבען מיר דערזעהן פאר זיך דעם סמאטריטעל פינ'ם אסטראג מיט א פאפיער אין דער האנד, אונ האט אונז אבי‏אוועט, אז מיר זענען בעפרייט! — אונ דאס פאפיער איז געוועהן איין קייזערליכער מאניפעסט אויף טויזענטער ארעסטאנטען... אונ דאך האט מרדכי'לע זיך גאר אוועקגעלעגט צו בעוויזען אין דעם רבי'נס א מופת ···· שמואל'קעל האט ציגעשא־קעלט מיט א באם... אונ איך האב געצויגען מיט דיא פלייצעס...

21.

אזוי וויא דיא טקאטשילנע, אזוי איז דאס וועבען, אזוי וויא דיא ערציהינג, אזוי איז דאס לעבען!

קימעמענדיג, נאך 6 יאהר אסטראג, אויף דער לעבטיגער וועלט, בין איך גאר וויא פער'שכור'ט געווארען, אונ האב זיך קיין חשבון ניט געקענט אבגיבען וועגען מיין לאגע... ובפרט נאך דיא ערשטע פאאר טאג, אין וועלכע דיא וציונגי'ר סירעוועקער חסידים האבען דא געהאט אזא גילדענע געלעגענהייט צו חאפען א ביססעל משקה לכבוד דעם נייעם רבי'נס מופת ···· אונ טאקע פשוט, וואס מע האט זיך נאך אזא לאנגער צייט, ווידער דערזעהן מיט 3 אלטע חברה־לייט, גיטע ברידער; א כלל מע

האט געמאכט קערמעשליך מיט נגונים און מיט ריקוד'ליך אזוי אז איך בין פערטערעראמט געוועהן פון אללע זייטען, ביז דיא גראטשקע איז אביססעל איבערגעגאנגען און אויפ'ן דריטטען-פערטען טאג האב איך מיך ערשט ארומגעקוקט אויף מיין לעבען דאס ערשטע מאל אין מיין לעבען .... א מענטש אריבער שלושים, אויסגעדארט, אויסגע־מארכעוועט, אהן א טראפפען בלוט, אהן א גאנץ ביינדעל, אהן א ווינקעל וויא א קאפ אנידערלעגען, אהן א מראה מקום אויף א טריקען שטיקעל ברויט — א חוץ אפשר דאס מעמדות קלויבען, וועלכעס כ'וואלט מיר ליעבער געוועהן דער טויט . . . — אהן א שום מיטטעל צום פערדיענען א שטיקעל ברויט! ווייב און קינדער מיטשען זיך ערגעץ אויפ'ן טויט, און דא טאטשען נאך דיא געוויססען .... און דאס ספקות מאכט מיר א טשעכאטקע ! עס פלאנטען זיך אין קאפ מיינע חסיד'ישע מעשים, דעם רבי'נס כלא־ידע . . . מרדכי'לעס חלום, פערילהיין'ס מפלה, דאס מלאכים־ליעד און דעם מלאך מיכאל'ס נבואה וועגען מיין עתיד . . . און, ועל כלם, ס'איז שוין טאקע ניטא קיין שטיקעל ברויט ! . . . גוואלד ! — האב איך מיר מיטביידע האנד א קלאפ געטיהן אין קאפ אריין, און האב זיך, דאס ערשטע מאל אין מיין יונגערמאנן־לעבען, זעהר ביטטער ציוויינט — גוואלד, וואס בין איך ? ווער בין איך ? וועהמעס בין איך ? וואס, ווער איז מיינס . . . ? וואס טויג איך בנשמות און וואס בין איך ברוחנית ? ! . . . איך בין אזוי א פאאר שעה אבגעזעססען כמעט וויא פערשטיינט און טייכען טרעהרען האבען זיך געגאססען פון מיינע אויגען ביז איך האב הענדליך אויסגעשריעגען אין א ווילד פערצווייפלונג : גערעכט דער מלאך מיכאל ! . . . איך בין א פערפאלענער אויף אייביג ! איך האב מיך ניט מיט וואס צו בארען און קענן מיך ניט בארען ! . . . געשטארבען מיין בחירה מיט מיין ערשטער מינוט לעבען און איך מוז בלייבען ביז אין טויט דאס, וואס דער טאטע האט געמאכט פון מיר, וואס דיא יודישע ערציהונג האט געמאכט פון אונז אללע ! . . . און באלד איז געבליבען ביי מיר א הסכם, אז איך זאל מיך, לפנים, האלטען אינ'ם חסידות ביז ס'וועט זיך האלטען . . . פיעל־וועניג האב איך שוין א שטיקעל ברויט, אביססעל בראנפען און א קבוץ חסידים, מיט וועהמען איך קענן חאטש אווארט אויסרעדען . . . און אזוי בין איך דאך גאר עלענד וויא א שטיין : פאר מתנגדים איין עם־הארץ, פאר משכילים א פרא־אדם, פאר בעלי בתים א פיסטעפאסניק און פאר'ן המון העם — איין אסטראזשניק . . . דארף איך דאך מיר נאר בעגראבען לעבעדיגערהייט ! . . . ובכן בלייב איך ביים אלטען דרך ! ס'הייסט : ניט איך בלייב — נאר איך קענן מיך ניט ארויסרייססען פון איהם . . . איך האב ניט וויהין ? סיידען א שטיין אויפ'ן האלז און אין וואססער אריין ! . . . איך בלייב צווישען

דיא חסידים, נאר ניט ביים חסידות אונ ניט קיין חסיד... דאס איין־ אונ איינציגע שטיקעל געוואהר מיינס איז ביי מיר געבליבען „שוויגען"...

אז וויעדער לעבען פינ'ם מעמדות — קלויבען — מוז מען דאך דעם רבי'נס הסכמה דארויף! — אונ אויף מארגען בין איך מיט מיינע 2 מויש־גבאים אוועקגעפאהרען צום רבי'ן אויף שבת. (גע'חלום'ט האט זיך מיר נאך, איבער'ן הונדערטען פאלל, אולי טאמער וועט מיר דער רבי חאטש עפעס אבגיבען פון מיינע 3000 קערבליך, וואס איך האב מיר אנגעקלויבען ביי איהם?...) דער רבי האט אונז אללע 3 זעהר קאלט אויפגענעהמען אונ מיך נאך ערגער פון אללע... מאהלט אייך ביא מיר איז דאס קיין נייעס אונ קיין חדוש ניט געוועהן: איך האב זיך גענוג איבערגעזעהען פון איהם אזעלכע פערפערעמדעכצען פון מענשען, וואס האבען איהם זייער ממון אונ דמים אוועקגעגיבען אונ ביי זייער דלות האט ער זיי ניט דערקענט, אונ אפט מאל גאר ניט געהייסען אריינלאזען צו זיך... אונ דאס פלעג אויך אויסקוממען ביי דיא חסידים א מופת ··· הייגט, וואס איז דאס חדוש אז ער דערקענט ניט מיינע 2 חברים נאכ'ן אבשלאגען כפרות מיט זיי...? ובפרט מיך, דלפון, אסטראזשניק, אונ ער איז נאך מיינער א בעל־חוב דערציא!... ווער וואללט עס בעססער געוועהן?... ער וואללט אונז גאר בפירוש ניט געוועהן אריינגעלאזט צו זיך: כ'לעבען, וואס דארף ער בסך הכל דיא 3 אבגעשלאגענע הושענות צו זיין מוחין דגדלות... אונ צו וואס טויג זיך איהם בעגעגענען אויג אויף אויג מיט ארעסטאנטען פון איין דילא מיט איהם...? נאר דאס האט ער שוין ניט געקענט טיהען אקעגען דער וועלט... הייגט שמועלט אייך פאר זיין היילינע מוגנע, בעת איך האב איהם, צווישען דיא ציין נאר, גע־בעטען עפעס אויף מיין חוב!?... ער איז ממש אנגעצינדען געווארען, נאר אויף צו פערברענגען מיך בהבל פיו הקדוש... נאר באלד האט ער פערגלאנצט דיא אויגען אונ האט, מיט א היילינ, חן'עוודיג שמייכעלע א זאג געטיהן: „דיין חוב...? וואס איז שייך...? כלנו חייבים, כלנו משועבדים צו עבודת הבורא ברוך הוא וברוך שמו! ה' נתן וה' לקח יהי שמו מבורך!··· א בשר ודם וואס איז בכל רגע ורגע דעם אייבערשטען דיא נשמה שולדיג — איז וואס שייך צוזאגען „חוב"?... חוץ לזה האב איך דאך דיין פלונית'טע געגיבען א יאהר אויף צו לעבען, דאס קוממט דאך איהר פון דיר על פי דין... הייגט וויפיעל האט מיך אבגעקאסט דיא הכנות צו דיין חופה מיט מיין פלימעניצא ימח שמה זאל זיא ווערען... נא, אונ וויפיעל האב איך געגיבען פאר דיין דילא, מע זאל זיא אלץ אבלעגען, ביז איך האב דיך מיט'ן אייבערשטענס הילף ארויסגענעהמען פון גויעשע האנד...? מאהנסטו מיך נאך חובות...?" איז ער זשע דען ניט פאללקאמען גערעכט?... מיין פלונית'טע

קוממט דאָך „על פּי דין“ . . . (ניט על פּי הפּראָקוראָר . . . און אַ בעל־כּרחו־גט אָהן כּתובה איז איהר, אַ פּנים, געקוממען על פּי יושר . . .) „מיין ד י לאַ“ . . . האָט איהם געקאָסט . . . און נאָך פון גוי'עשע האַנד האָט „ער“ מיך אויך אַרויסגענעהמען . . . נאַ, און טאַקע דיא הכּנות צו דער חופּה געהן דאָך אויך ניט צו פּים! קאַרג האָבען נעביך רענדאַרעס אנגעבראַכט דאַרויף זייער בּלוט? . . . מאַהן איך נאָך חובות בּיי אַזאַ צדיק יסוד עולם! ? . . . מיילאַ, איך האָב דאָך אַ קיק געטהון, אַז דיא שפּיעל איז פאַר'ן טייוועל, האָב איך מיר מיישב געוועהן: לאָם איך חאָטש ניט אָנוועהרען דאָס התמנות אויפ'ן מעמדות־קלויבּען . . . און בּכדי ער זאָל מיר שוין טאַקע ניט אָבזאָגען (איהר שפּיעלט זיך מיט'ן „הוי זהיר בּנחלתן?“ . . .) האָב איך איהם קודם כּל געוויזען דאָס כּתב פון אַללע וציוני'ר חסידים, און דערנאָך איהם געבּעטען זיין הסכּמה דאַרויף, ער האָט זיך אפילו געקוויינקעלט . . . נאָר זיין גרויס רחמנות אויף אַ מענשען האָט דאָך גובר געוועהן אויף דעם פּחיתת הכּבוד, וואָס ער האָט ערשט געהאַט פון מיר . . . און האָט, מיט אַ פערבּיסענען שמייכעלע געזאָגט: „נאַ? . . . „מעשה אבות ירשו בּנים“ — מכּי־תיתי, מכּי תיתי! מן הסתם וועסטו טיהן דיין חוב בּשלמות, און וויא מע דאַרף — טאַקע אַבּיסעלע מסירת נפש אויך . . . נאָר דיא ווייסט דאָך, איציקעל, אַז ד י י ן דילאַ האָט מיך אויסגעבּראַכט . . . און דער מעמד מיינער איז, בּעונותינו הרבּים, אויך פערקלענערט געוואָרען, אַיי, אַיי, אַיי! פּסו אמונים, אפס חסיד, עוקבתא דמשיחא! עוקבתא דמשיחא! . . . מיין יאָסקי עליו השלום, דער טאַטע דיינער, האָט, אין דיא גוטע יאָהרען, גענעהמען בּיי מיר צעהן גילדען אַ וואָך; דיא בּיסט דאָך אָהן בּני בּית . . . וועלל איך דיר גיבּען 7 גילדען אַ וואָך. (צינד אַהרט איהם שוין דייקע ניט „על פּי דין“ . . .) פאָהר לחיים ולשלום ולך בּדרכי אבותיך!“ . . . (צום לייב־גבּאי) „שרייב איהם אָן אַ בּריעף, בּפקודתי, צו וציוני'ר קהל מכּוח זיין התמנות בּמקום אבותיו“. — איך האָב גיך געחאַפּט דיא בּריעף און שוין געמאַכט אַ פּלטה! כּ'לעבּען אַ קשיא אויף אַ מעשה: אַט נאָך אַ מינוט קענן ער חלילה דערזעהן, וואָס בּיי מיר אין הארצען טיהט זיך מכּוח דעם גאַנצען חסידות מיט איהם אינאיינעם . . ער קיקט דאָך פאָרט מסוף עולם ועד סופו . . . און דעמעלט איז פערפאַלען 7 גילדען אַ וואָך, און פון מיר קענן דאָך שוין טאַקע ווערען אַ גל של עצמות . . .

קוממענדיג אַ היים, האָט מען ווייטער געחאַפּט אַבּיסעל בּראָנפען אויף חשבּון פון מיינע שבירות און איך בּין געוואָרען דעם רבּי'נס מעמדות־קלויבּער, איך האָב מיר געדינגען איין אַלקעריעל אין שכנות פאַר 20 גילדען אַ יאָהר און האָב גענעהמען מיין יונגעל צו זיך, וויפיעל

איך

איך האב אוספיעט דעם ערשטען חודש מיט איהם איינצוטענה'ען מכוח עפעס יודעשקייט, בין איך מעהר ניט דערגאנגען פין איהם נאר דאס: אז ער ווייסט ניט אונ וויל ניט וויסען פין קיין שום שטות, ער איז א יודעש קינד אהן חכמות, אונ וויל זיין א פשוט'ער יוד צו גאטט אונ א שטיקעלע מענטש צווישען לייטען . . . ביים ראבבינער האט ער זיך ציגעלעהרענט אביסעל תנ"ך אונ אביסעלע לעזען אונ שרייבען רישעש אונ דער ראבבינער זאגט איהם ניט קיין דעות אין יודעשקייט כי הוא זה! — איך האב מיך דערמאהנט אינ'ם מלאך מיכאל'ס ווארטער: „לאזען זיי זיך אליין געהן זייער וועג — אביא ניט דיא פינסטער, וויסטע ערציהינג פין דיא פוילישע „פוילישע יונגלעך“! . . . אונ האב איהם אויף אללע זיינע רעד קיין איינציג ווארט ניט דערווידערט. . . בר מצוה איז ער נאך צוריק מיט א פאאר חדשים געווארען, אונ טאקע דער ראבבינער האט איהם געקויפט א פאאר תפלין אונ האט זיי איהם אליין אנגעטיהן. איך קען אייך נאר דאס זאגען, אז מיין יונגעל איז מיר עפעס איינגעבאקען געווארען אין הארצען, אונ דאס התקשרות צו איהם האט אין מיר ערוועקט א רחמנות צו מיין ווייב אונ קינדער . . . איך האב מיך גיט בערעכענט ביי זיך: וואס, דיא לא יצלח, דיא נאר־נישט־מיט־נישט, דיא איבריגער אויף גאטט'ס וועלט! דיא דארפסט פערבענדיווען מיט דיין פלונית'טע! ? דיא סמייעסט צו דענקען אפילו מכח עפעס א נישט־קשה'דיק פנים'ל . . . ? דיא! ? — דיא „פויליש יונגעל“ קעננסט דען, צי טארסט דען פרעטענדירען מעהר וויא אויף א „פויליש מאדעל“! ? דיא צערבראכענער שארבען, אויסגעמארכעוועטער יונגער זקן אונ עובר־בטול'דיג יונגעל! . . . דיר ליגט נאך אין זינגען אזעלכע מעשה נערות ? . . . איז דען דיין פלונית'טע ניט אומגליקליכער מיט דיר, וויא דיא מיט איהר ? . . . נאר וויל זיא איז א „פויליש מאדעל“ . . . טאר זיא ניט וויסען פין בעססערס וויא א „פויליש יונגעל“ — דאס איז איהר דאליע, איהר זוג מששת ימי בראשית! . . . וויא זשע דערוועגסטי זיך עס יא צו וועלען וויסען פין בעססערס ? . . . — אונ באלד האב איך אראפגעהאפט פינ'ם מעמדות־געלט 10 גילדען אריבער דיא שכירות, אונ האב געגיבען מיין יונגעל אויף הוצאות הדרך קיין קראקאדאליווקע אונ צוריקק, ער זאל ברענגען דיא מאמע מיט דיא קינדער צו מיר קיין וציוני . . . פינקט אויף שבת פרשה כי תבוא — דעם שבת פין דער תוכחה — איז מיין אומגליקליכע מאוס'ניצע געקימען קיין וציוני; איך האב שוין געדינגען א היבש חדר מיט א קעכעל פאר 40 גילדען א יאהר אונ שבת־צונאכטס האבען מיר איבערנייעס חופה געהאט אונ בין געווארען א וציוני'ר בעל־הבית מיט א ווייב אונ 5 קינדער אויף 7 גילדען א וואך, חוץ אביסעל תקון אין קלייזעל! . . .

מיילא מיין נחת־רוח אונ הרחבת־הדעת אין מיין פאמיליען־לעבען

ב ר ו ח נ י ת . . . פערשטעהט איהר דאך מן הסתם . . . איך האב דאך ניט קיין שפּיעגעל אין מיין שטיב, איך זאל זיך אויך קענגען אַ מאָל זעהען . . . — וואָרען דאָס איינציגע צופאַהרענע טישעל מיט אַ פּירבּאַנק אין שטיב האט דאָך מיר אויך דער בּעל-הבּית פֿין דער דירה אַנטליהען פֿאַר מצוה — אָבער אויגען האָב איך דאָך יאָ, צו זעהן פֿאַר זיך אויפשטעהענדיג און לֶעגענדיג איין אַלטע, האַרבּאַטע קראַנקע, קויטיגע, זאַווערע הקדיש׳ניצע . . . נאָ, און מיין ראַסקאַש פֿין 7 גילדען אַ וואָך פערשטעהט איהר דאָך אַוודאי! — היינט פערשטעהט, וואָס פֿאַר אַ זיסען שלום-בּית איך האָב געהאַט פֿין אַזעלכע 2 תּענוגים שבּעולם! ? . . . נישמעהר אַללע פּוילישע יונגלעך האָבען דען בּעססערס פֿין מיר ? — דאַנקען און לויבען דעם וואָס לעבּט אייביג, וואָס איך האָב חאָטש געהאַט אַ שטיקעלע טרייסט אין מיין עלטער יונגעל זאָל לעבען! אַנדערע אין מיין גלייכען האָבען דאָך דאָס אויך ניט געהאַט, וואָרען זיי האָבען דאָך דיא זכיה ניט געהאַט, צו הערען דעם מלאך מיכאל׳ס דרשה, און האָבען אַליין מגדל געוועהן זייערע קינדער . . . איי מכּוח לעבען 7 קראַנקע נפשות מיט דירה-געלט, פֿאַדאַט, שכר-למוד, אַ שיך און — חאָטש איין מאָל אין חודש — אַ ווייס העמד אויף 7 גילדען אַ וואָך ? . . . נאָ, וואָס מיהען דיא איבּריגע, אַז זיי דאַרפֿען נאָך נעבּיך, פֿין אַזאַ מין הכנסה, ציהען אויף אַ פֿאָהר צום רבּי׳ן מיט אַ פּדיון׳דעל, און חאָטש עפּעס צישטייער אויף דעם זילבּערנעם פֿאַלימעבעק, אַ מתּנה דעם רבּי׳ן . . . ? און ווייטער ווער איך אייך זאָגען דעם גאַנצען אמת: ווען איך מאַך טאַקע ניט אַ שטיקעל מחק אינ׳ם חשבּון פֿינ׳ם מיימדות-געלט — וואָלט איך טאַקע אויף קיין שטיקעל פּיסגע בּרויט מיט ציבּעלעס אויך ניט געהאַט! — נישמעהר בּיז וואָגען קענן מען אַלין שווינדלען אין אַ חשבּון, ובּפרט פֿאַר׳ן רבּי׳נס לעבּטיגע אויגען . . . ? איך האָב אָבּגעשווינדעלט אַ יאָהר דריי מיט כּל מיני פּסלנות בּיז דער רבּי האָט זיך פֿאַרט געכאַפּט, אַז ס׳פֿעהלט איהם פֿאַר דיא 3 יאָהר צום חשבּון קאָרגע מאה זהובים פּויליש — נאָ, אַ קלייניקייט, גנבה׳נען פֿין אַזאַ הקדש-געלט 15 קאָרבּען מיט אַ מאָל! און נאָך בּיי וועהמען ? בּיים רבּי׳ן! ? . . . דאָס איז דאָך שוין טאַקע עק וועלט! . . . קענן זשע נעבּיך דער רבּי צאָהלען אַזעלכע קאַטערזשנע פּראָצענטען פֿאַר 3000 קערבּליך ? . . . נאָ, נאָ, מן הסתם האָט ער מיר בּאַלד געגיבּען אַ העבּרה פֿין מיין התמנות, און איך מיט מיין בּני בּית זענען מיר, פּינקט אויף ראש השנה, געבּליבּען אָהן אַ שטיקעל בּרויט! . . . ערשט ערב ראש השנה פֿאַרנאַכט האָט מיין עלטער יונגעל געבּראַכט אין שטיב אַריין 2 היבּשע קוילטשען, אַ טעלער מיט פֿיש, (נאָך רויע) 2 פֿינט רוי פֿלייש, אַ האַלבּע אָקע וויין מיט אַ פֿינעפֿגילדענשטיק מזומן. איך האָב עס גיט פֿערשטאַנען, אַז דאָס איז פֿינ׳ם ראַבּינער, און האָב איהם אַפֿילו ניט געוואָלט איבּערפֿרעגען .... יום טוב אין קלייזעל האָב

איך גיט געזעהן, וויא אזוי מיינע חסידים קוקען אויף מיר פאר מיין גנבה ביים רבי'ן... אונ מוצאי יום טוב קוממט מיין יונגעל, אונ זאגט מיר, אז דער ראבינער מיט'ן ווייב בעטטען מיך זעהר צו זיך אויף א שעה; מיין יונגעל האט דאס אויסגערעדט מיט אזא הארצרייסענדיגער מונגע, אז איך האב איהם שוין גאר גיט געהאט, וואס צו ענטווערען, אונ בין אוועקגעגאנגען צום ראבינער...

מיילא, זאגט אייך שוין, וואס איהר ווילט: איך בין א גאר נישט, א נישט, א ניט ווערט, וואס דיא ערד טראגט מיך! אמת! איך בין עס אייך אליין מודה — נאר, אז איך האב דערזעהן דיא גוטע, לעבטיגע רבקה'לע, איז מיר עפעס אזא טעהע אויפ'ן הארצן געווארען, אזא נאגען, אזא טיעף ציהען — אז איך בין שיר אויפ'ן ארט צוגאנגען אין עלענד אונ שמערץ!....

וואזשע זאל איך טוהן, אז מיין ביטטער הארץ וויל גיט וויססען ווער ס'איז... אונ שטיפט זיך אויך מיט פרעטענציעס אויף פיין אונ עדעל?... מיילא בקצור: דער ראבינער האט מיך זעהר פיין אויפגענעהמען, רבקה'לע האט מיר אליין דערלאנגט א גלאז טעה: זיי האבען מיט מיר גערעדט וויא מיט עפעס א לייטישען מענשען אונ האבען מיר דערצעהלט, אז זיי וויססען מיין לאגע פון אלף ביז תי"ו, אונ פערשטעהן אפילו, וואס איך לייד אויס אין זיך פון מיינע טיעפע געוויססען... אונ האבען מיך זעהר הארצליך געטרייסט, אונ דער ראבינער האט מיר פארגעלעגט, אז, הויב איך וויל, וועט ער מיך מיט פערגניגען צונעהמען פאר א שמש אין אללע שטאדט-שליחות'ן פון זיין קאנצעלאריא, אונ ער וועט מיר צאהלען 10 גילדען א וואך, א חוץ, וואס ס'קענן מיר נאך איינטראגען געוויססע 10 גילדען א חודש אין דער זייט. „א כלל, ר' איציקעל — האט ער מיר מיט אויפגעלעגטקייט געזאגט — זייט ביי אונז א בן בית, וויא ביי זיך אין דער היים, יאקאס וועט זיך גאטט אריינקוקען אויף אייער ביטטערער לאגע!..." איך אליין, פון אייגענער בחירה, ווייסט דער אייבערשטער דעם אמת, אז איך וואללט געליטטען הינגער אונ קעלט אונ כל ענויים קשים, אונ וואללט מיך ניט געווארפען צו קיין צד נאך ראטינק — נאר, אז איך האב געזעהן אזא מין מקרה, וואס איך וואללט עס מיך אין לעבען ניט גערעכט, נאך אזא האנדלען, וויא איך האב גענען איהם געהאנדעלט — האב איך א קלעהר געטוהן ביי זיך „אצבע אלהים הוא!" אונ בין געבליבען שמש ביים ראבינער! — אבער! פון מיין אלטער קאליע טרייט איך אלץ ניט ארויס: איך טראג מיך וויא אללע חסידים, איך דאווען אין קלייזעל, איך חאפ א מאל אביסעל תקון, אונ בין בכלל א פשוט עהרליכער יוד אונ לפנים א חסיד; ס'הייסט איך מיין ניט: א צבוע'ק, חלילה! פשוט, איך בין א חסיד אהן דיא אללע חסיד'שע מעשים... איך האר אונ זעה אונ שווייג! אפילו מיין יונגעל פיהרט זיך אויך אזוי וויא איך, אזמע קענן זיך באמת צו אונז גאר ניט געפינען... מיין

לאנגע אינ'ם שמשית האט זיך אויף אזוי פיעל פערבעסערט אויף וויפיעל דער
מאגען האט זיך אונז פערבעסערט פין ברויט מיט ציבעלעס אויף ברויט מיט
קאליש... ווייטער דער אייגענער דלות אין שטיב, דער הקדש, דאס שפלות
דיא קללות אונ חרמות אונ דאס זעלבע נידריגע, קויטיגע, פינסטערע לעבען
וויא תמיד, נאר דאנקען דעם אייבערשטען פאר'ן שטיקעל ברויט! אזוי האב
איך אבגע'שמש'ט א יאהר [3]. מיין יונגעל האט שוין חתונה געהאט מיט א
שאנער בתולה פין עהרליכען בעל-הבית'שען גראד אונ האט זיך געלעבט
פין הויז-מלמדות, דאס צווייטע יונגעל האט דער ראבינער מיט מיין עלטערען
זיהן אריינגעגיבען עפעס אין א מין רעמעסליענע שולע, — אינמיטען איז
מיין פלוגית'טע געשטארבען — בין איך מיט 2 קליינע קינדער (דער פין דער
דארע איז נאך פאר 2 יאהרען געשטארבען) געבליבען וואיגען אינאיינעם
מיט'ן זיהן, אונ וואללט מיר שוין אזוי געוועהן אבגעקאוויטשעט דאס פינס-
טער שטיקעל וועלטעל! — נאר דיא חברה חסידים האבען דאס אללעס...
ניט געקענט פערדייען... אונ מע האט זיך אלץ געזיכט, וויא זיך מיט מיר
אברעכענען! — איך האב בעמערקט זייער קאלטקייט אונ כמעט וויא שנאה
צו מיר — נאר אויף אזוי ווייט האב איך ניט אנגעהייבען רעכטען! — אונ
ויהי היום, אדער פינקטליכער געזאגט, ויהי בחצי הלילה, אום שושן-פורים
ביינאכט וויא איך מיט דיא חסידים האבען מיר אביסעל אונטערגעהוליעט
ביי רב אין שטיב, האבען זיי מיך ניט פער'שכור'ט... אונ געהענדיג א היים
האבען זיי מיך גע'הרגה'ט גע'ממית'ט אונ אונטערגעשלאגען דיא זייטען אונ
האבען מיך אריינגעווארפען אין יאהר אריין! — ערשט צום טאג האט מיך
מיין זיהן געפינען אונ אהיים געפיהרט אונ איך בין אבגעלעגען א חודש בין
החיים והמות... אונ ערשט, אז איך בין עטוואס צו זיך געקוממען האבען
דיא דאקטוירים פריזנייעט, אז איך האב דיא אמת'ע טשאכאטקע .... דיא
גאנצע צייט פין מיין קראנק האט זיך דער ראבינער מיט רבקה'לען גאר
אוועקגעלעגט מיט לייב אונ לעבען... אונ נאך ציינד ליג איך אונ טשאכנע
אויף זייערע הוצאות אונ דערווארט פין טאג אויף טאג דעם מלאך הגואל,
וואס זאל שוין גיכער אויסלעזען מיין בידנע, קליינע נשמה פין מיין פער'פינ-
טען גוף ארויס... מעהר, רבותים, האב איך שוין קיין כוח ניט צורעדען, ווער-
שמיעסט צו שרייבען! — אפשר נאך מיין טויט וועט מיין זיהן אייך דאס איב-
ריגע דערצעהלען. — דערוויל זייט געזונד אונ ווייסט תמיד ביי זיך, אז חאטשע
איך האב דאך מיין וועלט פערשפיעלט נאר דורך אייער פוילישער זיססער
קינדער-ערציעהינג — דאך גיה איך פרייליך פין דער וועלט, האפפענדיג, אז
אפשר וועט איהר שוין, נאך דעם „פוילישען יונגעל" שוין מעהר ניט מגדל זיין
נאך אזא „פויליש יונגעל" וויא איך, אייער קרבן,

יצחק יואל ליניעצקי.

(חמ"א)